Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

no. 1[illegible]3 Ma[illegible]ay Pûrâṇ.

[illegible]uran in Sanskrit.

3rd [illegible]ar[illegible] complete.

[illegible]ar[illegible]d condition.

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

no. 108 Maudgalay Pûrâṇ.
Puran in Sanskrit.
3rd. canto complete.
in good condition.

9.
6.

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥३॥

॥अथतृतीयखंडप्रारंभः॥

॥३॥

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मौ०॥ श्रीगणेशायनमः॥शौनकउवाच॥सूतसर्वार्थतत्त्वज्ञ तारितोहं त्वयाद्विज॥ गणेशस्य चरितं पुण्यं श्रा ॥म०॥
॥१॥ वितं परमाद्भुतं॥१॥एकदंतस्य माहात्म्यं श्रुतं त्वत्तो द्विजोत्तम॥ न तृप्तोहं सुधापानाद्यथामरस्त
थाभवं॥२॥अधुनावद माहात्म्यं महोदरस्य विस्तरात्॥ कीदृशोयं गणेशस्तु कृतिनस्यावतार
काः॥३॥कुत्रक्षेत्रं महत्तस्य कस्माद्भौमसमागतः॥इत्यादिसर्वमखिलं तं माहात्म्यं वदतस्वमे॥४॥
सूतउवाच॥शृणु शौनकविप्रेंद्र धन्योसि नात्र संशयः॥ विघ्नेशस्य सिद्धिदं रहस्यं परमाद्भुतं
अतोहं हर्षितः सर्वं कथयिष्यामि विस्तरात्॥महोदरस्य माहात्म्यं यथाव्यासाच्छ्रुतं मयाद्धि
दक्षेणापि तथा पृष्टं यथा त्वं मां प्रपृच्छसि॥मुद्गलेन यथा प्रोक्तं तथैव त्वां ब्रवीम्यहं॥७॥दक्ष
उवाच॥त्वया मुद्गलयोगींद्र तारितोहं विशेषतः॥मंगलायतनानां प्रणां कथां वदसि मानद॥
अधुनावद मे ब्रह्मन्महोदरचरित्रकं॥विस्तारेण महाभाग भवबंधविमोचनं॥९॥मुद्गलउ
वाच॥धन्योसि दक्ष येन त्वं गणेशामृतसत्कथां॥पिबसि भावयुक्तश्च संक्षेपेण ब्रवीमि ते॥१०॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

शितः ॥५२॥ अतोऽहं शरणं तस्य गमिष्यामि प्रभुं विभुं ॥ तोषयिष्यामि भानुं तं तेन साङ्गणपस्य च
दुःसुखानं हृदि ध्यात्वा मनसा संप्रपूजन् सः ॥ अयाचत विनोषिणो जीवनायस्य रवेरपि ॥५३॥ महाप्रभुरी
गणेशानवरदाताबभवत् ॥ स्मृतमात्रस्तदावाग्रहं साक्षात्कारोभवामि च ॥५४॥ जगज्जीवन
दातायं सूर्यः स्वामिन्मयाहृतः ॥ तं जीवय गणेशानं नो चेद्देहं त्यजाम्यहं ॥५५॥ इति प्रार्थय
मानं तं जातानां प्रभुं गजाननः ॥ आत्मना आत्मरूपः संजीवयामास तं रविं ॥५६॥ उत्थितं कश्यप
पस्येव पुत्रं दृष्ट्वा सुरर्षयः ॥ हर्षितास्तं नयन्ति स्म गजाननं जगुर्मुदा ॥५७॥ इति श्रीमन्मौद्ग
ल्ये महापुराणे तृतीयखंडे महोदरचरिते सूर्यजीवप्रदानं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ सूर्य
उवाच ॥ ततो लोकार्कनामाऽहंकारो जातो महर्षयः ॥ विस्मितो मानसे संतं कस्याधारमि
दं भवेत् ॥१॥ अहं मामेव सर्वेषां मामतो मम कैश्च यं ॥ मयि मत्तो जगत्सर्वं किं न जीवयुतं तु रां.२
ता ॥२॥ अहं स्वजीवितः केन नाहं मामा माशारीरिणां ॥ मोहयुक्तस्तया व्यर्थाविष्टः संभवामि

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥मो०॥ वे॥३॥ अतोऽहं काननं यास्ये सम्यक्क्लेशविशेषतः॥ यदाधारं भवेद्विश्वं तं भजिष्यामि निसदा॥४॥ नि ॥२०॥
॥दी॥ सतोऽहं ग्रहं संक्रान्तरमां विधिरब्रवीत्॥ सोऽपि व्यासवेदानां वाक्यैः परमतत्त्ववित्॥५॥ ब्रह्मोवाच॥ शृ
णुस्व परिहृत्स्यं यत्र सर्वेभ्यः शान्तिदायकं॥ तेन त्यक्तो न भविता सि किमर्थं त्वं मम समुधा॥६॥ त्वमात्मा सर्व
व भूतानां मात्माधारमिदं स्मृतं॥ आत्मनो मरणं नास्ति ब्रह्मवेदे वदन्ति भो॥७॥ ब्रह्मणां पतिरू
पेण संस्थितो गणनायकः॥ तस्मान्नानाविधानीह ब्रह्मणि प्रादुर्भवन्ति वै॥८॥ स तिष्ठति त्वया
गन सर्वत्रिकस्य पालकः॥ तस्मिन्स्थिते कथं किंचिन्न स्यात्तत्र दुःस्वभां॥९॥ त्वं कश्यपस्य पुत्रस्त्वं
त्री०६ प्राप्य श्रवरदानतः॥ तत्तानावतत्तेन पूजितो न गणाधिपः॥१०॥ तेन विघ्नः समुत्पन्नो विपरीत
मयः परं॥ तेन सर्वं शु... ज्ञा मनोमरेणं यन्य तवप्राप्तं भजस्व तं॥११॥ तेन सर्वं शुभं पूर्णं
भविष्यति रवे पुनः॥ योगनाथोधरस्त्वं वै गणेश प्रीतो भविष्यसि॥१२॥ अयमिवाच॥ इति श्रु ॥दी॥
त्वा विस्मितोऽहं वेदामितं॥ नानार्थगणनाथस्य श्रुत्वा मे विवेष्टितं॥१३॥ अहो ब्रह्मन्स्वयास्वा

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

सिन्धो धितोऽहं विशेषतः ॥ संज्ञायं तत्र जातं मे छेद यस्य पितामह ॥१४॥ योगशान्तिधरं पूर्णं गणेशाः
परीक्षितिति ॥ करोति स कथं विघ्नं विकारि बहुरूपवान् ॥१५॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणु सूर्य महाप्राज्ञ संशा
यनाशकं वचः ॥ येन गणेशभक्तः स्तम्भ विनाशि महाप्रभो ॥१६॥ योगशान्तिमयः पूर्णो गणेशो
ब्रह्मैव निश्चितं ॥ तेन नानाविधं विश्वं रचितं ब्रह्ममानद ॥१७॥ तत्र मायामयो मोहः सर्वत्र भ्रान्तिदा
यकः ॥ तेन भ्रान्ति समायुक्तं जगद्भूतं भवत्सु ॥१८॥ तयोर्मोहविनाशार्थं योगमार्गं गजाननः ॥ च
कार सर्वशान्तेभ्यः शान्तिं योगसेवया ॥१९॥ तत्र तस्य कलांशा ये ब्रह्माकाराः शिवादयः ॥ ब्रह्मभा
वेन गर्वेण स्वब्रह्मणोऽस्थिताः बभुः ॥२०॥ तेभ्यः शान्तिप्रदानार्थं विघ्नहा ता गजाननः ॥
भवति तेन ते सर्वे गर्वहीना भवन्ति वै ॥२१॥ गर्वहीनस्वभावेन योगसिद्धं तिशाश्वतं ॥ मुक्तं भक्तं च
सर्वेषां तं गतं ब्रह्मणां रवे ॥२२॥ साधयित्वा महायोगं शान्तिरूपा भवन्ति ते ॥ तत्र विघ्नप्रभावेन हि
तेषां भवति सर्वदा ॥२३॥ ततो विघ्नेश्वरं देवं भजन्ते शान्तिधारकाः ॥ योगशान्तिमयं पूर्णमिति

।।सो०।। भावसमन्वितः।। ।।एतदर्थं गणेशानः करोति विघ्नमुत्तमं।। देवर्षीणां च साधूनां दुष्टानां नैव तत् ।।स०।।
।।७।। द्भुतं।।२५।। ब्रह्मलोके गिरमाकर्ण्य प्रसन्नः सवितासुतः। विघ्नं तमाद्योगार्थं स विद्वान्भक्तिसंयुतः।।२६
सूर्य उवाच।। वद ब्रह्मन्गणेशस्य प्राप्त्यर्थं योगमुत्तमं।। साधयित्वा गणेशोऽहं भविष्यामि विधे
यतः।।२७।। ब्रह्मोवाच।। सम्यक्पृष्टं त्वया वत्स तं ज्ञानासि विशेषतः।। तदपि कृपया ज्ञातः सर्वं
तेन सुविस्मृतं।।२८।। अधुना शृणु सर्वत्वं गणेशज्ञानमुत्तमं।। साधयित्वा गणेशानः कालेन प्र
भविष्यसि।।२९।। मायाशक्तिरसद्रूपा भेदाकारा समाईमिते।। ज्ञानी हि तत्र सवमात्वं च सद्रूप
मुच्यते।।३०।। तयोः साक्षी सदानंदो विष्णुसाम्यत्वधारकः।। त्रिभिर्हीनः शिवाख्यश्चाज्ञानी हि
संयुतस्त्रिभिः।।३१।। चतुर्णां चैव संयोगः स्वानंदः परिकीर्तितः।। स्वानंदात्परं ब्रह्म संयोगात्म
कमुच्यते।। स एव गणराजस्तु मायाखेलक उच्यते।। संयोगाभेदभावेन जगति ब्रह्मणि स्थितः ।।७।।
अयोगमायया हीनो गणेशो ब्रह्मवाचकः।। सर्वसंयोगहीनश्च समाधिसुखदायकः।।३३।।

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

संयोगायोगयोर्योगीगणेशः शांतिवाचकः ॥ योगशांतिप्रदः सोपि शांतीनां शांतिरुच्यते ॥ ३५ ॥ मनोवाणि
मयं सर्वं गकाराक्षरवाचकं ॥ मनोवाणीविहीनं यज्ज्ञानाद्विलं णकारकं ॥ ३६ ॥ तयोः स्वामी गणेशानो ब्र
ह्मणां ब्रह्म उच्यते ॥ सामवेदस्य वपन्नयत्तं भजस्व विधानतः ॥ ३७ ॥ द्विविधा तस्य माया वै सिद्धिबुद्धिश्च
कथ्यते ॥ ताभ्यां युक्तः सनानार्थं खेलति गणनायकः ॥ ३८ ॥ चित्तं पंचविधं पुत्र बुद्धिरूपं न संशयः ॥
पंचसु भोगभ्रदायं ऐश्वर्यासिद्धिरुच्यते ॥ ३९ ॥ तयोर्बिंबिस्वरूपं यत्तज्ज्ञेयं योगसेवया ॥ शांतियो
गधरः पुत्र भविष्यसि न संशयः ॥ ४० ॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य ददौ मंत्रं षडक्षरं ॥ तस्मै स ययि पूर्णसि
विधियुक्तं पितामहः ॥ ४१ ॥ विधिं प्रणम्य भानुश्च ययौ वनं मुदान्वितः ॥ तताप तपउग्रं स निराहार
परायणः ॥ ४२ ॥ गणेशं हृदि संध्याय जजाप मंत्रमुत्तमं ॥ एवं वर्षसहस्रेण प्रसन्नोभूद्गजाननः ॥
तं ययौ भक्तिभावेन सुप्रीतः सूर्यमादरात् ॥ स्वगणैः सवितः साक्षाद्बोधयामास विघ्नपः ॥ ४३ ॥
गणेश उवाच ॥ भोः सूर्य वृणु मत्तस्त्वं वरान् ज्ञानाविधायिनः ॥ तान्दास्यामि महाभाग तपसा तोषितस्त्व

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥गो०॥ या॥४५॥श्रुत्वा गणेशो वागीशं समविनाबाधसंयुतः॥ ह्र ब्रह्मणस्पतिं भक्त्या संस्तुतस्थो भ्रमान्वि ॥ग०॥
॥२॥ तः॥४६॥तं प्रणम्य प्रपूज्यासौ यथाविधि गजाननं॥तुष्टाव सुमना भानुर्बद्धांजलिः पुरःस्थितः॥
भानुरुवाच॥नमस्ते विघ्ननाथाय विघ्नकर्त्रे हितात्मने॥भक्तानां विघ्नहर्त्रे ते गणेशाय नमो नमः॥४८॥
चतुर्बाहुधरायैव मूषकवाहनाय ते॥नागयज्ञोपवीताय पद्मनाभिनाथाय ते नमः॥४९॥महोदराय
देवाय सिद्धिबुद्धिसुताय ते॥अपर्णिकापि सर्वाय चैकदंताय वै नमः॥५०॥गजवक्त्रधरायैव भाल
चंद्राय ते नमः॥चिंतामणिधरायैव हृद्ध्येय ते नमो नमः॥५१॥रक्तांबराय रक्ताय नानाभूषणशा
लिने॥अमेयाय नमस्तुभ्यं नानालीलाकराय च॥५२॥जनाधाराय सर्वेषामाधाराय च ते नमः
स्वानंदवासिने तुभ्यमिक्षुसागरवासिने॥५३॥द[illegible]राय नमस्तुभ्यं लंबोदर नमो नमः॥जगतां
ब्रह्मणां पात्रे ब्रह्माधीशाय ते नमः॥५४॥निराकाराय सर्वेशिपात्रकाय नमो नमः॥साकाराय ॥८॥
तदीशाय तान्यां योगाय ते नमः॥५५॥योगशांतिप्रदात्रे ते योगशांतिमयाय च॥योगिभ्यो योगा

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

गदाग्रेति योगज्ञायनमोनमः॥८६॥ एवं स्तुवति सूर्ये च भक्तिरससमन्विते॥ अकस्माद्दुष्यकं तस्य
समरो मां चाबभूव ह॥८७॥ पुलकांकितदेहं तं हर्षाश्रुक्लिन्नमिव स्थितं॥ तगाद्गणेनाथो वै सूर्यं
भक्तिरसप्लुतं॥८८॥ गणेशो उवाच॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं मदीयं सर्वदं भवेत्॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं भानो
मम प्रीतिविवर्द्धनं॥८९॥ यं यमिच्छति तत्तं वै स फलं प्राप्नुविष्यति॥ पठतां च एव तान्येव सदानं
दप्रवर्द्धनं॥९०॥ त्वं तु मत्तो वरान्ब्रूहि नान्यथा स्यान्मिन संशयः॥ तपसा भावितासं त्वं स्तोत्रेणा षितो
भवान्॥९१॥ एवमुक्तो गणेशेन भानुर्भक्तिपरायणः॥ उवाच तं गणाधीशं हर्षनिर्भरमानसः
सूर्य उवाच॥ तुष्टोसि गणनाथ त्वं यदि दास्यसि मे वरं॥ तदा भक्तिं दृढां त्वे देहि नाथ नमोस्तु ते
अन्यं यदा स्मरामि त्वां तदा दर्शय मे रूपकं॥ यं यमिच्छामि तं तं मे स फलं भवतु प्रभो॥९२॥ ओ
मित्युक्त्वा गणेशानस्तत्रैवांतरधीयत॥ सूर्यः शिवं दृष्ट्वाति चत्तं तत्रैव बालखिल्यकाः॥९३॥
ततस्तेन गणेशस्य स्थापिता मूर्तिरादरात॥ ब्राह्मणैः सहभानुस्तां पुपूज भक्तिसंयुतः॥९४॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥मो०॥ ततः स्वगृहमागम्य मूर्त्तिं तु वाहमादरात् ॥ पूजयामि महादेवं गणेशानं भज्ञामितं ॥ ९ ॥ एतत्तस ॥८०॥
॥९॥ र्वमिदं यत्तन्मोक्षितं कथितं द्विजाः ॥ वालखिल्या महाभागाः किं भूयः श्रोतुमिच्छथ ॥ १० ॥ इ
ति श्रीमदां यमो० तृतीय० महोदरस्व० सर्वप्रसादो नाम तृतीयोध्यायः ३ ॥ मुद्गल उवाच ॥ श्रु ले ३
त्वा भूयर्षयः स्कंद गणेशभक्तिसंयुतं ॥ दृष्ट्वा सर्वं वालखिल्यावै पप्रच्छुः पुनरादरात् ॥१॥ वाल
खिल्या ऊचुः ॥ मानो पायामहद्योग्यं कथितं च [illegible] ष्टितं
प्रभो ॥ तव वाक्यामृतेनैव संतृप्ता भवताम् उत्तमं ॥ २ ॥ अधुना ब्रूहि देवेश मोहपाशानिकृंतनं ॥
गणेशस्य चरित्रं येन मोहहीना भवंति हि ॥ ३ ॥ अहो मोहस्य माहात्म्यं येन संध्यादितामहान् ॥ ग
णेशात्तेन संभ्रांतानविदुस्तं गजाननं ॥ ४ ॥ मुद्गल उवाच ॥ एवं पृष्टो महातेजा भानुस्तोः समे
हर्षितः ॥ उवाच तान्प्रहृष्टात्मा गाणपत्यो महायशाः ॥ ५ ॥ भानुरुवाच ॥ अत्र वः कथयिष्या
मीतिहासं च पुरातनं ॥ मोहासुरस्य चरितं यद्दृष्टं ज्ञानसंयुतं ॥ ६ ॥ कदाचित्तारको नाम ॥९॥

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

दैत्यो महाबलः परं ब्रह्मणो वरदानेन त्रैलोक्याधिपतिः स्वयं ॥७॥ सर्वे देवगणास्तेन मुनयश्च प्रपी
दु:२ डिताः ॥ वनेषु भयसंत्रस्ता ह्यवसन्दुःखभागिनः ॥८॥ ततो बहुगते काले देवाः सर्षिगणा [illegible] मुरा ॥
शिवस्तु ध्यानसंयुक्तः शरणं पार्वतीं ययुः ॥९॥ शिववीर्यभवो देवसेनाधीसोह् भिष्यति ॥
तारकं नाश संदेहो ह्ना ता तां तु बुबुः परां ॥१०॥ महादेवो वने गत्वा तपसि संस्थितो भवत् ॥ तत्र
देवगणैर्युक्ता पार्वती तं ययौ द्विजाः ॥११॥ दृष्ट्वा ध्यानस्थितं शंभुं मोहयंतिस्य सा सती ॥ भिल्ली
वेषं च कारैव ययौ तं शंकराश्रमं ॥१२॥ कृत्वा स्नातश्च बभ्राम भिल्लीरूपा गुणाधिका ॥ पुष्पा
णां ग्रहणे सक्ता महामोहप्रवर्द्धिनी ॥१३॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र सत्क्वा ध्यानं शिवः स्थितः ॥ ते
न दृष्टा महाभागा रूपयौवनशालिनी ॥१४॥ तां दृष्ट्वा सहसा शंभुर्मोहितो माययाभवत् ॥
आदिमायां ययौ तत्र कामविह्वलचेतसा ॥१५॥ हावभावयुतां भिल्लीं दृष्ट्वा परममोहितः ॥ बो
धर्तुं समनश्चेतेन तत्ता तासा पपालह ॥१६॥ दृष्ट्वा गतः स्वयं सा स्पष्टुं केश विद्रुतो भवत् ॥ ततः

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ सायन्नतत्रास्यसमीपेक्विचारह ॥१७॥ एवंमुहूर्तमात्रंवैनग्नःशंभुर्महर्षिषु ॥ बभ्रामतांश्चप्र ॥ह०॥
१०॥ हंसितानास्यरक्तागाभवत् ॥१८॥ ततोवीर्यंपिपातास्यपरमाद्भुतं ॥ भीतास्तांसंततदंश्चैवविप्राःशिवःशां छिवस्य
तोबभूवह ॥१९॥ तस्माच्छिवस्यवीर्याद्धिसंभूतःपुरुषोमहान् ॥ सोहरूपोमहोग्रःस्ववनुर्बाहुध
रोबभौ ॥२०॥ वनेभूसंस्थितस्तत्रैकाकीतत्स्विनांवरः ॥ चारुरूपोमहामानीसर्वविषयवसंयुतः
सतुकंदफलादीनिभक्षयामासयन्ततः ॥ इतस्ततश्च बभ्राम गतोनाना वनेषुवै ॥२१॥ शिवस्त
त्रसमासिनोबभूवदुःखितोभृशं ॥ ध्यानेनसकलंतेन ज्ञातादेवी विवेष्टितं ॥२३॥ ततःक्रोध
समायुक्तःकामंसंमोददाहसः ॥ स्वस्थानंप्रययौशंभुःपार्वतींतांददर्शहि ॥२४॥ देवकार्यमि
संतंपार्वत्याप्रार्थितःप्रभुः ॥ कामंसस्मारशंभुस्तंपुरोनंगंददर्शसिः ॥२५॥ प्रणिप्रयमहेशानं
स्तुवानदंमहायशाः ॥ जयदेवेद्ध संयुक्तंमांकुरुक्षमहेश्वर ॥२६॥ कामस्यवचनंश्रुत्वादाहदोतस्मै
सं० सदाशिवः ॥ एकाक्षरंगणेशस्यमंत्रयंविधियुक्तं ॥२७॥ जगादशंकरःकाममनेनाराधयप्रभुं ॥ ॥१०॥

गणेशं तेन तत्र भीष्टं भविष्यति न संशयः ॥२८॥ नासिकं स समागम्य सस्त्रीकश्च तताप ह ॥ तपो गणपतिं
ध्यायन्मंत्रं जपपरायणः ॥२९॥ गतेषु वर्षसाहस्रेष्वथ यो गणनायकः ॥ तं कामं बोधयामास वरं वृणु
मनेप्सितं ॥३०॥ दृष्ट्वा कामो गणेशानमुत्थाय प्रणतो भवत ॥ तुष्टाव परमादेवेशं भक्तिनम्रात्मकंधर
काम उवाच ॥ गणेशाय नमस्तुभ्यं पाशांकुशप्रधारिणे ॥ दंताभयधरायैव मूषकध्वजिने नमः
गजवक्त्राय देवाय सर्पकर्णाय वै नमः ॥ महोदराय लंबाय पूर्णानंदाय ते नमः ॥३३॥ सर्वाकारायम यर
यपि स्थूलसूक्ष्मादिभेदिने ॥ गुणेशाय गुणानां तु चालकाय नमो नमः ॥३४॥ हृद्दृहि मयायैव प्रवृत्ति
रूपरूपिणे ॥ विदेहाय स्वसंवेद्यपतये ते नमो नमः ॥३५॥ रजसा सृष्टिकर्त्रे ते सत्वेन पालकाय च ॥ न
मः सा सर्वसंहर्त्रे कर्मकराय ते नमः ॥३६॥ जगद्रूपाय वै तुभ्यं स्थावरां चराय च ॥ अनाकाराय दूरं बा यज
यब्रह्मपतये नमः ॥३७॥ वेदाद्यगम्यरूपाय योगिभ्यो योगदायक ॥ किं स्तौमि त्वां गणाधीश अल्पज्ञो
हं नमोस्तु ते ॥३८॥ अधुना मे वरं देहि गजानन तवोत्तमं परं ॥ भक्तिं त्वमसुदृढां वै मां कुरुष्व महोदर ॥३९॥ ए

॥मो०॥ वमुक्तस्तेन भक्तेन कामस्तां सम्निको द्विजः ॥ ततस्तं प्रसुवाचाय गणेशो भक्तवत्सलः ॥७०॥ गणेश उ ॥८०॥
॥११॥ वाच ॥ मदीयाभक्तिरूपा वै भविष्यति रतीपते ॥ शिवदग्धश्च ते देहस्त्वथा कर्त्तुं निशाकरते ॥७१॥ मदी
यवरदानेन शिव सर्वार्थिवान भव ॥ अतस्त्वां भिन्नदेहं वे करोम्यद्य हितायते ॥७२॥ यौवनं स्त्रीवि
पुष्पाणि सुवासानि महामते ॥ गानं मधुरसंचैव मलयाद्रिनन्दकः ॥७३॥ उद्यानानि वसंतश्च सु
वासांगधकादयः ॥ संगा विषयसक्तानां नारिणां गुप्तदर्शनि ॥७४॥ वायुर्मद्दुः सुवासश्च वस्त्रा
णि नूतनानि वै ॥ भूषणादिकमेवं ते दद्दानानात्ततामया ॥७५॥ एते शंकरादींश्च जेष्यसि त्वं स्तु ५
पुरायथा ॥ मनोभः स्मृतिभूरेवं नामानि त्ते भवंतु वै ॥७६॥ नयात्रूतमिदं स्तोत्रं मदीयं सर्वदं भ
वत् ॥ दाधमत्तप्ररोह्राणां कारकं प्रभविष्यति ॥ एवं गणेशवाक्यं संश्रुत्वा कामस्तामब्रवीत्
नायमर्वविद्यामेयत्त्तं हितं विनोषतः ॥७८॥ तथापि पूर्ववद्देहं देहि ढुंढेन मोस्तु ते ॥ दृष्ट्वा ॥११॥
हं त्वां करोवानगं रक्षस्वविघ्नप ॥७९॥ कामस्यवचनं श्रुत्वा भक्तिभावेन यंत्रितः ॥ गणेशास्त्व

मयोवाच तपसा तोषितो मन्त्रं ॥८०॥ गणेश उवाच ॥ अघटितं त्वया प्रोक्तं तथापि त्वं सुभक्तितः ॥ सं
तुष्टोहं प्रियं सर्वं करिष्यामि न संशयः ॥८१॥ यादवेषु स्वयं विष्णुः कृष्णनाम्ना भविष्यति ॥ लक्ष्मी
रुक्मिणी विषणे तयोः पुत्रो भविष्यसि ॥८२॥ प्रद्युम्न इति विख्यातः सर्वमान्यः सुदेहभृत् ॥ इयं त्वं
वल्लभा तत्र भार्या दिव्या भविष्यति ॥८३॥ इत्युक्त्वा तं गणेशानः स्वानंदस्थो बभूव ह ॥ कामो विस्मय
५ रक्षेत्रेत्र गामसन्निकः पुनः ॥८४॥ तत्र यात्रा विधानेन पूजयामास विघ्नपं ॥ वामार्थं गणनाथस्य
तपस्तत्र चकार सः ॥८५॥ वर्षेणैकेन संतुष्टस्तं ययौ विघ्ननायकः ॥ पूजितस्तेन स्तोत्रैश्च प्रसन्नो
वरदोभवत् ॥८६॥ कामस्तं गणपं देवं जगाद भक्तिसंयुतः ॥ ज्ञात्वा नत्वा रूपं यद्दत्त्वादिकमनुत्तमं
कामनुवाच ॥ स्वानंद मिदं क्षेत्रं तत्र वासं करोम्यहं ॥ स्वानंदे द्विगणाधीशा तत्र वसवाथ भवेम ॥८७॥
अत्रैव मरणो नाथ ब्रह्मभूतत्वमाददात् ॥ इदासितं गणेशानं अतो मां पालय प्रभो ॥८८॥ ततस्तं
गणनाथश्च तथेति प्रसुवाच ह ॥ तादृशं पश्चिमद्वारस्थामुवाच विघ्नपावचः ॥८९॥ तृतीयं वामभागं
२०

॥मो०॥ वेदृश्लिणां गंगलगन्नमयं ॥ रतिं कामं कुरु ध्यानं क्षेत्रेऽस्मिन्वासकारणात् ॥ ६१ ॥ तथेति मायया नत्र चुक्तः ॥त०॥
१२॥ कामः ससहायकः ॥ उवास मत्पुरक्षेत्रे सर्वार्थं गणोपस्य च ॥ ६२ ॥ तस्मादि सर्वमान्योयं कामो नानाम
दृषयः ॥ त्रैलोक्यं विजितं सर्वं मोहयामास निर्भयः ॥ ६३ ॥ एतत्कामस्य यच्चरित्रं चरित्रं संशृणोति वे
पठते तस्य नेवस्या कामसमोहः कदाचन ॥ ६४ ॥ इति श्री मद्दांसमो० तती० महार० कामचरित्रं ना
चतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ रविरुवाच ॥ ततः कामसमायुक्तः शंकरो भगवान्सदा ॥ पार्वत्या पुत्रकार्यैरि मो० ५
महर्षिसमन्वितः ॥ १ ॥ ततस्तस्य महेशस्य क्रीडतः प्रमदा निवे ॥ वर्षाणि दिव्यसहस्राणां षष्टिर्द्विवि
सत्तमाः ॥ २ ॥ महामायायुतः शंभुर्नबुबोधदिवानिशं ॥ ततस्तस्य महेशस्य रतिभंगार्थमाग
ताः ॥ ३ ॥ देवास्ताः प्रेषिता वह्निर्द्विजरूपधरो ययौ ॥ भिक्षार्थं द्विजगाद्दासौ तद्वत्वानो समुस्थितो
त्थितः शंकरस्योत्तदूीर्यं विपातमभूतले ॥ तद्दृष्ट्वा पार्वती तस्मिन्दत्ते भिक्षुकवह्निने ॥ ६ ॥ शिववी ॥१२॥
यं ततस्तेन प्राशितं दहनेन वै ॥ अभवद्दहनस्सुक्तो गंगायां विक्षिप स्निकः ॥ ६ ॥ कार्तिकस्ता

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

नकायर्षिं[illegible]कृत्तिकाभिर्महाद्युतं॥ वह्निः समागताभिस्तु प्रीतमात्मसमेन नवै॥ ७॥ स्नाता ह्यस्य स्वगृहे ताश्च
गताः सर्घः समुज्ज्वलाः॥ पतिभिः परवीर्येण युक्ताः संत्यक्ता ययुः॥ ८॥ शरस्तंबे महद्वीर्यं सिक्त्वा ता
हा पुनर्गृहं॥ ययुस्तत्र समुत्पन्नः षण्मुखो बालकोबभौ॥ ९॥ सदृष्टो गच्छता तत्र नारदेन शिशुः पु
रः॥ नारदाख्यानेन कैलासगतो भून्मुनिसत्तमः॥ १०॥ तत्र शंभोः सर्वज्ञातं कथयामास महामुनिः॥ यदृ पि
च्छा विश्वरम्यातः पार्वतीबालमाययौ॥ ११॥ बालं गत्वा दृष्ट्वा तस्मै स्तनपानं यशस्विनी॥ वह्निर्गंगा
कृत्तिकाद्या मातरस्तास्य तं ययुः॥ १२॥ शिवेन मातरः सर्वाः सिद्धत्रूताः स्वगृहं ययुः ब्रह्मेशाद्यैस्ततो देवै
मुनिभिः सोभिषिक्तिनः॥ १३॥ देवसेनापतिः स्कंदः प्रययौ सेनया सह॥ प्राप्य[illegible]तस्तारकस्येव नाम्ना
यबलवान् स्वयं॥ १४॥ स्कंदस्य तारकस्येव युद्धं परमदारुणं॥ संजातं च ततः स्कंदः शक्त्या जघान तं
भृशं॥ १५॥ समूर्छितो महादैत्यः पुनः संज्ञायुतोऽभवत्॥ ताडयामास तं स्कंदं गदया क्रोधसंयुतः
पतितं वीक्ष्य ते देवाः पलायनमकुर्वत॥ गृहीत्वा[illegible] त्रिक्रियं तं दैत्यः स्वस्थानं प्राययौ॥ १६॥ तत
को

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ औषधिभिर्दिव्यैःसावधानस्ततोभवत्॥ स्कंदःपरमदुःखार्त्तःशोकंपरमंययौ॥१८॥तत्रयोपायंवदब्र ॥त०॥
१३ ह्मन्शिववाक्यांतिप्रदंतथा॥ सर्वर्षिसाधकंदेवंतत्तिंभ्रताभिविशेषतः॥१९॥ततश्चशंभुनातस्मैगणे
शस्यषडक्षरः॥ मंत्रोद्धृतोविशाख्यायज्ञानंसंकथितंपरं॥२०॥शंभुरुवाच॥ शृणुस्कंदमहाया
गंयेनशांतोभविष्यसि॥ चित्तचिंतामणिंज्ञात्वानानांताज्ञानातवयंगुरो॥२१॥ यथाछिन्नेनवैपुत्रबभ्रा
तेतघ्नन्श्चरे॥ब्रह्माकारंभवेत्त्वितंज्ञानीदृष्टियोगसेवया॥२२॥जीवनबंधादिभेदायतेतसर्वेचित्त
संभवाः॥ ओंकारार्थसमाप्नुवच्छिन्नतद्रूपेनसंशयः॥२३॥ स्वतोध्यानंबभौब्रह्मपरतोध्यानमे
वच॥ चित्तरूपंविज्ञानीदृष्ट्वाध्यामोहप्रदंततं॥२४॥ स्वानंदश्चनिवृत्तिश्चचित्तरूपेनसंशयः
बहुनात्रकिमुक्तेनचित्तंसर्वात्मिकंवमो॥२५॥ब्रह्माकारंचज्ञानीदृग्गदाकारकंतथा॥ चित्तं
पंचविधंपुत्रतंज्ञदृष्टियोगसेवया॥२६॥ चित्तोयदिवितंब्रह्मसम्भवतिभ्रमसंयुतं॥ बिंबभावंपरि ॥१३॥
मत्समभवत्चिंतामणिःसुतः२७। चित्तंस्वात्मदृग्मागतंचभिन्नोभविष्यसि॥ एतद्देवपरंज्ञा

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

दृष्टिविघ्नय ॥७९॥ ततस्तं गणेशोऽत्रस जगाद भक्तवत्सलः ॥ मदीया भक्तिरूढा ते भविष्यति सदानघ
तारकाख्यान्महादैत्यात् निष्पत्तिर्मेवक्त्र ॥ यं यमिच्छसि त्वं तं ते सफलं प्रभविष्यति ॥८१॥ एवमुक्त्वान्त
सु॰ ३ र्दधे सौ गणेशो भक्तवत्सलः ॥ कार्तिकेयाभवत्तत्र संस्थितो गणेशं स्मरन् ॥८२॥ ब्राह्मणैः स्थापयामास
मूर्तिं गणपतेः परां ॥ लक्षविनायकं नाम चकार सद्धितेरितः ॥८३॥ तस्य दर्शनमात्रेण वांछि
तं लभते नरः ॥ तत्रैव मरणे प्राप्ते ब्रह्मभूतः प्रजायते ततो जगाम स्वर्गं गत्वा कार्तिकेयः प्रतापवान् ॥ द
वैः सहप्रधानासौ तारकासुरमुल्बणं ॥८५॥ हत्वा तारकदैत्यं स गणेशाक्षेत्रगोऽभवत् ॥ तत्र विघ्न
नाशयं तं भजते निष्प्रमादतः ॥८६॥ इति स्कंदस्य माहात्म्यं कथितं सर्वसिद्धिदं परं ॥ शृणुते पठते वा
पि ब्रह्मभूतकरं भवेत् ॥८७॥ ॥ इति श्रीमदांत्ये मो॰ ख॰ ती॰ मा॰ स्कं॰ दमाहात्म्यवर्णनं नाम पं
चमोऽध्यायः ॥५॥ वालखिल्या ऊचुः ॥ श्रुतं सर्वं माहात्म्यं ज्ञानं ब्रह्मप्रदायकं ॥ तथापि न वयं
तृप्ता भवामो मतपानवत् ॥१॥ अधुना ब्रूहि माहात्म्यं माहात्म्यं जगदीश्वरी शिववीर्यसिमुद्र

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥मो० ५॥ ष्णः किंच कारणं वद ॥ ३ ॥ मुनय ऊचुः ॥ मुनीनां वचनं श्रुत्वा नगेन्द्रतनया मतिः ॥ सूर्यः सर्वां ॥ल० ५॥
॥१५॥ तदा मावमोहस्य चरितं विधा ॥ ३ ॥ सूर्य उवाच ॥ शिववीर्याहि मुसलो मोहः परमशोभनः ॥ नगा
श्मशारणं तन्न कार्यं वेदविदां वर ॥ ४ ॥ तं प्रणम्य नगात्मासौ वक्तां चं सर्वमिं न मा ॥ स्वस्थाप्तिस्व
रूपं यद्रूनी नाम्ना विशेषतः ॥ ५ ॥ कथयित्वा मुनः प्राह स्वामिन्मां शाधि शिष्यकं ॥ तदधीनं वि
नायं वै कार्यं विद महामुने ॥ ६ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा शुक्रो दया समन्वितः ॥ उपवीतादिकं स
र्वं कारयामास दैशये ॥ ७ ॥ तं भायपुत्र भावनं दद्रौ तं मोहमुल्वणं ॥ तत्र वेदादिकं तेनाधी
तं सर्वं [illegible] महर्षिणा ॥ ८ ॥ प्रमादामुरनामा यस्तस्मै पुत्रीं ददौ स्वकां ॥ रूपलावण्य
संयुक्तां नाम्ना च मदिरां द्विजाः ॥ ९ ॥ मोहो नत्वा स्वतातं तं शुक्रं गत्वा महामनुं ॥ स यस्मिन्सव
ने गत्वा तत्ताप परमं तपः ॥ १० ॥ ऊर्ध्वदृष्टिंबवंधासौ सूर्यध्यायन्सुमंत्रके ॥ मंत्रेण तत्प्रभावे ॥१५॥
न निराहारपरायणः ॥ ११ ॥ दिव्यवर्षसहस्रेण प्रसन्नो भद्दिवाकरः ॥ तं यदा वरदानार्थं स्व

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

नंशांतिरूपं वदंतिवा ॥ २५ ॥ रविरुवाच ॥ शिववक्त्रवचनं श्रुत्वा तं प्रणम्य यथोचितं कार्त्तिकेयः सविघ्नेनां
ध्यायंश्च विधिपूर्वकं ॥ २६ ॥ षडक्षरविधानेन पुपूजतं निरंतरं ॥ मंत्रं जजाप वैस्कंदः स्नात्वा पत्रयन्त्र
तामं ॥ ३० ॥ वायुभक्षः सदा भूत्वा तपध्यानपरायणः ॥ दंडकारण्ये देवो सगजाननमतोषयत ॥ ३१ ॥
ततोवर्षसहस्रेण शांतियोगमवापह ॥ कार्त्तिकेयः स विघ्नेशात्मभजत्तेदपिट्टिना ॥ ३२ ॥ ततस्तु
ष्टो गणेशानो यथोक्तं भक्तमुत्तमं ॥ तं दृष्ट्वा प्रणनामाथ पुपूज भक्तिसंयुतः ॥ ३३ ॥ ततस्तुष्टा
व विघ्नेशं कार्त्तिकेयो महाद्युतिः ॥ तुष्टाव करपुटं विप्राः स्वानुभवपरायणः ॥ ३४ ॥ स्कंद उवाच
नमस्ते योगरूपाय संप्रज्ञातशरीरिणे ॥ असंप्रज्ञातमूर्धे ते तयोर्योगमयाय च ॥ ३५ ॥ वामां
गभ्रांतिरूपा ते सिद्धिः सर्वप्रदा प्रभो ॥ भ्रांतिधारकरूपा वै बुद्धिस्ते दक्षिणांगके ॥ ३६ ॥ मायासि
द्धिस्तया देवो मायिका बुद्धिसंज्ञितः ॥ तयोर्योगगणेशान [illegible] ॥ ३७ ॥ नगरूपा
गकारश्च णकारो ब्रह्मवाचकः ॥ तयोर्योगे गणेशानो नाम तुभ्यं नमो नमः ॥ ३८ ॥ चतुर्विधं जग

बं॰ श्रीमा सिनं मा स्तुत ॥ ३८ ॥ ८

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥ मो ०॥ सर्वं ब्रह्म सनातनं तदात्मकं ॥ इत्याश्रुत्वा तत एवं ते श्री चतुर्भुज नमस्कृते ॥ ७९ ॥ स्वयं वेद्यं च यद्ब्रह्म सनातन त्व
॥१७॥ मेकरूप भवान् ॥ तत्र स्वानंदवासी हि स्वानंदपतये नमः ॥ ८० ॥ दृष्टं दृष्टं चरसि भक्तानां तेषां दृष्टिसमास्थि ॥ त०॥
तः ॥ चौरवत्तेन ते भद्रे मूषको वाहनं प्रभो ॥ ८१ ॥ जगति ब्रह्म सिद्धिस्थितो भोगात् भुक्तिमुक्तियोगगः ॥
जगद्भिर्बुद्धिभिश्चात्मचेष्टितं नायते न च ॥ ८२ ॥ चौरवद्भोगकर्ता हि तेन ते वाहनं परं ॥ मूषको मूष
कारूढ हेरंबाय नमो नमः ॥ ८३ ॥ किं स्तौमि त्वां गणाधीश योगशांतिधरं परं ॥ वेदादयो ययुः शां
तिम् अतो देवं नमाम्यहं ॥ ८४ ॥ इति स्तोत्रं समाकर्ण्य गणेशस्तमुवाच ह ॥ वरं वृणु महाभाग दा
स्यामि दुर्लभं द्विजता ॥ ८५ ॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं योगशांतिप्रदं भवेत् ॥ भक्तिकरमपि स्कंद सर्वसि
द्धिप्रदं तथा ॥ ८६ ॥ यं यमिच्छति तं तं वै दास्यामि स्तोत्रमंत्रितः ॥ पठते शृण्वते नित्यं कार्यं किय वि
गा २ शेषतः ॥ ८७ ॥ एवं गणेशवाक्यं वै श्रुत्वा हर्षसमन्वितः ॥ जगाद गणपं वाक्यं कार्त्तिकेयः स योगवि
त् ॥ ८८ ॥ स्कंद उवाच ॥ किं वरोमि गणेशान सर्वं प्राप्तिमयं विभो ॥ अतस्त्वदीयभक्तिं मे सुदृढां ॥१७॥

भक्तंभक्तिभावतः॥१२॥ अस्थिरत्वात्समायुक्तं मोहं दृष्ट्वा यमीप्रभुः॥ विसस्मायमहद्दुःखे यंदृष्टिरस्य
परमाद्भुतं॥१३॥ बोधयामास तं शीघ्रं रविर्देववरः स्वयं॥ वरं ब्रूहि मार्त्तंड मोह प्रसन्नोहं ददामि
ते॥१४॥ श्रुत्वा मदीयवाक्यं स प्रबुद्धो सुरनायकः॥ पुरस्तान्मां स्थितं वीक्ष्य प्रणनाम कृतांज
लिः॥१५॥ तथा मां पूजयामास नानोपचारकैः परैः॥ पुनर्नत्वा समनुष्ठाय कृतांजलिर्महर्षयः॥
मार्त्तंडासुर उवाच॥ नमस्ते तपतां श्रेष्ठ सूर्याय सर्वरूपिणे॥ भानवे भास्कराय वरदाय ते नमो नमः
कर्मणां फलदात्रे ते कर्ममूलधराय च॥ कर्मकाराय देवाय स्वात्मने ते नमो नमः॥१८॥ नानाभे
दधरायैव नानाभेदविवर्जिने॥ सदात्मने स्वरूपाय परमात्मन् नमोस्तु ते॥१९॥ अनंतापाररूपा
य जगज्जीवनमूर्त्तये॥ सदाय सर्वपात्रे ते दिवाकर नमोस्तु ते॥२०॥ त्रयीबोधाय तत्त्वाय ते त्रयीक
र्मप्रवर्त्तिने॥ सर्वहिंकारमूलाय सदाहंकारनाशिने॥२१॥ ज्ञानदात्रे प्रकाशाय प्रकाशानां
विशेषतः॥ आनादये महेशाय परेशाय नमो नमः॥२२॥ वृष्टिबीजाय सर्वेषां कालकर्मप्रवा

॥मो०॥ त्मके॥मायाधारायमायायाश्चालकायनमोनमोनमः॥२३॥किंस्तोमित्वांदिवानाथआत्माकार ॥न०॥
॥१६॥ धरंप्रभो॥तथापिज्ञानप्राप्त्यासंस्तुतोसिनमाम्यहं॥२४॥यदितुष्टोसिदेवेनावरंदातुंसमागतः
तदाभेदात्मकंस्वामिन्नभवेन्मांतथाकुरु॥२५॥नामरूपधरंसर्वंतस्मान्मसुनेमेभवेत्॥राज्यंत्रै
लोक्यसंस्थंयद्देहितन्नगदिश्वर॥२६॥आरोग्यादिसमायुक्तांदेहिसत्तांमहाप्रभो॥सर्वलिंगांच
मेदेहिसंग्रामेविजयंतथा॥२७॥यंयमिच्छामिदेवेशांतंतंसुसफलंभवेत्॥त्वदीयपादपद्मेमभक्तिं पे५
देहिमहाप्रभो॥२८॥श्चेवमुक्तामहादेवंभास्करंप्रलोनाममः॥उवाचतस्यसान्निध्येसंस्थि
तोविनयान्वितः॥२९॥ततःसर्वविनानत्वविस्मितस्तामुवाचह॥तयायस्माप्यितिंदेसतहंवंसि
भसेमहत॥३०॥त्वयात्कृतमिदंस्तोत्रंममप्रीतिविवर्द्धनं॥सर्वकामप्रदंचैवभविष्यत्तिसुसेवते
ह्यपुष्कांतर्दधेदेवःसवितास्वस्थलंययो॥दक्षोपिहर्षितोभूत्वास्वगृहंप्रजगामह॥३२॥मा ॥१६॥
तरंपितरंतत्रप्रणम्यनाममहासुरः॥सुहृद्दानयामासयथासंबंधपूर्वकं॥३३॥ततःशुक्रं

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

नगामासौ तं प्रणम्य महासुरः ॥ मोहः संकथयामास वृत्तांतं तस्य सन्निधौ ॥ २७ ॥ तपश्चारैः पुपूज्यासौ प्रण-
म्य स्वगृहं पुनः ॥ आययौ हर्षसंयुक्तो नगरं निर्ममे ततः ॥ २८ ॥ विषयावासकं नाम चकार तस्य वै मुनिः ॥
शुक्रं परमं तेन तस्यैव तत्र वासं चकार सः ॥ २९ ॥ असुरा ह्यपि वृत्तांतं यत्र तत्र तैः श्रुत्वा समागतास्तस्य न-
गरस्य किरस्थिति ॥ ३० ॥ चातुर्वर्ण्यसमायुक्तं नगरं शुशुभे द्विजाः ॥ सर्वातिगमनोपम्यं पृथिव्यां पूर्ण-
भोगदं ॥ ३१ ॥ ततो दैत्यगणाः सर्वे श्रेष्ठास्तत्र समागताः ॥ शुक्रेण प्रेरितास्ते ते प्रणेमुर्भावसंयुताः ॥ ३२ ॥
श्रेवचंडु प्रचंडश्च महाकालश्च वीर्यवान् कालांतकादयश्चान्ये बहवो दैत्यनायकाः ॥ ३३ ॥ मीलितास्तेन संयु-
क्तास्तदा तावसावत्तिनिः ॥ भ्रात्रा तेन नगरे तस्य समीपे संस्थिता बभुः ॥ ३४ ॥ ततो द्विजैः स्वयं का-
व्यस्तं चकार महर्षयः ॥ दैत्याधिपं तदर्थं स निषिषेवरा तस्य संसदि ॥ ३५ ॥ ततस्ते मुदिताः सर्वे दैत्याः
स्वस्वस्थले ययुः ॥ मुख्यास्तत्र स्थिता विप्राः सेवार्थं लालसामुदा ॥ ३६ ॥ एवं मोहासुरः श्रेष्ठः सुर-
गणानायको भवत् ॥ नमाम्यहं महादैत्यहर्षितानश्वरस्वरां ॥ ३७ ॥ ॐ ॥ इति श्रीमद्गा॰ मो॰ तती

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो॰॥ म॰दे॰ मोहासुरराज्याभिषेको नाम षष्ठोऽध्यायः॥६॥ रविरुवाच॥ महिषायां सुताः पंच तस्माद्दैत्यान्महा ॥ल॰॥
॥१७॥ बलाः॥ तेजस्विनश्च पित्रा ते बभूवुः समशीलकाः॥१॥ उग्रः क्रूरश्च मेधावी शोचनो हरणस्तथा॥ पंचै
ते नाम्ना संपन्ना रेजुस्तं नगरे द्विजाः॥२॥ ततः किंचिद्गते काले राज्ञा मोहासुरो द्विजाः॥ आह्वयामास
दैत्येन्द्रान्सकलान्स्वनगरे महान्॥३॥ समागतानुवाचाथ वचनं हितकारकं॥ दैत्येन्द्रान्प्रीतिसं
युक्तं सुखदं प्रतिवर्द्धनं॥४॥ मोहासुर उवाच॥ भो भो दैत्याधिपाः सर्वे शृण्वन्तु प्रवचो हितं॥ भृगुणा सक
लं विश्वं जयेहमधुना किल॥५॥ यदि सम्मानसे दैत्या हितं भवति चेत्तदा॥ सर्वेषां भवतां कार्यं कुर्वेहं ना
त्र संशयः॥६॥ शुक्रेण पालितायं तत्थाहमसुरेश्वराः॥ अजेयाः प्र[illegible] भविष्यामो रवेश्च वरदानतः
ततस्तं ते नमस्कृत्य संतुष्टुवुर्हर्षसंयुताः॥ महामानं महाभागं तपस्तेजः समन्वितं॥८॥ दैत्येन्द्रा ऊचुः ॥१८॥
सम्यग्विचारितं स्वामिंस्त्वया वाक्यामलेन ते॥ जेष्यामः सकलाल्लोकांस्त्वदाज्ञावशगा वयं॥९॥
न ते पराक्रमे तुल्यं विश्वस्मिन्विधते विभो॥ अतो विष्णुमुखान्देवाञ्जेष्यामोऽस्मांश्च मा प्रतः॥१०॥

र्विरूपाश्च ॥ इति तेषां वचः श्रुत्वा मोहासुरः प्रतापवान् ॥ आज्ञापयच्च दैत्येशान्सर्वांस्तु दंशितान्मुदा ॥ ११ ॥
ते सर्वे युद्धमार्गज्ञा ययुस्तस्य सन्निधौ ॥ नानाशस्त्रधराः सर्वे नायमस्तु मिवाद्यताः ॥ १२ ॥ तान्दृ
नो ष्ट्वा हर्षितदैत्यो मोहासुरश्च वीर्यवान् ॥ रथसंस्थः स्वयं दैत्यैर्निर्जगाम सदंशितः ॥ १३ ॥ चतुरंगबलम्
मध्ये विराजन्रथसंस्थितः ॥ कालरुद्र इवाध्यक्षः सर्वेषां भयदायकः ॥ १४ ॥ स्वयं संशुक्रेण संयुक्तः पृ
थिवीं नयनोद्यतः ॥ असुरैः सहितः पूर्वं बिभ्राम वसुधातलं ॥ १५ ॥ अपारा तस्य सेना सा छादयामास
वै धरां ॥ चक्रेनोत्थरजस्केन छादितो भास्करोऽभवत् ॥ १६ ॥ कालरूपे महादैत्ये प्रयाते भूमिमंड
ले ॥ कः समर्थो भवेद्योद्धुं तं तैः स्वकर्मतत्परा ॥ १७ ॥ स महीं पर्वतांश्चैव जित्वा तत्सुस्सत्तमाः ॥ ययुः
स्वर्गजितयात्रायां देवान्विष्णुपुरोगमान् ॥ १८ ॥ देवाः सर्वे समाश्रुत्य सर्वे समागतं द्विजाः ॥ मोहासुरं भ
याद्वित्रा इंद्रं ते शरणं ययुः ॥ १९ ॥ इंद्रेण सहिताः सर्वे ब्रह्माणं प्रययुस्ततः ॥ तेन सार्द्धं च वै केलासेशं
करं शरणं ययुः ॥ २० ॥ शंकरेण युता देवा वैकुंठे केशवं ययुः ॥ केशवेन युता सर्वे भास्करं प्रययुस्त

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ तः॥२१॥ भास्करस्तानुवाचाथ भययुक्तान्सुरेश्वरान्॥ निश्चयस्याभयसंयुक्तो वचनं हितकारकं॥२२॥ भास्क ॥८०॥
॥१८॥ रउवाच॥ मदीयवरदानेन समर्थो हि सपुंगवः॥ मोहासुरश्च देवेंद्रास्तं नेतुं कः क्षमो भवेत्॥२३॥ कर्मणां पू
र्णमुग्रं च व्यतीते केन चिन्ततः॥ अतो वयं वने लघवसामो भयसंयुताः॥२४॥ त्यक्त्वा राज्यादिकं सर्वं
देहं रक्षामहे स्वयं॥ पुण्यांते तस्य मत्सुवैभविष्यति न संशयः॥२५॥ अन्यथा यादेसभूपेंद्रो मोहासुरः
प्रतापवान्॥ हनिष्यति स देवेंद्रांस्तस्मात्कुर्वंतु मे वचः॥२६॥ एवं मदीयवाक्यं वै श्रुत्वा प्राह बृहस्पति
सर्वनीतिविनाथ सोदेवाचार्यो महायशाः॥२७॥ बृहस्पतिरुवाच॥ शृणुध्वं देवराजानो वचनं हि
तकारकं॥ भानुना भाषितं वाक्यं तन्नोभयतिवेहितं॥२८॥ ततः सर्वे ब्रुवन्देवाः साधु साधु त्वयेरितं॥
भानुना चतुरा वक्तिं करिष्यामो वयं तथा॥२९॥ एवं निश्चितदेवेंद्रा देवैः सर्वैर्ययुर्वनं॥ गुहासु
पर्वताद्द्रोसस्थिता भयसंयुताः॥३०॥ मोहासुरोसुरैः सर्वैर्दिवानां नगरेषु च। अथ योऽतन्नदेवें
द्रान्नताम्पश्यन्सुहर्षितः॥३१॥ तेषु देशान्समास्थाप्य स्वयमेंद्रपदे स्थितः॥ देवैः ससेव्यमान ॥१८॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

अबुभुजे भोगमुत्तमं ॥ ३२ ॥ गंधर्वाप्सरसस्तस्य सेवां च क्रुर्भयाकुलाः नानास्वर्णैकवासिनस्तस्यै वश्रम
दूर्षयः ॥ ३३ ॥ ततो वै दैत्यपैः सर्वैः सप्तलोकं समाहावलाः ॥ मोहासुरादिना तेन ददर्श पितामहं ॥ ३४ ॥
अन्यं नगरमेवं तद् दृष्ट्वा दूषसमन्वितः ॥ ययौ विकुंठमुग्रः सददर्श तत्र तादृशं ॥ ३५ ॥ ततः कैला
समागत्य तां करेण विवर्त्तितः ॥ पुरं वीक्ष्य ययौ सोपि सारलोकं महासुरः ॥ ३६ ॥ तत्रादिसविहीनं च ना
त्तिलोकं तथा ययौ ॥ दृष्ट्वा नात्ति विहीनं तं मुमुदे दैत्यनायकः ॥ ३७ ॥ ततो दैत्यं दृष्ट्वा मुख्यो सो स्वसुतान्ब
लगर्वितान् ॥ स्थापयामास देवानां नगरेषु विशेषतः ॥ ३८ ॥ कैलासाधिपतिं चक्रे धूम्रं पुत्रं महासु
रः ॥ विकुंठाधिपतिं तद्वत् क्रूरं दैत्यसमन्वितं ॥ ३९ ॥ सारलोकाधिपं चक्रे मेघाविनं च वेगवित्तं ॥ नात्ति
लोकं तथा सोपि सोम्वनं युद्धलालसं ॥ ४० ॥ सप्तलोकाधिपं चक्रे हरणं सर्वहारकं ॥ इंद्रलोकादिषु
चक्रेधिपान्स्वं च रमुख्यकान् ॥ ४१ ॥ ततः पातालदेशेषु कालांतकश्च प्रेषितः ॥ मोहासुरेण ना
गेंद्रदेशं ययौ ससैनिकः ॥ ४२ ॥ आगतं दैत्यराजानं कालांतकं च नागराट् ॥ विनियेन ययौ तं समाम

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ चक्रे सुरार्णवे ॥ ७५ ॥ एवं ब्रह्मांडमुख्यः स निगाद्यते स नायकः ॥ मोहासुरो महावीर्यो मुमुदे दैत्यपैर्द्विजाः ॥ ॥ न० ॥
॥१९॥ ततः स्वनगरे दैत्यो याययौ सर्वसमन्वितः ॥ विषयावासके तत्र पुरे वाशुभुमे नरः ॥ ७६ ॥ तत्रस्थं प्रज्ञा
नासासो ब्रह्मांडं लोकसंकुलं ॥ राज्यं चकार दैत्येंद्रो दैत्येंद्रैश्च समन्वितः ॥ ७७ ॥ भोगान्स बुभुजे नाना
सत्कुलान्विषयप्रियः ॥ दैत्यैः सहप्रवर्गेण मन्यते न्नुतत्त्व सतां ॥ ७८ ॥ ७ ॥ इति श्रीमद्गांसे मुद्गलं॰ तती
यखंडे॰ मदो॰ मोहासुरविनयवर्णनं नाम सप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ रविरुवाच ॥ ततोतिग विनो दैत्यो
मोहासुरः प्रतापवान् ॥ देवानां तीव घातार्थं प्रचकार मतिं द्विजाः ॥ १ ॥ तदर्थं प्रेषयामास दैत्यानन्य
रमदारुणान् ॥ कर्ममार्गस्थितेस वैचिक्कुस्वंडनमादरात् ॥ २ ॥ स्वल्पकालेन भो विप्राः कर्महीनं
महीतलं ॥ कृतं दैत्यैश्च सर्वत्र त्रासिताः कर्मकारकाः ॥ ३ ॥ वर्णा[illegible]श्रम विहीनं तैः कृतं सर्वत्र भूतलं
धर्महीनं तथा नष्टं बभूव क्रमतः किल ॥ ४ ॥ न स्वाहा न स्वधा कुत्र प्रबभूव महर्षयः ॥ मोहासुर ॥१९॥
स्य मूर्त्तिं तिष्ठापयामासुरादरात् ॥ ५ ॥ दैत्यपास्तस्य लोके वै पूजां सर्वत्र संमतां ॥ कारयामासुरत्ये

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

श्चदैत्यैः संताड्यमानवान्॥५॥ ततोमुनिगणाःसर्वेभ्रष्टाज्ञानाविशेषतः॥ मत्ताःकेचित्तथारण्येग
तापरमदारुणे॥७॥ तत्रतेभयसंयुक्ताः क्रियांचक्रुर्महर्षयः॥ एवंधर्मस्यविच्छेदः कृतस्तेनसुरा
रिणा॥८॥ ततोदेवगणाःसर्वेभययुक्ताविशेषतः॥ उपोषणसमायुक्ताविचार्यस्वकीयैर्द्विजाः
मिलितामुनिभिःसार्द्धमाहात्मसुरविनाशने॥ नप्रापुर्देवविप्रेंद्राउपायंसुखदंपरं॥१०॥ ततस्ता
न्यमाग्राह्शृणुध्वंसुरसत्तमाः॥ मुनयश्चमहाभागावचोमेहितकारकं॥११॥ नामरूपधरंस
र्वंतस्मान्मसुनविभवेत्॥ मोहासुरस्यदेवेंद्रास्तत्रोपायंवदाम्यहं॥१२॥ गणेशाख्यस्यहस्तेन
हेयायंप्रमरिष्यति॥ स्वयंयोगमयःप्रोक्तस्तस्मात्तंप्रभजामहे॥१३॥ सएवनिजलोकस्थोनिज
बोधनदेसपर्यं॥ हनिष्यतिनसंदेहस्तोष्यंतांतंसुरेश्वराः॥१४॥ सूर्यस्यवचनंश्रुत्वादेवाहर्षसम
न्विताः॥ विप्रकाद्याःपुनस्तेतेनगुर्वचनमुत्तमं॥१५॥ देवाऊचुः॥ सम्यगुक्तंत्वयाभानोबुध्यावृ
मधिकोमतः॥ सर्वेभ्योज्ञीवरातामोज्ञानातासिनात्रसंशयः॥१६॥ ततोदेवाश्चविप्रास्तेतपसाग

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

णनायकं॥आराधयन्प्रयत्नेन विघ्नवारणकारणं॥१७॥एकाक्षरविधानेनजापयंस्तोत्रंनिरंतरं॥ ॥ग०॥
॥मो०॥ अजपन्मंत्रमाद्यं तु ध्यायंस्तोगणपंभुवि॥१८॥अनुपोषणसमायुक्तानानातप परायणा॥ऋषयो
॥२०॥ देवदेवेनाविघ्नेश्वरमतोषयन्॥१९॥वर्षाणांनानकेषु वै गतेषु गणनायकः॥आययुस्तान्व
रं दातुं भावेन तोषितो भृशं॥२०॥सौम्यतेजोयुतश्चैवाष्टभुजः पूर्णोगजाननः॥चतुर्बाहुध
रः पूर्णोसिंहासने विराजितः॥२१॥चिंतामणिंगलेबध्वानागयज्ञोपवीतवान्॥एकदंतो वि
नाक्षः शूर्पकर्णधरः प्रभुः॥२२॥सिद्धिबुद्धिसमायुक्तो नाभिशेषविराजितः॥एवं समा
ययौ देवो देवर्षीणां पुरोययुः॥२३॥तं दृष्ट्वा देवविप्रास्ते हर्षिताभक्तिसंयुताः॥प्रणेमुः पु
नृा १ रतः सर्वे यथाशास्त्र विधानतः॥२४॥ततस्तं तुष्टुवुः सर्वे कृतांजलय आदरात्॥ नदूर्गनि
महोत्साहाय यथाशास्त्रविधानतः॥२५॥देवर्षयस्तुष्टुवुः॥नमस्तेगणनाथाय महोदरस्वरूपि ॥२०॥
णे॥अनाथाय च सर्वेषां नाथाय तेनमोनमः॥२६॥अनादिसिद्धिनाथाय बुद्धिनाथाय ते दुंद

य॥ हेरंबाय स्वभक्तेभ्यः सर्वदायनमोनमः॥२७॥ चतुर्बाहुधरायैव अर्पकरणायितेनमः॥ लंबो
श्रा २ दराय विघ्नौघविघ्नवारणतेनमः॥२८॥ गजाननायदेवायाखुवाहाय महात्मने॥ नोपनाभिस्थिताये
वैकुंठायनमोनमः॥२९॥ महागणपतेतुभ्यं सर्वकारणकारणं॥ भक्तवांछाविधातानांहृगा
मतेनमोनमः॥३०॥ मायाश्रयाय मायायाधारकाय महाभुजा॥ अभक्तकामनावन्हिरूपायतेनमो
नमः॥३१॥ योगानां पतयेतुभ्यं योगदात्रेव्ययायते॥ स्वानंदवासिनेत्वेव योगाकायतेनमः॥३२
सर्वेषांतद्धरेषुत्वं स्थितोभोगान्करोषिवै॥ हृदूर्हरनभोक्ता कस्माननामामहोदरः॥३३॥ हेहेर
हिसमायोगबोधब्रह्मणिसंस्थितः॥ कोनानातिवतंदेवं सोपिदर्शनितांगतः॥३४॥ भक्तवा
त्सल्यभावेन प्रकटस्त्वंसमागतः॥ तेनवयंकृतार्थाश्चदेवदेवेशनिश्चितं॥३५॥ वयंधन्याय
तोदृष्टः सर्वेशेविलासवान्॥ मत्सोदरप्रसन्नात्मा साक्षाद्ब्रह्मपतिः स्वयं॥३६॥ किंस्तोमस्त्वांग
णाधीनावेदादीनांतवादेश॥ संस्थितं प्रणमामस्त्वां योगगम्यं सनातनं॥३७॥ रविरुवाच॥ एवं

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ स्तुतिं समाकर्ण्य प्रणेयेन सुतोषितः॥ जगाद तान् गणेशानो भक्तिभावनियंत्रितः॥७८॥ महोदर उ ॥ल०॥
॥२१॥ वाच॥ वृणुध्वं सर्वदेवेशा मुनयश्च यथेप्सितं॥ दास्यामि सकलं तद्वो भक्त्या स्तोत्रेण तोषितः॥७९॥
भवत्कृतमिदं स्तोत्रं मत्प्रीतिवर्द्धनं भवेत्॥ पठतां शृण्वतां देवाः सर्वसिद्धिप्रदायकं॥८०॥ इति
तस्य वचः श्रुत्वा देवा मुनिगणास्ततः॥ हर्षयुक्ताः प्रणम्यैनं ऊचुस्तान गणेश्वरं॥८१॥ देवर्षय ऊ ज८
चुः॥ यदि प्रसन्नतां यातो देवदेवेश विघ्नप॥ तदा ते पादपद्मे नो भक्तिं देहि विशेषतः॥८२॥ मो
हासुरेण दुष्टेन स्थानभ्रष्टाः कृता वयं॥ मुनयः कर्महीना हि तं जहि गर्वसंयुतं॥८३॥ ब्रह्मांड
विजितं तेन तत्र लोकाः सुदुःखिताः॥ कृतास्तान्सुखदाता वै भव स्वामिन्नमोऽस्तु ते॥८४॥ तेषां
वचनमाकर्ण्य तथेति तानुवाच ह॥ महोदरः प्रसन्नात्मा भक्तवत्सलभावतः॥८५॥ इति श्रीम
दांपेमौद्गले म० ततीः महोदरे देवर्षिवरप्रदानं नामाष्टमोध्यायः॥८॥ ऋषिरुवाच॥ ततः क्रोध ॥२१॥
समायुक्तो महोदरः प्रतापवान्॥ परश्वाद्यायुधानि सन्दधानः प्रबभौ द्विजाः॥१॥ मूषको

परिसंख्या यदेवर्षिगणसंयुतः ॥ मोहासुरं निहंतुं समयो तन्नगरप्रभुः ॥ २ ॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र
समासीनो महासुरः ॥ मोहादेशाधिपः सर्वैर्वेष्टितः प्रबभौ द्विजाः ॥ ३ ॥ अकस्मान्नारदो देवसंयो
गानपरायणः ॥ तं दृष्ट्वा प्रणनामाथ मोहः सर्वसमन्वितः ॥ ४ ॥ समासीनं महादेवः पप्रच्छ वि
नयान्वितः ॥ वद चित्रं मुने किंचिद्दृष्टमसत्वं च सर्वगः ॥ ५ ॥ देवस्य वचनं श्रुत्वा नारदस्तमुवाच ह
पं ५ देवयुक्तां कथां पुण्यां देवस्य विघ्नरूपिणीं ॥ ६ ॥ नारद उवाच ॥ मोहासुर महाभाग शृणु मे वचनं
हितं ॥ चित्रं वदामि यद्दृष्टं भावपूर्णेन चेतसा ॥ ७ ॥ देवैः संप्रार्थितो देवो मुनिभिर्वनसंस्थितैः ॥
महोदरो वधार्थाय तव देव पत्तने पुना ॥ ८ ॥ सदेवो मूषकारूढो वधार्थं ते समागतः ॥ दृष्ट्वा यो
जनदृश्यो बभूव वाधुना सुर ॥ ९ ॥ तस्य [illegible] श्रु नारदस्तां स मौनभावपरायणः ॥ बभूव देवरा
जस्तु भयोद्विग्नस्तदाभवत ॥ १० ॥ निःश्वस्य दुःखसंयुक्तं संतत्वा च नारदं पुनः ॥ मोहासुरो भया
द्विग्नो दृढयेन विदूयता ॥ ११ ॥ मोहासुर उवाच ॥ शृणु नारद मे वाक्यं नमस्ते सर्वप्रवर्तते ॥ नाम

॥मो॰॥ रूपात्मके भ्यश्च किं करिष्यति देवपः॥१२॥महोदरात्मकं नाम रूपधारि समागतः॥स देवं तं हनि ॥ग॰॥
॥२२॥ ष्यामि नात्र कार्या विचारणा॥१३॥तस्य दैत्याधिपस्यैतद्वचनं नारदो मुनिः॥श्रुत्वा वाचमहायो
गी मोहासुरं विचारतः॥१४॥शृणु मोहासुरत्वं मे वचनं हितकारकं॥महोदरो नरो नेव नं देवानन्व
चराक्षस॥१५॥नामरूपविहीनं यद्ब्रह्म वेदेषु कथ्यते॥नामरूपमयं पूर्णं मित्र वायं समागतः॥
हनिष्यति यदा क्रुद्धस्त्वां तस्माच्छरणं व्रज॥महोदरं महाभागं तेन त्वं सुखमेष्यसि॥१६॥ततस्स
दैत्यराजः सजगाद भयसंकुलः॥वद नारद योगज्ञ मनोज्ञायमेव च॥नामरूपविहीनोयं महो
दरः प्रकथ्यते॥समागतः कथं देही नामरूपसमन्वितः॥१९॥नामरूपमयं ब्रह्म नामरूपविव
र्जितं॥सर्वत्रियोगभावेन तिष्ठति नात्र संशयः॥२०॥स्वपरत्वं त्वितो मोहो न तत्र वर्त्तते कदा॥
देवदेहादिमदेषु समभावयुतं सदा॥२१॥मोहासुरत्व वा च॥अयं महोदरश्चैव देवपक्षविवर्द्ध ॥२२॥
नः॥देशानां प्रवधार्थाय किमर्थं कुरुते मतिं॥विपरीतमिदं विप्र वचनं ते च सांप्रतं॥भासते

पश्यपयोगींद्रन्तु दमसंज्ञायं प्रभो ॥ २३ ॥ अन्यन्मां वदब्रह्मर्षे मिहोदरस्य चेष्टितं किं रूपः किं स्वभा
वश्च कस्यां स्त्राः किं पराक्रमः ॥ २४ ॥ कुत्र वासकरः सोपि कीदृशं ब्रूहि तस्य यत् ॥ एतत्सर्वं सुवि
स्तार्यज्ञानं मे करुणानिधा ॥ २५ ॥ भानुरुवाच ॥ एवं पृष्टो महायोगी गालापसः प्रतापवान् ॥ त
गारतं यथापूर्वं मोहासुरं महाद्भुतं ॥ २६ ॥ नारद उवाच ॥ मोहासुरमाहात्म्यं भागमति स्त्वया गीसं
मता ॥ योगरूपं त्वया पृष्टं तेनाहं तोषितो भृशं ॥ २७ ॥ अतस्तां सकलं देव कथयामि विशेष
तः ॥ शृणुष्वैकमनाढुं ढेश्र्येष्टितं योगदं परं ॥ २८ ॥ नामरूपमयं विद्धि जगत्सर्वं चतुर्विधं ॥ ना
मरूपविहीनं यद्ब्रह्मरूपं जगद्भितं ॥ २९ ॥ तयोर्योगे चदेहे ब्रह्म बोधं सर्वत्र संमतः ॥ ब्रह्म यद्देवा
रेषु कथ्यते विद्धि चेतसा ॥ ३० ॥ तदेव नामरूपादियुक्तं भवति सर्वदा ॥ तदेव नामरूपादिही
नं भवति सर्वदा ॥ ३१ ॥ चतुष्टय एव भावेन संस्थितं योगवाचकं ॥ महोदरस्तदेवासौ ज्ञानी
हृदेयपुंगव ॥ ३२ ॥ देहदेहि विभुत्वाभोगः स्वस्वस्वानंददः परः ॥ तुरीये भुक्तभोगाश्च सर्वत्र गस

+ जठरं भिन्नमात्मनि ३

॥मो०॥ कथ्यते ॥३३॥ उदरेण तु तो भोगो यदि बाह्य परायणैः । नदृश्यते मरणो युक्ता भवंति स्वल्पकालतः ॥१०॥
॥२३॥ स्वस्वानंदमयो भोगो भुज्यते सर्व भावतः ॥ सर्वैर्भिन्नप्रभिन्न्यं तं जगद्विश्वे विनिर्मितं ॥३५॥ भिन्न
भोगश्च विश्वस्मिन् नामनिष्ठ्यमतामकः । ऐक्यभावमयो भोगो भोगयुक्तः उभे मते ॥३६॥ दिदृक्षुर्जठरं
मतं ॥ एकभावात्मकं देहज्ञानी हि यो सदया ॥३७॥ यदि भोग विहीनो तो विश्वात्मानो महामते ॥ किमर्थं
यत्नं वं तो विव भवतु विशेषतः ॥३८॥ नामरूपधरं विश्वं ज्ञातं भोगार्थमेव च ॥ नामरूपविहीनं यद्ब्रह्म
ज्ञातमात्रस्य स्थितः ॥३९॥ नास्ति भोगस्य चेच्छा च किमर्थं द्विविधं भवेत् ॥ अतौनौ हि देहं ब्रह्म भोगयुक्तो जा ६
विशेषतः ॥४०॥ विश्वात्म नाम्ना संस्थायं जठरे गणनायकः तेन महोदराख्या सं ज्ञाता तस्य महात्म
नः ॥४१॥ द्विविधस्य च देहं च जगं स्वल्पं वाचकं ॥ स्वस्वभोगपरस्तै विचारयमाद्यामते ॥४२॥
सकलानां विशेषेणोदरेषु संस्थितः सदा ॥ महोदरश्च तेनायं कथितो वेदवादिभिः ॥४३॥ विश्वं ॥२३॥
देहमयं तस्य मस्तकमात्म वाचकं ॥ तयोर्योगे गणेशायं गजाननः प्रकथ्यते ॥४४॥ ज्ञायंते सक

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

ऽयस्मादेवं गच्छंति यत्र च ॥ तदेव गणरूपं हि ज्ञानी हृदि गणनायक ॥ ७५ ॥ विधा मनोवच संसृष्टौ नाभ्यां
ज्ञानार्थमिव सः ॥ तपसाराधितो देवो देहधारि भवेद् बहु ॥ ७६ ॥ न तस्य प्राकृतो देहः सर्व च स्वरूप देहयुप
भुक्तिमुक्त्यर्थमेवं सः स्वेच्छया देहभोगवान् ॥ ७७ ॥ स्वसंवेद्येन योगेन लभ्यते गणनायकः ॥ तदे
व नगरं तस्मात्तस्य ज्ञानी हि सर्वगं ॥ ७८ ॥ सिद्धिर्भ्रांतिप्रदा माया तदर्थं स्मृतेतनन ॥ बुद्धिर्भ्रांतिधरा
प्रोक्ता भ्रांतिरूपा विशेषतः ॥ ७९ ॥ चित्तं पंचविधं प्रोक्तं तदैश्वर्यं स्मृता मालकं ॥ स्वानंदं नित्यमेवाप्नोति
योगिनो योगसेवया ॥ ८० ॥ तस्मा[illegible] सिद्धिश्च बुद्धिश्च स्वामी प्रोक्तो महोदरः ॥ तं भजस्व महादैत्य नो
चेत्वां संहनिष्यति ॥ ८१ ॥ सुरासुरमयं तेन सृष्टं विश्वं विशेषतः ॥ स्वस्वधर्मसमायुक्तं तेन खलु ति वि
घ्नप ॥ ८२ ॥ देवादेः सविनाशार्थं यत्नं तस्य यदा प्रभो ॥ तदा देवाः प्रसिद्धाः स्युः भवति सिद्धिदायकः
देहधारी स्वयं प्रभ तावद्दो भवति प्रभुः ॥ असुरेभ्यो न संदेहो ज्ञानी हितं महोदरं ॥ ८४ ॥ दैत्यादेव वि
नाशार्थं यत्नं ते सर्वभावतः ॥ तदा देहधरस्मायं हि तिदे सालसंशयः ॥ ८५ ॥ देवासंख्यायुतावेदे

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

दैत्यराजस्त्वं मोक्षार्थं

॥मो०॥ वर्त्तते दैत्यनायक॥ वृद्धिक्षयविहीनत्वान्नित्यानन्दविशेषतः॥५६॥ दैत्याश्च परमात्मानं वृद्धिक्षयसुनामतः न०॥
॥२४॥ तस्मात्तानन्तिवेगेन गणेशो ब्रह्मनायकः॥५७॥ स्वस्वधर्मरता एते सुरासुरा यदाभवन्॥ तदा यं योगरू
पश्च तिष्ठति नगरे विभुः॥५८॥ सर्वं निकथितं दैत्य त्वन्न प्रभ्रतो यमुच्यते॥ अशेषैः सर्वमुख्यत्वं न गच्छस्व
चकथ्यते॥५९॥ तस्मात्त्वं शरणं गच्छ नीविनुमिच्छसि प्रभुं॥ भोगार्थं लौकसायदि ६०॥ एवमुक्त्वान्त
र्दधे सो नारदः करुणानिधिः॥ गणेशगानसंयुक्तो वीणावादनलालसः॥६१॥ इतिश्रीमद्गौय
मोद्गले०॥ तृतीयखंडे महो० मोहासुरज्ञानप्रदो नाम नवमोऽध्यायः॥९॥ रविरुवाच॥ गते मुनौ
महाभागो मोहासुरः सुहर्षितः॥ विचारमकरोद्धीत्रे नारदोक्तं विचारवित्॥१॥ एकान्ते संस्थितो
हृयोगाणां ध्यानतत्परः॥ महोदरस्य माहात्म्यं ज्ञात्वा मनसि हर्षितः॥२॥ स शुक्रमुपसंगम्या
कथयत्स कथानकं॥ नारदोक्तं च काव्येन बोधितो सो तथाहितः॥३॥ ततः स्वयं दमागसगणे ॥२४॥
शमाहितोऽभवत्॥ मोहासुरश्च मोहेन वर्जितः प्रबभौ स्वयं॥४॥ एतस्मिन्नन्तरे तत्र विभुः स्वय

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

मुपाययौ॥ प्रेषितो गणराजेन सामर्थं दृष्टुसंन्निधौ॥५॥ केनार्थं मानयामास मोहासुरः प्रतापवान्॥ पुपू
ज तं महादैत्यो निवेश्य शुभ आसने॥६॥ पप्रच्छ तं महाविष्णुं किमर्थं विमिहागतः॥ वद विष्णो महाभा
गकारणं तत्करोम्यहं॥७॥ विष्णुरुवाच॥ महोदरः समायातो धर्मरक्षणतत्परः॥ दैवैश्च मुनिभिः सार्द्धं
तेनाहं प्रेषितोसुर॥८॥ साम्प्रार्थंति महाराज धन्योसि दैत्यनायक॥ मित्रभावं त्वया सार्द्धं मिच्छति स
महोदरः॥९॥ देहदेहमयं ब्रह्म तद्देवगणनायकः॥ महोदरः समाख्यातो मुनिभिस्तत्वदर्शिभिः
सर्वेषामुदरे स्थित्वा भोगान्सर्वान्भुनक्ति सः॥ महोदरश्च तेनासौ वयं सर्वे स्योदरास्थताः॥११॥ नग
रस्य पुरतानन्दनायोजनदूरगः॥ संस्थितो देवविप्राद्यैः संस्तुतः प्रबभौ विभुः॥१२॥ स उवाच त
देवाद्य कथयामि शृणुष्व तत्॥ वचनं सर्वभावज्ञं सर्वेभ्यः सुखदायकं॥१३॥ गणेशानउवाच॥ विरु
द्धं संत्यज दैत्येंद्र तिष्ठ स्थाने स्वके सुखं॥ देवाद्विमुक्ताः संतु ब्राह्मणाः कर्मकारकाः॥१४॥ वर्णाश्रमयुता
लोकास्तिष्ठंतु दुःखवर्जिताः॥ एतत्कुरु महादैत्य नो चेद्युध्यस्व वै सपेः॥१५॥ विष्णुरुवाच॥ एतत्त

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ कथितंवाक्यंगणेशेनविशेषतः॥तच्छृणुष्वमहाभागभवप्रियमहात्मनः॥१६॥रविरुवाच॥श्रुत्वावि ॥ग०॥
॥२५॥ घ्नस्यवाक्यंतमुवाचमहाबलः॥मोहासुरःप्रसन्नात्मासर्वेषांमोहकारकः॥१७॥मोहासुरउवाच॥स
र्वमन्त्रवीथिविश्लोकंमदीयहितकारकं॥करिष्यामितथादेवमानयिष्येमहोदरं॥१८॥एवमुक्त्वामदेयं
शानात्पूजयामाससत्वरं॥समागतानुवाचाथविघ्नेनाकथितंवचः॥१९॥मोहासुरस्यवाक्यंतच्छ्रुत्वा
तेदैवसत्तमाः॥कोपयुक्ताश्चपातालंविविशुर्भयसंकुलाः॥२०॥शुक्रेणसहितादैत्यामोहासुरः
प्रतापवान्॥विघ्नेनाचतथाविप्रागणेशंशरणंययौ॥२१॥समागम्यसदेवेंद्रोमहोदरंननाम
सः॥भक्तिभावसमायुक्तःपूजयामासयत्नतः॥२२॥पूजयित्वायथान्यायंपुनस्तंप्रणनामसः
कृत्वाकरपुटंमोहस्तुष्टावचमहोदरं॥२३॥मोहासुरउवाच॥नमस्तेब्रह्मरूपायमहोदरस्व
रूपिणे॥सर्वेषांभोगभोक्त्रेवैदेहदेहिमयायते॥२४॥मूषकारूढदेवायत्रिनेत्रायनमोन ॥२५॥
मः॥चतुर्भुजायदेवानांपालयित्रेनमोनमः॥२५॥अनादयेचैसर्वेषामादिरूपायतेनमः॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

विघ्नकायपरंब्रह्मीनपालायवैनमः॥२६॥ गणेशायनिजानंदपतयेब्रह्मनायक॥ सिद्धिबुद्धिप्रदात्रे
वैब्रह्मभूतायतेनमः॥२७॥ ब्रह्मभ्योब्रह्मदात्रेवैयोगशांतिमयस्व॥ योगिनांपतयेतुभ्यंयुगिभ्योयो
गदायक॥२८॥ सिद्धिबुद्धिपतेनाथएकदंतायतेनमः॥ अर्थकल्यायअरायवीरायतेनमोनमः॥२९॥
सर्वेषांमोहकर्त्रेवैभक्तेभ्यःसुखदायिने॥ अभक्तानांविशेषेणविघ्नकर्त्रेनमोनमः॥३०॥ मा
याविनेचमायायाआधारायनमोनमः॥ मायिभ्योमाययाचैवभ्रांतिदायनमोनमः॥३१॥ किंस्तो
मित्वांगणाध्यक्षयत्रवेदासहांगकाः॥ शांतिंप्राप्तास्तथापिवंसंस्तुतोसिमयापरः॥३२॥ धन्यो
स्मिपितरोज्ञानंतपःस्वाध्यायएवच॥ धन्यंवपुश्चदेवेशयेनदृष्टंपदांबुजं॥३३॥ रसुक्तप्रण
नामाथतमुवाचमहोदरः॥ भक्तंभावयुतंदृष्ट्वाखवःपरमशोभनं॥३४॥ महोदरउवाच॥ मा
रासुखगणेशवरंयमनसीप्सितं॥ दास्यामिभक्तिमोहेनमोहितोहंत्वयाधुना॥३५॥ त्वांहृतं
कोपसंयुक्तेजातोहंनसंशयः॥ नारमार्गंमिवंतेनहम्मिभक्तिसंयुतं॥३६॥ मदीयंस्तोत्र

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ मतद्धै सर्वदं यत्त्वया चूतं॥ भविष्यति ततश्चैव पठते श्रावते सुरः॥६१॥ मोहनाशकरं स्त्रैव भुक्तिमु ॥त०॥
४२ह्री॥ क्तिप्रदं भवेत्॥ धनधान्यादिकं सर्वं पुत्रपौत्रसुखप्रदं॥६२॥ रविरुवाच॥ एवं गणेशोक्तं संश्रु वा
त्वा हर्षसमन्वितः॥ मोहासुरस्तु वाचावचनि बद्धकरसंपुटः॥६३॥ मोहासुर उवाच॥ महोदर नम
स्तुभ्यं यदि दास्यसि मे वरं॥ तदा ते पादपद्मे वै भक्तिं देहि दृढां प्रभो॥६४॥ त्वदीय भक्तमित्र
त्वं स्थानं भक्ष्यादिकं तथा॥ देहि मे देवदेवेश तत्र स्थास्यामि निश्चलः॥६५॥ मोहासुरस्य त
द्वाक्यं श्रुत्वा तं प्रसुवाच ह॥ महोदरः प्रसन्नात्मा भक्तिभावेन तोषितः॥६६॥ महोदर उवाच॥ म
दीया भक्तिरूपा ते भविष्यति महामते [illegible]॥ मदीय भक्तमित्रत्वं मा स्य मित्रं न संतापः॥६७॥
कर्मज्ञानादिमार्गेषु मदीयपूजनं न हि॥ स्मरणं तत्र दैत्य संभोगमोक्ताभविष्यसि॥६८॥
स्वस्थाने तिष्ठ दैत्य त्वं स्वधर्मस्थित मादरात्॥ नरं मोहविहीनं त्वं कुरुष्व मां भजस्व च॥६९॥ ॥२६ी॥
तथेति गणपं नत्वा मोहासुरः प्रतापवान्॥ स्वस्थाने संस्थितो गणेशानांतियुक्तो बभूव ह॥७०॥

इतिश्रीमहांयमो० ततीयखंडे० महे० मोहासुरवृतांतिवर्णनंनामदशमोध्यायः॥१०॥रविरूवाच॥
गतेमोहासुरेतत्रशांतरूपेसुरेश्वरः॥सुरैश्चमुनिभिःसार्द्धंसुप्रहृष्टांमहोदरं॥१॥एतविनागतेत्रानं
प्रणताभक्तिसंयुताः॥तुष्टुवुस्तांविशेषेणहर्षयुक्ताःसुरर्षयः॥२॥सुरर्षयऊचुः॥अमेयमायामि
तविक्रमायनिरंजनायायगतोश्वराय॥अयोगसंयोगमयायढुंढेनमोनमस्तेस्तुमहोदराय॥
विदेहरूपायचबोधकायतथाविमोहंपरभोगकाय॥सदासुबिंदुप्रपदेहगायनमोनमस्ते०॥
गणेशरूपायसुबुद्धिकायतथासुसूक्ष्मायचलाग्रतेते॥ह्रीशांकेमादिषुसंस्थितायनमोन
मस्ते०६॥शुभाशुभाकारधरायभक्तेशुभाशुभासेचसुप्रतिताय॥शुभाशुभेकर्मसुसिद्धि
दायनमोनम०॥७॥सुकर्णपात्रेहृष्टणायकालप्रकाशरूपायचभानवेते॥क्रियास्वरूपाय
चनाविकदायनमोनम०॥८॥यमायचंद्रायचवायवेवेकुबेररूपायपुरंदराय॥शिवायवन्हि
मेयनेत्रेतायनमोनम०॥९॥अनंतरूपायजलेशकायप्रजापतिरूपधरायपाशिने॥दि

॥मो०॥ गोत्रापालायदिव्यात्मयायनमोन०॥१०॥ सुरासुराणांचसमायनिःसंसुरासुराकारधरायधात्रे॥ ॥न०॥
॥२७॥ पिनाकगंधर्वमयायपक्षनमोन०॥११॥ धरास्वरूपायजलप्रकाशानलस्वरूपायस्वतेजसेते॥
वायुमयाकाशमयायधाम्नेनमो०॥१२॥ जनादिमध्यांतविहारकायसदादिमध्यांतमयायवि
त्रे॥ सुतत्वकान्तायचतत्वमस्तेनिमोन०॥१३॥ नरायवलाग्निमसंस्थितायदिग्जस्वरूपायनरा
धिपायैवेश्यायभद्रायतथांतिकायनमोन०॥१४॥ गुरोरधीनायगृहस्थरूपायेतिवन
स्थायपरिव्रताय॥ सेवाश्रमैर्निमतायगोगिनेनमोन०॥१५॥ तरुस्थावीरुधगणेसंस्थि
तायधराधराकारमयायदेव॥ पशुस्वरूपायस्वपक्षिलोकेवैनमोन०॥१६॥ रसस्वरूपायर
साधिपायतथान्नरूपायच्चशीलनाय॥ चराचराकारमयायनागनमोन०॥१७॥ वरांकुशा
धेश्चसुचिन्हितायोंदुरवक्त्रायसुमुखाह्वनाय॥ त्रिनेत्रधारायस्वसर्पकिरणानिमोन०॥१८॥ ॥२७॥
निनाममलोकात्रिपदेवदेनसिद्धश्रबुद्धःप्रभवेपरात्मने॥ सदैकदंतायस्वचतुर्भुजायनमोन०

महोदरायादिसुस्तुतिं नायसुवस्य संभ्रपणम्य विनायय॥ प्रमोदमोदादिगणैः स्तुताय नमो नमः॥२०॥ सदा
मतामेद मयेषु नीरसमुद्रविलासकरकं न पाणे॥ गणेशाहेरंबस्वभक्तपोषणमोनमः॥२१॥ गणेशाज्ञसो
दारेवसुख्याजनः) प्रविश्यविश्योदरमेव भोगविहारिणो विश्वमयायपूर्ण॥ विकारहीनायप्रबोध
दायनमोनमः॥२२॥ गणेशाजस्याद्रदेवमुख्याजतस्वभोगेकुनालाश्रेतन॥ तमेवलेषुसुखभो
गकारिणमानमस्ते स्तुम महोदराय॥२३॥ भानुरुवाच॥ एवंसंस्तुवतांतेषां सुरर्षीणां मर्षयः
भक्तिरसमसुसन्नस्तान तेनेनतुंपुरः॥२४॥ मासमुने ज्ञानसरणमां चान्तुतुं कं दौविनोषतः॥ तान्
वानस्वयंदेवांभक्तांवैभक्तवत्सलः॥२५॥ गणेशोवाच॥ वरान्वृणुत देवमत्वादेवमुनिगणा
स्तथा॥ भक्त्यास्तोत्रेणतुष्टोऽहं दास्यामि मनसि प्सितान्॥२६॥ गणेशोवचनं श्रुत्वा हर्षयुक्ताः
सुरर्षयः॥ तं प्रणम्य महात्मान [illegible] मस्तुमहोदरं द्विजाः॥२७॥ देवर्षय ऊचुः॥ यदितुष्टोऽसि देव
रा [illegible] तदातेभक्तिमुत्तमां देहिनो गणनाथ त्वं न याल स्मासांप्रतं॥२८॥ त्वयासांतिध

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥मो०॥ रोद्भवः कृतो मोहासुरः प्रभो॥ तेन सर्वं जगत्पूर्णं विरक्त्या यत्प्रपालितं॥२९॥ अधुना लोपसंहीनाः कृता॥ग०॥
॥२५॥ मरणापत्तवयं॥ त्वं नाथो सि जगन्नाथ जनानां करोषि नः॥३०॥ एवमुक्त्वा गणेशानं प्रणेमुस्ते सु
रर्षयः॥ तथेति तान् अनुज्ञाप्यैव गणेशोंतर्दधे द्विजाः॥३१॥ देवाश्च मुनयः सर्वे स्वस्वस्थानं ययुस्ततः
स्वस्वधर्मरता लोका बभूवुर्विगतज्वराः॥३२॥ एवं मोहासुरं विप्राः शांतिरूपधरं प्रभुः॥ कारणेन व
नाथो वै मोहहीनं जगत्तथा॥३३॥ तस्याग्र ईश्वरस्यैवावताराविविधाः स्मृताः॥ तेषांचरित्रम
खिलं कथितुं न प्रशक्यते॥३४॥ रामः सीतावियोगार्त्तः शरणं तं महोदरं॥ ययौ तेन सज्ञानो
भूत्सीताभजनेरतः॥३५॥ दक्षिणस्यां दिशि प्रांतस्यापि तातो महोदरः॥ देवर्षिभिश्च भावि
प्रस्थानं तद्वद् विपप्रथे॥३६॥ इदं महोदरस्यैव चरितं मोहनाशनं॥ मोहशांतिप्रदं पुण्यं किंचि
तं वो मया द्विजाः॥३७॥ यः पठेच्छृणुयाद्यश्च तत्समो शृणोति प्रदायकं॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं चैव भवे विघ्न ॥२५॥
निर्नसंशयः॥३८॥ मोहेन मोहिता विप्रा सांवरं तिपरात्परं॥ स्वल्पयोगधरास्तेपि ज्ञानवंतश्च

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

नसंशयः॥२०॥एतत्ते कथितं सर्वं महोदरचरित्रकं॥ गणेशभक्तिसंयुक्तं तस्मात्तं प्रभजात्परं॥ ७०॥ इ
ति श्रीमदांत्ये मौद्गले० खं० महोदरो० महोदरांतकं नाम एकादशोऽध्यायः॥ ११॥ मुद्गल उवाच॥ सू
र्येण कथितं चित्रं महोदरकथानकं॥ श्रुत्वा विस्मयसंयुक्ता बभूवुर्वालखिल्यकाः॥१॥ मनसि धार
यामासुर्गणेशायं सुशांतिदः॥ योगरूपेण संदेहं भानुना बोधिता वयं॥२॥ हर्षयुक्ताः पुनस्ते
त वालखिल्याः प्रजापते॥ पप्रच्छुः प्रेक्षितं तस्य महोदरस्य शांतिदं॥३॥ वालखिल्या ऊचुः॥ ध
न्योसि रवे हं वै योगशांतिप्रकाशक॥ वयं बोधेन संयुक्ताः कृतास्त्वया न संशयः॥४॥ धन्यं त
न्मगणेशस्य कथां तस्य महाप्रभोः॥ श्रुत्वा मनसि संतुष्टा भवामस्त्वदनुग्रहात्॥५॥ सर्वज्ञोसि
महाभाग साक्षाद्गणपतिं स्वयं॥ आत्माकारेण सूर्यस्त्वं तत्र चित्रं किमद्भुतं॥६॥ अधुना ब्रूहि
देवेश गणेशगणपतिं कथं॥ अमलभक्तिसंयुक्तः शांतिरूपो बभूव ह॥७॥ धन्यास्ते पुरुषा लोके ग
णेशस्य कथां तु ते॥ श्रृण्वंति प्रपठंत्यन्ये पृच्छंति योगशांतिदां॥८॥ मुद्गल उवाच॥ इति पृष्टाम

॥सो०॥ महातेजा वालखिल्यैः प्रजापते ॥ रविस्तान्ऋषिन्लोभ्य वा जगाद तत्त्वसुप्रभो ॥९॥ रविरुवाच ॥ अत्राहं ॥त्र०॥
॥२९ कथयिष्यामिन्वितिहासं पुरातनं ॥ नारायणस्य संवादं मार्कंडेयस्य सिद्धिदं ॥१०॥ मृकंडात्समुत्पन्नो
मार्कंडेयो महामुनिः ॥ कृतोपवीतको भूत्वा ततापपरमं तपः ॥११॥ ब्रह्मचर्यसमायुक्तो वदन्गायत्रीमुत्तम
चामः ॥ निर्मूलज्ञापगायत्री सांख्येप्सुः सविशेषतः ॥१२॥ अयुतं प्रगते विप्रा वर्षाणां वनदाश्रमे ॥ अय
योनांकरस्तत्र पार्वत्या गणसंवृतः ॥१३॥ ध्यानेविष्णुं समाधत्वा संस्थितो न बुबोधतं ॥ समागतं महेशा
नं शिवस्त्रित्रं तदा करोत् ॥१४॥ योगमायाबलेनासौ हृदिनस्य गतः शिवः ॥ स्थापयामास विष्णुं तं हृदि
संस्थं मुनेः स्वयं ॥१५॥ हृदये त्र्यंकरं दृष्ट्वा विस्मितो सो महामुनिः ॥ मुक्त्वा ध्यानं बहिर्वीक्ष्य त्र्यंक
रं प्रणनाम सः ॥१६॥ अथर्वशिरसा नाभं स्तुत्वा हर्षसमन्वितः ॥ पुनः पुनर्महेशानं प्रणम्य पुरतः स्थि
तः ॥१७॥ तमुवाच महादेवो वृणु वरं मनेप्सितं ॥ दास्यामि तपसा तुष्टो गायत्र्याश्च तपेन ते ॥१८॥ ॥२९॥
गायत्री वेदमाता वा ॐकाररक्षयते पिता ॥ ॐकारार्चयं ज्ञाता ज्ञानी हि तापसोत्तम ॥१९॥

अनेजपेन गायत्र्याः संतुष्टोऽहं न संशयः॥ सुसागंभीरया विप्रदास्यामि वांछितं हृदि॥२०॥ शिवस्य वचनं श्रुत्वा
तं तत्रागस्त्य महामुनिः॥ भक्तिं देहि हृदि यां मे मुक्तिं संसारसागरात्॥२१॥ ततस्तांप्रसुवाचेदं काकां वाक्यविशारदः॥
शिवः संतोषदः पूर्णः स्वभक्तेभ्यो विशेषतः॥२२॥ शिव उवाच॥ मदीया भक्तिरत्यंत भविष्यति महामुने॥ मु
क्तिश्च शाश्वती पूर्णा पुराणा वार्यना तथा॥२३॥ आयुश्च सप्तकल्पान्तं भविष्यति महामुने॥ यं यमि
च्छसितं तं ते सफलं नात्र संशयः॥२४॥ एवमुक्त्वांतर्द्धिसोमनाचिकः शिवः स्वयं॥ मार्कंडेयश्च सं
स्थितः संस्थितो भक्त्या महर्षयः॥२५॥ गायत्रीरूपधारी स मंत्रशक्तिः॥ प्रकल्पिता॥ देवता शंभुरूपश्च
कल्पितो भक्त्या महात्मना॥२६॥ शैवमार्गेण शंभुं सोभजत्तदनन्यचेतसा॥ कालात्मकं महेशानं मोह
हीनं विशेषवित्॥२७॥ तत्र तेन समाख्यातं पुराणं सर्वसिद्धिदं॥ मार्कंडेयं शिवस्यैवेनाचके माहा
त्म्यैः संयुतं॥२८॥ ततो बहुगते कालेन श्नाशयणोनुभौ॥ आश्रमे तस्य देवर्षेर्जग्मतुः परमेश्वरौ
वालरविल्लाकुत्रुः॥ वदमानो महाभागचरित्रं चतयोः शुभं॥ परमेश्वरसंज्ञौ तौ भवतः कथमाद

॥मो०॥ रतु॥२०॥भानुरुवाच॥ममपुत्रश्च धर्माख्यो धर्मः सर्वसमानगः॥तेनविष्णोस्तपस्तप्त्वा संकीर्त्तमिह ॥त०॥
॥३० महर्षयः॥२१॥गतेवर्षशते पूर्णे विष्णुश्च वरदोऽभवत्॥ताभ्यांपुत्रस्त्वमेवास्तु भवस्तोपि तथाकरोत्॥२२
नरनारायणाविवं तयोः पुत्रौ बभूवतुः॥नरोजीवमयः प्रोक्तो नारायणः शिवः परः॥२३॥तथायोगि
नयदृष्टवैष्णवं कथ्यते बुधैः॥उभौतौ प्रसमाख्यातौ मयातिपरमेश्वरे॥२४॥धर्मस्यात्मजौ गत्वा
वै निमिषारण्ये गोद्विजाः॥भवतः स्मृतनोद्वौ तेपाते परमं तपः॥२५॥तत्र साक्षात्स्वयं विष्णुः स
माययौ यदृच्छया॥तं दृष्ट्वा नमितौ देवौ तुष्टुवतुश्च केशवं॥२६॥नानास्तोत्रैः प्रसाद्यैनं नमस्तु
र्भक्तिनम्रौ॥तावुवाच महाविष्णुः किमिच्छथो महामुनी॥२७॥ततस्तौ केशवं नत्वा प्रोचतुः पर
मधार्मिकौ॥वदयोगं महाभाग सर्वतांतिकरं परं॥२८॥एवमुक्तो महायोगी तावुवाच महर्षि
तः॥योगंनत्तौ निप्रदं पूर्णं गणेशस्य प्रियः सदा॥२९॥विष्णुरुवाच॥स्थितं पंचविधं प्रोक्तं तदेष्व
पंचयमस्मृतं॥मामारूपं तदेवाश्रुसं सत्ययोगमाप्सथा॥३०॥यदच्छिरोन संप्राप्तं तत्तद्योगेन ॥३०॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

मानसैर्योगरूपं प्रकर्तव्यं तदाकारसमाधिना ॥ ७१ ॥ यदा स्थितेन नन्दानं तत्तन्निर्वृत्तिवाचकं ॥ तदेवयो
गरूपं वै कर्तव्यं योगसेवया ॥ ७२ ॥ चित्ते चिंतामणिर्नित्यं तिष्ठति स्विच्छबालकः ॥ भजतं तं महाभा
गो तेन शांतिमवाप्स्यथ ॥ ७३ ॥ मायामोहयुतं चित्तं नानाभावेषु लालसं ॥ मायाहीनं सदा चित्तं
शांतिरूपं भविष्यति ॥ ७४ ॥ चित्तमिच्छति धर्मं वै तथार्थं काममादरात् ॥ मोक्षं च ब्रह्मभूतं वं भ्रम
युक्तं न संशयः ॥ ७५ ॥ अहं चिंतामणिः साक्षान्न मे भिन्नं प्रविद्यते ॥ तदेव ध्येयं किमर्थं मां भ्रामय
ति भ्रमात्मिका ॥ ७६ ॥ अनेन योगमार्गेण विशैष्य ध्या महामुनी ॥ शांतियोगस्वरूपौ वै भविष्याथो न
संशयः ॥ ७७ ॥ एवमुक्त्वा तदृघे सौ विष्णुर्वैकुंठजोभवत् ॥ नरनारायणौ तत्र योगयुक्तौ बभूव
तुः ॥ ७८ ॥ इति श्रीमदांत्ये मौद्गले ० तृती ० महोदर ० नरनारायणविष्णुसंवादो नाम द्वादशोऽध्या
यः ॥ १२ ॥ वालखिल्या ऊचुः ॥ वदमानो महायोगिन्नरनारायणावृषी ॥ किं चक्रतुस्ततः सर्वं ब्र
ह्मभूतौ विशेषतः ॥ १ ॥ रविरुवाच ॥ स्वाश्रमे तौ स्थितौ देवौ नरनारायणावृषी ॥ विष्णुनाकथि

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥सौ०॥ ततो योगः साधयामास तुं परं ॥२॥ क्रमेणैनां तिमापन्नो गणपयो बभूवतुः ॥ निवार्य गृहमहामं ॥ल०॥
॥३१॥ त्रं तन्न पतुर्गणपस्य च ॥३॥ वटुकश्छरकं मंत्रं हेरंबस्य विशेषतः ॥ मूर्त्तिं रत्नमयीं कृत्वा पुष्पैस्तु मं
हामुनी ॥४॥ हेरंबस्य हृदि ध्यानं चक्रतुः परमादरात् ॥ नौं तिप्रासादतो विघ्नान्मुक्तो गजाननं ॥
एवं वर्षशते पूर्णे तयोराश्रमगो भवत् ॥ हेरंबः सिंहगो भक्ता नागयज्ञोपवीतवान् ॥६॥ चतुर्बा
द्वि५ हुधरश्चैव त्रिनेत्रो भूषणैर्वृतः ॥ भूषितः सिद्धिबुद्धिभ्यां युतो लंबोदरः प्रभुः ॥७॥ नानापुष्पमयीं
मालां त्रिशूलं मुद्गलं तथा ॥ अंकुशं च करे बिभ्रद्ध्यानस्तोत्रसमायुतः ॥८॥ एतादृशं च हेरं
बं दृष्ट्वा तौ मुनिसत्तमौ ॥ प्रणेमतुर्हरिवटुपादयोर्भास्यययोगिनौ ॥९॥ ततस्तौ चाथ हेरंबं पुपू
जतुर्यथाविधि ॥ पुनः प्रणम्य तौ तत्र तुष्टुवतुर्गजाननं ॥१०॥ नरनारायणौ चैवतुः ॥ नम
स्ते गणनाथाय भक्तसंरक्षकाय ते ॥ भक्तेभ्यो भक्तिदात्रे वै हेरंबाय नमो नमः ॥११॥ अना ॥३१॥
थानां विशेषेण नाथाय गजवक्त्रिणे ॥ चतुर्बाहुधरायैव लंबोदर नमोस्तु ते ॥१२॥ दैत्यस

सर्वसारायनानाभेदप्रचारिणे॥भेदहीनायदेवायचिंतामणेनमोनमः॥१३॥सिद्धिबुद्धिपतेतुभ्यं
सिद्धिबुद्धिस्वरूपिणे॥योगाययोगनाथायभूर्यक्तेणयित्तेनमः॥१४॥सगुणायनमस्तुभ्यंनि
र्गुणायपरात्मने॥सर्वपूज्यायसर्वायदेवदेवायतेनमः॥१५॥ब्रह्मणेब्रह्मणेतुभ्यंसदाशांति
प्रदायक॥शांतिसुखधरायैवनाभिरोषायतेनमः॥१६॥पूर्णायपूर्णनाथायपूर्णानंदाय
तेनमः॥योगमायाप्रचालायखेलकायनमोनमः॥१७॥अनादयेनमस्तुभ्यमादिमध्यांतम
र्तये॥स्वच्छपात्रस्वसंहर्त्रेसिंहवाहायतेनमः॥१८॥गजाभिमानिनांनाथस्यभवनात्रसंन्या
यः॥तेनहेरंबनामासिविनायकनमोस्तुते॥१९॥किंस्तौमित्वांगणाधीशयोगाभेदमयंपरं॥
अतस्त्वांप्रणवाचैवतेनतुष्टोभवप्रभो॥२०॥एवमुक्त्वानतोतत्रनरनारायणावृषी॥तावुवा
चगणेशानंदेवावचनंनिःस्वनं॥२१॥हेरंबउवाच॥वरंमत्तस्त्वपितंवृतंदास्यामिभक्तियंत्रि
तः॥आदौमुनीमहाभागौयोगमार्गप्रकाशको॥२२॥भवत्कृतमिदंस्तोत्रंममप्रीतिकरंभवे

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ ना॥ पठते श्रणुते चैव भुक्तिमुक्तिप्रदं तथा॥२३॥ यं यं चिंतितं तं वै दास्यामि स्तोत्रपाठतः॥ मम भ ॥८०॥
॥३२॥ क्तिप्रदं चैव मम विद्या तिसुसिद्धिदं॥२४॥ भानुरुवाच॥ इत्थं वचनं श्रुत्वा ऋषिर्नतो मुनिपुंगवो॥ कृतांज
लिपुटो चोवाच स्वतुस्तां गजाननं॥२५॥ यदि प्रसन्नभावेन वरं दास्यसि विघ्नप॥ तदा चेम भक्तिमु
ख्यां नो देहि त्वभिधारिणीं॥२६॥ तथेति गणनाथस्तोज गादभक्ति भाविनः॥ अंतर्द्धानं च का
रा सो स्वानंदस्थो बभूव ह॥२७॥ ततस्तोनि यमसंतं गणेशभजने रतौ॥ इत्थं बेति सदा मत्तं वाम्या
वद्धनुपद्यात॥२८॥ ततो बहुगते काले मार्कंडेयाश्रमे द्विजाः॥ जग्मुस्तु दर्शनार्थं च हर्षा
युतमानसौ॥२९॥ नरनारायणौ दृष्ट्वा मार्कंडेयो महामुनिः॥ प्रणनाम मसा साष्टांगं पुपूज
भक्तिसंयुतः॥३०॥ पूजयित्वा स्वयं तत्र पादसंवाहने स्थितः॥ उवाच तौ विनीतात्मा मार्कंडेयो
महामुनिः॥३१॥ मार्कंडेय उवाच॥ धन्यं मे जन्म विद्या च तपो ज्ञानादिकं तथा॥ धन्यो मत्तनकौ ॥३२॥
चैव युवयोः पाददर्शनात्॥३२॥ एवं नानाविधैर्वाक्यैः संस्तुतौ मुनिपुंगवौ॥ ऊचतुस्तं

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

विनितं तोषमति भावेन तोषितो ॥ ३३ ॥ नरनारायणौ स्तुत्वा तु ॥ मार्कंडेय तपस्विनं वरं स्वमनसीप्सि
तं ॥ तदा तिष्ठ त्वं तत्रैव संतुष्टो नात्र संशयः ॥ ३४ ॥ तयो र्वचनमाकर्ण्य मार्कंडेयः प्रतापवान् ॥ प्र
वु ३ णम्य तौ वाचा च भक्तिनम्रात्मकंधरः ॥ ३५ ॥ मार्कंडेय उवाच ॥ ज्ञानं शांतिप्रदं पूर्णं विदितं मु
निसत्तमौ ॥ तेन तत्त्वात्मविद्यापि शांतियोगपरायणः ॥ ३६ ॥ दर्शयितां सा द्रष्टुं मायां तो ज्ञातुमासं
स्मरताम्यहं ॥ प्रवृत्तिर्देवगुरोः पादद्वीयतां मेवरं हि मे ॥ ३७ ॥ ऋषिरुवाच ॥ तथेति तं महात्मानावुक्त्व
तु ज्ञानमुत्तमं ॥ शांतियोगप्रदं पूर्णं गीतो गतौ मुनिपुंगवौ ॥ ३८ ॥ इति श्रीमद्वासिष्ठे समासे ह्रे ३० तृती
य० ॥ महो० नरनारायणमार्कंडेयसमागमो नामत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ नरनारायणावुक्त्व
तु ॥ ज्ञानं शांतिप्रदं पूर्णं श्रिणु त्वं मुनिसत्तम ॥ तपसा ब्रह्मचर्येण सिद्धौ नात्र संशयः ॥ १ ॥ शिवेन सि ३
रामस्य द्वायकथितं योगदायकं ॥ तेन शांतिसमायुक्तो बभूव लक्ष्मणाग्रजः ॥ २ ॥ रामसंगसमा
युक्तास्तेन भक्ता तत्र विस्मृतं ॥ पुनर्वसिष्ठवाक्येन तत्ज्ञानं समपद्यत ॥ ३ ॥ मार्कंडेय उवाच ॥ कोसौ

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥मो०॥ रामो महाभागो कस्मिन्वंशे समुद्भवः॥ कस्य पुत्रश्च तत्सर्वं वद त्वं मां महामुनी॥ भारविरुवाच॥ ए ॥न०॥
॥३३॥ वं पृष्टो महात्मानो मार्कंडेयेन धीमताऊचतुः परमप्रीतोव्हितं राघवस्यात्मनो॥८॥ नरनारायणा
वूचतुः॥ ब्रह्मणो मरिचिः पुत्रस्तस्माज्जातश्च कश्यपः॥ अदित्यां कश्यपाज्जज्ञे सूर्यआत्मानारि
रिणां॥९॥ सूर्यस्य मनुना मायावैवस्वत इति श्रुतः॥ तस्य मन्वंतरे प्राप्ते सप्तमं भूमिमंडले
ब्रह्मणो दिवसः प्रोक्तो मुनिभिः कालवादिभिः॥ चतुर्युगसहस्राख्यस्तावतीरात्रिरुच्यते॥५॥
एकस्मिन्दिवसे विप्र मनवश्च चतुर्दश॥ भवंति स्वस्वकालेन प्रेरिताः स्वत्रकर्मणि॥२॥ ए
कसप्तभिराधिक्याल्लिं विद्धवमहामुने॥ चतुर्णां चतुर्युगानां वै मन्वंतरः प्रकथ्यते॥१०॥ स्वा
यंभुवादयश्चैव मनवः कथिता बुधैः॥ तेषु षट्सु तथा भिन्नं भवति स्वाधिकारतः॥११॥ मनु
देवाश्च विप्राश्चैव सप्तस्वैव पुरंदरः॥ मनुपुत्राश्च विस्तारस्त्वावतारः प्रकीर्तितः॥१२॥ मनुनास ॥३३॥
धर्मश्च प्रकाश्यते विभागतः॥ भूमिपालनकं कार्यं वर्णाश्रमविधानतः॥१३॥ ऋषिभिस्त

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

ह्यमार्गेण कर्मज्ञानादिकं मुने ॥ सुबोधेन नराणां तन्मकार्नतत्वमादरात् ॥१४॥ यजमानस्य य
ज्ञादिकर्म सर्वं तथा मुने ॥ कारितव्यं प्रकर्तव्यं स्वस्वमन्वंतरेषु वै ॥१५॥ त्रिभुवनं महेंद्रेण वृषणा
दिना विशेषतः ॥ कर्मानुसारभोगेन पालितव्यं यथा तथं ॥१६॥ देवैः स्वयज्ञभागस्थं भोगं भु
क्त्वा स्वलोकदं ॥ कर्मकर्त्रे तथा स्वर्गफलं दातव्यमादरात् ॥१७॥ इंद्रस्यादेसतं घोरं भयं प्राप्तं
यदा मुने ॥ तदा विष्णुः कलांशेन रक्षति तं विडौजसं ॥१८॥ मनुपुत्रैश्च तेषां संततिभिः सदा ॥ पौत्रैश्च ५
ध्याननिष्ठं तदा प्रजापालनकं कार्यं क्षात्रधर्मपरायणैः ॥१९॥ [illegible] षट्कं बभूव नि समादरात् ॥ तपसा देव
६ मुमुक्षुस्य स्वधाम्नि गतो विभुः ॥२१॥ एवं षट्कं समाख्यातं मन्वंतरमयं मुने ॥ मन्वंतरे समा
प्ते वै द्वितीयस्य समुद्भवः ॥२०॥ अथ स्वात्र समाख्यातो मन्वंतरांतकात्मकः ॥ तत्र सर्वे स्थियं प्रा
णाजनाः स्थावरजंगमाः ॥२२॥ द्वितीयमनुमुख्यैर्वै समुत्पत्ते महामुने ॥ भगवान्दयः स्वमा
त्मानं समस्तं योगि सेवया ॥२३॥ पुनः सृष्टिं प्रवकुर्वंश्च वराचरमयीं मुने ॥ एवं सर्वं निरूप्रोक्तं

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ तातत्वंविबुधेसत्तम॥२४॥ब्रह्मणोदिवसांतेयास्तयानैमित्तिकाह्वयः॥भवतितत्रत्रैलोक्यंनाशमे ॥८०॥
॥३४॥ तिनसंशयः॥२५॥एवंदिनक्रमेणैवमासवर्षमयंमुने॥ब्रह्मणोआयुषःपूर्णंभविष्यतिनसंश
यः॥२६॥तदास्वयंलयेनैवमरिष्यतिपितामहः॥एवंक्रमेणत्रैगुण्यंनानारूपंवदंतिच॥
तन्ममसुमयीपूर्णानिनादेहंप्रकाशनी॥मायातेकथिताविप्रदेहआवेषुभ्रांतिदा॥२८॥
॥इतिश्रीमदादिसमोद्दलमहापुराणेतृतीयखंडेमहादेवस्वचरित्रमायावर्णनंनाम
चतुर्दशोध्यायः॥१४॥छ॥मार्कंडेयउवाच॥भवद्भिःकथितंचित्रंमायारूपंविशेषतः॥अ
हाहंतृप्तिसंयुक्तोभवामिदृषितोभवां॥१॥मायारूपंमयाज्ञातंयेनज्ञातंपूर्णभावतः॥अ
तोमांविस्तरेणैववदतंयोगिनोवरो॥२॥वर्णाश्रमविभागंतेस्वस्वाचारसमन्वितं॥युग
मानंतथाविप्रोयुगधर्मान्विशेषतः॥३॥पितृदेवमनुष्याणांवेकर्ममार्गंसुतत्पदं॥सूर्य ॥३४॥
चंद्रमसूतानांराज्ञांसर्वचरित्रकं॥४॥प्रश्नान्येतानिपृष्टानिवदतत्मपिसत्तमो॥तत्रदेवो

दिकस्य वज्ञानं मे प्रभविष्यति ॥५॥ भानुरुवाच ॥ एवं पृष्टो महाभागो नरनारायणावृषी ॥
ऊचतुस्तं दयायुक्तौ मार्कंडेयं सुतापसं ॥६॥ नरनारायणावूचतुः ॥ सम्यक्पृष्टं महाभा
ग वदिष्यावो खिलं वत्स । येन मायाचरित्राणां ज्ञानं भवति निश्चितं ॥७॥ निमेषमात्रका
लो यो लघ्वक्षरसमो मतः ॥ दश पंच निमेषाश्च काष्ठा कालः प्रकीर्त्तितः ॥८॥ त्रिंशत्काष्ठा
भिरेवं यः कलाकालः प्रजायते ॥ त्रिंशत्कलाभिरेकं वै मुहूर्त्तं परिकीर्त्तितं ॥९॥ त्रिंशा
न्मुहूर्त्तमानेन दिवानक्तमयो मतः ॥ ते त्रिंशाद्दिवसा याः कालो मासाख्यो विप्रजाय
ते ॥१०॥ मास पक्षद्वयाकारः शुक्लकृष्णविभागतः ॥ मासै द्वादशभिः पश्चात् संवत्स
रश्च जायते ॥११॥ द्वाभ्यां मासाभ्यां ऋतुः प्रोक्तः षड्ऋतुभिः स उच्यते ॥ संवत्सर प्रमाणाख्यः
कथितः कालवादिभिः ॥१२॥ निमेषादिभिरेवं संकलैः संवत्सरांगैरेतैः ॥ नानाभावसमायु
क्तः कालधर्मप्रकाशितः ॥१३॥ संवत्सरात्मकः कालः पंचधा परिकीर्त्तितः ॥ आद्यः संवत्स

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

 रः प्रोक्तो द्वितीयः परिवत्सरः॥१४॥इडावत्सरएवासौ अनुवत्सरः॥वत्सरश्चैव पंचैते
श्रुतुतेषां नांति मुने॥१५॥अंगप्रसंगसंयोगः कालेन संप्रजायते॥अग्निरर्क ठरसंस्थ्य श्चकरा
त्तिसर्वमिं तस्मा॥१६॥ इदा प्रतिःस्यितिश्चैव नानात्यस्य प्रकीर्तितः॥ कालेन जायते सर्वं सोग्नि
संवत्सरः स्मृतः॥१७॥पचानामुख्यरूपायं कालकर्मप्रवर्तकः॥देहसंस्थोमहायोगी कालः
प्रकथ्यते बुधैः॥१८॥परिवत्सरनामायं सूर्यकालमयो मुने॥अयनादिस्वभावेन कालस्य
चालकः स्मृतः॥वर्षाणीतौ कोत्रेषु मासर्तुसंक्रमादिषु॥चरतिकालधर्मे स प्रकाशयति निस्तताः॥
इडावत्सरनामायं चंद्रप्रोक्तो मनीषिभिः॥ताराणक्षत्रकादीनां चालकश्च प्रजायते॥२१॥पितृणां
ज्ञानकारिवकस्य स्यनात्र संज्ञायः कालक्रमेण सोमो यमंशुभिरमृतं दधो॥२२॥अंशुभिरोषधी
नां वै काले भावं प्रकाशाति॥कालेदेवजनानाममृतपानं ददाति सः॥२३॥अनुवत्सरनामासौवा
युः सर्वत्रिप्रमुच्यते॥प्राणापानादिभिर्भवैश्चालकः कारकारकः॥२४॥आवह प्रवहाद्यैः स्सन्निभि

ज्योतिषां गणः ॥ संचालयति कालेन कालः कालस्वरूपधृक् ॥२५॥ बहुरो रुद्ररूपोयं कालस्तथा
प्रकाशति ॥ महाभये समुत्पन्ने औषधयो लयं गताः ॥२६॥ तत्र कालप्रमाणेन त्र्यंबकः पुनरेव
च ॥ औषधीनां प्रसृष्टा सन्नायते कालसंस्थितः ॥२७॥ गायत्री जगती त्रिष्टुबनुष्टुप् का नाम ताः
स्मृताः ॥ ताभिरेकत्रयं ताभिस्त्रिविधाभिः स्ववीर्यतः ॥२८॥ पुनश्चौषधयः सृष्टा रुद्रेणात्र का
ल[illegible]तैः तेनायं कालभावेन जगद्भावयति प्रभुः ॥२९॥ एवं पंचविधं कालं यो जानाति स्वभा
वतः ॥ न तस्य कालभावस्य दुःखं भवति कर्हिचित् ॥३०॥ अधुना शृणु विप्रर्षे कालमानं विशे
षतः ॥ अयनं द्विविधं प्रोक्तं षण्मासात्मकमुच्यते ॥३१॥ तद्देवदेवतानां वै दिनमेकं प्रकथ्यते
उत्तरायणरूपश्च दिवसः परिकीर्तितः ॥३२॥ दक्षिणायनरूपा वै रात्रिस्तेषां प्रकीर्तिता ॥ ए
वं त्रिंशद्दिरात्यातो मासश्चैव महामुने ॥३३॥ मासैर्द्वादशभिश्चैव वर्षस्तेषां प्रकीर्तितः ॥ एवं

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

पक्षे १ सर्वत्रिविप्रर्षैर्ज्ञातव्यं कालज्ञैर्वपुः ॥ ३४ ॥ शुक्लमयी यत्रिः तत्स्वपक्षात्ह्रेवच ॥ पितृणां सुखदः कृष्णो मा ॥ २० ॥
॥ मौ० ॥ से र्न्ह दिवसो मतः ॥ ३५ ॥ मासो त्र्वद्विविधो प्रोक्तो सौरश्चांद्रो विधानतः ॥ सक्रमणे रवेर्मासो ज्ञायते रवितः
३६ । स्मृतः ॥ ३६ ॥ पूर्णिमायां समं पूर्णश्चांद्रो लोकः प्रदृश्यते ॥ तदाधारेण मासो वै ज्ञातव्यश्चांद्रमानतः
अथवा चंद्रक्षीणायाम मायां ज्ञायते बुधैः मासश्चांद्रमयो विप्र द्विविधः परिकीर्तितः ॥ ३७ ॥ तत्रैव का
रणं ब्रूवः शृणु तत्त्वार्थसिद्धये ॥ अधिमासस्तथा लोके क्षयमासो महात्मकः ॥ ३८ ॥ अमायां चंद्र वि
हीन ज्ञायते नान्यथा क्वचित् ॥ स्नानार्थमासमाहात्म्यं पौर्णिमायां विशेषतः ॥ ४० ॥ चंद्रेन्हेन चि ४
विप्रर्षे ज्ञातव्यं विबुधैः सदा ॥ अन्यश्च पितृणां कालश्चांद्रमासेन ज्ञायते ४१ ॥ देवानां पितृणां
स्वर्गे सुधापानं प्रकीर्तितं ॥ सोमं कलामयं पूर्णं चांद्रमासेन ज्ञायते ॥ ४२ ॥ देवानां दिवसे कालः ॥ ३६ ॥
सूर्यविहीन ज्ञायते ॥ शुक्लादत्तागतिश्चैव कारणं परिकीर्तितं ॥ ४३ ॥ त्रीणि वर्षसहस्राणि

मानुषेणप्रमाणेन ॥ त्रिंशदधिकरूपाणि मतं सप्तर्षिवत्सरः ॥ ७४ ॥ नवभिश्च सहस्राणि मानुषे
ण प्रमाणतः ॥ अब्दानि नवतिश्चैव ध्रौव्यः संवत्सरस्मृतः ॥ ७५ ॥ एवं कालप्रमाणं च कथितं ते द्वि
जोत्तम ॥ मुमुक्षुभिः सदाभ्यासं ज्ञातव्यं दृढसंयुतं ॥ ७६ ॥ इति श्रीमहासंमोहे म० तं० महे०
कालगतिवर्णनं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ नरनारायणावूचतुः ॥ दिव्यवर्षसहस्राणि
द्वादशानि महामुने ॥ चतुर्युगमयः कालो ज्ञातव्यो विबुधैः सदा ॥ १ ॥ चत्वारि च सहस्राणि वर्षाणि
कृतनामकं युगः प्रकीर्तितस्तस्याष्टशतः संधिस्तु यते ॥ २ ॥ त्रीणि वर्षसहस्राणि त्रेतायुगः
प्रकीर्तितः ॥ संध्यांशो द्विगुणेनात्र ज्ञातव्यो विबुधैः शतैः ॥ ३ ॥ सहस्रे द्वे च वर्षाणि द्वापरः प
रिकीर्तितः ॥ संध्यांशो द्विगुणस्तस्माच्छतानि परिकीर्तितः ॥ ४ ॥ एकं वर्षसहस्रं वै कलिः परम
दारुणं ॥ द्विगुणः संधितस्यापि ज्ञातव्यो विबुधैस्तथा शतानि संधिरूपाणि ज्ञातव्यानि विशेष

॥मो॰ ३०॥ त॥सर्वत्रयुगमानेष्वायंतयोर्भागिदानिवै॥८॥एवंद्वादशसाहस्रवर्षाणिदेवतानियुगमानंचतुर्णां व॥ ॥२०॥
चकथितंकाउवेदिभिः॥९॥आद्यःकृतयुगःप्रोक्तस्ततस्त्रेताप्रकीर्तितं॥ततोद्वापरनामाचततःक
लिःप्रकीर्तितः॥५॥ध्यानंकृतयुगमुख्यंत्रेतायामध्वरस्तथा॥द्वापरेपूजनाचारःकलौस्तवन
स्म ४ मुच्यते॥१०॥कृतयुगधर्मश्चतुष्पादःसनातनः॥त्रेतायांत्रिपदःप्रोक्तोधर्मधर्मविदांवरे॥
द्वापरेद्विपदाधर्मःसर्वशास्त्रेषुसंमतः॥कलावेकपदःप्रोक्तांतेसोपिनाशमेष्यति॥११॥कृ
तेज्ञानंसदापूज्यंत्रेतायांरविरुच्यते॥द्वापरेदैवतंविष्णुंकलौशंभुंवदंतिवा॥१२॥चतुःस्युयुग
मानषुगणेशोमुख्याभावतः॥पूज्यतेमानवैःसर्वैःस्वस्वसिध्यर्थमादरात॥१३॥कृतविनाय
कःप्रोक्तःकश्यपाश्रमएवसः॥सिंहारूढश्चदिग्बाहुस्तत्रोरूपीप्रकथ्यते॥१४॥त्रेतायांपू
ज्यतेदेवोमयूरेणाश्रपकुजः॥नानावर्णत्रिवस्यैवपुत्रोमयूरवाहनः॥१५॥द्वापरेमूषकारू ॥३०॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

दश्चतुर्युगस्यप्रयुज्यते॥ वरेण्यस्यसुतोरक्तवर्णोगजाननःस्मृतः॥१६॥ कलावप्यवस्थितस्त्वैवधूम्र
वर्णोद्विबाहुकः॥ तारकःसर्वभावज्ञोगणेशःपूज्यतेजनैः॥॥१७॥ ब्रह्माकारमयश्चैवतेनभेदोनवि
द्यते॥ चतुःसुयुगधर्मेषुसिद्धिहानाविशेषतः॥१८॥ कृतेलक्षंचवर्षाणिनराणांमायुषंमतं॥ त्रे
तायांदशसाहस्राणिद्वापारसहस्रकं॥१९॥ कलौवातंचवर्षाण्येतेनन्यूनंभविष्यति॥ पंचद
शाब्दवर्षाणिक्रमेणपरमंमतं॥२०॥ कृतेस्वधर्मसंनिष्ठाजनाःसर्वहितेरताः परस्परंभावयंतो
भेदहीनाविशेषतः॥२१॥ नमात्सर्यादिसंयुक्ताःकलहादिविवर्जिताः बाल्यादूर्ध्वंधराविप्रस्
थानंदयुतास्तथा॥२२॥ विषयाणांमसुखंतुच्छंमन्यंतेसततंनराः॥ सुखेसतिसदाज्ञानंयुक्ता
ध्यानपरायणाः॥२३॥ वर्णाश्रमविभागस्थाःस्वस्वाचारसमन्विताः॥ ब्राह्मणाश्च कृत्याधु
क्तायोगाभ्यासपरायणाः॥२४॥ त्रेतायुगेभिन्नरूपेतेनानाधर्मकराःसदा॥ आंतर्बाह्यिकभावाश्चभ

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ वंतिसुखभोगिनः॥२५॥त्रेतायांपादहीनेनधर्मेणसंयुतानराः॥तत्रांतर्यास्त्रभावेषुभिन्नभावधरा ॥तं०॥
३८॥ मताः॥२६॥तथास्वार्थपरार्थेनसमानाविशेषतः॥विषयेच्छासुतान्विप्रकिंचित्क्लिंचित्क्रमेणवै॥
तत्रसंध्यांशमार्गस्थंशृणुष्वतंमहामुने॥अष्टशतानिवर्षाणिकृतेसंध्यांशमुच्यते॥२८॥तत्रैव
तुःशतानिवैकृतांतेवर्षकानिच॥त्रीणिशतानित्रेतायाःसंध्यांशेनयुतानिच॥२९॥सप्तशतानि
वर्षाणिसंध्यांशःपरिकीर्तितः॥दिनेदिनेक्रमेणैवकृतधर्मोविनश्यति॥३०॥त्रेताधर्मोविवर्ध
नेनतिष्ठतितत्रनिश्चितं॥सतत्रांतेषुवर्षेषुगतेषुमुनिसत्तमः॥३१॥केवलंप्रभवेत्त्रेतायुगःस
र्वस्वभावतः॥एवंसर्वत्रज्ञातव्यंसंध्यांशेषुयुगक्रमे॥३२॥द्वापरेद्विपदोधर्मस्तत्रस्वार्थपरा
यणाः॥केचन्द्वादिसमायुक्ताभवंतिमानवाःसदा॥३३॥बाह्यभावेषुसाधूनांधर्माणांसेवकाम
नाः॥त्वंज्ञायुक्तयाविप्रअंतरेविषयाप्रियां॥३४॥परस्वार्थेनपापाच्चविरक्तिर्द्वापरेनसः॥ ॥३८॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

विषयव्याकुलाः सर्वस्त्रिगृहे धर्मलोपकाः॥२५॥ एतादृशाभवंतिते द्वापरे मनुसंकुलाः॥ नराः सर्वत्र मा
वघूर्णानी हि मुनिसत्तम॥२६॥ इति श्रीमहासंमोहने उ॰ तं॰ म॰ युगधर्मवर्णनंनाम षोडशोध्यायः॥
नरनारायण उवाच॥ सात्विकश्च युगः प्रोक्तः कृतस्तेनाद्य राजसः॥ द्वापरस्तामसायुक्तः स्वयंराजस्सत्त
स्यते॥१॥ कलिस्तामो मयः प्रणेस्मिन्सर्वं विनश्यति॥ पापरूपधरः साक्षाद्विप्र धर्मः कुतोभवेत्
कलौप्रमारकोरोगः सततं सुदुर्यं मुने॥ अनावृष्टिभवं दुःखं देनूनां च विपर्ययः॥२॥ अधा
र्मिका अनाचाराः महाकोपाल्पचेतसः॥ वदंतेनृतकं लुब्धाः कलौ जाता सुदुःखप्रजाः॥३॥
अरिष्टैर्दुरधीतैश्च दुराचारैर्दुरागमैः॥ विप्राणां कर्मदोषैश्च प्रजानां जायते भयं॥४॥ नाधीयंते
कलौ वेदान यजंति द्विजातयः॥ पठंति न्यायतो वेदान शूद्राश्चाल्पबुद्धयः॥ शूद्राणां मंत्रयो
नेश्च संबंधा ब्राह्मणैस्सह॥ भविष्यंति कलौ विप्र शयनासनभोजने॥५॥ शूद्रा भवंति राजानो

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥मो०॥ ब्राह्मणान् बोधयंतिते॥ भ्रूणहत्यां पनोर्दीक्षां कुर्वंतिवैनरेश्वराः॥८॥ स्नानंहोमंजपंदानंदेवतानांच ॥८०॥
३० यार्चनं॥ अन्यानिचैवकर्माणिनकुर्वंतिद्विजातयः॥९॥ विनिंदंतिगणेशानंब्राह्मणान्देवता
नपि॥ वेदान्शास्त्राणिसर्वाणिपुराणानिकलौयुगे॥१०॥ कुर्वंस्वेदकर्माणिधनाधायतिभोमु
ने॥ स्वधर्मेषुस्थितिर्वैवद्विजादीनांप्रजायते॥११॥ कुनीतञ्चवयथाराखंडोवृथावेदोभयंभवेत्॥ याच
काःसर्ववर्णाश्चभविष्यंतिकलौयुगे॥१२॥ अदृश्याश्चान्नपदाःशिवभक्ताश्चतुष्पथाः॥
प्रमदाःकन्याभक्ताश्चभविष्यंतिकलौयुगे॥१३॥ भक्तुरंताडिताश्चाश्चमुंडाःकाषायवाससः
श्चद्वाधर्मंचरिष्यंतिब्राह्मणानांकलौयुगे॥१४॥ अन्नचौराभविष्यंतितथावस्त्राभिमर्षिणः॥
चौराश्चौरस्यहर्तारोदर्तुर्हर्तारएवच॥१५॥ दुःखप्रचुरतात्याग्युःशिष्टोदरपरायणाः॥ द्य ॥३०॥
तमघादिसंयुक्ताः॥ परस्त्रीलंपटामुने॥१६॥ यतयोग्रहमेधिनस्तथाकापालिकाःपरा॥ वे

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

द्विक्रयिणो विप्रास्तीर्थविक्रयिणस्तथा ॥१७॥ आसनस्था द्विजान्दृष्ट्वा न चलंत्यल्पबुद्धयः ॥ ताड
यंति द्विजान्शूद्रा राजानो राजसेविनः ॥१८॥ उच्चासनसमासीना ब्राह्मणानां च पातकाः ॥ भविष्यं
ति कलौ शूद्रा वेदाध्ययनतत्पराः ॥१९॥ सदावसरमासोत्करातुरिति लिप्संति वै द्विजाः ॥ उपानहादिकं
मद्यं शूद्राणां राजन्निविनां ॥२०॥ बुद्धिना भिन्न एवं वै शूद्रा धर्मान्वदंति वै ॥ वेदवादविचारज्ञा ब्रा
ह्मणान्निरसयंति ते ॥२१॥ न पायसं पक्वान्नं वै देवानां च सुकर्मणां ॥ विक्रेतारो भविष्यंति ब्रा
ह्मणाश्च कलौ युगे ॥२२॥ पतिव्रताः स्त्रियश्चैव परपुंसि निरंतरं ॥ संसक्ताः प्रभविष्यंति पति
द्रोहपरायणाः ॥२३॥ यतयश्च भविष्यंति नानावेषसहस्रशः ॥ प्रचस्त्रीसंगसंसक्ताश्चरं
ति च कलौ युगे ॥२४॥ वाममार्गाः पाशुपताः सांख्या वै पांचबाह्लिकाः ॥ भविष्यंति कलौ त
स्मिन्ब्राह्मणाः क्षत्रियास्तथा ॥२५॥ ज्ञानकर्मसु नष्टेषु लोके निःक्रियतां गते ॥ कीटमुषक

॥मो०॥ सर्पाश्च घर्षयिष्यंति मानवान् ॥२६॥ करिष्यंसवनाराणि ब्राह्मणानां कुले खले ॥ दधि विक्रयपानि ॥ल०॥
७० र्दग्धाः पुरा दस्याश्च रे द्विजाः ॥२७॥ गोत्र मन्त्रापसंयुक्ता भविष्यंति विनाषतः ॥ वाममादिमार्गसं
स्थानाजनानन्यत्र ष्टांश्च कुर्वते ॥२८॥ अन्यत्रा तिष्ठुसर्वत्र भविष्यंति तथा नराः ॥ दस्याश्च रेस
र्ववर्णाः श्रापितास्तादुराग्रहाः ॥२९॥ मोहिष्यति जनान् सर्वान् दर्शयित्वा फलानि वै ॥ तमसा विष्ट
म नसो विप्रास्तत्र तिकाधमाः ॥३०॥ बौद्धमायाधरस्तत्र विष्णुः पाखंडपोषकः ॥ सहायस्तान्स
दा देवो दधि विनाशकारणात् ॥३१॥ कर्ममार्गस्य संछेत्ता भ्रष्टाचारयुतान्नरान् ॥ करिष्यति
स्वयं विष्णुर्युगधर्मप्रवर्तकः ॥३२॥ अतस्तातं भविष्यंति शारणागतवत्सलं ॥ बौद्धमायाश्रितं स
र्वेभ्रष्टाचारयुतं नराः ॥३३॥ कलौ दशासहस्राणि वर्षाणां च यदा भवेत् ॥ विष्णुस्तत्कानदा
पृथ्वीं गमिष्यति स्वमालयं ॥३४॥ पंचसहस्रवर्षाणि स्थिता भागीरथी नदी ॥ ग्रामदेवास्त ॥८०॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

देहेनगताःस्वर्गमाहुर्मुने॥६५॥स्वधर्मविधिसंयुक्तंकर्मयत्क्रियतेनरैः॥तद्देवदेवभोग्यंवैभवतिस
र्वदाद्विजाः॥६६॥विपरीतंकृतंकर्मतदासुरंप्रकाश्यते॥कृत्वातथासुरभावेनगतादेवानिजालयं॥६७॥
आसुरेणस्वभावेनतीर्थयित्तनकादिषु॥समागतंनरंदृष्ट्वागच्छन्तितीर्थदेवताः॥६८॥तस्मिंस्ती
र्थेषुदेवानांमर्यादिषुतदासुराः॥प्रविश्यकर्मभोक्तारोभविष्यन्तिकलौयुगे॥६९॥तीर्थानिगुप्त
भावेनदेवतायतनानिवै॥संस्थितानिकलौतस्मिंनुपावासयुतानिच॥७०॥दैवेनसंयुतंद
ष्ट्वास्वभावेनमहासुराः॥गच्छन्तिमानवंतीर्थदेवाःस्वस्थानगाःस्युः॥७१॥तत्रैवकर्मकर्ता
रोनराअसुरभावतः॥भविष्यन्तिसदाविप्रभ्रष्टादिदोषसंयुताः॥७२॥बौद्धमायामयीशक्तिः
संस्थिताजगतीतले॥क्रियाफलप्रदातावैगणेशाःसंस्थिताभवेत्॥७३॥असुराणांसुरा
णांचसिद्धिदातागजाननः॥महिमानंस्वकीयंसगोप्यंकलौयुगेसंस्थितः॥७४॥धर्मपादा

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ अचवारस्तपः शौचं दयानथा॥ सत्यं तत्र क्रमेणैव सर्वं नश्यति धर्मजं॥७५॥ त्रेतायां च दयानष्टा नष्टं ॥८०॥
७१ चतुष्पारेतप॥ आचारश्चैकतो प्राप्तेन षट्‌रूपो भविष्यति॥७६॥ सत्यरूपमयः पादः कलौ तिष्ठति
मानवा॥ तेन सर्वं जिनां मोक्षव्यवहारं प्रकुर्वते॥७७॥ द्वापरयुगसंध्यान्तोगते कलिर्महाबलः॥ बहु
लान्तभावेन छिनत्ति समसमादरात्॥७८॥ ततः क्रमेणैव सस्य विश्याद्‌भिश्र भविष्यति॥ तस्मात् को
लाहलो विप्रस्थानां मरते भवत॥७९॥ कलौ दुःखयुता लोका अन्नादिभिर्विवर्जिताः॥ ग्रामा
दिं सकलं सकाव संति वनगोचरा॥८०॥ परस्परं क्षुधाविष्टा भक्षयंति किंचित्तसः॥ रसहीना धरित्री
च भविष्यति महामते॥८१॥ षोडशाब्दं परं चायुः पंचवर्ष समन्विता॥ अंतर्वत्नी भवेन्नारी क
लौ तस्मिन्निरा पतः॥८२॥ एवमासुरभावेन जितं सर्वं महामुने॥ देवता मुनयः सर्वे गिरिगह्वरानं ॥७१॥
स्रवंतिति॥८३॥ तदा तुं दिंसुराणां संहितायावतरिष्यति॥ धर्मवर्णाधिधर्मे तं दृष्ट्वा धर्मकारि

ष्यति॥५७॥धर्मं प्रवर्त्तयित्वा स ओतद्वनं गमिष्यति॥तदा पुनः कृतः प्राप्तः संध्यांशेन युगक्रमैः॥
एवं ज सप्रमाणं त्व युगधर्मप्रकीर्त्तितः॥मायामयमिदं सर्वं संजानीहि त्वमात्मकं॥५८॥इति
श्रीमत्संमोहोल्लासे०त०म०॥कलियुगवर्णनंनाम सप्तदशोध्यायः॥१७॥नरनारायण उवा
च॥तु॥वर्णाश्रमाश्चत्वारस्तान् शृणुष्व महामुने॥ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा वर्णाः प्रकी
र्त्तिताः॥१॥ब्रह्मचर्यो गृहस्थश्च वानप्रस्थस्तथैव च॥संन्यासश्चाश्रमाः प्रोक्ता वेदवेद
च-८ वादिभिः॥२॥ब्राह्मणानां क्रमेणैते चत्वार आश्रमा मताः॥क्षत्रियाणां त्वं वैश्यानां संन्यासो
न प्रविद्यते॥३॥गृहस्थ एव शूद्राणामाश्रमः परिकीर्त्तितः॥अंत्यजानां तदप्येवं ज्ञातव्यं
विबुधैः सदा॥४॥ब्राह्मणेभ्यः समुत्पन्नो बाल्ये भावपरायणः॥पंचमे सप्तमे वाष्टमे मौञ्जी
समाचरेत्॥५॥कृतोपवीतको विप्रः प्रगच्छेद्गुरुसन्निधौ॥तत्र वेदादिकं सर्वमभ्यसेद्विनया

॥मो०॥ स्थितः॥६॥तत्रैव तु सहस्रं वा यतिं ब्राह्मणः प्रसमाचरेत्॥ सायंप्रातश्चरेद्विप्रः गायत्रीमभ्यसेत् ॥८०॥
८२ ततः॥७॥प्रातःकाले ब्रह्मरूपां मध्याह्ने रुद्ररूपिणीं॥ सायाह्ने विष्णुरूपां तां ध्याये द्गायत्री मार
तः॥८॥ भूर्भुवः स्वरिति त्रिभिश्चैव व्याहृतिभिर्नियमसंयुतः॥ स्वाहान्ताभिर्महाभिस्तेन्ताः स्पर्शो न्यास
मुखं त्रिधा नः॥९॥ तस्मिन्याद् त्रिभिश्चावमंगुलिभिः स्पर्शो मुखं॥ तर्जन्यंगुष्ठयोगेन नासि
कां संस्पृशेद्बुधः॥१०॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यां स चक्षुषी संस्पृशेत्तथा॥ कनिष्ठया स्वकर्णौ वै
संस्पृशेन्नाभिसंज्ञायः॥११॥ अंगुष्ठाभ्यां स्पृशेन्नाभिं हृदयं करतलेन च॥ सर्वांगुलिभिर्मू
र्धानमंगुष्ठाग्रेण वै शिखां॥१२॥ सर्वांगुलिभिर्बाहुं स्वं स्पर्शो न्यासादि कर्मसु॥ एवमाच
मानेप्रोक्तं स्वस्वशाखोक्तनामभिः॥१३॥ मंत्रैर्वैदिकसंभूतैः संध्याकार्यविशेषतः॥ न्या
सांश्च कारयेत्तत्र प्रणवस्य महामुने॥१४॥ व्याहृतीनां च गायत्र्याः षडंगमक्षरोद्भवान्॥ ॥८२॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

+ जपमाचरेत्॥ एवं संध्या त्रिकालेषु ब्राह्मणैः क्रियते सदा॥२०॥ त्रिपदीं चैव गायत्रीमों + ५

गायत्रीं शिरसान्यासां स्ततआचमनं चरेत॥॥१५॥ सूर्यश्चेति च मंत्रेण प्रातःकाले विनाषतः॥
मध्याह्ने चापः पुनंतु सायाह्ने ग्निश्च मंत्रतः॥१६॥ ततो मार्जनकं कुर्यान्निव त्रिंशू त्रिसंख्यया॥
ततो र्घ्यदानकं कुर्यात्ततोपस्थानमाचरेत्॥१७॥ गायत्र्यां शापमोक्षं वै ध्यानं तत्तो जपं चरेत॥
ब्रह्मचारी गृहस्थो वा निसपंचकालेषु वै पृथक्॥१८॥ गायत्र्याश्च जपं कुर्यात्तिग्मतो मानसे कृतः॥ अ
ष्टोत्तरशतं कालेष्वष्टसंख्यो जपमाचरेत्॥१९॥ वानप्रस्थश्च काले वै सहस्रओंकारसंयुतां सदा॥
तत्रक्रमं प्रवक्ष्यामि शृणुतं मुनिसत्तम॥२१॥ ओंकारो प्रणवमुच्चार्य पश्चात् आद्यालि रुच्यते
भूर्भुवः स्वरिति माचं ततः प्रणवमुच्यते॥२२॥ ततः सा त्रिपदी विप्र गायत्री चततः पुनः॥
ॐकारविधिना निसंजपः संक्रियते द्विजैः॥२३॥ संन्यासिभिश्च विप्रेंद्रस्त्वतुष्पद्दो विनोषतः
जप्तव्यासैव गायत्री स्वस्वाश्रमविभागतः॥२४॥ ब्रह्मचारी स्वगोत्रादि ग्रहस्थेषु सदा मुने

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥मो०॥ भिक्षां चरेद्विधानेन गुरवे तां निवेदयेत् ॥२५॥ भवत्पूर्वं चरेद्विप्रः क्षत्रियो मध्यगं भवेत् ॥ भवदन्तं ॥त०॥
७३ घ्यावैश्यो भिक्षार्थमुच्चरेत्सदा ॥२६॥ गुरुणाज्ञापितां भिक्षां संपूर्णां यदि मानवः ॥ तदोपवाससंयु
क्तो वसेद्दै ब्रह्मचर्यवान् ॥२७॥ स्वस्थावापरिवत्याविद्वत्साभि क्षामात्मना ॥ गुरुणा नाविवीभुक्तो
संतिष्ठेत्तस्य सन्निधौ ॥२८॥ पात्रोदकं समुक्तः सायंप्रातः स वह्निषु ॥ जुहुयात्समिधं चैव न
स्वसोमघरो भवेत् ॥२९॥ गुरुरेव परं तस्य दैवतं सर्वभावनः ॥ गुरुस्त्री पुत्रसेवां स गुरुवत्तां स
माचरेत् ॥३०॥ एकांते गुरुपत्नीभिर्न वसेत्सकदाचन ॥ न स्त्रीभिः सहसंभाषां कुर्यात्सकार्य
हीनतः ॥३१॥ स्त्रीगानादिकभाषान्वै न शृणुयात्सुयंत्रितः ॥ न श्मश्रुं संस्पृजेत्क्वापि ब्रह्मचारी विशेष
गतेर तः ॥३२॥ स स्वेदे शुक्रं चैव तदा स्नानं समाचरेत् ॥ अष्टोत्तरशतं गायत्री जप उच्यते ॥३३॥ गु तं२
रा॥१ रुणापितमध्यं वकुर्याद्ध्ययनं मुने ॥ न स्वयं प्रसवेत प्राज्ञो गुरुं विद्यापरायणः ॥३४॥ एवं ॥७३॥

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

नानाविधैः प्रकारैर्लक्षितोऽः संयुतो भवेत्॥ ब्रह्मचारी महाभागो वेदाध्ययनतत्परः॥ २५॥ वर्षाणि
द्वादशानि वा षोडशानि यावद्विजः॥ अथवेच्छाप्रमाणेन ब्रह्मचर्यं समाचरेत्॥ २६॥ वेदादिकं समभ्यास्य
कंठांकं समाददात्॥ पश्चाद्गुरुं समभ्यर्च्य दद्यात्तस्मै सदक्षिणां॥ २७॥ मनो विषयसंयुक्तं यदा
तन्न गृही भवेत्॥ नो चेत्संन्यासमेकं कुर्यादिह वा वनगो भवेत्॥ २८॥ अथवा ब्रह्मचर्यस्थः सदा
विष्टह्लिजोत्तमः॥ यावज्जीवित्तमुद्दिश्य तावद्ब्रह्मांत समाचरेत्॥ २९॥ अध्ययनेकृतं येनैव धीतं ८५
महामुने॥ स्नानं यागादिकं कर्म तस्मा तच्च समाचरेत्॥ ३०॥ ब्रह्मचर्यमिदं प्रोक्तं संक्षेपे
ण महामुने॥ श्रवणो नृपदं पूर्णं लोको पङ्कलयं भवेत्॥ ३१॥ इति श्रीमहासंमोहने उ
म० स० षष्ठ ब्रह्मचर्याश्रमवर्णनं नाम द्वादशोध्यायः॥ १२॥ नरनारायण उवाच॥ ततः स्तो
रं द्विजः कृत्वा पिता माता परायणः॥ स्वगृहे सततं तिष्ठेद् द्विजदेवपरायणः॥ १॥ नुतवेपः

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥मो०॥ समायुक्तां कुलस्त्रीत्वादिसंयुतां ॥ सर्वावयवसंपूर्णां वधूं संवरयेत्ततः ॥ १ ॥ ततः तुगामी भवेद्धे ॥त०॥
७७ वसंतानार्थं कलत्रवान् ॥ देवविप्रातिथिप्रेप्सुः संतिष्ठेत्स गृहाश्रमी ॥ २ ॥ यजनं याजनं चैव
दानमध्ययनं तथा ॥ अध्यापनं च रातानां षट्कर्माणि समाचरेत् ॥ ३ ॥ स्नानं संध्या जपं
होममातिथ्यं देवतार्चनं ॥ स्वाध्यायं वैश्वदेवं वै ग्रहीनि संसमाचरेत् ॥ ४ ॥ चतुर्थाश्र
तमायं च वर्णस्य माश्रमस्थितेः ॥ तथान्यनिव्रतासौ निकर्तव्यानि विशेषतः ॥ ६ ॥ ब्रह्मचर्य
व्रतहीनस्य नाधिकारी व्रतेषु वै सदाऽनृतो ची भवेन्मूनं चतुः पदवि वर्जितः ॥ ७ ॥ अकृत्वतु
र्थिकार्यां वै योऽन्नं भुंक्ते महामुने ॥ मांसाहारी भवेत्तान्नं भवति नारकी तथा ॥ ८ ॥ अ ॥७७॥
ग्निहोत्रं चरेन्नित्यं तथा ह्याह्निकं मुने ॥ सदा दया परो भूत्वा तिष्ठेद्गृहे संस्थितः ॥ ९ ॥
अभक्ष्यभक्षणं चापि न कुर्यात्स गृहाश्रमी ॥ नो वा चार समायुक्तो भवेन्नियमसंयुतः ॥ १० ॥

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

तर्पणंपितृदेवानांमुनीनांचसमाचरेत्॥पंचयज्ञादिकंसर्वंनित्यंशास्त्रप्रकीर्तितं॥११॥स्वस्वसत्ताप्रमाणे
नवर्त्तव्यंगृहमेधिना॥तत्रधर्ममनुप्रोक्तंतंशृणुष्वम हामते॥१२॥अर्द्धेनिपुत्रदारादीनचतुर्थांशे
नसोदृशान्॥चतुर्थांशेनदेवांश्चलोकयेद्गृहाश्रमी॥१३॥एवंनानाविधंधर्मंगृहस्थश्चसमाचरे
त्तृतीयभागमायुष्यंयुक्तःसोपिवनीभवेत्॥१४॥पुत्रादिसमीपेदारान्संस्थाप्यवासहस्त्रिया॥
वनंगच्छेत्सधर्मार्थीतपस्वीकर्मसिद्धये॥१५॥पुत्रोत्पन्नमनोत्पन्नस्यापिवनगोभवेत्॥तपस्त
त्रप्रकुर्यात्सिफलंकंदादिभक्षयन्॥१६॥वन्येनवाग्निहोत्रादीनतीथिपूजनादिकं॥समाचरेदूनस्थ
ध्वनानातपसिसंस्थितः॥१७॥समीपेसंस्थितांपत्नींनमैथुनंसमाचरेत्॥मनसापिमहाभागवा
नप्रस्थःकदाचन॥१८॥वायुभक्षादिकंकुर्यात्मुसाधनमेवसः॥प्राणायामेश्चविप्रेन्द्राचाचरेदून
संस्थितः॥१९॥पंचाग्निसाधनंग्रीष्मेहेमंतेजलवासिनं॥वर्षास्वाकाशवासीसवानप्रस्थोभवे

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥मो०॥ तथा॥२०॥संकल्पेववनस्थः सग्रामेनैववसेत्कदा॥प्रवेशोपिनसंकुर्यादित्येतच्छास्त्रंसमाश्रयेत्॥एवंनाना ॥नृ०॥
७५ विधानधर्मानाचरन्धीनप्रस्थगः॥चतुर्थंशेषयदातस्यात्सुष्टुंविधेतसोमुने॥२१॥चतुर्थंशेषुषिस्थः
ससंन्यासंवसमाचरेत्॥तदाक्रियापितस्यैवास्तांधृज्ञातापितोभवेत्॥२२॥आत्मानस्येमदातव्यास्त्रि
यावेवविशेषतः॥स्वर्यंतपसिद्धंस्त्रीशोषयेन्मरणावधि॥२४॥अग्निहोत्रंस्वदेहस्थंवासंन्यस्यकस्वभा
वतः॥कृत्वानिःस्पृहोभूत्वाविचरेत्पृथिवीमिमां॥२५॥अहंब्रह्मेतिभावेनयोगभ्यासिक्रमेणच॥योगि
भवेत्ससंन्यासीन्वितभूमिविवर्जितः॥२६॥क्रमादिन्यासससंयुक्तोविचरेद्यत्रतत्रवै॥ग्रामेकारात्रिवा
सीस भवेन्न्यासपरायणः॥२७॥हृंहृभावविहीनःसभिक्षांनित्यंसमाचरेत्॥करपात्रीभवेद्वापि
संन्यासीवसदामुने॥२८॥करपात्रीससंन्यासीग्रासेग्रासेमहामुने॥अश्वमेधादिकंपुण्यंप्राप्नोति ॥७५॥
नात्रसंशयः॥२९॥चातुर्मासिवसेद्भैवतीर्थक्षेत्रादिभूमिषु॥जितेंद्रियोजितप्राणोनिःसंगःसर्व

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

कर्मसु ॥ २० ॥ अहिंसा परमो धर्मः सन्यासिनां विशेषतः ॥ तणोदिकं त्व विप्रना छेदयेन्न कदाचन ॥ २१ ॥ त्रि
दंडीयस्तु संन्यासी कुटीचक उदाहृतः ॥ तत्र विधिं प्रवक्ष्यामि शृणुत्वं मुनिसत्तम ॥ २२ ॥ स्वधर्माचरणं नि
संदेहदंडः स उच्यते ॥ मौनं वाचामयो दंडो द्वितीयश्च प्रकीर्तितः ॥ २३ ॥ सर्वत्र रसहीनं च मानसं वर्त्तते यथा ॥ क
र्तव्यं तत्तथा ते न मनोदंडः प्रकीर्तितः ॥ २४ ॥ कुटी देहमयी योगी स्वकृतिं बिंदु भावतः ॥ ब्रह्मणि ब्रह्मभू
तश्च कुटीचकः स उच्यते ॥ २५ ॥ ततो बहूदको योगी त्रिदंडी संभवेन्मुने ॥ देहदंडविहीनस्तु स्वेच्छाचारी
विशेषतः ॥ २६ ॥ उदकमेकगतस्थं सर्वैः संगघृतेयथा ॥ गर्भदोषान् रागोत्ते विघ्नंतेन कदाचन ॥ २७ ॥ त
था सा देहसंस्थश्च चतुर्देहविकारतः ॥ भिन्नः सदानतद्दोषे लिप्यते क्वापि निश्चितं ॥ २८ ॥ सोहं ब्रह्मणि
संस्थश्च भेदहीनो महामुनिः ॥ बहूदकः स निःसंगो देहादिभ्यः प्रकीर्तितः ॥ २९ ॥ ततो हंसाश्रमः प्रोक्तो
मानसदंडधारकः ॥ देहवाणीदंडहीने स्वेच्छाचारे मतो मुने ॥ ३० ॥ देहदेहिसमायोगे ब्रह्मबोधात्मकं मतं

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ तत्रसंस्थः स्वयंयोगीत्रिविधेतन्मयोभवेत्॥७१॥हंसंतल्लमयंप्रोक्तंदेहदेहिस्वरूपकं॥तत्रदुग्धंभवेद्दुग्ध ॥त०॥
७६ हंसस्य दुग्धकोभवेत्॥७२॥ततःपरमहंसश्च ज्ञानंदइपरायणः॥देहत्वगोभिन्नोभवेतैर्द्वैहीनःप्रकीर्तितः॥
देहदेहिमयंब्रह्मभ्रांतियुक्तंविशेषतः॥सविषयंचतत्प्रोक्तंहंसकर्मपरायणं॥७४॥सदासाक्षिस्वरूपंचपरं
ब्रह्ममहामुने॥तत्रसंस्थोमहायोगीत्रिविधेषुविभागतः॥७५॥नाहंदेहोनदेहस्थोदेहदेहिमयोनवै
सदासाक्षिस्वरूपस्थोज्ञानानंदमयोभवेत्॥७६॥यस्यज्ञानंभवेत्तस्यतत्सर्वंविकारजं॥तस्य क्षाद्वंद्वी
नश्यस्वेच्छाचारिभवेत्स्वयं॥७७॥चतुर्विधोयंसंस्थासस्तत्राश्रमेसमाश्रितः॥अहंब्रह्मेतियोगेनब्र
ह्मभूतोभवेन्नरः॥७८॥मनसारसंयुक्तेनविषयादिषुभोमुने॥सन्यास[illegible]कृतस्तेननरकेदोभविष्य
ति॥७९॥कपर्दिकायदातेनेकाग्रहीतामहामुने॥तदासहस्रवर्षाणिकुंभिपाकेपतेद्ध्रुवं॥८०॥द्वी
संभोगस्यसोरथ्येच्छातस्यवैमानसेक्षणं॥संभवेद्यदाविप्रगोसहस्रवधीभवेत्॥८१॥कृतमनः ॥७६॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

सदाधीनंनराणांधर्मयोगतः॥ध्यानंमुख्यंकृतंतत्रतेनसर्वंप्रलभ्यते॥५२॥त्रेतायांचबलंचितंधर्मस्य
पादहीनतः॥तपस्तत्रकृतंमुख्यंतेनसर्वंलभेन्नरः॥५३॥द्वापरेदेहकष्टंयन्नभवेत्तेनतत्रच॥स्वध
र्मचारमुख्येनसर्वंलभेसदानरः॥५४॥कलावासुरभावेननष्टोधर्मःक्रमेणवै॥तत्रस्मरणमात्रे
णनरःसर्वंलभेन्नरः॥५५॥नामस्मरणमार्गेषुविवर्णाश्रमसम्यतोवृषः॥नन्यासादिसदाचारस्तत्रासु
२५ रहतंभवेत्॥५६॥कलावासुरबाहुल्यान्नसंन्यासस्ययोग्यता॥धंचलंदेहहिंसादितेननष्टोभविष्यति
वर्णाश्रमविहीनश्चयोगीभवतिनिश्चितं॥तस्यदेहंज्ञानविधानादेहीवदेसकथ्यते॥५८॥सानंदं
उपरिसार्गाहस्वयंयोगीभवेन्नरः॥विधिनिषेधहीनश्चस्वेच्छाधर्मपरोभवेत्॥५९॥कर्त्तव्यंयदितेना
पिवेदेषुविधृतंभवेत्॥तदाविधिसमायुक्तोजंतुर्भवतिनिश्चितं॥६०॥किंचित्तेनकर्तव्यं
यदावेदप्रकीर्तितं॥तदानिषेध संयुक्तोनरोभवतिमानवः॥६१॥अविधिनिषेधाभ्यां नो१

॥मो०॥ हीनो योगी प्रकीर्त्तितः॥तेनाभ्यरीतमात्मा रत्तद्देवतस्य योगदः॥६३॥यतो योगी महाभाग दुर्हीनः वो ॥८०॥
७८॥ प्रकीर्त्तितः॥वर्णाश्रमविहीनः स ब्रह्मभक्तः प्रजायते॥६४॥
स विना यक्तनामा वै नायकैर्वर्त्तितः स्वयं॥योगी तेन समाख्यातः सर्वेषां नायको भवेत्॥६५॥ब्रह्म
णि ब्रह्मभक्तश्च ज्ञातो योगस्य सेवया॥यदि वर्णाश्रमे संस्थो भवति स्वेच्छया मुने॥६६॥लोकस्य ग्रह
णार्थं स निसंधर्मं समाचरेत्॥निःस्पृहो धर्मभोगार्थे तद्दपितार्थं तां मतां॥६७॥एतदाश्रममार्ग
श्च कथितस्तु महामुने॥माययारचितं सर्वं जानीहि श्रमणात्मकं॥६८॥इति श्रीमहासंयोगे गर्दले
द०म० आश्रमधर्मवर्णनं नामैकोनविंशतिमोध्यायः॥६९॥नरनारायण उवाच॥वर्णाश्च ॥७७॥
त्वार एवं तेषु स्वस्वधर्मं शृणुष्व मुने॥ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रः कैर्थ्यते॥१॥व्यभिचारेण ते श्रुसातुरे
षां वैवर्णानां नामहामते॥नानाविधाविशेषेण जानीहि नामतो यः॥२॥तत्र ब्राह्मणधर्मश्च क से १

थयामि समासतः॥ शृणु माया विना नार्थं मायारूपं पुरातनं॥ ३॥ वर्त्तु द्विजब्राह्मणानां वैवर्त्तिः शास्त्रप्रकीर्तिता॥
श्रीक्षेत्रं छन्नतं याम्रु क्रमतमम तकं भवेत्॥ ७॥ आयाभित्तं ब भूमे यत्कर्षणं वा वने स्थितं तेषां मार्गं प्रवक्ष्यामि
शृणुष्व सुसमाहितः॥ ५॥ कृषिभिर्गृहितं धान्यं तत्र शिष्टं तद्ग्रहं॥ तेन कणादियोगेन देहपोषणकं चरेत्॥
अथवा वणिजादीनां गृहेभ्यो मार्ज्जितं भवेत्॥ तत्र कणादियोगेन देहपोषणमाचरेत्॥ एकावर्त्तिस्त्वियं प्रोक्ता
द्वितीयां शृणु सांप्रतं॥ भूमेः कर्षणहीनेन वस्तुजातं तत्र जायते॥ ८॥ तेनैव देहदानि वर्हिः कर्त्तव्यो ब्राह्मणैः सदा
अयाचकेन वा कुर्याद्वृत्तिं सा या प्रकीर्तिता॥ ९॥ शृणु कुलधान्यैर्द्रैस्त्वां रागलोभविवर्जितः॥ तेन देहस्य नि
र्वाहः स कुर्याद्भस्मतां स्मृतं॥ १०॥ तृतीयवृत्तिः समूलस्य कर्षणं वा समाचरेत्॥ तत्र भोक्तृवनेव देहपोषण धा ७
कं चरेत्॥ ११॥ स्वधर्मः पूर्वभागेन कथितश्च महामुने॥ सेवादिवृत्तियोगेन तिष्ठेन्न ब्राह्मणः सदा॥ १२॥
क्षत्रियाणां च शास्त्रादिधारणेन महामुने॥ देहनिर्वाहकः प्रोक्तो न सेवाकारको भवेत्॥ १३॥ अस्मिन्देहं

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

च विप्रस्य हस्तेनायं समाचरेत् ॥ सन्न्यासेनैव विप्रो वा कुर्यात् क्षत्रियतः क्वचित् ॥१४॥ वैश्योपि क्रयकारी वै क्षत्रियं च त
थाचरेत् ॥ ऋषिभिः कर्षणं भक्ष्यं गवां पालनमादरात् ॥१५॥ ऋषिभिर्वाणिज्यहस्तेन गवां संरक्षणं चरेत् ॥ सन्न्या
सधर्महीनं श्रेष्ठं सदा लिङ्गं समानदा ॥१६॥ क्षत्रियाणां विप्राणां विप्र यजनं दानमेव च ॥ अध्ययनं समाख्यातं
न दानं याजनादिकं ॥१७॥ कामिकं सतियादेवा-वर्निं ब्राह्मणाद् स्नानः ॥ कारयेद्वै स्वधर्मज्ञः स्वधर्म पाल
नाय वै ॥१८॥ तर्पणं ब्राह्मणो स्नानमंत्रेण समाचरेत् ॥ एतद्वै त्रयस्य मार्गो वै कथितस्तु द्विजोत्तम ॥१९॥ शू
द्रस्यैव त्रिवर्णानां सेवा सदा प्रकीर्तिता ॥ दासवन्नत्र संदेह आश्रमोयं हि संस्थितः ॥२०॥ दानं दद्याद्द्विजा
येव पुराणश्रवणं तथा ॥ कुर्याद्वै दासरस्यायं न कुर्याच्छ्रवणं क्वचित् ॥२१॥ पुराणानि षु देवानामवताराः
प्रकीर्तिताः ॥ तेषां महिमा प्रातिवाद्वै ऋतावैवर्षिभिः पुरा ॥२२॥ तासां स्यन्दनादिकं चैव न कर्तव्यं कदाचन ॥
न गारिभिः सर्वत्र स्वेच्छया स्थापिता भवेत् ॥२३॥ तस्यास्य गर्भिकर्तव्यः शूद्रैर्नियं सदा मुने ॥ नाम

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

मंत्रेण पूजा वै कर्तव्या स्मरणं तथा ॥२४॥ प्रतिकार्यं स मभ्यर्च्य नाममंत्रेण वा मुने ॥ आवाहनादि प्रार
भ्य विसर्जनांतं समाचरेत ॥२५॥ पुराणसंभवैर्मंत्रैश्चाद्भुतर्पणकादिकं ॥ ब्राह्मणस्तु स्वगेहे वै शूद्रैः कर्त्तव्य
मादरात् ॥२६॥ न पुराणादिसंभूता श्लोकास्तैः शूद्रजातिभिः ॥ पठितव्या महाभाग श्रवणं संमतं
सदा ॥२७॥ अंत्यजातिभवाः शूद्रास्तेनामस्मरणं सदा ॥ कर्तव्यं देवमूर्तीनां स्पर्शो नैव कदाचन ॥२८॥
पुराणसंभवैर्मंत्रैर्न कर्तव्यं महामुने ॥ कर्म निर्विघ्नतः सर्वैः स्वस्वधर्मपरायणैः ॥२९॥ विप्राणां देव
तानां चोदितानां तु साधनादिकं ॥ धात्रैते संप्रदातव्यमेवं मार्गः पुरातनः ॥३०॥ स्वस्वधर्मरता एते
स्वर्गगामिन एव च ॥ भवंति नात्र संदेहो महाभोगाः सुखेरताः ॥३१॥ प्राजापत्यं ब्राह्मणानां क्ष
त्रियाणां तथैंद्रकं ॥ वायव्यं वैश्यजातीनां गांधर्वं शूद्रजन्मनां ॥३२॥ स्वस्वधर्मरतानां वै पदं प्रोक्तं
मनीषिभिः ॥ तस्मात्ते भोगमोक्षार्था भवंति नात्र संशयः ॥३३॥ एवं मायामयं स्वल्पं वर्णधर्मप्रका

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मौ०॥ शितं॥भ्रंशोतिपठतितस्यमायामोहेनविप्रतो॥२७॥इतिश्रीमत्सांखेमौद्गले०न०म०वर्णधर्मप्रकाशोना ॥न०॥
८१ मविंशतिमोध्यायः॥२०॥छ॥नस्नारायणोद्भुवाच॥स्त्रीणांधर्मंप्रवक्ष्यामिसर्वंशृणुचमहामतेज्ञातमात्राश्च
सादेवैर्भुज्यतेत्रिभिरादरात॥१॥चंद्रगंधर्वकौवह्निर्द्विवर्षंप्रथमंक्रमात॥कस्मान्नभुक्तिधर्मेणोषस्मृमालि
विभागतः॥२॥तन्मध्येनप्रदातव्याकन्याकश्चैसुदूजनैः॥दत्ताचेद्दुवताशिनोभवतिधर्मनाशना
त॥३॥सप्ताष्टनवदिग्वर्षवयायुक्तासुदूजनैः॥कन्यानरायदाचव्यासाधवेकुलवाशवे॥४॥
दृशावर्षाधिकाकन्यारजोयुक्ताचसंमता॥नस्नायदितनश्चपेमहापापप्रवर्द्धिनी॥५॥ब्रह्मदेसां
लभंतेतेपदेपदेसुदूजनाः॥अतःकन्याप्रदातव्याविधिनास्वर्गदाभवेत॥६॥कन्यादानंपुण्यंसमं३
विप्रदेनकदाचन॥यथावंशाःप्रवर्द्धंतेसर्वेभ्यःसुखदायकः॥७॥रजोदर्शनियुक्ताचेद्दत्तातास्त्रीसात
दाभवेत॥वन्हगास्थपतेस्तस्मात्ताद्देवदेवतंमतं॥८॥दासीवत्तंपतिंसावैसंसेवेद्भक्तिसंयुतौवनेप ॥८१॥

तिर्यग्वा यानमस्त्राद्यं तमनुगा भवेत्॥९॥ यदि पुत्रादयो बाला अस्तदा तेषां प्रसन्निधौ॥ पोषर्थं भवेद्यै वसंस्थि
तावन्नगपत्नी॥१०॥ यदि सन्न्यासधारी चेत्पतिर्भवति वै मुने। तदा स्त्रिया प्रदातव्या तस्मात्साद्यं हासने
यदाग्रहोस्थितो भर्त्ता स्मितस्य सहगा भवेत्॥ वनेस्थितस्तदा तद्वदनुकुर्यात्सतीधर्मतः॥१२॥ मृते भर्त्तरि
पत्नी सा गर्भयुक्ता रजस्वला॥ तदा पश्चात्संगच्छेद्धव्यधर्म गा भवेत्॥१३॥ चतुर्थे दिवसे शुद्धा भवे
त्सा पतिकर्मणि॥ पुंस्त्रमेदैवविप्रादिपत्नायांशुचिरा भवेत्॥१४॥ विधवा स्त्री सदा विप्र एकभुक्तप
रायणा॥ व्रतादिनाऽस्वदेहं वै शोषयेन्नि समाहरा च॥१५॥ एवमादि सतीनां वै धर्मो मुख्यः प्रकीर्त्ति
तः॥ श्रवणात्सुखपदस्तासं भवन्ति महामुने॥१६॥ सर्वेषां पितृदेवानां कर्मकीर्त्तिं मादरात्॥ म
नुजैः पितृणां तत्र कर्म सर्वं स्तवेत्तः शृणु॥१७॥ अथ श्राद्धं समाकस्यं प्राप्यं कार्यं द्विजोत्तमैः॥ पितृ

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मौ०॥ न्वाहार्यकं भक्त्या भुक्तिमुक्तिफलप्रदं॥१८॥ पिंडान्वाहार्यकं श्राद्धं संक्रमेषु प्रशस्यते॥ अपराह्णे द्विजाती ॥ल०॥
५० नां प्रशस्तेनामिषेण वै॥१९॥ पूर्णिमायाममांतायास्तिथयः शुक्लपक्षके॥ चतुर्दशीं वर्जयित्वा प्रशस्ता
श्राद्धकर्मणि॥२०॥ शस्त्रादिविषयोगैर्ये मृतास्तेषां महामुने॥ चतुर्दश्यां समाख्यातं श्राद्धं नान्यत्र
शस्यते॥२१॥ कृष्णपक्षेष्टकास्तिस्रः पौषमासादिषु मताः॥ चतस्रोष्टकाः पुण्याः श्राद्धकर्मणि
सर्वदा॥२२॥ त्रयोदशी मघायुक्ता युगादितिथयः स्मृताः॥ मन्वादितिथयः श्राद्धे प्रशस्ताः पुण्य
दा मताः॥२३॥ नैमित्तिकमिदं प्रोक्तं व्यतीपातेष्ववेघते॥ बांधवानां च दर्शपिंडादिकं मुने॥२४॥ का मतानां
म्यानि चैव श्राद्धानि शास्यंते ग्रहणादिषु॥ अयने विषुवे चैव व्यतीपाते ह्यनंतकं॥२५॥ अक्षयं वा
र्योगेषु स्वस्वजन्मदिनेष्वपि॥ नक्षत्रेषु च सर्वेषु कार्यं श्राद्धं विशेषतः॥२६॥ अथवेह सुखप्राप्त्येपि ॥ल०॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

नल्लोकसुखाय च ॥ श्राद्धं कामप्रदं प्रोक्तं सर्वदा निसवन्मुने ॥ २७ ॥ गयायामक्षयं श्राद्धं प्रयोगमरकंटके
मथुरायां पुरे चैव काश्यादिषु विशेषतः ॥ २८ ॥ गायंति पितरो गाथां कीर्तयंति मनीषिणः ॥ यष्टव्या ब
हवः पुत्राः शीलवंतो गुणान्विताः ॥ २९ ॥ तेषां तु समवेतानां यद्येकोपि गयां व्रजेत् ॥ गयां प्राप्यानुस
गेणैव यदि श्राद्धं समाचरेत् ॥ तारिताः पितरस्तेन स यांति परमां गतिं ॥ वाराहपर्वते चैव गयायां च वि
शेषतः ॥ ३१ ॥ मथुरायां तथा काश्यां अष्टवैनाय कश्यपे ॥ गंगाद्वारे प्रभासे च बिल्वके नीलपर्वते ॥ ३२
कुरुक्षेत्रे सेतुबंधे भृगुतुंगे महालये ॥ केदारे फल्गुतीर्थे च नैमिषारण्यकादिषु ॥ ३३ ॥ रसादिबहुत
चेषु यदि श्राद्धं समाचरेत् ॥ तदा भक्तिप्रदं प्रोक्तं सपवर्गप्रदं भवेत् ॥ ३४ ॥ चतुर्थ्यां शुक्लपक्षे वैका
दश्यां रविवासरे ॥ प्रदोषे च तथा विप्र अष्टमि सर्वसिद्धिदा ॥ ३५ ॥ नित्यं देवार्चनं प्रोक्तं व्रतादिषु वि
शेषतः ॥ एवं नानाव्रतादीनां कर्तव्यं सेवनं नरैः ॥ ३६ ॥ अस्मिन्हो नारद मार्गेऽस्मिन् देवानां सेवनं मतं ॥

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मौ०॥ तीर्थादिस्नानसंभावैरि ष्टापूर्त्तादिसंमतं ॥७९॥ एवं देवं तथा पैत्रं त्रिविधं कर्म कथ्यते ॥ तदेव ब्रह्मणि प्राप्ते र ॥८०॥
५१ चितं योगदं भवेत् ॥८१॥ इदं मया मयं प्रोक्तं कर्मवल्लक्षिमासतः ॥ सा या मोहसिद्धसमर्थं रचितं विघ्नयोगिना
ल३ इति श्रीमदांये मोग्द० लौय० महा० देवपितवर्णनं नामैकविंशतिमो ध्यायः ॥२१॥ नरनारायणौ ऊचतुः ॥
चतुर्दशमनूनां वै वद्ये यत्तप्रकीर्तितं ॥ तेषां पश्चातं घोरं मण्वंतरस्य महामतः ॥१॥ स्वनामं तत्र तपनैव नानाथ्या
नपरायणौ ॥ निराहारप्रभावेन तोषितस्तैर्गजाननः ॥२॥ पूर्णविषसिद्धेन ययौ सिद्धपतिः प्रभुः ॥ उवाच्च व
लुतः प्रार्थावरं तान्सुर्दास्यहं ॥३॥ ततस्तैः पूजितो देवः स्तुतश्च विविधैस्तवैः ॥ बहुहान्नेव नाकांतह्मर्षितुं
मुनिसत्तम ॥४॥ सर्वेषामीप्सितं दत्वा ययौ स्वानंदके पुरे ॥ तेसर्वे स्वस्वकर्मज्ञास्प्लगुः स्वस्वक्रियां मुने ॥५॥
मन्वंतरव्यतीतेषु ते पुनश्च गणेश्वरः ॥ आराधितो विशेषेण योगगांसमर्थभादरात् ॥६॥ क्रमेण ब्रह्मभूतास्ते ॥५१॥
ययु स्तं गणपं पुनः एकभावेन योगज्ञा यथागाकारं मासु मुने ॥७॥ पुनश्च बहुवस्तेषां वर्णितुं न प्रशक्य

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

ते॥पौत्रादिक्रमभावेन पालितास्तोर्वसुंधरा॥८॥वैवस्वतंतरप्रोक्तंधुनातत्रब्रवीमिते॥ शृणुसंक्षेपतो विप्र मनुज्ञा
नांचरित्रकं॥९॥मनोरासुदनापुत्राविज्ञातापितसमासुने॥सुद्युम्नःप्रथमस्तेषांज्येष्ठःकन्याबभूवह॥१०॥इक्ष्वा
कुर्नृगिनायतीदिष्टोधृष्टःकरूषकःनरिष्यंतपृ[illegible]षध्रोचनभगःपरिकीर्तिताः॥११॥नवैतेसूर्यवंशावैराजतुल्य
पराक्रमाः॥ज्येष्ठश्चंद्रस्यवंशेवैस्त्रीभावासंबभूवह॥१२॥सुद्युम्नःसकदाचिद्वैमृगयायैविनिर्ययौ॥वनेषुसैन्यसंयुक्तो
बभ्राममामितविक्रमः॥१३॥दैवयोगेनराज्ञायंययौगौरीवनंमुने॥तत्रप्रवेशमात्रेणस्त्रीरूपःसबभूवह॥१४॥
शिवेननोक्तंपुंस्यर्थंशापितंतद्वनंसदा॥तत्रकारणमुग्रंवैशृणुमर्कंडदेहजा॥१५॥गौरीवनेभवान्यासन
ग्नःशंभुश्चसातथा॥नग्नारेमाशिवेनैवतत्रयाताभुश्चमानदा॥१६॥एकदामुनयःश्रेष्ठावसिष्ठाद्याःसमाययु
दर्शनार्थंमहेशस्यतत्रतेविविशुःसुखं॥१७॥तान्दृष्ट्वालज्जितादेवीशिवश्चैवमहामुने॥ततस्तेविमुखास्त
श्चमुनयोलज्जिताभृशं॥१८॥ततंशिवेनशापोवैदत्तस्तत्रवनेमुने॥प्रवेशात्रपुमान्सद्योभवत्तुस्त्रीस्वरू

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मै०॥ पश्यकः॥१९॥ सुद्युम्नस्तत्र संजातो नारीरूपो विशांपते॥ शुशुभे यौवनश्रिया स्तनभारसमन्वितः॥२०॥ ततस्त ॥ल०॥
५२ त्र बुधो रेवभ्रं दृष्ट्वा पुनः समाययौ॥ तेन दृष्टा सुरूपा वै नारी मोहकरी मुने॥२१॥ सापि तं चकमे तत्र देवरूपं महा
प्रभं तेन भुक्ता ययौ स्थानं स्वकीयं लक्षितं भवेत्॥२२॥ तस्यां पुरूरवा जज्ञे चंद्रवंशाग्रधः प्रभुः॥ आहूव
कर्मणि विख्यातो वभव पितृभक्तितः॥२३॥ तदर्थं च वसिष्ठेन गणेनास्य महामनुः॥ दत्तो विनायकाये तिन मांतः स्त्री
स्वरूपिणः॥२४॥ राजपुत्री वनं गत्वा तेन तापत पयन्तमं॥ सा तत्र वर्षैर्गणाध्यक्षस्तां ययौ भक्तिभावितः॥२५॥ तया
संपूजितो ढुंढिः स्तुतस्तस्यै वरं ददौ॥ तया पुरुषभावाख्याया अन्वितश्च वरः शुभः॥२६॥ तथेति तं पुनः स घः स्तू
त्वा नरस्वरूपिणौ गणेशाः सययौ स्थानं स्वकीयं भक्तवत्सलः॥२७॥ ततस्तस्य सुद्युम्नस्य पुत्रा जाता ह्ययोमु
ने॥ उत्कलश्च गयश्चैव विनतश्च महाबलः॥२८॥ पुत्रान्स्थाप्य महातेजाः स्वराज्ये सययौ वनं॥ गणेशं यो ॥५२॥
गमार्गेण तोषयामास निस्पृहः॥२९॥ शांतियोगधरः सोपि वभूव वनसंस्थितः॥ अंते सायुज्यतां प्राप्तो गणे

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

स्य महायशाः ॥३०॥ सुद्युम्ने स्त्रीत्वमापन्ने इलानामधरे मुने ॥ इक्ष्वाकुं राज्यधर्मे तं स्थापयापयामास वै मनुः ॥३१॥
वनं ययौ महाभागो मनुर्वैवस्वतो मुने ॥ सूर्यमाराध्य महामंत्रं जजाप वै षडक्षरं ॥३२॥ सूर्येण योगमार्गस्थित,
चित्तस्तेन विघ्नपं ॥ अ मन्त्रयोगं गन्तुं सर्वं सोपि नाप्तो बभूव ह ॥३३॥ निःसंगं गणपतिं स्वर्गे भजदन्येन चेतसः
माहात्यागी मनुर्देवं न मुमोच्य कदाचन ॥३४॥ इक्ष्वाकुः पुत्रकामार्थं वसिष्ठस्योपदेशतः ॥ अष्टाक्षरेण मं
त्रेणातोषतं गणनायकं ॥३५॥ शतवर्षैः प्रसन्नोभूद्दत्तवान् वरमुत्तमं ॥ तेन संपूजितस्तेन ययौ स्थानं गणे
श्वरः ॥३६॥ गणेशावरदानेन विकुक्षिस्तस्य चात्मजः ॥ बभूव सर्वमान्यः स तेजस्वी दृढविक्रमः ॥३७॥ तस्याप्य
स्याधिकारे वै राज्ये राज्ञाय यौवनं ॥ पुनस्तेन सुमंत्रेणातोषयामास विघ्नपं ॥३८॥ क्रमेणान्त्यांतिमापन्न
इक्ष्वाकुर्ब्रह्मणि मुने ॥ ब्रह्मभूतः स्वभावस्थः स्वानंदे गणपं ययौ ॥३९॥ विकुक्षेरभवन् पुत्राः पंच
दश महामुने ॥ तेषां ज्येष्ठः ककुत्स्थश्च भृणु तस्यापि चेष्टितं ॥४०॥ देवैः संताडिता देवाः शरणं तं नृपासन्न

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

।।मै०।। ययुःसोपिमहातेजादेवैःसार्धंसमाययौ।।७१।।तत्रेंद्रंवृषभंकृत्वाककुदितस्यसंस्थितः।।जघानदैत्यपा ।।ल०।।
८२ न्सर्वान्विजयीचाभवन्नृपः।।७२।।ककुत्स्थस्तेनदेवेंद्रैर्नाम्नासंकीर्तितोनृपः।।सगणेभ्यरभ्रत्यातंययौ
विष्णुस्पदंपरं।।७३।।ततोनेनाःपृथुस्तस्माद्विश्वरंधिश्चतत्सुतः।।तस्माच्चंद्रोमहाबाहुस्तस्माद्युवनाश्व
कः।।७४।।तस्माच्छावस्तनामाभूद्बृहदश्वश्चतत्सुतः।।कुवलयाश्वकस्तस्यपुत्रोभूद्धुंधुहा।।
धुंधुंहत्वामहादैत्यंधुंधुमारोबभूवह।।धुंधुमारस्यपुत्रावैत्रयःप्रोक्तामहामुने।।७६।।दृढाश्वःक
पिलाश्वश्चभद्राश्वश्चमहाबलाः।।दृढाश्वस्यचहर्यश्वोमहाबलपराक्रमः।।७७।।हर्यश्वस्यनिकुं
भोभन्निकुंभाद्बर्हणाश्वकः।।कृशाश्वश्चारणाश्वश्चद्वौपुत्रौतस्यसंमतौ।।७८।।कृशाश्वस्यचपुत्रो
भूद्युवनाश्वइतिस्मृतः।।सयुधिदेवतुल्योवैबभूवपरमद्युतिः।।७९।।तेनपुत्रार्थमानंदान्मुनिभि
श्चमहात्मना।।वरुणस्यत्वतोयंतुस्तत्रतैर्मंत्रितंजलं।।८०।।रात्रौराजापपौविप्रतृषितोदैवयोगतः ।।८३।।

ब्राह्मणैश्चेतत् दृष्टं केन पीतं जलं मम हृत ॥५१॥ राज्ञा पीतं विदित्वा ते विस्मिता ब्राह्मणोत्तमाः ॥ नुनुवुस्तं राजशार्दूलं किं
कृतं च स्वयात्मना ॥५२॥ तदा दैवेन तद्गर्भं भित्वा निष्पतिन संशयः ॥ एवमुक्त्वा वने यत्नं प्रपंलि वायवःस्वकं ॥५३॥
उदरस्य वनाश्च स्वगर्भः संवत्सरे मुने ॥ संपूर्णे कृत्रदेवैस्त्राग गर्भस्तस्य महात्मनः ॥५४॥ विदार्य जठरं सद्यः
एवं कृत्वा कारकं ॥ कं धास्यति कुमारोयं तत्रेंद्रस्त्वानु वाचह ॥५५॥ मां धास्यति तेन तस्य तु मांधाता ख्यातिमोदि
तैः ॥ इंद्रेण वर्द्धितः सोपि राजपरस्य मुनिः ॥५६॥ स तु सर्वं विजित्वा तु सार्वभौमो बभूव ह ॥ अव्याहतगति
रेकि देव तुल्यो विशेषतः ॥५७॥ न तुल्यो नरपिं तेंद्र मांधातुश्च महात्मनः ॥ स एव गतरासंत मभजत्
यमादृतः ॥५८॥ वसिष्ठाद्यागमाश्रित्य यागीवं गोव भूवह ॥ पुरुकुत्सः सुतस्तस्य तंस्थाप्य सवनं ययौ ॥५९॥
तत्र गत्वा भक्तिं चैव चकार तेजयं मयो स्वानंदगणपं विप्र ब्रह्मभूत स्वभावतः ॥६०॥ इति श्रीमदांगेसमौद्ग
ले॰ ॥ तती॰ महो॰ ॥ मांधातुश्चरित्रं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥२२॥ मुनिरुवाच ॥ मनोर्वंशे महाभागो बभौ पश्चा
बभ्रुवयः ॥ एकादशीव्रती नित्यं कृतं तस्य विष्टितं ॥१॥ नरस्नारायणा स्वस्वनुः ॥ मनोर्वंशे समपुत्रो भद्रंबरीषः

॥मो०॥ प्रतापवान्॥ निसं विष्णुं सभावेनाभजदनन्यमानसः॥२॥ एकादशीव्रतेनैव तोषयामास माधवं॥ ततो बहु ॥ल०॥
॥५७॥ गते काले द्वादश्यां तं ययौ मुनिः॥३॥ दूर्वासाः क्रोधशाली चातिथिः पारणे कोऽभवत्॥ तं प्रणम्य स राजर्षिं
वाक्यं प्रत्युवाच कृतांजलिः॥४॥ भगवन् स्वल्पकालस्था द्वादशीमेव पारणे॥ व्रतसाधनकार्यार्थं प्रार्थयामि महा
मुने॥५॥ स्वल्पकालेन संध्यादिकं त्वागंतव्यमादरात्॥ तथेति नृपतिं विप्रस्तु स्नातुं तीर्थं जगाम ह॥६॥ ततः
शीघ्रं तथा तेन कृतं संध्यादिकं मुने॥ तथापि कालयोगेन द्वादशी प्रगता ततः॥ मुहूर्तमात्र कालस्य प्र
मणं तेनैव कृतं॥ नृपेण पलमात्रा तु द्वादशी साधिता भवेत्॥८॥ विष्णुतीर्थं ततस्तेन भक्षितं व्रतसि
द्धये॥ पश्चादतिथिरायस्य प्रतीक्षामकरोन्नृपः॥९॥ ततः शीघ्रं तया तत्र दुर्वासाः प्रययौ मुने॥ रा
ज्ञा तस्मै स्ववृत्तांतः कथितो विस्तरेण ह॥१०॥ श्रुत्वा स कुपितो सद्यः तं दुर्वासास्तं शशाप ह॥ निमंत्र्य मां ॥५७॥
हया राजन् प्रकृतं पारणं कथं॥११॥ अतस्त्वं पूजहीनो वै भविष्यसि न संशयः॥ एवमुक्त्वा जगाम सो

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

दुर्वासास्वेच्छयाव्रजत्॥१२॥ततःसोपिनृपोसंतंदुःखितःसंस्थितोभवत्॥उपोषणेनसमायुक्तःस्वगृहेतं
प्रतीक्षयन्॥१३॥अतिथिमागतंसम्यक्कथंकरोमिभोजनं॥निमंत्रितंविशेषेणजपध्यानपरायणः॥१४॥
गतेसंवत्सरेतत्राजगामनारदोमुनिः॥अपृच्छत्सर्ववृत्तांतंकथयामासतंनृपः॥१५॥ततस्तंनारदःप्राहशृणुराज
न्महामते॥तत्रभक्षणमात्रेणपारणंचकृतंत्वया॥१६॥तेनापोषणयुक्तेनत्वयाधर्मःप्रयाचितः॥दुःखितोत्र
नगापृच्छणोसिधिताकृतसिद्धये॥१७॥अपराधविहीनस्यतवापिविघ्नउत्थितः॥दुर्वाससःकोपसंयुक्तोन
गामापुनुधितोमहातः॥१८॥अतस्त्वंविघ्नराजंतंभजयत्नेनमानद॥तेनविघ्नविहीनस्त्वंभविष्यसिनसंश
यः॥१९॥विघ्नेनाप्रेषितोदूतैर्वैदर्थंनृपसत्तम॥सर्वेषामादिरूपोयमंतेसोपिगणेश्वरः॥२०॥विघ्नेशि
वाद्ययस्तस्यगणाःप्रोक्तानसंशयः॥तेनसंस्थापिताःसर्वेनानाकार्येषुभूमिप॥२१॥चित्तंबुद्धिस्वरूपंच
तत्रचिंतामणिःस्थितः॥तेनगच्छशरणंवत्सबुद्धिपतिंविशेषतः॥२२॥सप्ताकासिद्धिपतिंदेवंसिद्धिमिच्छसि

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ दुर्मतिः॥तस्यापि द्विजभक्तिस्तं सर्वत्रैनात्र संशयः॥२३॥एवमुक्त्वा मुनिस्तस्मै ददौ मंत्रं षडक्षरं॥जपतियं स ॥८०॥
५५ दाविष्णुस्तत्सांनिध्ये भवत्॥२४॥अंबरीषस्तदारभ्य विघ्नेनां नारणांगतः॥जजाप मंत्रयत्नं तं प्रजपीता
विनायकं॥२५॥विष्णुगणेन्द्रायोश्चैवाभेदस्तेन समाश्रितः॥गतेन्द्रास्य वर्तुष्टु सामूर्तिः सर्वत्रैद्रश्यते
तताद्दुर्वासिसो विप्र मनश्चंचलतां गतं॥द्दययास्त यमेवासावंबरीषं नगमाह॥२६॥समागतं मु
नींद्रस्तं दृष्ट्वा विस्मितमानसः॥अंबरीषप्रणम्यादौ पुष्पस्य भक्तिसंयुतः२७॥ततस्तांनपन्नाहूतं
नगादिमुनिसत्तमः॥दुर्वासाविनयेनैव युक्तं परमहर्षिभिः॥२८॥दुर्वासाउवाच॥क्षमापराधमेनं मे
साहसेन पसत्तमः॥दुर्वासाविनयेनैवयुक्तं परमहर्षिभिः॥ह्रंतु साधुस्वभावेन संस्थितः स्वग्रहेनप॥
उपोषणासमायुक्तस्तेन सर्वतिलं त्वया मांस धान्नजलपानेन पारणं यत्त्वया कृतं॥सेवनिष्फलस्तात ॥५५॥
द्वेकोनीश्रविष्यति॥३२॥अन्याफलयुक्ताः सर्वभिवं तुतेनपोतमै एवमुक्त्वा सततैव बुभुजेमुनि

सत्तमः॥३५॥तमलुं गङ्गाह्रदे वसामि यथा स्वस्थ्याश्रमं शुभं॥अंबरीषस्ततो देवं गणेशमभजत्सदा
तस्मात्सुतास्समुत्पन्नास्तत्र जज्ञे प्रतापवान्॥तं राज्ये स्थापयित्वा स वनं ययौ नृपोत्तमः॥३६॥त
त्र गणपतिं भक्त्या भजन्ननन्यचेतसः॥कालेनान्ते गणेशानं ययौ योगेन तत्तनुः॥३७॥अंबरि
षस्य चरितं पवित्रं यः शृणोति नित्यं॥पठति तस्य भुक्तिश्च मुक्तिर्भवति शाश्वती॥३८॥इति श्रीमद्गं
णेशयोगखले॰तृतीय॰महात्म्ये॰अंबरीषचरित्रं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः॥२३॥नरनारायणौ दृष्ट्वा तु॥पु
रुकुत्सस्य दायादो बभूव सुमहाबलो॥अंबरीषो महाभागो मुचुकुंदस्तथापरः॥अंबरीषः स्वराज्यं
वै कृत्वा गणपतिं ययौ॥सुविपुलं तपस्तप्त्वा पुनरा राज्यं निधाय च॥२॥मुचुकुंदः स राजर्षिश्चकार
राज्यमुत्तमं॥धर्मयुक्तो महातेजाः शक्रतुल्यपराक्रमः॥३॥कदाचिद्देवदैत्यानां युद्धमासीत्सम
हाद्भुतं॥तत्र देवा जिताः सर्वे दैत्यैः परमदारुणैः॥४॥मुचुकुंदं ततो देवाः शरणं जग्मुरादरा

॥मौ०॥ ता॥ अनन्तेन महादेव साहता: शास्त्रबलेन वै॥५॥ तत्र युद्धप्रसंगेन कालोविप्रगतो बहुः युगानि क्रमशस्तेन ॥ह०॥
५६ प्राप्तं तस्य महात्मनः॥६॥ युगभेदं निशिष्यासौ देवान्सर्वान्नुवाच ह॥ ज्ञानं दातव्यमाद्यं मे भवद्भिरधुना
परं॥७॥ ततस्ते देवताः सर्वे जगुः परमभाविताः॥ अधुना पर्वते ह्यस्मिन् निद्रायुक्तो भव प्रभो॥८॥ त
त्रत्वां यो नरः कश्चिदुत्थापयिष्यति नृप॥ स एव मरणं सद्यः प्राप्नोतु तव समीपगः॥९॥ तत्र ते वासु
देवस्त्वदन्तिं प्रभविष्यति॥ स एव ज्ञानसंदाता महायोगी तपोत्तमः॥१०॥ तथेति तानुवाचैव
वने ययौ महाबलः॥ गंधमादनशैलेन्द्रं सुष्वाप स नृपोत्तमः॥११॥ ततो बहुगते काले वसुदे
वसुतोऽभवत्॥ विष्णुसाक्षान्महायोगी तपसाराधितो मुने॥१२॥ कंसं हत्वा महावीरं मथुरायां
स्थितोऽभवत्॥ कंसस्य श्वसुरो संतं क्रोधयुक्तो बभूव॥ जरासंधो ययौ तत्र युद्धार्थं सैन्यसं ॥५६॥
युतः॥ नानाभिः शास्त्रबाणैश्च सुव्रतो वीरसत्तमः॥१४॥ न यो विंशति कालस्यासौ हि स्पश्रुव

तंबभौ॥ तन्मम मर्दमहातेजाः कृष्णः संकर्षणान्वितः॥१५॥ ततो राजापपाल्का सौगतः स्थानं पुनर्य
यौ॥ तावसैन्येन संयुक्त, एवं पराजितो भवत्॥१६॥ एवं सप्तदशो वारं समागतो महाबलः॥ जरासं
धस्ततो राजा नम्रशाः प्रापदुःखितः॥१७॥ तदा तेनापि विप्रेंद्र यवनाधिपतिः खलः॥ सहायार्थं
धृतः पश्चे कालयवन संज्ञितः॥१८॥ स तु यवनराजा [illegible] यादवानां विनाशकृत्॥ गर्गशापात्स
मुद्भूतः अजयो मथुरां मुने॥१९॥ तमागतं परिज्ञाय मायया निममे स्वयं॥ द्वारकां तत्र धीमान्कृष्ण
स्तत्र विक्षेप यादवान्॥२०॥ ततो यवनराजस्य स समीपं समागतः॥ दृष्ट्वा पिशाचतया मानं वा
सुदेवः पपालच॥२१॥ [illegible]
[illegible] नारदेन च कृष्णस्य चिन्हानि कथितानि वै॥ यवनेंद्रो यतः कृष्णं ज्ञात्वा तं धावितो भवत्॥२२
अमर्षयन्महामानं कृष्णं कालसमः स्वयं॥ यवनः किंयदा देशो पलसिंजो च नमद्॥२३॥ ततश्च

२४

॥गी०॥ कृष्णागतस्तत्रयत्रसुष्वापवैनृप ॥ मुचुकुंदः सुंतु महासुप्तोंतरगतोभवत् ॥ यवनेंद्रेणसुप्तोसौदृष्टस्तांस्वप ॥न०॥

५७॥ दाहनत ॥ किंसुप्तोसित्वनिर्लज्जकुस्युद्धं मयासह ॥ २५ ॥ बोधितोयवनेनैवमुचुकुंदः प्रतापवान् ॥ तस्य

नेत्रोद्भवावह्निर्यवनं संददाह च ॥ २६ ॥ कालयवनमेवं तं मृतं दृष्ट्वा जनार्दनः ॥ अथ योन्तपनायंतं

हर्षनिर्भरमानसः २७ ॥ तमागतं समालक्ष्य मुचुकुंदोननाम च ॥ उवाच मतिसंयुक्तः कृष्णं योगेश्व

रं मुने ॥ २८ ॥ मुचुकुंद उवाच ॥ देवेश संख्यायितं कृष्ण मम तद्भवदृष्टमो ॥ अधुनाज्ञानमार्गमिकथयस्वकृ

पानिधे ॥ २९ ॥ मुचुकुंदस्यवाक्यं संश्रुत्वा हर्षसमन्वितः ॥ जगाद तं महाभागं कृष्णः परमयोगवित्

कृष्ण उवाच ॥ अहं गणाधरः पूर्णो निर्भिन्नश्रमलामते ॥ एतद्देवपरं ज्ञानं संज्ञातमुक्तयानव ॥

घ ध्याप चविधं चितं तदेश्वर्यं च मोहं योगेन ब्रह्मभिर्माचं गणेशाख्यां भविष्यसि ॥ ३२ ॥ चित्त ॥१७॥

रूपामहाबुद्धिमोहरूपा च भूमिप ॥ सिद्धिर्गणपतेर्माया तत्र बिंबं स्थितं भवेत् ॥ ३३ ॥ तदेव गण

नायोयंतंपरयोग [illegible] सैवया ॥ चित्ते चिंतामणिं भूप स्वस्वात्र बिंबं भवं भ्रमं ॥ ३४ ॥ गकारात्मकरूपां वै सि

सै१

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

दृष्टिं ज्ञानीहि मानद ॥ ऐकारस्यापि कावुद्दिं तयोः स्वामीगणेश्वरः ॥ ३५ ॥ तं भक्तस्य महाभागतेन शांतिमवाप्स्य
नृ२ सि ॥ तानं गुह्यं मंत्रोक्तं मयातेन तपस्त्तम ॥ ३६ ॥ एवमुक्त्वा महायोगी नृसिंहेन प्रपूजितः ॥ आगमन्मथुरायां
सन्नधान यवनान्प्रभुः ॥ ३७ ॥ जरासंधं समागम्य पपाल रामसंयुतः ॥ वंचयित्वा ययौ तं स द्वारकायां महाभु
नृ१ ना ॥ ३८ ॥ मुचुकुंदस्य राजर्षिः साधयामास यत्नतः ॥ नृसिंहेन कथितं योगं तेन शांतिं जगाम ह ॥ ३९ ॥ अग्रम
मार्गः स राजेंद्रः पृथिव्यां यत्र तत्र च ॥ गते तस्मिन् भक्तकृष्णात्प्राप्तातेन महायशाः ॥ ४० ॥ मुचुकुंद
स्य यामसर्गश्रीरितं भ्रप्युयाप्तरं ॥ पठेत्तस्मिन्तु सर्वं सम्पदघा दूलपः प्रभुः ॥ ४१ ॥ इति श्रीमदांसमो० नती
महा० मुचुकुंदचरितं नाम चतुर्विंशोध्यायः ॥ २४ ॥ श्रीनरनारायणौ कृष्णतु ॥ अंबरीषस्य पुत्रोभू
द्यावनाश्वोपरंमतः ॥ हरितो यौवनाश्वस्य हारितस्त [illegible] सुतो भवत् ॥ १ ॥
पुरुकुत्सस्य पुत्रोभूत्त्रसदस्युर्महायशाः ॥ नर्मदायां समुत्पन्नः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ २ ॥ त्रसदस्योरभूत्सुतस्य

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ नरेपाम महायशाः॥ तस्यपुत्रोभवद्वीरो हर्यश्वः साधुसंमतः॥३॥ अरुणस्तस्यसुतः प्रोक्तः सत्यव्रतस्तसु ॥८०॥
॥५४॥ द्भवः तस्यपुत्रोभवद्धीमान्सत्यव्रतो महायशाः॥४॥ सत्योभस्त्रिशंकुकाख्यो देहेनस्वर्गलोकगः॥ तस्यपु
त्रोहरिश्चंद्रः सर्वधर्मपरायणः॥५॥ विश्वामित्रस्यविघ्नेनं नानालोकाशोकोभवत्॥ स्थानंदेगणनाथंसों
तेजगाममहायशाः॥६॥ रोहितस्तस्यपुत्रोभूद्धरितोतस्ततोभवत्॥ चंपस्तस्मात्सुदेवोतो विजयोभरु
कस्ततः॥७॥ ततोवृकस्ततो [illegible] बाहुःसाग
रस्तस्याचासमजः॥ सागरस्यप्रियेभार्येभानुमतीप्रभातया॥८॥ ताभ्यामाराधितोयोगीभृगुःपरमपा
वनः॥ पुत्रार्थंसददौताभ्यांवरंपुत्रप्रदंपरं॥९॥ सहस्राषष्टिपुत्रावैवताश्चप्रभयाततः॥ एकंवंशधरं
[illegible] वंशंभानुमतीमयामुने॥१०॥ भृगोःप्रसादयोगेन भानुमत्यांसमुद्भवः॥ असमंजसनामा ॥५८॥
वैपुत्रोवंशधरोमुने॥११॥ सतुयोगयुतःसर्वान्शिशून्नगरस्य महायशाः॥ क्षिप्त्वापुनःसरयूमध्येबा

लो बाहुर्विनाशमागतः ॥१२॥ ततः पित्रा समं सक्तो वनं ययौ महामुने ॥ और्वयित्वा विप्र सर्वास्त्रयोगमायाबलेन
वै ॥१३॥ तस्य पुत्रः समुत्पन्नो शुभान्धर्मपरायणः ॥ भार्यायां षष्टिसाहस्रं पुत्राणां प्रबभूव ह ॥१४॥ सगरे
णोतनीयज्ञा अश्वमेधाः कृता बलात् ॥ शतसंख्याप्रमाणेन तत्रेन्द्रः क्षुभितो भवत् ॥१५॥ शततमे यज्ञे
समारब्धे माययाऽसुराधिपः ॥ अश्वं गृहीत्वा पाताले स्थापयामास सन्निधौ ॥१६॥ कपिलस्य ततस्तत्र
पुत्राश्च सगरस्य ये ॥ कुपितास्ते सहस्राणां षष्टिपरमदुर्जयाः ॥१७॥ अश्वपदं प्रपन्ना द्विजर्षिमध्ये
खिन्नस्तुतो ॥ ततस्तैः खनिता भूमिः सर्वत्र बलसंयुतैः ॥१८॥ तैस्तु संवर्द्धितो विप्र समुद्रो लवणा
मकः ॥ सागरस्तेन नामाभूत्तदा रभ्य स्वकर्मणा ॥१९॥ ददृशुरश्वरत्नं तं चरन्तं कपिलान्तिके ॥
संचौरं सागरा ज्ञात्वा ब्राह्मणास्त्राणि संदधुः ॥२०॥ कपिलक्रोधवह्नौ ते भस्मभूता बभूविरे ॥ साग
रा दृष्टिनिस्तेन पुरंदर प्रतापवान् ॥२१॥ नारद ह्यसागरो ज्ञात्वा पौत्रमंशुमतं ततः प्रेषयामास तं पि

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

||मो०|| प्तंनाम समहाद्युतिः ॥२३॥ स्नातः संपूजितस्तेन कपिलः महत्सौहृद्यं ॥ तं गत्वा स ययौ विप्र सगरं स्वपितामहं ||त०||
५९ ततश्चकार तं यज्ञं संपूर्णमश्वमेधकं ॥ पुत्रं राज्येऽभिषिच्यासौ वनं ययौ महायशाः ॥२४॥ गुरोः प्राप्य महात्मा
नं गालेन्रां योगज्ञानिदं ॥ साधयित्वा स येयोगी ब्रह्म परमद्युतिः ॥२५॥ अनन्यमनसा देवं गणेशाम भक्तरूपः
जांसे सगाणपं विप्र ययौ ब्रह्मपरायणः ॥२६॥ अंशुमान्कपिलस्थो वन्हानं प्राप्य महायशाः ॥ गणेशोमम
ज्ञन्निसं गाणप सस्व भाक्तः ॥२७॥ तस्य पुत्रो दिलीपश्चदीलिपात्तु भगीरथः ॥ दीलिपं स्थाप्य सज्ये वै
ययौ विप्र नामुत्तमं ॥२८॥ ततो भगीरथो राज्ञा स्या पितो दीलिपेन वै ॥ पालयामास संपूर्णं रिक्तं संध
र्मपावनः ॥२९॥ एकदा नारदस्तत्र जगाम नृपतिं मुने ॥ पूजितस्तेन हो वाच नृपं वचन मुत्तमं ॥३०
नारद उवाच ॥ भगीरथ महाभाग शृणु मे वचनं हितं ॥ तव प्राप्ताणसंक्रो घा दृषधाश्च प्रपितामहाः ||५९||
विप्रक्रोधेन दग्धास्यते षां गतिर्न विद्यते ॥ अतस्त्वं च महाराज कुरु तेषां हितं परं ॥३२॥ स्वपर्दिहीं सं

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

मानीय त्वं वयस्व चतान्कुलेः॥ स्वर्गवासिन एवं ते प्रभविष्यंति पूर्वजाः॥३३॥ एवमुक्तो महायो
गीनारदो गणपं स्मरन्॥ ययौ स्वर्गं ततो विप्र राजा संदुःखितो भवत्॥३४॥ प्रधानेषु स्वकीयं त
द्राज्यं स क्त्वा ययौ वनं॥ तपसाराधयामास स्वर्गनदीं भगीरथः॥३५॥ पूर्णे वर्षे गते त्वेवं तं ययौ
स्वर्गवाहिनी॥ वरेणच्छंदयामास राजानं भक्तिसंयुतं॥३६॥ पूजयामास तां देवीं स्तुत्वा च विवि
धैस्तवैः॥ भूमिपः संजगादासौ भगीरथः प्रतापवान्॥३७॥ भगीरथ उवाच यदि तुष्टा महामा
गत दामे प्रपितामहान्॥ प्लावयस्व मही संस्थांस्त्वं थेति सा तमब्रवीत्॥३८॥ मदीयवेगमुग्रं

व्या मि ३ साधारणार्थं मिहामते॥ पात्रं पश्यस्व धेस्याहं गमिष्ये महीतलं॥३९॥ तथा तं स महीपालः पूजयामास शं
करं॥ वर्षेणैकेन तं राज्ञः प्रसन्नो वरदो भवत्॥४०॥ स्वर्नदीं धारयस्व त्वं यदि तुष्टोसि शंकर॥ त
थेति शिवनुच्चे तं स स्मार समाहानदीं॥४१॥ आगतां तां तदा प्राह पत नद्विमहीतले॥ धारयिष्यति

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

तेवेगंशंकरः करुणानिधिः ॥ गर्वयुक्तामवस्वर्गसातथेतिशिवमस्तके ॥ पपातसैव धाराभिःस
हस्राभिःसमंततः ॥ ४३ ॥ शिवमस्तकमध्यास्या गमिष्यामिरसातलं ॥ इतिमनसिसंधार्यसि
हावेगयुतायये ॥ ४४ ॥ तस्यागर्वपरिज्ञायशंकरेणस्वमायया ॥ जटायां गोपितादेवीब्रम्हा
मतत्रैवनदी ॥ ४५ ॥ नांतंजगामशंभोःसाजटायास्तांननामवै ॥ ततःशिवेनराज्ञार्थेमोवि
ताधरणींययो ॥ ४६ ॥ तत्रजन्हुंमहीपालंददृशस्वर्गवाहिनी ॥ तपंतंप्रतपोघोरंजगामस्व
लंतापसः ॥ ४७ ॥ नेष्येतांप्लावयिष्यामिसजगाहनतांयदा ॥ तदासाक्रोधसंयुक्ताप्लावितुं
तंसामायया ॥ ४८ ॥ सामामनांसमाज्ञायक्रोधयुक्तोमहीपतिः ॥ तपोबलेनतांपीत्वासंस्थितो
ततपस्विप्रभुः ॥ ४९ ॥ ततस्तंप्रणतामाथभगीरथोमहायशाः ॥ प्रार्थितःसमुमोचापितां
रुंभीतातत्तोनदीं ॥ ५० ॥ तस्यपुत्रीसमापन्नाजान्हवीतेनकथ्यते ॥ पुनःसावेगसंयुक्ताप्ला ॥ ६० ॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

वयामास सागरान् ॥५१॥ विमानवरमारूढा भगीरथस्य सन्निधौ ॥ तेगताः स्वर्गलोकेऽन्वजलस्पर्शनि
तश्मलाता ॥५२॥ राज्ञा भागीरथेनैव पूजिता स्वर्गवाहिनी ॥ पुत्रीभावेन संकृप्ता भागीरथी ततोभ
वत् ॥५३॥ एवं प्रभावयुक्तोसौ भगीरथः प्रतापवान् ॥ भगीरथसुतो ह्यासीच्छ्रुतो नाम महीप
तिः ॥५४॥ तं स्थाप्य स्वपदे राज्ये स ययौ वनमुत्तमं ॥ वसिष्ठात्प्रविदित्वान्वयोगं गालेनाकं मु
ने ॥५५॥ साधयित्वा सवैराज्ञा गाणापसोबभूवह ॥ अंते गणेनासायुज्यं जगाम योगसेवया ॥५६
इदं भगीरथाख्यानं यः शृणोति नरोत्तमः ॥ पठेति तस्य भो विप्र भुक्तिमुक्तिप्रदं भवेत् ॥५७॥
इति श्रीमद्धंसमोग्स्ले० त० म० भगीरथचरित्रवर्णनं नाम पंचविंशोध्यायः ॥२५॥ नरना
रायणो वुभ्रवत्नुः ॥ श्रुतस्यैव नाभाख्यः पुत्रस्तस्य बभूवह ॥ सिंधुद्वीपस्ततो जज्ञे ज्ञानीपुत्रो
महायशाः ॥१॥ अयुतायुः सुतस्तस्य तस्य पत्न्यतुपर्णकः ॥ सर्वेनलसखा तस्मादश्वविद्याप

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

रायणः॥२॥ सर्वकामस्ततो जज्ञे तस्माज्जातः सुदासकः॥ सौदासस्तस्य पुत्रोऽभूत् ख्यातः त्रैलोक्यमंडले
कल्माषपाद इत्येवं वसिष्ठो मुनिसत्तम॥ अस्मकं जनयामास इक्ष्वाकुकुलवर्द्धनं॥३॥ अस्मकस्य च
पुत्रोऽभून्मूलको नाम पार्थिवः॥ स हि रामभयाद्राजा वनं प्राप्य सुदुःखितः॥४॥ तत्र नारीस्वरूपः सन्ना
रीभिः परिरक्षितः॥ नारिकवच नामाभूत् कर्मणा तेन भो मुने॥५॥ तस्माद्दशरथो जज्ञे दिलिवि
लिभ्रतसुतः॥ विश्वसहस्ततस्तस्मात् खट्वांगो ह्रदिमाप्तवान्॥६॥ दीर्घबाहुस्ततस्तस्माद्रघुस्त
स्माद्रघोऽभवत्॥ पुत्रो दशरथस्तस्य कन्यापोन्नाः सर्वे स्मृताः॥७॥ तस्य भार्यात्रियं चासीद्रूपेणाप्र
तिमं मुने॥ कौशल्या चैव कैकेयी सुमित्रा धर्मसंयुता॥९॥ यौवने प्रगते राजा न प्राप पुत्रमुत्तमं
नानायत्नं च कारासौ व्रततीर्थादिकं मुने॥१०॥ ततो वसिष्ठं विप्रेन्द्रं शरणं सत्रिकोऽययौ॥ प्रधा ॥६१॥
नेषु विनिक्षिप्याराज्यं निहतकंटकं॥११॥ वसिष्ठेन गणेनास्य मंत्रो दत्तो दशाक्षरः॥ तस्मै

रात्रेस्तथाम्बैवोवान्वपत्नीसमन्वितं॥१२॥सूर्यस्यकुलदेवत्वंसंप्राप्तःसगजाननः॥तस्यवंशोवसुरण्नः
कथंतंविस्मृतासिवै॥१३॥तस्यविस्मृतिमात्रेणनेनसिद्धिंपुरुषोलभेत॥परत्रेहचविघ्नेनपिडितोत्ति
महाद्भुतं॥१४॥अतस्त्वमपिराजेंद्रगणेपंभजभावतः॥तस्याद्योयंमंत्रराजस्यागेह्यानिर्विघ्यति
तथेतितंवसिष्ठस्तुज्ञानवाययोवनं॥ततापतपउग्रंवैदशरथोमहायशाः॥१६॥वायुमात्राश
नोभूत्वापुपूजगणनायकं॥पत्न्यासहैवनीताभ्याजजापमंत्रमुत्तमं॥१७॥ततोवर्षशतेपूर्णेप्र
सन्नोभूद्गजाननः॥आययौतंवरंदातुंमूषकारूढएवसः॥१८॥तंदृष्ट्वासहसोत्थायननामसात्त्विकः
प्रभुंपूजयामासतंदेवंस्तुत्वास्तोत्रैर्ननामच॥१९॥ततस्तंगणराजोवैजगादसन्नपोत्तमं॥वरंब्रू
हिमहाबाहोदास्यामितेमनेप्सितं॥२०॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वारोवाचतंविनयान्वितः॥दशरथःप्रस
न्नोमेगणनाथंसर्वसिद्धिदं॥२१॥दशरथउवाच॥यदिप्रसन्नोदेवेशतदादेहिगजानन॥भक्तिंतेच

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

रणेनाप्ययमाज्ञानं न विद्यते ॥ २१ ॥ अथ चंद्रदिग्गणाधीशात्पुत्रं पृथुलकीर्तिदं ॥ बलेनाप्रतिमं चैव त
व भक्तिपरायणं ॥ २२ ॥ यन्मया तपस्तप्तं तत्त्वं सुस्थितो भव ॥ पूरयन्भक्तिभावेन स्नानानां म
नसीप्सितं ॥ २३ ॥ दशरथं तथेति तं जगाद गणनायकः ॥ जातं तुर्यस्य मामेनं यथोक्तानंदमाद
रात् ॥ २४ ॥ ततो वसिष्ठहस्तेन स्थापितामूर्तिमादरात् ॥ गणेशस्य च तत्रासीत् ह्येतत्संकल्पसिद्धि
दं ॥ २५ ॥ पप्रच्छ विप्रास्तं विप्रदशरथश्च सात्विकः ॥ अथये नगरेयोध्यायासर्वान्संप्रहर्षयन् ॥
ततो रावणनाशार्थं विष्णुमाज्ञापयत्प्रभुः ॥ गणेशः स तु पुत्रोऽभूद्दशरथस्य सोऽमुनेः ॥ २६ ॥ च
तुर्भिस्तनमाभ्रस्य विवभौ हरिरव्ययः ॥ कौशल्यायां समुत्पन्नो रामः शास्त्रभृतां वरः ॥ २७ ॥ कै
केय्यां भरतो जज्ञे सुमित्रायां च लक्ष्मणः ॥ शत्रुघ्नश्चैव विप्रेंद्र सर्वे विष्णुसमा बभुः ॥ २८ ॥ ततो ॥ ६८ ॥
दशरथो राजा कामभोगपरायणः ॥ संजात स्तोनं स स्मार विस्मयात् गणनायकं ॥ २९ ॥ ततो रा

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मस्य मुंजादिकं सर्वं कृतं मुने। विश्वामित्रेण यज्ञस्य रक्षार्थं याचितो भवत्॥३२॥ स लक्ष्म
णेन रामेण यज्ञस्तस्य प्रपालितः॥ हतः सुबाहुको नाम राक्षसो दारुणो मुने॥३३॥ प्रसन्नो
ऽभून्महायोगी विश्वामित्रः प्रतापवान्॥ अस्त्रविद्यां ददौ तस्मै रामाय सकलां मुने॥३४॥ ततो
जनकयज्ञे वै गतः कौशिको मुनिः॥ रामलक्ष्मणसंयुक्तः पूजितो जनकेन सः॥३५॥ माहेश्व
रं धनुस्तत्र सज्यं रामेण वै कृतं॥ आकर्षणेन महता भग्नं मध्ये महामुने॥३६॥ ततो जनक
भूपेन दत्ता सीता महामने॥ रामाय प्रीतियुक्तेन लक्ष्मणाय तथोर्मिला॥३७॥ श्रुतकीर्ति
मन्तौ राज्ञा दत्ते तत्र महामुने॥ भरताय तथा शत्रुघ्नाय भावेन सुंदरे॥३८॥ ततो दशरथो रा
जा कैकेय्या प्रार्थितो भृशं॥ रामस्य वनवासार्थं राज्यार्थं भरतस्य च॥३९॥ वरदानप्रभा
वेन तथेति स्वीकार ह॥ वर्षाणि वनवासं स चतुर्दश राघवः॥४०॥ स लक्ष्मणोऽप्यस

+सीताप्राप्तिस्वरूपं तमुपदेशं चकार सः॥७१॥ शिव उवाच॥ रामस्त्वं महाभाग त्वं वै विष्णुः सनातनः॥ ६

स्त्रीकष्टकारपितृगौरवात्॥ तत्र स नासिके रामो वासं चक्रे प्रहर्षितः॥७२॥ तत्रातिथिस्वरूपेण रा

वणश्च समाययौ॥ एकाकिनीं स सीतां तां गृहीत्वा कांचयोद्ययौ खलः॥७३॥ सलक्ष्मणस्ततो रामो न द

दृष्ट्वा विदेहजां॥ पपात मूर्छितो भ्रातुर्विललाप भृशातुरः॥७४॥ ततो जगाम रामश्च सीतामन्वे

षयन्वने॥ कर्णाटे तत्र नो वं संप्रसन्नं मुख्यं दृष्टं न हि॥७५॥ तत्र शंभुं स रामो वै लक्ष्मणेन स

न्वितः॥ आराधयन्महाभक्त्या मासेन शैवरूपषट्कः॥७६॥ संतुष्टस्तस्य रामाय वरं ददौ सदा

शिवः॥ मत्प्रसादेन ज्ञातोसि मानुषदेहधारकः॥७७॥ सीतावियोगजं दुःखं वनवासं तथा

श्रितः॥ अतस्त्वं गणराजं वै भज त्वं भक्तिसंयुतः॥७८॥ तेन ज्ञानेन ते राम भविष्यति पुरातनं

सीताप्राप्तिर्महाबाहो भविता नात्र संशयः॥७९॥ शिवस्य वचनं श्रुत्वा पप्रच्छ तं महायशाः॥ रा

मः परमशोकार्त्तो विनयेन समन्वितः॥८०॥ राम उवाच॥ वद त्वं मे महेशान गणेशस्य स्वरू ॥६३॥

पकं॥कीदृशोयंविनिषेव्यसर्वसिद्धीश्चकथ्यते॥५१॥रामस्यवचनंश्रुत्वाशंकरस्तमुवाचह॥योगं
गणेशकंपूर्णंबोधयन्मुनिसत्तम॥५२॥शिवउवाच॥शृणुरामगणेशस्यज्ञानंतेकथयाम्यहं॥ये
नहंसर्वभावज्ञःशांतिंप्रलभसेपरमां॥५३॥पंचधाहृदिसंस्थायाबुद्धिःसैवनसंशयः॥चित्तरूपाम
हाभागाप्रवृत्तिस्तस्यभोविभो॥५४॥नानाभ्रमकरीमायासिद्धिःसर्वत्रदृश्यते॥सिद्ध्यर्थंसर्वलो
कावैभ्रमंतिमोहितास्तया॥५५॥सातस्यप्रवृत्तिःप्रोक्तावामभागप्रसंस्थिता॥ब्रह्मवद्दक्षिणां
गेवैबुद्धिमयीतिकथ्यते॥५६॥तयोःस्वामीगणेशःसयोगःशांतिमयोमतः॥तेनज्ञातेनचैव
यंरामशांतिंप्राप्स्यामहे॥५७॥बुध्यायबुध्यतेरामतद्देवबुद्धिरूपकं॥योगादिसाधने
नैवलभ्यतेतत्रसिद्धिदं॥५८॥मायेच्छाद्विविधैसज्ञाभक्तस्वगणनायकं॥तेनहंयोगमार्ग
ज्ञोगणेशस्यभविष्यामि॥५९॥विघ्नराजःसवैप्रोक्तोवेदेषुवेदवादिभिः॥तमज्ञात्वाद्यविघ्न

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

णां विघ्नहीनः कथं भवेत्॥६०॥ विघ्नाधीनेमहाभाग सकलं दैववर्त्तितं ॥ तो विघ्नेन संयुक्तं
हीनं प्रभवति प्रभो॥६१॥ विघ्नाः सत्तात्मकाः प्रोक्तास्तेषां स्वामी गणेश्वरः॥ तं भजस्व विधा
नेन विघ्नहीनो भविष्यसि॥६२॥ हेरंबं भक्तभावेन भक्तिमार्गं निदर्शितं॥ तेन तं लभसे
सं-८ दैवं गणेशं नाम्नं शायनः॥६३॥ स्वकीयसत्तया हीनो भवति यदि मानवः॥ दीनस्तदा समा
ख्यातः पराधीनः स्वभावतः॥६४॥ दीनानां रक्षकावै यत् ईश्वराः परमेश्वरः॥ तेदीन पाल
का प्रोक्ता विचारय महामते॥६५॥ दीनार्थं वाचकोरामदेवे दृषुविनिश्चितं॥ तयोरंबस्त
योपेगि हेरंब भक्ष्मसं कथ्यते॥६६॥ दीनाः सत्ताविहीनाश्च सत्तायुक्ताश्च पालकाः॥ तेषां स्वा
मी सहेरंबस्तं भजस्व विधानतः॥६७॥ अभिमानं च हित्विध्वंसनत्वं रावण प्रभो॥ दीनाश्च कंत ॥६८॥
थापत्नं पितृनात्मकमुत्तमं॥६९॥ दीनायेन भूतानीवा पालकाः परमेश्वरः॥ तदधीनं ज

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

गच्छ श्रमत्वात्तं शरणं व्रज ॥ ७० ॥ एवमुक्त्वा महादेवो राघवं च सलक्ष्मणं ॥ अंतर्द्धानं जगामापि राघ
वस्तत्र संस्थितः ॥ ७१ ॥ विद्याधीशपुरे रामस्तताप तप उत्तमं ॥ शिवोपदिष्टमंत्रेण तोषयामास
विघ्नपं ॥ ७२ ॥ हेरंबं तं सदा रामो लक्ष्मणेन विशेषतः ॥ पुष्पजभक्तिसंयुक्तो निराहारसमन्वितः ॥
ल्प-८ ध्यानेन तस्य देवस्य स्वौ[...]कान्ततया प्रभुः ॥ रामः शांतियुतो विप्र बभूव योगसेवया ॥ ७३ ॥ नि
र्वाणं तस्य रामस्य दृष्ट्वा भक्तिं तमाययौ ॥ षण्मासे च वरं दातुं गणेशः करुणानिधिः ॥ ७४ ॥
सलक्ष्मणं च रामं स बोधयामास विघ्नपः ॥ ततो ध्यानं परित्यज्य गणपं नमतुः परं ॥ ७५ ॥ त
तस्तं पूजयामास रामो देववरो मुने ॥ तुष्टाव स गणाधीशं भक्तिनम्रात्मकंधरः ॥ ७६ ॥ राम उ
वाच ॥ हेरंबायन मस्तुभ्यं दीनकर्त्रे कृपालवे ॥ दीनानाथस्वरूपाणां कर्त्रे ते वै नमो नमः ॥ ७७ ॥
ईश्वराणां च दीनानां नामभेदाय प्रचरे नमः ॥ विघ्नेशाय गणानां वै पतये ते नमो नमः ॥ ७८ ॥ ज्ञाना

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

दृश्यत्वसर्वेषामादिरूपायतेनमः॥ॐतेमध्येप्रतिष्ठायलंबोदरनमोनमः॥७९॥चिंतामणेत्वंवि
नानांचालकायनमोनमः॥भेदाभेदादिहीनायतदाकारायतेनमः॥८०॥सर्वपूज्यायसर्वा
दिपूज्यायपरमात्मने॥अनंतायपरेशायढुंढिराजायतेनमः॥८१॥दर्शायदर्शनाथा
यस्वानंदेशायतेनमः॥सिद्धिबुद्धिप्रदात्रेचसिद्धिबुद्धिवरायच॥८२॥समर्थानांचते
भक्तिहीनानांदीनकारिणे॥दीनानांभक्तियुक्तानांसमर्थकारिणेनमः॥८३॥दीनत्वं
चसमर्थत्वंबुद्धीनंनसंशयः॥अतोमांरक्षयोगेशयोगेशायनमोनमः॥८४॥किंस्तौमि ॥६५॥
त्वांगणाधीशशांतियोगस्वरूपिणं॥नमस्समर्थाश्चवेदाद्यंयोगीन्द्रास्तत्रकोप्यहं॥८५॥
एवंसंस्तुवतस्तस्य रामस्यभक्तिभावतः॥रोमो द्गमःप्रादुरासीत्कंठरोधस्तथैवच॥८६ ॥५॥
ततोभक्तिरसेमग्नंरामंवीक्ष्य गजाननः॥जगादतंवरंब्रूहिमनसीप्सितमादरात्॥८७॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

तथा त्वत्कृतमिदं स्तोत्रं मत्प्रीतिवर्द्धनं भवेत्॥ शांतियोगप्रदं चैव भक्तिवत्सलवर्द्धनं॥ ८॥ य
यमिच्छसि तं वै दास्यामि स्तोत्रपाठतः॥ श्रवणेन न संदेहः प्रियो मे संभविष्यति॥ ९॥ दे
रं वस्य वचः श्रुत्वा तमुवाच जनार्दनः॥ रामः परमभावेन भक्त्या च प्रणतांजलिः॥ १०॥ राम
उवाच॥ यदि प्रसन्नभावेन वरदोसि गजानन॥ तदा त्वदीयपादाब्जे भक्तिर्भवतु शाश्वती
योगशांतिः स्मृतिर्नित्यं यथा शंकरमापितं॥ तथा योगींद्रवंद्यं मां कुरुष्व गणपप्रभो॥ ११॥ रा
वणेन हृता सीता तद्दुःखार्थं समुपस्थितः॥ अहं तत्र स्वदेहं च न यं देहि विनोषतः॥ १२॥ मदीय
स्य तथा नाम्नां महिमानं महाद्भुतं॥ कुरु सर्वत्र मान्यं मां कीर्तियुक्तं गजानन॥ १३॥ ए
वं तस्य वचः श्रुत्वा हेरंबो राममब्रवीत्॥ यथा संप्रार्थितं विप्र तथास्तु तव नित्यदा
मदीयस्मरणेनैव सर्वं ते सुशुभं भवेत्॥ तव नाम प्रभावेण तरिष्यंति नरा भवं॥ १४

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

एवमुक्त्वा गणेशानां तत्र निंप्रचकारह॥ यमोमोत्त क्षमणं संयुक्तस्तत्रैव संस्थितो भवत्॥९७॥ ततो
गस्तिं समानीय रामो विप्रेंद्र सत्तमे॥ मूर्तिं संस्थापयामास देवं रवस्य विधानतः॥९८॥ हरं बाणगणेना
यस्तु तद्वादि संस्थितो भवत्॥ विद्याधीनां पुरे विप्र भक्तेभ्यः सर्वसिद्धिदः॥९९॥ तं दृष्ट्वा पित्रा रामः
सनाक हीनतया मुने॥ जगाम लक्ष्मणेनैव युक्तो रक्षो वधाय च॥१००॥ ~~सुग्रीवाद्यैश्च~~
सुग्रीवमित्रभावेन वानरैः सहितं मुने॥ हत्वा च वालिनं हत्वा ययौ लंकां महाबलः॥१॥ हनुम
दंगदाद्यैश्च सुग्रीवाद्यैश्च संवृतः। जांबवद्दधिमुख्याद्यैर्वानरैर्विरूपिभिः॥२॥ लक्ष्मणेन च
७ रा मायं युधे यक्षसैस्ततः॥ हत्वा राक्षससंघानां कुंभकर्णं निधानं च॥३॥ इंद्रजितं लक्ष्म
णेन मारयामास वेगतः॥ ततोतिकोपसंयुक्तो रावणो युयुधे भृशं॥४॥ तेन सर्व कपींद्राश्च ॥६६॥
हताः संमूर्छिताः कृताः॥ लक्ष्मणो मूर्छितस्तत्र रामश्च पीडितो भृशं॥५॥ रावणास्त्राणि चरा

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मस्य वैकुंठवितानि विशेषतः ॥ ततो ति विह्वलो रामः सस्मार गणनायकं ॥ ६ ॥ स्मृतिमात्रेण रामस्य
हृदि चिंतामणिः स्वयं ॥ दत्त्वा स्मृतिं तथा रामो जघान रावणं मुने ॥ ७ ॥ बुद्धिपतिः स्वयं साक्षाद्रा
माय बुद्धिदोऽभवत् ॥ बुद्ध्यधीनं विशेषेण जगद्दृश्यं महामुने ॥ ८ ॥ ततो हत्वा महावीरं रावणं र
विवंशजः ॥ रामश्चकार रम्यं कार्यं यत्नात्तं च बिभीषणं ॥ ९ ॥ सीतां गृह्य विमानेन ययौ स नग
रं स्वकं ॥ चकार राज्यं मुख्यं वै धर्मेणाधर्मविसर्जः ॥ १० ॥ सीतया सच्चरितः स विस्मृतो ज्ञानमु
त्तमं ॥ गणेनांश्च ततस्तस्य वियोगः सीतया भवत् ॥ ११ ॥ अश्वमेधादिकं कृत्वा संस्थितो राज्य
कर्मणि ॥ ततो वसिष्ठयोगेन पुनर्ज्ञानमवाप सः ॥ १२ ॥ ततः शांतिसमायुक्तो गणेशं मनसा सदा
पुपूजत् [illegible] ॥ भक्तिसंयुक्तो बहिर्मूर्तिधरं मुने ॥ १३ ॥ अंते स जगाम रामः स वैकुंठं
विष्णुरव्ययः ॥ तत्र तं गणनाथं च भजत्सनन्यचेतसा ॥ १४ ॥ इदं रामचरित्रं यः शृणोति भक्ति

संयुतः॥ पठतितस्य मुक्तेश्च मुनिदं प्रभविष्यति॥१५॥ अयं मंदोदरस्यैवावतारस्तो महामु
ने॥ हरेर्वास्यास्तथाप्नोति श्रवणात्सर्वसिद्धिदः॥१६॥ इतिश्रीमद्रामायणे मूले० ततो० मंदोद
र० रामस्य चरित्रं नाम षड्विंशोध्यायः॥२६॥ नरनारायणौ पूर्वं तु॥ इत्यादि रामस्य माहात्म्यं वक्तुं
नैव प्रशक्यते॥ सर्वं मायामयं विद्धि मार्कंडेय विशेषतः॥१॥ ब्रह्मणा सृष्टमापदं विष्णुना पा
लितं तथा॥ हरेण संहृतं सर्वं ब्रह्मांडं मायया कृतं॥२॥ अनंतानि च सर्वत्र ब्रह्मांडानि स्थिता
नि वै॥ महाकारणरूपेण धृतानि विद्धि मानद॥३॥ माया यास्मेकानि सत्यानि ज्ञानवान्यानि विशे
षतः॥ अमनानेन योगेन ज्ञायते नात्र संशयः॥४॥ मनो वाणी मयं सर्वं स्वरूपं प्रकथ्य
ते॥ मनो वाणी विहीनं यत्तद्देवतारूपं मतं॥५॥ धर्मार्थकाममोक्षाश्च अप्रत्यभूत त्वमेतच्च
अमेण मायया विप्र भासंते योगिनां हृदि॥६॥ रामस्याचरितं पूर्णं किंचित्तं तेसमासतः ॥६७॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

किंश्रोतुमिच्छसि प्राज्ञ गमिष्यावो निजाश्रमं ॥ भानुरुवाच ॥ तयोर्वचनमाकर्ण्य मार्कंडेयमुखा
तौ सुतः ॥ जगाद प्रणतो भूत्वा योगार्थं हि गणाभावतः ॥८॥ मार्कंडेय उवाच ॥ नरनारायणौ
देवौ भवद्भ्यां पाविता गृहं ॥ कथांश्रुत्वा न मे तृप्तिर्जायते मृतपानवत् ॥९॥ श्रुतो गणेशयो
गं मे वदतं येन चाप्यहं ॥ यमवक्त्रांतिमाश्रित्य सर्वज्ञश्रितो भवामि च ॥१०॥ नरनारायणावूचतुः
गणेशयोगमार्गं ते वदिष्यावः सुमुक्तिदं ॥ न चाक्षाणां स्वांसवाध्यावै मनसापि मुनीश्वरः
स्थितं पंचविधं विप्र तत्र चित्ताभ्रमतिः स्थितः ॥ पंचवृत्तिनिरोधेन लभ्यते नात्र संशयः ॥१२
शांतिदा सर्वभावेषु सिद्धिः सर्वत्र संस्थिता ॥ शांतिधारकरूपा वै बुद्धिः प्रकथ्यते बुधैः ॥
तयोर्बिंबं च यत्प्रोक्तं तद्देवगणनायकः ॥ सोहं युक्तस्य भावेन खेलते मुनिसत्तम ॥१४॥
बिंबभावं परित्यज्य भवत्वं गणनायकः ॥ अहं गणेशरूपस्थ योगोयं शांतिदायकः ॥१५॥

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

×गणनाथो वै त्वं योगेन भविष्यसि ॥१६॥ मनोवाणीमयं सर्वं गकाराक्षरवाचकं ॥ मनोवाणी+
वि हीनं च ×२
चितं पञ्चविधं यस्मात्तदैश्वर्यं समासकं ॥ अधुना गणकारः कथ्यते बुधैः ॥१७॥ तयोः स्वामी
गणेशो ज्ञानतो वेदेप नृप महामुने ॥ तं भजस्व ततः शान्तिं गच्छसि त्वं न संशयः ॥१८॥ एवमुक्त्वा
लखित्वा नरनारायणावृषी ॥ विरराम ततुरेवं तं स्तानीत गणनायकं ॥१९॥ तौ प्रणम्य पुनः प्राह
मार्कण्डेय प्रतापवान् धन्योऽहं भवतां श्रेव दर्शनेन महामुनी ॥२०॥ मायां मोहकरीं नाथौ द्र
ष्टुमिच्छामि नाम्प्रती ॥ दर्शयेतां महामायां भगवंतौ नमाम्यहं ॥२१॥ मार्कुरुवाच ॥ तथेति
तं नाल खिल्यानुचतुर्मुनि सत्तमौ ॥ पश्यसि त्वं महामायां मार्कण्डेय न संशयः ॥२२॥ तदा
तौ गत्वा तेनैव दृ स्थितौ योगिनां वरौ ॥ ययतुः स्वाश्रमं योगात् ज्ञात्वा पूर्वसमं महर्षयः ॥२३॥
ततः कदाचिद्विप्रेन्द्रो मार्कण्डेयः स्वमाश्रमे ॥ संस्थितो योगिनो ध्यात्वा मायादर्शनलो
लसः ॥२४॥ ततो कस्मात् समुत्पात महानादः समुद्भवं ॥ भयभ्रान्तो भवसोऽपि ततो म ॥६५॥

घानगर्जितैः ॥२५॥ हस्तिहस्तोपमाभिस्तु धाराभिर्ववृषुस्ततः मेघास्तत्र जगत्सर्वं मज्जितं पश्य
तोद्भिन्नाः ॥२६॥ ततः समुद्रकैस्तोयस्तेन प्लावितं महत् ॥ सर्वं चराचरं तत्र बभ्राम मुनिस
त्तमः ॥२७॥ महत्याद्भिर्भिन्न विप्रेंद्र किंचिद्दृष्टं न युतः वृतः सस्मार गणनाथं समार्कंडेयो
ऽतिविह्वलः ॥२८॥ ततो ददर्श सलिलैव वटपत्रस्थितं शिशुं ॥ अंगुष्ठपर्वमात्रं स विष्णुं सना
र्थदं परं ॥२९॥ तं प्रणम्य महत्तुष्टाव मार्कंडेयो महर्षिः ॥ अथ सर्वेश्वरः साक्षादेवं संतुष्टं सच
कारह ॥३०॥ उवाच वत्स विप्रेंद्र किमिच्छसि महामुने ॥ यद्दत्तोहं प्रदास्यामि वरदोनात्र
संशयः ॥३१॥ तं प्रणम्याथ चोवाच मार्कंडेयः प्रसन्नधीः ॥ मायां दर्शय मे विष्णो तां
ता नासंसतोम्यहं ॥३२॥ ततस्तं विष्णुरूपः सत्वालके भक्तियंत्रितः ॥ जगाद हास्य सं
तोभकरस्य गोन्तरः ॥३३॥ तावद्विष्णुरुवाच ॥ पश्य मायां महर्षे सं ज्ञानदृष्ट्याम

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

हा मतें ज्ञानचक्षुर्मयादत्तं तु भ्वं भक्तिप्रभावतः ॥३४॥ मार्कण्डेयस्ततो विप्रा ज्ञानचक्षुः समन्वि
तः ॥ माया मपश्यद्दानं दृन्नानाम यप्रकारानी ॥३५॥ व्याप्यव्यापकरूपेण सर्वत्र संस्थिताद्दि
ज्ञाः ॥ नानागुणविभेदेन मोहयति नरान्सदा ॥३६॥ कुत्र ब्रह्मांडनानाश्च कुत्र ब्रह्मांडपालो ॥ नं ३
कुलोपत्तिश्च विभिंद्रादृश्यते तेन योगिनां कुत्र भन्मयं कुत्र पाणेरूपं तथा पुनः ॥ ध्यान
संस्थं परं ब्रह्म ददर्श मुनिसत्तमः ॥३८॥ कुत्र योगार्थमिसंतं नराः परमभाविका ॥ क्लिश्यन्ते
कुत्र मोगार्थं मोक्षार्थं कुत्रचिद्विजाः ॥३९॥ पुनः पुनश्च सर्वं पश्यंति म्रियंते च पुनः पुनः ॥ ई
श्वरानिश्वराः कुत्र भवंति विश्वरानमः ॥४०॥ जमनं विपरूपेन विषमं मज्ज दायकं ॥ द
दर्शति मविप्रर्षिः सूर्यं शीतलमास्थितं ॥४१॥ स्थले जलं जले चैव स्थलं नानाविधा
कृतं ॥ मुक्तं नरं तथा बद्धं ददर्श मुनिसत्तमः ॥४२॥ नक्षत्रांतिं भजेत तन्नेश्वरे भ्रांया ॥६१॥

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

घृणीश्वरः॥ जगाम जगतां माता ततः सविस्मितोऽभवत्॥७३॥ एवं नानाविधं भावं दृष्ट्वा
मुनिसत्तमः॥ न ज्ञातं ते मया वक्तुं वर्षकोटिशतैरपि॥७४॥ ततस्तां परितुष्टाव बालविष्णुं महामुनिः
नानास्तोत्रैः सुतुष्टं स प्रार्थयामास भावतः॥७५॥ निवर्तय विभो मायां कुरु मां पूर्ववद्यथा॥ इति प्रा
र्थ्यमानं सर्वज्ञे नमाश्रमे स्थितं॥७६॥ ततस्तत्र द्विजेन्द्रेण नदृष्टमिव तद्भुवौ॥ यथा स्वप्नगतो
जन्तुर्नरस्तस्मिन् समुत्थितः॥७७॥ न जलं न च सामुद्रं न वृक्षं न के नाव॥ बालरूपधरश्चैव न मा
यातेन विस्मितः॥७८॥ बालरविल्या सततो विप्रस्य कृता मायां भ्रमासिकां गणनाभक्तेन सत्को
ज्ञ ज्ञापमं त्रमुत्तमं॥७९॥ नरनारायणाभ्यां यं कथितं योगमुत्तमं॥ हेरंबं मन्त्रभावेन साध
यामास तं पुनः॥८०॥ रामेण साधितः पूर्वं तथा तेनापि साधितः॥ योगः शान्तिप्रदः पूर्णगि
णपरस्वभावतः॥८१॥ योगशान्तिपरा भक्ता जेपे तं गणनायकं॥ अनन्यचेतसा सोऽपि सार्वे

डेयःसुयोगवित्॥५२॥अंतेगगनाद्देहस्समासुस्वंप्रापमच्छिनः॥एवंनानाविद्याविप्रागागताः
संभवंतिवै॥५३॥एतन्मार्कंडपुत्रस्यचरितंयः॥गोतिवा॥पठतितस्यवैमायावंघोनप्रभ
विष्यति॥५४॥महादेवोमवदेवाहरंबाख्यप्रकीर्तितः॥विद्याधीनापुरे तत्रतिष्ठतिभक्तसि
द्धिदः॥५५॥मोतार्हंगगनेनाथंतंभजामिवालखिल्यकाः॥योगभावेनसंसाध्यंतु ता भक्ति
समन्वितः॥५६॥मुनिरुवाच॥एवंभानोर्वचःश्रुत्वाप्रणेमुर्वालखिल्यकाः॥रविःसर्वेश्चवा
मानंतुष्टुवुर्विविधैःस्तवैः॥५७॥तुष्टुःअंजलयस्तोत्रंभानुंसर्वेप्रियंपुनः॥तुतवतुसाःतुता
मानोवयंदेवनसंशयः॥५८॥किंददामीमहात्मंस्त्वांहृह्यतेममप्रिति॥तेनतुष्टोभव
स्वामिनगुरुरस्माकमादर्शनं॥५९॥ततस्तंपुपतुःसर्वेवालखिल्यास्तपोधनाः॥प्रण ॥७०॥
म्यप्रययुस्तोवैतपसेवनमुत्तमं॥६०॥साधयित्वातथायोगंश्रुत्वंयथाप्रजापते॥योगिनः

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

सर्वविघ्नास्तस्य नश्यन्तु विघ्नेशवत्तः ॥८३॥ हेरंबं भक्तमानाश्च नित्यं ध्यानपरायणाः ॥ अनन्यबुद्धयः सर्वे
यान्ति शान्तिं प्रभोभिरा ॥८४॥ हेरंबाख्यावतारश्च महोदरकलात्मकः ॥ कथितस्ते प्रजापाल नाना
ख्यानसमन्विता ॥८५॥ एतेनाष्टावताराश्च बहवस्तस्य मानद ॥ महोदरस्य तेषां यच्चरि
त्रं परमाद्भुतं ॥८६॥ कथितं ते न वक्तुं वै शक्तोऽनन्तो नात्र संशयः ॥ अतस्तं संक्षेपतः प्रोक्तं मयाद
क्ष प्रजापते ॥८७॥ सूर्यस्य वालखिल्यानां संवादः परमाद्भुतः ॥ ब्रह्मभक्तः प्रदः प्रोक्तो धर्मा
र्थः काममोक्षदः ॥८८॥ भवति सर्वविघ्नेषु गणे सर्वसंपत्प्रदायकः ॥ मोहनाशकः पूर्वः
श्रोतुमिच्छसि किं पुनः ॥८९॥ इति श्रीमन्मौद्गले म० ल० त० महोदरचरिते सूर्यवालखिल्यसंवा
दे समाप्तिवर्णनं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥२७॥ शौनक उवाच ॥ सूत सूत महाभाग्य आख्यानं क
थितं सर्वसिद्धिदं श्रुत्वा तृप्तिं न यामीह पीत्वामृतं यथा नरः ॥१॥ पुनः सर्वं वदस्व ब्रह्मन्

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

श्रेयसं श्रुतं भवेत् ॥ ॥ मुद्गलान्मुनिमुख्याश्च सर्वेषां सम्मतं परं ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ श्रुत्वेदं
रंबमाहात्म्यं ब्रह्मभूतपदप्रदं ॥ पुनस्त्वं वद विप्रर्षे महोदरस्य चरित्रकं ॥ ३ ॥ + सूर्यस्य चाखवि
त्यानां संवादं ब्रह्मदायकं ॥ श्रुत्वा पप्रच्छ तं दक्षो मुद्गलं विनयान्वितः ॥ ४ ॥ दक्ष उवाच ॥
श्रुत्वा मुख्याननेतत्त्विर्णयते योगिसत्तम ॥ कथां ब्रह्ममयीं पूर्णां सुधारससमां परां ॥ ५ ॥
सूत उवाच ॥ दक्षस्य वचनं श्रुत्वा हृष्टरोमा महायशाः ॥ जगाद तं प्रजापालं यत्न ~ छ मु
बन्नौनकः ॥ ६ ॥ मुद्गल उवाच ॥ युधिष्ठिरेण देवेशो महोदरश्च मानद ॥ आराधितो
विनोषेण च भव योगीपांडवः ॥ ७ ॥ दक्ष उवाच ॥ युधिष्ठिरस्य विप्रर्षे चरित्रं वद सां
प्रतं ॥ चंद्रवंशाख्य प्रारब्धा तदेतं पुण्यदं भवेत् ॥ ८ ॥ मुद्गल उवाच ॥ अत्रिनेत्रात्स ॥ ९ ॥
मुपलभ्यं ब्रह्मतत्तमयः पुरा ॥ तेनातितपसा देवः सर्वविघ्नगणनायकः ॥ १ ॥ गतो

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

शावरद्दानेननराणामधिपोभवत्॥ओषधीनां वीप्राणां योगयुक्तः प्रतापवान्॥१०॥ ततः सयज्ञसमा
ह्नेन मोहितो त्रितरां विभो॥गणेशभजनं संत्यक्ता भोगयुक्तो बभूवह॥११॥ ततो विघ्नेनवै चंद्रः पीडितो मा
हसंयुतः॥मोहेन गर्हितं कर्मचकारतच्छृणुष्व च॥१२॥ बृहस्पतेश्च यां नारीं तारां यौवनशालि
नीं॥रूपेणाप्रतिमां तां स तत्राहूतीर्थसंश्रितां॥१३॥ मामत्ति ब्रुवंतीं तारां हाहाकारं प्रकुर्वतीं॥गु
रुपत्नीं महामूर्खश्चचुंबे हठसंयुतः॥१४॥ वनेषु पर्वताग्रेण्यां नानाभावेषु सोत्रिजः॥ रेमेतया
प्रजापालकामबाणप्रपीडितः॥१५॥ ततो बहुगते काले गर्भस्तस्यां व्यवर्द्धत॥ नमुमोच्च
तदपि तां मोहयुक्तः स चंद्रमाः॥१६॥ बृहस्पतिश्च तं ज्ञात्वा वचां तं क्षुभितो भवत्॥ नानायत्न
नचैव द्रष्टुमयथाचैनं दृष्टेषटः॥१७॥ ततश्च गुरुणा दक्षात्रिवसिष्ठेन प्रसादितः॥ अंगीरसासन्नं
भुवैशिष्यक्रोधयुतो भवत्॥१८॥ देवैरिंद्रादिभिः सर्वैः शंकरः क्रोधसंयुतः॥ इंतुं चंद्रं ययौ

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

ततः क्रोधारुणविलोचनः ॥१९॥ भयभीतः स्तानीतत्रभुक्तं सत्रासंप्रययौ ॥ [illegible]
[illegible] तेनाप्यांगीरसस्यैवं वैरी संगृहीतो भवत् ॥२०॥ शुक्रेणाकारिता दैत्या
प्रल्हादप्रमुखा ययौ ॥ संग्रामाय शिवेनैव ससुरेणमहाबलाः ॥२१॥ ततस्तेषां भवद्युद्धं तु
मुलं रोमहर्षणं ॥ दैत्यानां चैव देवानां परस्परविनाशनं ॥२२॥ मासमात्रं महोग्रेण तन्नशांतिमभ
भवत् ॥ दैवारात्रिंदिवगणादैत्यानां च गणा विभो ॥२३॥ ततो बृहस्पतिर्दुःखा सस्मार गण
नायकं ॥ निंदयामास चात्मानं तथा चंद्रः प्रजापते ॥२४॥ अहो ज्ञानविरुद्धेन मम मत्तानं गतं
महत् ॥ गणेशं तेन भ्रष्टोहं विघ्नमुक्तोधुना भवं ॥२५॥ मदर्थं देवदैत्यानां नाशो धुना समाग
तः ॥ किं भविष्यति देवेश गजाननन नमोस्तु ते ॥२६॥ तथा चंद्रः सचांद्रं वै सस्मार हृदि भावतः ॥८२॥
ततो विघ्नहरश्चैव तयोर्दक्षबभूवहु ॥२७॥ तत्रागत्य महादेवश्चाप्यब्जासर्वपितामहः ॥ देवानां

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

दानवानां वेत्ता ह्यानानां दयान्वितः ॥१९॥ तांकराद्यांश्च देवान्स प्रल्हादाद्यांश्च दानवान् ॥ वारयामा
स सर्वांस्तु विधाता सर्वभावनः ॥२०॥ ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा संस्थिता देवदानवाः ॥ प्रणम्य तं विधाता
रं बहूंस्ति लिपुलाः पुरः ॥२१॥ चंद्रं ततस्तिरस्कृत्य सदृष्टो तारां पितामहः ॥ गुरवे तत्र संवादः पुत्रार्थं
च तयोरभूत् ॥२२॥ सत्त्वं गर्भे महाभाग कस्यां जायं वदस्नुषा ॥ तथा तया च संमुक्तो गर्भः संपत्तितो भवत् ॥२३॥
+ तो रायामुदरे गर्भश्चंद्रस्यवाब्दस्य तः ॥ न ज्ञायते देवगणैस्तत्र तस्यान्विधिरब्रवीत् ॥२४॥ महातेजो
युतं पुत्रं वीक्ष्य देवा विसिस्मिरे ॥ लज्जया घामुखी ता राकथयामास नैव तां ॥२५॥ ततो गर्भः स्व
यं तत्रोवाच ब्रह्माणमादरात् ॥ चंद्रस्याहं न संदेहस्तारा तथात्मब्रवीत् ॥२६॥ तस्य नाम बु
तं देवैर्बुधस्त्वेन सुकर्मणा ॥ चंद्रायतां ददौ धाता सर्वेस्वि स्वस्थलं ययुः ॥२७॥ एवं पुरा तार
कार्थे संग्रामस्तारकामयः ॥ बभूव परमुग्रश्च देवदेव विनाशनः ॥२८॥ बुधस्य चरितं

॥मो०॥ यत्त्वंकथितंतेप्रजापते॥तस्यपुत्रोबभूवापिपुरूरवामहायशाः॥२६॥इलायांगर्भसंधानात्तस्य ॥२७॥
८२ जन्ममयापुरा॥कथितं [illegible] सोपियाज्ञर्षिःपितृत्यासिकरोभवत्॥२७॥
इतिश्रीमद्गांसमो द्गलमहापुराणे तृतीयखंडे महोदरचरित्रे सूर्यबालखिल्यसंवादे सुघोस
तिवर्णनंनामाष्टाविंशतिमोध्यायः॥२८॥ शुभंभवतु॥श्रीगजाननार्पणमस्तु॥श्री
स्तु॥गणेनाहेरंबलूपेके भक्तैभिकेशादेवेशाधीनेनानाथ॥गौरीसुतानाथसुदद्दया
लमांपाहिमांपाहिलूपांबुसिंधो॥१॥गणेशस्कालिदेवेशमांपाहिकरुणानिधे॥इ
मामवस्थांसंप्राप्तमनाथंकिमुपेक्षसे॥१॥८॥८॥८॥८॥८॥८॥८॥८॥
॥७३॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

श्रीगणेशाय नमः ॥ सूत उवाच ॥ पुरूरवाश्चकारासौ राज्यं भूमंडलस्य च ॥ धर्मयुक्तः प्रजा याता
नुपालयामास मानवान् ॥१॥ मुनिंशापसमायुक्तोर्वशीनृपसमाययौ ॥ कुरुक्षेत्रे चरंतीं स चक
मे तां महीपतिः ॥२॥ सा चाप्यपुत्रतुल्यो मनुरगौरश्शसिप्रभो ॥ रतिं विना स्वदेहं तं न त्वं मा दर्श
यस्व मां ॥३॥ त वत्सराग्रे राजन्नवसामिधृत भोजना ॥ तथेति तेन भूपेन तां गृह्य कृतमाय
यो ॥४॥ तस्यां पुत्रा बभूवुश्च षडिंद्र समतेजसः ॥ आयुर्मायुरमायुश्च विश्वायुश्च तथाप्र
भो ॥ [illegible]ताता युः स्वायुरतेच नामानः परिकीर्तिताः ॥ चंद्रवंशकराः सर्वे विभवुर्नयशालि
नः ॥६॥ ततः स्वंद्रेण गंधर्वाः प्रेषिता यत्रावन्नमनि ॥ तुर्वंशर्पणनय नार्थं वि विश्वावसुपुराग
मा ॥७॥ तैर्भार्याप्रकृता तत्र राज्ञो तस्याः समाहृतौ ॥ तु रणोत्व तथा ताभ्यां शब्दैः प्ररुदितं भृशं ॥
तयारुदनमाकर्ण्य राज्ञा नंभस्य सा जगो ॥ नुर्वश्री वीर्यहीनं लांनजाना मिनरेश्वरं ॥८॥ म

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मी०॥ मपुत्रो हृतो केन चौरेण किं प्रपश्यसि॥तस्या वचनमाकर्ण्य क्रोधा(धा)मुक्तो बभूव सः॥१०॥नग्नः स्व ॥त०॥
७४॥ रूधरः सद्यो निर्ययौ भाविगौरवात्॥ विद्युन्मालस्तथा तत्र बभूव देवनिर्मितः॥११॥ तेजसा
विद्युतस्तत्र राजानं नग्नं बभौ गृहे॥ तथा तमुर्वशी दृष्ट्वा तत्क्षणं सा चकार वै॥१२॥ गंधर्वा उ
रगौ सद्यागताः स्वर्गं विहायसा॥ उर्वशी सहिताः नाकं प्रापुर्हर्षसंयुताः॥१३॥ राजा स्व
गृहमध्ये तां न ददर्श यशस्विनीं॥ तदा पपात भूपृष्ठे हाहाकृत्वा मुमूर्छ सः॥१४॥ विल
लाप महाराजः पुरूरवास्तथाविधः॥ बभ्राम वसुधां सर्वां मुर्वशीदर्शनोत्सुकः॥१५॥
ततो बहुगते काले वर्षमात्रे दयायुतां॥ कुरुक्षेत्रे पुनस्तां स ददर्श हर्षितो भवत्॥१६॥
मांसषष्ठगतां सितं प्रियं तेन भक्तिसंयुतं॥ अधुना मां गृहाण त्वं मासे तस्याः क्षपावरे॥ ॥७४॥
ततस्तेन समायुक्ता रात्रिमेकामुवास सा॥ उवाच तं तु राजानं गर्भोऽयं कयुक्तं वचो हितं॥१८

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

अहंदेवासुरोरम्यागंधर्वाधीनतांगता॥ अतस्त्वंपितृयत्नेनयत्नस्वनिश्चमादृशात्॥ १९॥ ततःस्वर्गे
न्वतेवासोभविष्यतिमहामते॥ त्वद्विनाभविष्यामिनिसंशयात्तन्नसंशयः॥ २०॥ ततःशोकाकुलो
राजानरोदातीवदारुणं॥ सातथाविह्वलंदृष्ट्वा वाचदेवांगनाब्रवीत्॥ २१॥ वर्षेवर्षेत्वमोराजन्नेक
रात्रिंवसाम्यहं॥ त्वयासार्द्धंमहाभागततःसांतर्हिताभवत्॥ २२॥ राजापितादृशंतत्रवृत्तं
निशंप्रजापते॥ तेनपितृगणोस्तुष्टाराजेवरंददौपरं॥ २३॥ उर्वशीत्वदधीनासाभविष्यति
महामते॥ तवनामांकितादेवाःश्राद्धेस्माकंभवंतुच॥ २४॥ अक्षयःपितृलोकस्तेभविष्य
तिनसंशयः॥ एवमुक्त्वांतर्दधु स्तेपितरोभक्तवत्सलाः॥ २५॥ ततःस्वल्पेनकालेन
भ्रमित्वानिधनंगतः॥ स्वर्गपुण्यबलेनैवजगामसपुरूरवाः॥ २६॥ तत्रोर्वशींसमायुक्तो
बुभुजेविषयप्रियः॥ भोगान्स्वर्गेदिव्यान्निसंपुरूरवाःप्रतापवान्॥ २७॥ ततोबहुगतेकाले

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ पितृलोकगतेन सः॥ नारदेन महीपालो बोधितो दययाविधे॥२८॥ नारद उवाच॥ किं राजंस्त्वं ॥मो०॥
७५ महाभाग विषयेषु विशेषतः॥ सक्तः पश्यस्व मात्मानं पतिष्यसि न संशयः॥२९॥ दृष्टोयं बं
धनागारो विषयनिगडेन वै॥ छिंधि त्वं तत्र योगेन बंधहीनो भव प्रभो॥३०॥ पुनः पुनश्च भो
गाः किं भोक्तव्या स्वादनास्त्वया॥ न तृप्तिमधिगच्छंति जना अज्ञानसंकुला॥३१॥ ब्रह्मा
मृतं पिबस्व त्वं सदानंददायकं॥ तं मुक्त्वाल्पसुखे सक्तः पतिष्यसि पुनः पुनः॥३२॥
-चतुरशीतिलक्षासु योनिषु भ्रमते नरः॥ तत्र स्त्रीपुत्रकार्यं स लभते नात्र संशयः॥३३॥
मनुष्ययोनिजो भूत्वा नरः सर्वार्थवान्भवेत्॥ तत्र ज्ञानं विशेषेण भवति नात्र संशयः॥ संकु
कर्मदोषं नरो देहत्यागान्न साधितः॥ पुनः पतिष्यति सोपि नानायोनिषु मानद॥ ॥७५॥
द्वंद्वभावमयं दुःखं विदंति यत्र तत्र च॥ नत्वाप्यतत्स्वरूपं स ब्रह्म भुंक्ते नरः कदा॥३५॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

त्वमपि ज्ञानयुक्तः सन् किं करोषि महामते ॥ नारायस्व स्वमात्मानं योगेन नरसत्तम ॥ ६७ ॥ नारदस्य वचः
श्रुत्वा ज्ञानगादेतं नराधिपः ॥ सत्यमुक्तं त्वया योगी[illegible]न मया तदेव संघृतं ॥ ६८ ॥ अहं विषयदोषेण पिरि
तो ऽतितरां प्रभो ॥ निर्वेदं मे मनः प्राप्तं ज्ञानं ब्रूहि महामुने ॥ ६९ ॥ नारद उ० ॥ गणेशं भज भावेन ततः
क्षेमं भविष्यति ॥ एकाक्षरविधानेन सर्वेभ्योऽपि परात्परं ॥ ७० ॥ हृदि बुद्धिप्रदातारं वहिः सिद्धिप्रदं
परं ॥ योगाकाशस्वसर्वत्र संस्थितं ब्रह्मनायकं ॥ ७१ ॥ चित्तं स ब्रह्म महाराज भवस्वितामणिं स्वयं ॥ ए
वमुक्त्वा [illegible] य तस्मै स ददावे[illegible]काक्षरं मनुं ॥ ७२ ॥ ततस्तेनाभ्यनुज्ञा
तो नारदः प्रजगाम ह ॥ सोऽपि तामुर्वाशीय क्ताध्यानसंस्थो बभूव ह ॥ ७३ ॥ कालेन स्वप्रभावेन गा
णपो बभूव ह ॥ ततः स निंदयामास स्वात्मानं [illegible] भ स्तु वित्तः ॥ ७४ ॥ अहो मया निमग्नेन गृहे तं
कर्म विनाशतः ॥ भोगदं मोहितेनैव स्त्रियाकयान संशयः ॥ ७५ ॥ अस्थिमांसमयो देहस्तत्र

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥मो०॥ दुर्गंधिसंयुतं॥ छिद्रं मूत्रपुरीषं नीचं तत्र सक्तो भवाम्यहं॥७६॥ सर्वार्थदं मनुष्याणां देहं प्राप्य मया स ॥न०॥
७९ दा॥ नरकस्य प्रदं कर्म हा हतं वै नात्र संशयः॥७७॥ नरदेहमवाप्यैवमहो ना को भवेत् शठः॥ स्त्रीसंसक्तो
विशेषेण स द्रष्टा गणपतिं नरः॥७८॥ एवं खेदसमायुक्तो बभूव नृपसत्तमः॥ अभजत्तं स्वभावेन
गणेशं सर्वसिद्धिदं॥॥७९॥ अंते तज्ञगामयोगेन पुरूरवा गणेश्वरं॥ महिमा कथितस्तस्य पापना
शको मतः॥८०॥ इदं पुरूरवाख्यानं यः शृणोति नरोत्तमः॥ तस्य पापक्षयंकरं भविष्यति प्रजा
पते॥८१॥ इति श्रीमंदांग्ये मौद्गले० त० म०॥ पुरूरवाश्चरित्रं नामैकोनत्रिंशोध्यायः॥२९॥ मुद्ग
लउ०॥ आयुषस्तनया दृष्टा पंचासन्दृढविक्रमः॥ स्वर्भानुतनयायां वै प्रभायां तेन सासुताः
नहुषः प्रथमस्तेषां शक्रतुल्यपराक्रमः॥ चकार शतयज्ञांश्च राजा स वान्विक्षि सयः॥२॥ त ॥७९॥
तोंद्रः क्षुभितो हंतं न शशाक निवारितुं॥ राज्ञानं स्वर्निष्क्रितं ततः गांगो बभूव ह॥३॥ गौतमेन

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

महेंद्रो यदा पतितः स्वस्त्रीघर्षणात् ॥ भ्रष्टराज्ये भवद्देवस्ततो देवा भयातुराः ॥ ५ ॥ दैत्यानां वेगमुग्रं
ते सहेनेन क्षमास्ततः ॥ बृहस्पतिं समागम्य पप्रच्छुः क्षेमकारकं ॥ तेनाज्ञप्तास्ततो देवा मुनयश्च प्र
जापते ॥ नहुषं स्वर्गराजानं चक्रुस्तेजस्विनां वरः ॥ ६ ॥ देवेंद्रो नहुषो भूत्वा नानाभोगान्स्वर्गमिंद्रलं ॥ इं
द्रासनसमासीनः पालयामास तान्सुरान् ॥ ७ ॥ तस्मै वरं ददुर्देवा मुनयश्च प्रजापते ॥ क्रो
धेन यस्त्वया दृष्टः सतां हीनो भवेत्सदा ॥ ८ ॥ ततो तितेजसा युक्तो बभूव स नराधिपः ॥ दे
वादिभिः सदा दृष्टः सर्वात्तेन नहुषः किल ॥ ९ ॥ ततो तिगर्वितो राजा स्त्रीसंगलालसो भवत् ॥
शचीं देवैश्च निर्लज्ज आह्वयामास दुर्मतिः ॥ १० ॥ देवानुवाच सा देवी नाहं यामि नराधि
पं ॥ इंद्रस्यैव मुख्यस्य पत्न्यहं पुरुषं परं ॥ ११ ॥ एवमुक्त्वा ततो देवान्ययौ बृहस्पतेर्गृहं
ननाम तं महाभागा स्तुषां रक्षेति साब्रवीत् ॥ १२ ॥ तस्या व्रतं तमुपयंतं श्रुत्वा देवगुरुः स्व

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मौ०।। यं।। निकटेत्तांसमास्थाप्यइंद्रार्थमुद्यतोभवत्।।१३।। गौतमंसहसागम्यतमुवाचमहामुनीं।।न्ना ।।८०
८८ पहीनंमहेंद्रत्वंकुरुष्ववचनान्मम।।१४।। तमुवाचमहायोगीगौतमः किंकरोम्यहं।। उपायंवदमे
तात्तत्करिष्येत्ववादहं।।१५।। गौतमायततस्तेन कथितं सुखदंपरं।। विनायकस्यमंत्रं तंदेहि
द्राथ्यमहामुने।।१६।। गौतमेनततस्तस्मैतःस्वमंत्रोगणपस्यच।। इंद्रायततस्तेनसाक्षश्च वि
र्ज्ञोभवत्।।१७।। जजापमंत्रराजंतंशक्रोगणपतेस्ततः।। ध्यात्वातंदेवदेवेशंतत्रापत्तप
त्तमं।।१८।। विदर्भेनिर्जनेदेवोवनेवायुशनःस्वयं।। नासाग्र्यन्यस्तदृष्टिःसएजयामासविघ्नपं।।१९।।
गतेवर्षसहस्रेवैतंययौभक्तवत्सलः।। गणेशानोवरंदातुंतपसातोषितोभृशं।।२०।। सिंहारू
ढोमहाबाहुश्चतुर्भुजविराजितः।। सिद्धिबुद्धियुतश्चैवनाभिशेषधरःप्रभुः।।२१।। इंद्रंसंबोध ।।७७।।
यामासवरंब्रूहिमनसिप्सितं।। मघवंस्तेप्रसन्नोहंदास्यामितपसाधुना।।२२।। ततस्तंप्रणना

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

माथइंद्रोभक्तिसमन्वितः॥तुष्टावसुस्थिरोभूत्वायथामतिर्गजाननं॥२३॥इंद्रउ०॥नमस्तेस्तु
गणे भ्यस्तभक्तेभ्यःसिद्धिदायक॥विनायकायदेवायहेरंबायनमोनमः॥२४॥
अनादयेचसर्वेषामादिभूतायतेनमः॥आदिपूज्यायविघ्नेशसर्वपूज्यायवैनमः॥२५॥आ
दिमध्यांतहीनायआदिमध्यमयायच॥ओंस्वरूपायदेवेशविघ्नहर्त्रेनमोनमः॥२६॥पाशां
कुशधरायेवसिंहवाहायतेनमः॥नमेयायनमस्तुभ्यंनानामायाधरायच॥२७॥विघ्नव
र्जेषुभक्तानांसदास्वानंदवासिने॥सिद्धिबुद्धिपतेतुभ्यंनाभिन्नेशायतेनमः॥२८॥ब्र
पूर्णाभा ह्मरूपोब्रह्मरूपायब्रह्मदात्रेकृपालवे॥धर्मार्थकाममोक्षाणांदात्रेतेवैनमोनमः॥२९॥
वर्षा२ पूर्णायपूर्णानंदप्रदायवै॥कर्त्रेहर्त्रेचपात्रेतेगणेशायनमोनमः॥३०॥सूक्ष्मेषुसूक्ष्म
रूपायस्थूलेषुस्थूलभागिने॥स्थूलसूक्ष्मादिहीनायपलंबोदरनमोस्तुते॥३१॥विं

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥ मे० स्तौमि त्वां सततं शान्तिरूपं तेजो नमो नमः ॥ २१ ॥ तेन तुष्टो भव स्वामिन् दयाकर यतेन मः ॥ ॥ ८० ॥
६८ मुद्गल उवाच ॥ एवं स्तुतिं समाकर्ण्य मघवन्तमुवाच ह ॥ गणेशो भक्तिभावेन संतुष्टो भक्त
मुत्तमं ॥ २३ ॥ गणेश उवाच ॥ इन्द्र त्वया कृतं स्तोत्रं भुक्तिमुक्तिप्रदं भवेत् ॥ यः पठेच्छृणुया
च्छ्रावयेत्तस्य सर्वार्थदं तथा ॥ २४ ॥ निरन्तरमपि देवेन्द्र स्तोत्रं पठस्व यत्नतः ॥ तेन विघ्न
विहीनस्त्वं भविष्यसि महामते ॥ २५ ॥ वरान् वृणु महाभाग यत्ते चित्ते भवन्ति वै ॥ दा
स्यामि न संदेहो भक्त्या स्तोत्रेण तोषितः ॥ २६ ॥ ततस्तं मघवा देवं प्रणम्याभिद
धे वचः ॥ निर्विघ्नं कुरु मां देव स्वपदस्थं तथा प्रभो ॥ २७ ॥ भक्तिं देव पादे मे देहि ना स्व ३
थ नमोऽस्तु ते ॥ इदं क्षेत्रं भुवि ख्यातं गाणपत्यं तथा कुरु ॥ २८ ॥ तीर्थं च सर्वदं स्वा ॥ ८५ ॥
मिन् कुरु ते पादलांछितं ॥ स्नानमात्रेण तस्यानंददायकं नात्र संशयः ॥ २९ ॥

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

कटं च पुरनाम्ना वै गणेशं चिंतितार्थदं ॥ भवतु लोकविख्यातं प्रसादात्तव विघ्नप ॥ ७० ॥ तथेति त
मुवाचाथ गणेशोंतर्दधे ततः ॥ इंद्रेण गणनाथस्य मूर्तिः संस्थापिता द्विजैः ॥ ७१ ॥ तं पूजयि
त्वा देवेंद्रः संस्थितस्तत्र मानदः ॥ नित्यं ध्यानपरो भूत्वा भजंस्तं गणनायकं ॥ ७२ ॥ अधुना शृणु
भो दक्ष नहुषस्य प्रचेष्टितं ॥ गणेशेन तदा राजा विघ्नयुक्तः कृतः स्वयं ॥ ७३ ॥ बृहस्पतिमुवा
चाथ मत्तः शक्रो न संशयः ॥ न दृश्यते जनैः कुत्र शचीं मे देहि भो गुरो ॥ ७४ ॥ तेन स्वं वाक्पति
र्देवो वदन् क्रोधसमन्वितः ॥ द्विजवाहनगो भूत्वा शचीं याहि नराधिप ॥ ७५ ॥ नानावाहेषु
साध्वी देवेंद्रेण प्रलालिता ॥ अपूर्ववाहनं चैव वांछति तस्मात्त्वया कुरु ॥ ७६ ॥ तथेति मदयु
क्तः स चकार नहुषस्तदा ॥ दुराज्ञा ब्राह्मणान् गत्वा विमानवाहकान् बलात् ॥ ७७ ॥ ततो
दुःखं द्विजानां संज्ञाता ऽगस्त्यः समाययौ ॥ दुर्वासास्तं प्रगृह्यैव वाहकं स चकार ह ॥ ७८ ॥ ततोति

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मो०॥ वेगभावार्थं सिपश्चिं ब्राह्मणान्नृपः ॥ तु वान्वाशिविकायां स संस्थितो मोहसंयुतः ॥७९॥ दुर्वा ॥त०॥
८० साः कुपितास्तं तं दृष्ट्वा नाम पसुदारुणं ॥ सर्पो भव महादुष्ट पतन्भ्रमोन पाधम ॥८०॥ ततस्तं
प्रणनाम साथ्यगत्तगवेभिद्वीपत्तिं ॥ उच्चार्यं वद्मेब्रह्मन्नदयया तंदयानिधे ॥८१॥ धिग्मां ब्रा
ह्मणभावेषु विपरीत प्रवर्तनीं ॥ मोहेन मोहितं पूर्णं तारयस्व महामुने ॥८२॥ ततस्ताप
समायुक्तं नहुषं मुनिसत्तमः ॥ दुर्वासाः प्रसुवोवेदं वचनं दययायुतः ॥८३॥ दुर्वासा उ०॥
तव वंशो महाराज धर्मः साक्षाद्भविष्यति ॥ युधिष्ठिरस्तदा तस्य दर्शनात्ते भविष्यति ॥८४॥
तेन संकथितं ज्ञान ज्ञा वा शाप विवर्जितः ॥ भविष्यसि न संदेहो ह्यधुना गच्छ मर्हीतलं ॥८५॥
दृष्ट्वा पुराः सदाराजन्नन्यैर्नास्त्यत्र संशयः ॥ ह्यावमानिता विप्रा वाहकास्तत्ताव ॥७२॥
त्ताः ॥ तेनातिधर्मलोपावै ज्ञातस्तेनात्र संशयः ॥ पुनर्धर्मनिर्यक्ष्यत्वं धर्मसुक्तो भवि

ष्यसि॥५८॥एवमुक्त्वासदुर्वासागतःस्वेच्छापरायणः॥नहुषःसर्परूपोभूत्पपातधरणीतले॥५९॥तत
इंद्रंसमानीयबृहस्पतिश्चसामरः॥इंद्रासनेसमास्थाप्यमुदितःसंबभूवह॥६०॥नहुषोवनमध्येस
ञ्चचारगणपंस्मरन्॥अहोविघ्नयुतंसर्वंजगत्स्थावरजंगमं॥६१॥अहंविघ्नेनसंयुक्तःकृतोविघ्नेश
रूपिणा॥अतस्त्वांशरणंयामितेनसर्वं शुभंभवेत्॥६२॥ततःक्रमेणतेनापिस्थितंचिंतंप्रज्ञा
पते॥सर्पदेहगतेनैवगाणपंसंस्वभावतः॥६३॥ततोबहुगतेकालेयुधिष्ठिरोवनंययौ॥द्रौपद्या
भ्रातृभिःसार्द्धंद्यूतदोषेणनिश्चितं॥६४॥ततोभीमोवनेतत्रचचारफलकाम्यया॥नहुषेन
समादृष्टोबद्धोज्ञातोसर्पोरवः॥६५॥स्वदेहेनावृतंभीमंकृत्वानागस्वरूपधृक्॥पातयामा
सभूमौतंबलेनबलवान्नृपः॥६६॥भीमेनतत्रनादश्चकृतोमेघसमोमहान्॥तंश्रुत्वाधर्म
म८ राज्ञःसययौभीमंद्रष्टुंबलं॥६७॥सर्पेणावेष्टितंभीमंदृष्ट्वादुःखसमन्वितं॥युधिष्ठिरंसतंतत्रोवाच

॥मै॰ नागोमहाबलः॥६७॥नागउ॰॥अहंनहुषनामातेनपपुत्रनसंशयः॥दत्तनिार्थंमियावसमि ॥न॰॥
८॰ मःसंगृहितोधुना॥६८॥अहंपृच्छामियत्तंस्तानहूदस्वयथातथं॥तदाभीमंप्रमोक्षामिस
र्वज्ञस्त्वंमयायतः॥६९॥नहुषवचनंश्रुत्वाहृषितःसयुधिष्ठिरः॥तमुवाचमहाभागंसर्वं
राभषणांवरं॥७०॥युधिष्ठिरउ॰॥वदनागमहाभागमात्वोसितंमहामते॥संशयंछेद
यिष्यामिप्रसादस्तेप्रमानद॥७१॥नहुषउ॰॥किंससंकिंतथाराज्ञन्नतंधर्ममुत्तमं॥
पापंबंधंचमोक्षंकिंयोगंध्यानंवदस्वच॥७२॥किंकर्मकिमकर्मत्वंविकर्मकिंस्मृतंम
ते॥किंज्ञानंकिंतपोमूलंदैवतंकिंवदस्वमे॥७३॥किंसारंकिमसारंस्वकिंमान्यंवच
यानृप॥अपमान्यंचसतेशिंकिंवदस्वयुधिष्ठिर॥७४॥एतान्यवदसेवसत्तदाभी ॥८०॥
मंमहामते॥मोचयिष्यामिवेगेनगमिष्यामियथेछया॥७५॥युधिष्ठिरउवा॰सर्वं

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

वक्ष्ये च वित्तयं तन्मतत्थानतात्मकं ॥ धर्मः स्वधर्मरूपश्च ज्ञानीहि गजसत्तम ॥ ७६ ॥ स्वधर्महीनरूपं य
त्पापं सर्वैः प्रकीर्तितं ॥ अहं ममात्मको बंधो मोक्षस्ताभ्यां विवर्जितः ॥ ७७ ॥ योगश्चित्तस्य रोधो वै ध्या
नं निर्विषयं मनः ॥ कर्म सत्कर्मरूपं वै ज्ञातव्यं विबुधैः सदा ॥ ७८ ॥ ब्रह्मार्पणात्मकं सर्वमकर्म कथितं
किल ॥ विकर्माचरणं पापं सर्वशास्त्रैः प्रकाशितं ॥ ७९ ॥ ज्ञानं ब्रह्माहमस्मीत्युक्तं तपो द्वंद्वसमासकं
दैवतं सर्वपूज्यं वै गणेशं विद्धि मानद ॥ ८० ॥ देवस्य भजनं सारं नवधा सततं नृप ॥ असारं विष
येषु वै भजनं नवधा स्मृतं ॥ ८१ ॥ मान्यं संकथितं वेदैः पुराणैः स्मृतिभिर्भवेत् ॥ वेदाधारविही
नं यत्तदमान्यं मनीषिभिः ॥ ८२ ॥ सर्वेषां हृदि संस्थं वै बुद्धिचालकमुच्यते ॥ सर्वं तत्कथितं स्वामि
न्मोक्षयस्वानिलात्मजं ॥ ८३ ॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र विमानं समुपागतं ॥ दिव्यभोगसमायुक्तं ददृ
शुस्ति युधिष्ठिरः ॥ ८४ ॥ नहुषस्तं तदा भीमं मुमोच बंधनात् प्रभो ॥ देहं सत्यक्त्वा विमानस्थो ययौ

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मै० स्वर्गंनराधिपः॥८५॥तत्रेंद्रस्यसमीपेसावद्धासनस्थितोभवत्॥गणेशनामभक्तानिममनन्यचे ॥न०
८१ तसानृपः॥८६॥स्वर्गंतिसगतोभूपःभुक्त्वायागजाननं॥विघ्नहीनस्वभावेनपुण्यश्लोको
बभूवह॥८७॥नहुषस्यचरित्रंतेकथितंपापनाशनं॥शृणुयात्पठेद्वापितस्मैकामप्रदंभ
वेत्॥८८॥इतिश्रीमद्गांसेमौद्गले०नं०म०नहुषचरित्रंनामत्रिंशोध्यायः॥३०॥मुद्गल
उ०॥नहुषस्याभवन्पुत्राःपंचदेवसमाविधो॥ययातिश्चययातिर्वैसंयातिरायतिस्तथा॥१॥पंचम
श्चाम्बिकानामाययातिर्नृपोभवत्॥तस्यमाहात्म्यमुख्यंतेकथयामिप्रजापते॥२॥शुक्रानसः
सुतांदेवयानींभार्यामवापह॥वृषपर्वसुतांचैवशर्मिष्ठांराजसत्तमः॥३॥यदुंचतुर्वसुंचैव
देवयान्यामजायत॥द्रुह्युंचानुपुरुंतद्वच्छर्मिष्ठावार्षपर्वणी॥४॥सोभ्यषिंचद्द्वितिवस्यज्येष्ठान् ॥८१॥
पुत्रान्महामतिं॥पुरुंकनिष्ठमेवंचपितुर्वाक्यपरायणं॥५॥दक्षउवा०॥किमर्थंतेननृपनवि

परीतं कृतं प्रभो॥ तत्सर्वं विदयोगींद्र साहरेणं श्रुणोम्यहं॥ ६॥ सुदर्शन उवाच॥ वृषपर्वाभिधानाथ दैत्यानाम
धिपः स्मृतः॥ तस्य पुत्री महाभागा शर्मिष्ठा मानिता भवत्॥ ७॥ तत्र शुक्रस्य पुत्री या देवयानी प्र
लो ३ कीर्तिता॥ सापि पित्रा स्ववासेसु स्थापिता लालिता भृशं॥ ८॥ एकदा सा सखीभिर्वा ऽऽसंवृता राजक
न्यका॥ शर्मिष्ठा वाटिकायां सा जगाम हर्षसंयुता॥ ९॥ देवयानी तथा तत्र क्रीडार्थं सा समाग
ता॥ तत्र नानाविधां क्रीडां चक्रिरे कन्यकाः प्रभो॥ १०॥ ततस्ता श्रमसंयुक्ता जग्मुः स्नानार्थं
मादरात्॥ तीरस्थित्वा स्ववस्त्राणि विक्रीडुर्जलमध्यगाः॥ ११॥ ततः सा सखिभिर्युक्ता शर्मि
ष्ठा निःसृता पुरः॥ अज्ञात्वा तया वस्त्राणि देवयान्याधृतानि वै॥ १२॥ निःसृता देवयानी सा
दृष्ट्वा कर्म जुगुप्सितं॥ राजपुत्रीमुवाचाथ भर्त्सयंती प्रजापते॥ १३॥ देवयान्युवाच॥ ब्राह्मण
स्य महद्दुष्टपुत्र्य दृं किंधृतानि वै॥ वस्त्राणि मम यथा श्रूद्री पाककर्मणि वर्तसे॥ १४॥ शूर

॥भो॰ पात्रामतात्राह्मब्राह्मणानांविनूपित:॥यस्मात्तस्यपुत्रीत्वंनयोग्यासिकदाचन॥१५॥एवंवा ॥८०
८२ नाविधैर्वाक्यैर्देवयानीत्वतांप्रभो॥भर्त्सयामाससोवाच्चकुपितातांपुनर्वचः॥१६॥नामिष्टोवा
च॥किमात्मानंवदुष्टेत्वंकथसेममसन्निधौ॥राजप्रसादसंसर्गाद्ब्राह्मणोमानितावसुः॥१७॥
अस्मदीयप्रसादेनवस्त्रान्नादिकमाददात्त॥भुंक्ष्वमांस्पर्द्धसेदुष्टेबलिभुग्वायसीयथा॥१८॥
एवंनानाविधैर्वाक्यैस्तांनिर्भर्त्स्यप्रतापता॥सखिभिर्देवयानी [illegible]
साकूपेविक्षेपचासुरी॥१९॥ततःसास्वगृहंस्तुष्टाप्रययौहर्षितामता॥देवयानीतथाकू
पसंस्थिताजलवर्त्तिनी॥२०॥दैवयोगेनतत्रासौययातिःसमागमत्॥एकाकीमृगयास
क्तःकूपस्थांतांददर्शच॥२१॥ततोतिकरुणायुक्तोहस्तंदत्वास्वदक्षिणंदेवयानींदधा
रासौतयाहस्तोधृतस्तथा॥२२॥बहिर्निष्काश्यराजासौगंतुंसमुद्यतोभवत्॥ततस्तांदे ॥८२॥

वयानी सा वाक्यं हर्षसमन्विता ॥ २३ ॥ देवयान्युवाच ॥ पाणिग्रहणं सोम्य नूनं त्वया महामते
कोसि त्वं वद मां सर्वं तत्त्वतं तं ते यथातथं ॥ २४ ॥ तामुवाच महीपालः शृणु त्वं वरवर्णिनि ॥ य
ति २ यातिं विद्धि मां देवि नाहुषं क्षत्रियं राजं ॥ २५ ॥ मृगयाश्रमभावेन प्राप्तं तद्दर्शनं महत् ॥ गच्छ
स्व स्वगृहे बाले गमिष्यामि स्वमालयं ॥ २६ ॥ तमुवाच प्रणामार्थं देवयानी प्रहर्षिता ॥ काव्य
पुत्री त्वमां विद्धि भव त्वं मे पतिः प्रभो ॥ २७ ॥ हस्तस्य ग्रहणं तेन तेन कृतं मया विशेषतः ॥ तद्द्त
न वर्णोस्म्यन्यमत्तस्त्वं मे पतिर्भवत ॥ २८ ॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा ययातिस्तामुवाच ह ॥ का
व्यकन्यां कथं देवी वरतां मिष्टक्षत्रियं राजनः ॥ २९ ॥ ततस्तं देवयानी सा वाच शृणु वचो मम त्व
ब्राह्मणो मे न भर्ता च भविता कच शापतः ॥ ३० ॥ अतस्त्वं भयहीनः सन्वृणु मां राजसत्त
म ॥ काव्यं संबोधयित्वाहं पतिं त्वं प्रभवामि च ॥ ३१ ॥ तथेति नृपो ययौ सो नगाद्स्तां तताय

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥भा० यो॥नगरंस्वंमहाभागःसाचतत्रस्थिताभवत्॥३३॥तत्रागतंनरंकंचित्तमुवाचवदप्रभुं॥का ॥न०॥
८३ व्यमत्रस्थितापुत्रीदेवयानीमहामते॥३४॥ततस्तेनमुनींद्रासौबोधितःश्रुत्वासवचः॥व
नेतद्देवयानीसासंस्थितापुत्रीवत्सला॥३५॥शुक्रस्तांप्रययौशीघ्रंतमुवाचसु॥
वनवासार्थमानंदा हृदयनुवृत्तिमुत्वलां॥३६॥ततोदैत्याधिपःश्रुत्वावृत्तांतंविह्वलो
भवत्॥तंययौधावमानःसप्रणाममहद्यामुनिं॥३७॥उवाचभक्तिसंयुक्तंवचनंदैत्यनाय
कः॥वदाधारामिदंराज्यंदैत्योयंमेतथामुने॥३८॥मांसक्षात्कुत्रगंतुंत्वमिच्छसिमुनिसत्तम॥
राज्यादिकंपरित्यज्यमामप्यद्यतेप्रसन्नधीः॥३९॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकाव्यःपुत्रीमुवाचह॥व
त्सेहिराजकन्यायाऽपयांधैर्यमस्वच॥४०॥देवयानीमुनिंतत्रोवाचक्रोधसमन्विता॥ ॥८३॥
नाहंयामिपितःपुर्यंदैत्यस्यगंकरोमितु॥४१॥ततःपुत्रींस्वयंकाव्यस्तुवाचनोकस्यकु
विह्वला॥४२॥इतीदेवयानीस्ववृत्तांतंसर्वमन्नसा॥४३॥तच्छ्रुत्वाकुपितःकाव्यस्तत्कादैत्यसनिर्ययौ ६

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

ळः॥ किमिच्छसि वरं त्वं मे नृपायं तत्करोम्यहं॥७२॥ ततस्तां देवयानी सा वाक्यं क्रोधसमन्विता॥ स
खिभिः सहिता दासी शर्मिष्ठा मे भवेद्यदि॥७३॥ यत्र दास्यसि मां तात तत्रेयं सह गा भवेत्॥ तदाहं न न २
गेय्यामि दृष्टा देशाधिपास्य च॥७४॥ तमुवाच ततः काव्यो दैत्यं पुत्रीवत्सलः॥ तथेति दैसना
घं सत्कृता काव्यं समानयत्॥७५॥ काव्येन नाहुषायैव दत्ता पुत्री विधानतः॥ तत्र दासी स्व
भावेन शर्मिष्ठा प्रययौ विधेः॥७६॥ कदाचित्तत्र शर्मिष्ठा स्वयमृतुयुता भवत्॥ राजानं वाटि
कामध्ये नुवाच विनयान्विता॥७७॥ सख्या मे देवयान्यास्त्वं तातो यदा महीपते॥ पतिस्त्वं दाम
यानाथ त्वमेव मनसा वृतः॥७८॥ ऋतुयुक्तां स्त्रियं स्वामिन् भजस्व भक्तिसंयुतां॥ तथेति
नाहुषेनैव कृतं गुप्तस्वभावतः॥७९॥ देवयान्याश्चरित्रं न तस्या ज्ञातं प्रजापतेः गर्भयुक्तां
विदित्वा तां पप्रच्छ सा मुनेः सुता॥८०॥ कस्य वीर्यं त्वया देवी धृतं वद पुनश्च मां॥ सांध्छन्नं देस

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

 नाथस्यप्राप्तंकिंदेवनिर्मितं॥५१॥शर्मिष्ठातांतुमार्द्धेनकृतंलोभेनतेनमया॥ब्राह्मणस्यमहद्दु
 र्यंस्थितंगुप्तनतःसखे॥५२॥तस्यांपुत्रास्त्रयुत्पन्नास्त्रयोदेवसमाबभुः॥राज्ञासंमानितानिसं
वाटिकायांविनोदतः॥५३॥कदाचिद्देवयानीसावाटिकायांजगामह॥तत्रपुत्राययातिंतं
पितरंप्राहुरादरात्॥५४॥तच्छ्रुत्वादुःखितासंतंदेवयानीययौगृहं॥पितुस्तांसांत्वयामा
सययातिर्विनयान्वितः॥५५॥ततोनाकसराजर्षिस्तांस्वगेहेभयाकुलः॥अनेतुंसानयाका
व्यंजगादरुदतीभृशं॥५६॥शुक्रेणशापितोराजाजरयायुक्तोबभूवसः॥गवाक्षेणानसंत
त्रोवाचशोकसमाकुलः॥५७॥नाहंश्वशुरतृप्तोस्मिकामभोगेष्वएवच॥जरामामेवदे
पायंतंकस्यापिप्रियततः॥५८॥देवयानींविनान्यांस्त्रीरमयस्यामिकदाचन॥ततस्तमु
शनाःप्रीतउवाचवचनंहितं॥५९॥तवपुत्रामहाभागयौवनस्थाभवंतिये॥

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

तत्र जरां विनिक्षिप्य गतो गे यौवनं ततः ॥९०॥ ह्रदात्तया जरां पुत्रो गाहिष्यति कुरुष्वतं ॥ या
ज्ञानं मुख्यभावं त्वं न दोषस्तात्र ते भवेत ॥९१॥ तथेति देवयानीं तां गत्वा स्वनगरं ययौ ॥ स्वे
ष्टान् पुत्रान् ययाचे सो राजर्षिर्यो विनार्थतः ॥९२॥ न जग्रहुर्जरां तस्य सर्वे ते मुख्यभावतः
ततः पुरुं स राजर्षिर्ययाचे स ददौ किल ॥९३॥ शुक्रस्य वरदानेन न दोषस्तस्य वै पुरोः ॥ भु
क्ता भोगाननेकान्स ययातिस्ताखिलाभवत ॥९४॥ यज्ञान फला महाभागः सांगान्सावी
द्विशेषतः ॥ तीर्थादि तीर्थयात्रां समनानारूपा त्रिमावतः ॥९५॥ सर्वकामागतं दृष्ट्वा भूषणे
दीकमादराता ॥ ददौ स ब्राह्मणेभ्यश्च दानं नीतिमवत्तथा ॥९६॥ स पात्रे गर्हकार्येषु
रं तं गान्धवा मुनिः तेमाय योपयाचे वे राजानं स्वदृसंयुतः ॥९७॥ गुरोश्च दक्षिणार्थं मे देहि
श्यामकर्णकान् ॥ सहस्राश्च सख्यायायुक्तांस्तं स प्रभः सर्व भूभुजां ॥९८॥ माधवीं स्वां ततः

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥मा०॥ त्तांस्मैदद्दौकन्यांमहीपतिः॥तथातस्यमुनेःकार्यंकृतंसर्वंप्रजापते॥७९॥ततःसराजन्नागाद् ॥ल०॥
८५ लोन्नरांगस्यददौपुनः॥यौवनंपुरवंशस्यस्वंचकारनराधिपं॥८०॥दिशिदक्षिणपूर्वस्यांतुर्व
संपुत्रमादिशत्॥दक्षिणापश्चिमायांसयदुंश्रेष्ठंन्ययोजयत्॥८१॥प्रतीच्यामुत्तरायांस
द्रुह्युंचानुमयोजयत्॥तेरियंपृथिवीसर्वाधर्मतःपरिपालिता॥८२॥सचत्रिसार्वभौमेनपु
रुखात्रराजसुच॥धर्मयुक्तोविनितामासस्यसंघःप्रतापवान्॥८३॥तेनोवनंययौराजात
पापत्तपनुत्तमं॥अंतेतंनगामस्वर्गंसिनानाभोगपदंपरं॥८४॥तत्रसवनितिकाम्यंबुभुजे
भोगमुत्तमं॥नमसंमेचस्वर्गेषुपुण्यभोगकरंनरंदैत्यगर्वेणसंयुक्तमिदंस्वांप्रपन्नगाद्दसः
वृपाराजन्मद्भूपुण्यंकीदृशांप्रकृतंवद॥८५॥ततस्वंनरस्याद्दैलिन्नवान्वमोदंसंयुतः॥न ॥८५॥
संख्याविद्यतेदेवाममपुण्यस्यदेवप॥८६॥स्वर्गेषुयेस्थितादेवाःपुण्यकर्मकराइमे॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

नमेकलांत्वपुण्यस्यफलमेतेद्देवनायक॥७८॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वातमिंद्रःप्रसुवाचह॥नज्ञानासि
महाराजएषांपुण्यप्रमावकं॥७९॥सर्वानिमांस्थिरस्त्वंसर्वप्रमोहसमन्वितः॥स्वप्रज्ञासांतया
पुण्यंवदंसपारमेयमां॥८०॥तेनतेपुण्यमुग्रंतंसर्वंनष्टंनराधिप॥पतस्वत्वंमहीपृष्ठेपुनः
पुण्यंसमाचर॥८१॥ततःपपातभूपृष्ठेययातिर्दुःखसंयुतः॥[illegible]तंपतंतंचदे
वित्रादर्दृशुःसाविमुक्त्यर्कः॥८२॥मातामहंचविज्ञायदद्दुःपुण्यंपुनःस्वकं॥तेनस्वर्गस्थि
तोयत्रास्मुमोदद्देवतास्वयं॥८३॥ततस्तंनारदोयोगीज्ञगादकरुणायुतः॥ त्वयाविघ्नामहा
राजप्राप्तःपुण्यविनाशकृत्॥८४॥विघ्नेशंभक्तराजंस्त्वंमंत्रेस्थानंदुगस्ततःभविष्यसिनसं
देहोनात्रहूमौपतिष्यसि॥८५॥ततस्तेनगणेशास्यमंत्रोदत्तोदनाप्सरः॥तंजजापययाति
श्चगणेशध्यानतत्परः॥८६॥पुण्यक्षयेसराजेंद्रःशुक्रगयाप्रजापते॥गणेशाप्रययौभक्त्या

॥सौ॰ गाणपत्यो महायशाः ॥८७॥ ययातेश्चरितं पुण्यं संक्षेपेण निरूपितं ॥ शृण्वते कामदं पूर्वं भवि ॥न०॥
८६ ष्यति न संशयः ॥८८॥ इति श्रीमद्दैसैमो हृ०त०म० ययातिचरितनामेकत्रिंशोध्यायः ॥३१॥
सु॰ हृ॰॥ यदोरप्यभवन्पुत्राश्चत्वारो देवसन्निभाः ॥ सहस्रजित्तथाल्पष्टस्ततः पुत्रोऽभवद्
नातक्षिन्नाम विख्यातस्तस्य पुत्रास्त्रयोभवन् ॥ हैहयश्च हयश्चैव वपुर्हयस्तदादृतः ॥२॥
हैहयस्याभवत्पुत्रो धर्मद्दयाभिविश्रुतः ॥ तस्य पुत्रोऽभवत्कुंतिः साहंजिस्तत्सुतः स्मृतः ॥३॥
साहंजेरभवत्पुत्रो महिष्मान्नाम पार्थिव ॥ माहिष्मतीन्तु नगरी वासितायेन भूभुजा ॥४॥
तस्य पुत्रो भद्रसेनो दुर्दमस्तत्सुतस्तजः ध नकश्चापरो धीमान्मुख्यो बभूव पार्थिवः
धनकादभवन्पुत्राश्चत्वारो लोकविश्रुताः ॥ कृतवीर्यः कृताग्निश्च कृत वर्मा ततः स्मृतः ॥५॥ ८६॥
कृतौजाश्च तथा दृक्षस्तत्र श्रेष्ठः प्रतापवान् ॥ बभूव दानशीलश्च बल वीर्यो महीपतिः ॥६॥

तेनैव पृथिवीमध्ये चतुर्थीव्रतहेतवे गापरा ॥ प्रकाशिता प्रलापश्च स्वर्गमाहिष्मिस्थप्रदा ॥ ८ ॥
ऋष्यस्तु वाच ॥ कथं तेनन पालनेन चतुर्थी भूमिमंडले ॥ संमानिता महायोगी न्वदन स्वचरि
त्रकं ॥ ९ ॥ श्रुत्वा कथामतं स्वामिन् हर्षनिर्भर तमिवर्द्धता ॥ अतो विस्तरभावेन कथयस्व क
थानकं ॥ १० ॥ सूत उवाच ॥ माहिष्मत्यां महापुर्यां सोमनामा भवत्पुरा ॥ अंत्यजो द्रव्यलु
ब्धश्च पापकर्मपरायणः ॥ ११ ॥ स तु मार्गे जनान्नित्यं पीडयामास यत्ततानदिने दिने ॥ मांसविक्र
यकारी च पश्चन् हत्वा निरंतरं ॥ १२ ॥ एकदा माघमासस्य चतुर्थी कृष्णपक्षगा ॥ समागत्य
तत्रासौ विचचार वनांतरे ॥ १३ ॥ महापर्वतदेशं स जनानां प्रवधाय च ॥ प्रययौ दैवयोगे
न मिलितं तत्र किंचन ॥ १४ ॥ अन्नं फलं विहीनो यं वश्यामलोभसंयुतः ॥ मिलितं तत्र नो
किंचित्तथा मतश्च वारहा ॥ १५ ॥ ततो सायंसमागमं सूर्यस्तं दृष्ट्वा च यदृच्छमति ॥ गमनाय तं

।।मै०।। पावकेमार्गसंस्थो बभूव ह ।।१६।। मार्गे ह्रिषोद्विजास्तत्र दृष्ट्वा हृदेनासंख्यकान् ।। तान् ।।त०।।
८१।। हत्वास तद्वीर्यं वैरघ्नी बालग्रहं ययौ ।।१७।। वैद्रांद्देय ततः प्राप्तं भुजे भोजनाकुलं ।। पुत्रं गणे
शानामानमाहूयामास तेन सः ।।१८।। कदं दुष्टं पुनस्तात् हस्यकारपापमुत्वगं कस्य पस्तव
तुष्ट्यं सिममास्वादये विधाः ।।१९।। तत्र गतैस्तु ताहृताम्लामानिनं तं प्रसमाययुः ।। कैलासा
गोपस्थानेनि सुस्तं ते विमानगं ।।२०।। स्वर्गमार्गेषु देवैश्च ब्रह्मविष्णुदिभिः स्तुतः ।। वि
मानगैः स्तूयमानः सप्रविवेश ।। शिवास्पदं ।।२१।। तत्र भुक्त्वा स भोगान् स पपात पृथिवी
तले ।। माहिष्मत्यां सुतो जज्ञे धनकस्य महाबलः ।।२२।। कृतवीर्य इति ख्यातो नानाधर्म
परायणः ।। देवविप्रातिथिप्रेम्णु बंभुवयत्नकारकः ।।२३।। जपुत्रः सोऽभवत्तानाकृत ।।८६।।
वीर्यः प्रतापवान् ।। पुत्रार्थं यतते सोऽतं नानाधर्मपरायणः ।।२४।। न लेभे संततिं राज्ञा

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

ततो नितुरलसंयुतः। प्रधानेषु समास्थिष्वारास्यं निहतकंटकं॥२५॥ सपत्नि कोवनं राज्ञा यथो
तपसि संस्थितः। पूर्वसंस्कारयोगेन गणेशप्रीतिमानभूत्॥२६॥ नानातपःप्रकारा सौत
था पि संततिर्नृपः॥ नैव लेभे च प्रज्ञानाथ नेत्रमात्रावशेषितः॥२७॥ अस्थित्वचा समायुक्तं
दृष्ट्वा तं नारदो मुनिः। स्वर्गस्थ धनकं तत्रस्त तांत्त मवदन्नृपं॥२८॥ न च पुत्रो वने संस्थः पु
त्रार्थं यतते नृपः॥ नानायत्नसमायुक्तो अस्थित्वचायुतो भवत्॥२९॥ न लेभे संततिं रा
जा स्वस्य काले मरिष्यति॥ पुत्रहीनस्य भो राजन् कागतिः प्रभवेद्दृढ॥३०॥ इत्युक्त्वांतं मु
नींद्रं स यथोकेला समादृतः॥ धनेकोमन सा सं तं विचारमकरो च्च तनः॥३१॥ ब्राह्मणां
नारदं च पि सर्वज्ञं तेन स्वनिर्नितं॥ भविष्य तिन संदेह स्ततः सोपि यथोविधि॥३२॥ प्रति
पश्यन्तु ष्टाव नानास्तोत्रैः प्रजापतिं॥ ७ वाम्यक्तं महाभागं विनयेन समन्वितः॥३३॥

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

॥गौ०॥ धनकतं०॥धर्मशीलस्य मे पुत्रः पुत्रहीनो बभूव ह॥पुत्रार्थं यतते ब्रह्मन् नानातपःपरायणः ॥व्र०॥
८८ राज्यादिकं समुत्सृज्य वनेषु संस्थितोऽपि ते॥तपस्तेनाचरो घोरो सावस्थिचर्मवितो बभौ॥
केनोपायेन पुत्रस्य भवतीति वदस्व मे॥प्रापयिष्याम्यहं तत्र स्ववंशस्य विवृद्धये॥२६॥
तदास्तं प्रसुवान्वे देवः चनं चानुपानतः॥पूर्वजन्मनि संभूतं छिद्रं पुत्र तस्साधनं॥२७॥पु
नः प्रोवाच स तं देवो विधिं सर्वार्थकोविदः॥पुत्रप्राप्तयमिदं कमुपायं सर्वसिद्धिदं॥२८॥
ज्ञातानेन व्रतं तेन कृतं संकष्टहारकं॥चतुर्थीप्रभवं तस्य पापं सर्वं लयं गतः॥२९॥सा
हाय्यपानि न स्यंति संकष्टीव्रतसाधनात्॥संकष्टे व्रतसंभूते दिवसे य कृतं भवेत्
तदेवास्य भावेन तिष्ठति नात्र संशयः॥चतुर्थ्यां प्रियवल्लभायां पुण्यमेवसमा
चरेत्॥३०॥तव पुत्रेण यातेऽहं दृष्टाहं नाज्ञाधरणोहताः॥चतुर्थ्यां पूर्वजन्मस्थेन ॥८८॥

पापं तस्मिन्कृतं महत्॥७३॥ नानातपःप्रभावेणान्यतीर्थादिकेन च॥ यत्नादपि प्रनष्टं तत्पापं त्वयं नै
व गमिष्यति॥७४॥ संकष्ट्यां यत्कृतं पापं वज्रलेपं च तत्स्मृतं॥ तत्र किंचिदुपायेन तथापि शृणु
मे वच॥७५॥ येन संकष्टिका पुण्या चतुर्थी साधिता नृप॥ तस्य जन्मादिकं नैव संभविष्यति का
र्यपुनः॥७६॥ चतुर्विधं प्रजानीहि सर्वं मायामयं जगत्॥ संकष्टं च जीवानां तेन युक्ता
भ्रमंति ते॥७७॥ चतुर्थी गणनाथस्य संकष्टी साधिता यदा॥ तस्य चतुर्विधं कष्टं न प्रभवेत्
दा च न॥७८॥ ब्रह्मणि ब्रह्मभक्तो तस्यानंदे यायाति नरः॥ अंतस्येव प्रभावेण ब्रह्मलोके सुखमा
प्नुयात्॥७९॥ चतुर्थ्यां पापकारी ये तेषां मुक्तिर्न विद्यते॥ पापयुक्तास्तया राजन्नस्वर्गस्थि
ता भवंति ते॥७९॥८०॥ पुनर्जन्म धराभूमौ तत्र पापफलं स्वकं॥ भुंजंति च पुनस्ते गणप
या भवंति ते॥८०॥ अतो गणेनादृतेः सर्वे लोकास्तद्व्यापिनो नराः॥ पापभोगार्थमेवं च तत्र वु

॥मौ० त्रोधुना भवेत् ॥५१॥ चतुर्थ्यां यत्कृतं पापं चतुर्थी हंति तत्सदा ॥ तदर्थं तिसुतोराजंश्चतुर्थी समच ॥८०॥
८९ रिष्यते ॥५२॥ तदा पापविहीनोयं भविता नात्र संशयः ॥ कुत्र युक्तश्च ते पुत्रो भविष्यति महाम
ते ॥५३॥ अपराधयुतैः कर्मभूतं नाशार्थमादरात् ॥ दूरितस्य महापुण्यं कर्तव्यं तेन नृपति ॥
चतुर्थ्यां महीमानं तत्स्यात्पितृहीनं भवं ॥ पापं क्रोधसमायुक्ता हंति मत्स्यक्रमेण सा ॥ अतो ब्र
ह्मपापार्थं संकष्टा ह्यत्र नीभवेत् ॥ तदा दूरं त्यक्त्वा पापं गमिष्यति दिनत्रये ॥५४॥ ततस्त्वं
करुणायुक्तः स विचंद्र नामा स्मरत ॥ कथयस्व महासेन सर्वज्ञ पयोराज प्रणम्य तं ॥५५॥ इति श्री
महांतेमो स्कं० तं० म० ॥ धनकन्तोपदेशो नाम द्वात्रिंशोध्यायः ॥३२॥ मुद्गल उवाच ॥
कृतं लब्ध्वा ससंतिरवतपुत्रकं गुणशालिनमायया ॥ धनकः कृतवीर्यस्य दृष्ट्वा प्रेम सद्यो जगाम ह ॥१॥
न धनकं पितरं दृष्ट्वा कृतवीर्यो नितान्तमतां ॥ पुत्रं राज्ञा समादाय तोषं गतस्तु हाप्यतः गामदत्तां ॥२॥ धन ॥८९॥

कंठ वाम॥ पुत्रनाना विधायताःकृतास्तया विशेषतः॥ पुत्रार्थमधुनैकं त्वं ममात्तया त्व
तं कुरु॥३॥ तेन पुण्येन पुत्रस्ते तव विताना त्रसंशयः॥ ब्रह्मलोकपितिंमेत दृष्टागतस्य
पुस्तकं॥४॥ इत्युक्त्वा पुत्रहस्ते तदत्वा पुस्तकमादयत॥ अंतर्दुर्निंयमोराज्ञा तन्नाग
रन्नपास्तत्र॥५॥ पुस्तकं हस्तगं दृष्ट्वा विस्मितोभूत्महर्षितः॥ पितरं दृष्ट्वा खिन्नोभूत्ता
सस्मारसस्तोदैवे॥६॥ ततः सपत्निकोराजा कृतवीर्योनिगामह॥ स्वपुरं मानि नस्ता
त्रमयानादिभिर्याददरात्ता॥७॥ ततः सब्राह्मणानाहूतासमाकार्यनिनामतान॥ पुस्त
कं दर्शयामास तस्यार्थे ब्राह्मणा जगुः॥८॥ अत्रोयन्माहात्मागपुस्तकेवृत्तमुत्त
मं लिखितं सर्वसंकष्टहारकं सर्वदं परं॥९॥ कृष्णपक्षेस्वतुर्थ्यां वैचंद्रोदये समागते
पूजनीयो विशेषेण गणेशः सिद्धिदायकः॥१०॥ पूजयित्वा गणाधीनां ततोर्घ्यं स्ति

॥ मौ० ध्यायेन्नृप॥ गणेशाय च चंद्राय दातव्यो व्रतकारिणा॥११॥ सर्वेंद्रियासमारभ्य गणेशास्मर ॥ ८० ॥
९० णेनृप॥ कर्तव्यं वर्जयेत्तत्र जलपानादिकं तथा॥१२॥ चंद्रायार्घ्यं ततो दत्वा सहस्रवारं नवोत्तम
तत्रश्च ब्राह्मणान् पंचसपत्निका नेमसतान्॥१३॥ भोजयेत्परमान्नेन मोदकादिभिरादरा
त्॥ पायसेन शर्करया घृतेन मधुरेण वा॥१४॥ ततः स्वयं सुहृद्भिश्च भोजनं वै समाचरेत्॥
दानं दद्याद्विप्रेभ्यो योषिद्भ्यः कंचुकादिकं॥१५॥ ततो जागरणं कार्यं गीतवाद्यस्तवेन
च॥ प्रभाते विमले स्नात्वा पूर्ववत्पूजयेद्विभुं॥१६॥ गणेशं च ततो विप्रान् भोजयेद्रव्यव
न्नृप॥ दक्षिणां पुष्कलां तेभ्यो दापयेतान्नमंत्रप॥१७॥ मासेमासे प्रकुर्यात्स्वं व्रतं गणेशस्य
संविदं॥ सदा संकष्टहीनस्या [illegible] तेस्वानंदगो भवेत्॥१८॥ अपारमहिमा पुत्रकं व्रतं प्रा
प्तं लभान्नृप॥ तदीयसंगयोगेन तत्र स्यैः सिद्धिदं भवेत्॥१९॥ न शक्नुवंति वक्तुं वक्तुं लोका ॥ ९० ॥
तं०

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

सं२

पिमपिप॥ लोकानामुपकाराय भविष्यति विनोषतः॥२०॥ चतुर्विधं जगत्सर्वं कंटकं मुच्यते॥
तस्माद्दुःखनदीनार्थं व्रतमिदं भविष्यति॥२१॥ इह भुक्त्वाखिलान्भोगान्दुर्लभान्देवभो
क्लि२ ग्यकान्॥ अंते मुमवाप्नोति व्रतस्यास्य प्रसादतः॥२२॥ एवमुक्त्वा द्विजाः सर्वे गिताः स्वस्वा
श्रमे ता हा॥ कार्तवीर्यस्तथा राजा चकार व्रतमुत्तमं॥२३॥ सूत उवाच॥ मुद्गलस्य वचः
श्रुत्वा हृष्टो यमाप्य नापतिः॥ जगाद तं पुनर्वाक्यं संशयोच्छेदनाय सः॥२४॥ [redacted] य५
[redacted] द्र सूत उवाच॥ कार्तवीर्यो हि मारभ्य व्रतं भव्यं समागतं॥ सामान्नाम्नां
सजेनैव कृतं कथं महामुने॥२५॥ चतुर्थीव्रतपुण्येन सेवक तवीयकिः॥ वंशवर्णि
तं विप्र तया संशयदायके॥२६॥ अतः संशयनाशार्थं वद मुद्गल मे वचः॥ सर्वज्ञस्त्वं
क्षा१ न संदेहः सोद्योगी श्वरो महान्॥२७॥ मुद्गल उवाच॥ प्रजापतेश्च पाहस्त्र वचनं मे मया

ष्य०

मो० मते॥येनतेसंशयोनाशंगमिष्यति नसंशयः॥२८॥व्रतंगाणेश्वरंह्यस्यचतुर्थीसंज्ञकंपरं॥संकष्टहर त्र
९१ यां-२ णंप्रोक्तंजानीहितसुराननं॥२९॥पृथिव्यांस्वर्गसिद्धिलेचपातालेसर्वसंमतं॥चतुर्थीचसमुत्पन्ना
नदारभ्यप्रतिष्ठितं॥३०॥जनास्तन्नैवजानंतिपृथिव्यांकुत्रचित्प्रभो॥कृतवीर्याच्चसर्वत्रप्रकाश
मगमद्भुतं॥३१॥एतत्तेसर्वमाख्यातंशृणुतस्यकथानकं॥कृतवीर्यस्यभूपस्यपुण्यदंशृणुएव
तेभवेत॥३२॥छ॥इतिश्रीमहासेमोद्गले०पु०म०कृतवीर्यव्रतप्राप्तिवर्णनंनामत्रयत्रिंशो
त्र४ ध्यायः॥३३॥छ॥मुद्गलउवाच॥वर्षमात्रंव्रतेनैवगतंपापंलयंमहत्॥द्वादशाब्दस्यहत्याख्यंतत्रोरा
जायभोविधे॥१॥व्रतपुण्यप्रभावेणससहाभूनृपांगना॥सुषुवेशुभवेलायांपुत्रंतेजस्विनांवर ॥६१॥
रं॥हस्तपादविहीनंतंदृष्ट्वामाताररोदह॥कृतवीर्यस्तथासर्वैःप्रधानैर्बोधितोभवत्॥३॥सहका
शोकंस्वपंराजाचकारक्तालकमवि॥महास्तवयुतंसर्वैर्नगरेसंस्थितोभवत्॥४॥रात्रौस्वप्नेदद

श्रसौ दत्तात्रेयं च योगिनं ॥ तेन यत्कथितं स्वप्ने तच्छृणुष्व प्रजापते ॥ ५ ॥ द्वादशे गतवर्षेषु पुत्रस्य
ते नृपोत्तम ॥ आगमिष्यामि ते गेहं सांगं पुत्रं करोम्यहं ॥ ६ ॥ मा चिंतां कुरु राजेंद्र गणनाथप्रसाद
नः पुत्रोयं ते सुतेजस्वी देवमान्यो भविष्यति ॥ ७ ॥ ततः सोंतर्दधे योगी दत्तात्रेयस्तथा नृप ॥ प्रबु
द्धो हर्षयुक्तः सन् भूव गणपं स्मरन् ॥ ८ ॥ ततस्तेन पृथिव्यां तु घोषः सर्वत्र कारितः ॥ चतुर्थ्यां शुक्ल
पक्षस्य व्रतं कार्यं जनैः सदा ॥ ९ ॥ येन व्रतमिदं नैव कृतं चेत्तं निहन्म्यहं ॥ चंडालादिद्विजांतास्ते च
क्रुर्व्रतं विशेषतः ॥ १० ॥ अष्टवर्षसमायुक्ता नरा नार्यः स्म मानद ॥ अकुर्वन् विधिवत्सर्वत्र
तं गणेश्वरं महत् ॥ ११ ॥ तस्य राज्ये नरः कोपि दुःखयुक्तो न भूवन ॥ नवं व्याधिभयं न दुरोगादि
कभयं नहि ॥ १२ ॥ ततो द्वादशवर्षेषु गतेषु स जगाम ह ॥ दत्तो योगी द्रुसेव्यश्च तं ननाम नृपाधि
पः ॥ १३ ॥ पूजितो भोजितस्तेन दत्तस्तमब्रवीद्वचः ॥ पुत्रं दर्शय ते राजन्नहं द्रष्टुमागतः ॥ १४ ॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो०
९२

ततः संहर्षितो राजा दृष्ट्वा पुत्रं च तत्करे ॥ उत्संगे गृह्य योगींद्रो राजानं प्रत्युवाच ह ॥१५॥ राजन्ननेन तया रा०
पातोंगहीनस्त्वमजानता ॥ कृतं तु तेन ते पुत्रोंगहीनः प्रबभूव ह ॥१६॥ अतस्य जागरे राजन् जृंभितं च
पुनः पुनः ॥ नावमननं तस्यात्र कृतं तेनायमीदृशः ॥१७॥ अतस्यायं प्रभावेण विष्णुः साक्षान्नराकृ
तिः ॥ पुत्रो भवत्त्वदंशेन विख्यातः प्रभविष्यति ॥१८॥ ततः एकाक्षरं मंत्रं दत्तौ तस्मै महामुनिः ॥ वि
धिपूर्वं गणेशस्य कार्त्तवीर्याय धीमते ॥१९॥ अनुष्ठानं समादिश्य ह्यादृशाद्ध मयप्रभुः ॥ अंतर्द्धा
नं च कारासौ राजा संहर्षितो भवत् ॥२०॥ प्रवालक्षेत्रसान्निध्ये वने व्याघ्रादिसंयुते ॥ पुत्रं संस्थाप्य
जने राजा दुःखितश्च बभूव ह ॥२१॥ ततश्च कार्त्तवीर्येण तपस्तप्तं सुदारुणं ॥ वायुमात्राशनेनैव ध्या ॥९२॥
त्वा हृदि गजाननं ॥२२॥ मंत्रं जजाप मोदक्षहस्त्रपार विवर्जितः ॥ देहभावमतिक्रम्य संस्थितः काष्ठ
वद्भूमौ ॥२३॥ तस्य तपः प्रभावेण वने निर्वैरभावतः ॥ प्राणिनः संचरंति स्म गजसिंहादयः सदा ॥२४॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

एवंद्वादशवर्षाणि गता निजपत्नोर्यदा॥नंतनंदाय योदुंढिर्भक्तं परमभाविकं॥२५॥नडागमध्य
भागात्तं निःसृतं गणपं नृपः॥दृष्ट्वाननाम विघ्नेशं पुष्ट्यभक्तिसंयुतः॥२६॥ हर्षेणमहतायुक्त
स्तुष्टावतं गजाननं॥सरोमांचो महावीरः कार्तवीर्यो महायशाः॥२७॥कार्तवीर्यउ०॥नमस्तेग
णनाथाय विघ्नेशाय नमोनमः॥विनायकाय देवेश सर्वेषां पतये नमः॥२८॥निर्गुणाय परे
शाय परात्परतराय वै॥अनादये च सर्वादि पूज्याय तेनमोनमः॥२९॥सर्वपूज्याय देवेंद्रदीन
पालाय तेनमः॥ब्रह्मणे ब्रह्मणांचैव ब्रह्मदात्रेनमोनमः॥३०॥निराकाराय साकाररूपाय पर
मात्मने॥योगाय योगदात्रे ते शांतिरूपाय वैनमः॥३१॥सदाज्ञानघनायैव कर्ममार्गमवर्तिने
॥आनंदाय सदानंदाकं देहरूपाय तेनमः॥३२॥रजसा सृष्टिकर्त्रे ते सत्वेन पालकाय च॥तामसेन
च संहर्त्रे गुणेशाय नमोनमः॥३३॥नानामायाधरायैव नानामाया विवर्जिता॥मायिभ्यो मोहदा

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मै०
६२

त्रैवै मायेमायिकेतेनमः॥३४॥ स्वानंदपतये तुभ्यं सिद्धिबुद्धिवराय च॥ सिद्धिबुद्धिप्रदात्रे च लंबोद १०
रने मास्तुते॥३५॥ किं स्तौमि गणनाथ [illegible] थतां यत्र वेदा विसिस्मिरे॥ शिवविष्ण्वादयश्चैव योगिनो
योगरूपिणं॥३६॥ ततस्तुष्टो गणनाथस्तु जगाद भक्तमुत्तमं॥ वरं वृणु महाभाग कार्तवीर्य मनेप्सि
तं॥३७॥ त्वया कृतं मदीयं यत्स्तोत्रं सर्वप्रदं भवेत्॥ अंगहीनस्य सर्वस्य सांगदं प्रभविष्यति॥३८॥
मम प्रजांते भावेन नरः स्तोत्रमिदं पठेत्॥ तस्य सांगं सदा सर्वं करोमि स्तोत्रपाठतः॥३९॥ इह भु
क्त्वाखिलान् भोगान् पुत्रपौत्रादिसंयुतः॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो भविष्यति॥४०॥ ततस्तं
कार्त्तवीर्यश्च जगाद गणनायकं॥ हर्षयुक्तो महाभक्तो भक्तेशं भक्तवत्सलः॥४१॥ कार्तवीर्य उ० ॥६३॥
किं वृणोमि गणाधीश सर्वं मायामयं विभो॥ तव दर्शनमात्रेण मया ज्ञातं न संशयः॥४२॥ तदपि
सुहृदां स्वामिन् संतोषार्थं वृणोम्यहं॥ शरीरे चारुतां देहि भक्तिं त्वच्चरणे प्रभो॥४३॥ यं यमिच्छामि

नतं च सफलं मे गजानन ॥ भवतु त्वत्प्रसादेन राज्यं पूर्णं प्रदेहि च ॥४४॥ अस्मिन्क्षेत्रे स्थिरा भूत्वा म
त्कान्यालय विघ्नप ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां ब्रह्मभूत परं कुरु ॥४५॥ प्रवालमयरूपेण मया दृष्टो
गजानन ॥ प्रवालक्षेत्रमित्युक्तं नाम्ना भवतु नित्यदा ॥४६॥ सदा विजयसंयुक्तं सहस्रभुजसंयुतं ॥
मां कुरुष्व दयासिंधो विष्णुतुल्यपराक्रमं ॥४७॥ मदीयसेवनं देव देवेव वश्यं सदा भवेत् ॥ मंत्रादि
कं तु मे नाथ भवतु त्वत्प्रसादतः ॥४८॥ मदीयस्मरणेनैव गतं प्राप्तं कुरु प्रभो ॥ नमस्य मंत्रि लोकेषु
सेंद्रादिषु भवेत्किल ॥४९॥ ततस्तं गणनाथः स तथेति प्रत्युवाच ह ॥ सर्वं ते भविता राजन्मत्प्र
सादान्न संशयः ॥५०॥ मदीयस्मरणेनैव मंत्रादीनां प्रसेवया ॥ निर्विघ्नं ते च राजेंद्र भविष्यति निरंत
रं ॥५१॥ एवमुक्त्वा गणेशानस्तत्रांतर्द्धानं जगाम ह ॥ ततस्तस्य प्रजानाथदेहः सांगो बभूव ह ॥५२॥
सहस्रभुजसंयुक्तो बभूव यादसंयुतः ॥ महाबलो महावीर्यस्तेजसा संयुतो भवत् ॥५३॥ घोरस्ते

मो०
९५

तत्र देवा द्वयो जग्मुर्दर्शनार्थं नृपस्य च ॥ साक्षाद्विष्णुः कलांशेन कर्त्तवीर्यो बिभो नृप ॥ ५४ ॥ ततस्ते नृ०
न द्विजैः सार्द्धं स्थापिता मूर्तिरादरात् ॥ गणेश्वरस्य तां राजा पुपूज भक्तिसंयुतः ॥ ५५ ॥ पूजार्थं ब्रा
ह्मणांस्तत्र स्थापयामास भूमिपः ॥ ततो देवान् द्विजांस्तत्र पुपूज स यथाविधि ॥ ५६ ॥ ततनामय
ति. पुत्रस्तां स्ते पितस्यैव रानददुः ॥ हर्षितास्ते पुनः स्वर्गं जग्मुर्देवाः सवासवाः ॥ ५७ ॥ कार्त्तवी
र्यो रथस्थः स ययौ स्वनगरं ततः ॥ दृष्ट्वैतं हर्षितास्तत्र तां तं नययुः सर्वनागराः ॥ ५८ ॥ प्रधानाश्च पण
ण्येनं सुहृद्भिरभिनंदितं ॥ अलंकृते पुरे सर्वैरानयामासुरादरात् ॥ ५९ ॥ मातरं पितरं सोपि ननाम
म हर्षसंयुतः ॥ ताभ्यामाशीर्भिरखिलं तं मुदितश्चासनो बभौ ॥ ६० ॥ ततः कियति काले तं पुत्रं स्थाप्य
यशस्विनं ॥ स्वराज्ये कृतवीर्यश्च सस्त्रीकः प्रययौ वनं ॥ ६१ ॥ तत्र गणपतिं राजा भजन्नन्यचेतसः ॥ ९४ ॥
॥ स्वल्पकालेन सोपि तं सस्त्रीको गणपं ययौ ॥ ६२ ॥ तस्य राज्ये जनाः सर्वे संकष्टिव्रतकारकाः ॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

ऋमेणगणनाथंतेयपुर्हस्मिप्रजापते॥६३॥इदंचकृतवीर्यस्यचरित्रंयःशृणोतिचेत्॥पठतिनस्य
संकष्टंचतुर्विधंभवेन्नच॥६४॥इतिश्रीमद्गांशेमौद्गले०नृ०म०॥कृतवीर्यचरित्रंनामचतुः
त्रिंशोध्यायः॥३४॥मुद्गलउ०॥ततःसकार्तवीर्योयंचकारराज्यमुत्तमं॥धर्मेणराजनीत्यास्वां
पालयामासहिप्रजां॥१॥ततस्तेनचभूपेनजिताःसर्वेमहीभृतः॥सप्तद्वीपवतींपृथ्वींबुभुजेब
लसंयुतः॥२॥हैवैःसंस्थापितंनामसहस्रार्जुनमाहरात्॥नसमंतेनकिंचिद्वैबभूवक्षत्रिमंडले
॥३॥स्वर्गेहिवाद्यपक्षैवआसन्यक्षाबभूविरे॥यदाक्रुद्धःस्वयंराजानहास्यर्गंगमिष्यति॥४॥नसं
ख्यावर्ततेतस्यसैन्यानानांचप्रजापते॥यशसातेजसापूर्णंपूरितंतेनवैजगत्॥५॥एकदान
र्मदामध्येविक्रीडस्त्रिकोनृपः॥सहस्रैर्बाहुभिस्तत्रजलौघंध्रसलीलया॥६॥तत्रयेतनर्मदा
तीरेरावणःससहानुगः॥पुपूजशांकरंलिंगंजलोपस्थितआगतः॥७॥पूजाविधिंसशीघ्रेण

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो०
९५ समाप्य राक्षसाधिपः॥ पप्रच्छ केन दूतोऽयं जलौघः संप्रवर्तितः॥८॥ गत्वा दूतस्तथामात्यः क्षिप्रमुक्तं नृ०
स्त्वाकरोत्॥ तं दृनिष्पामि संक्रुद्धो विस्मयं गेन दुःखितः॥९॥ ततस्ते त्वरयाजग्मुर्दृष्ट्वा तं कार्तवी
र्यकं॥ समाचख्युर्महाहैहयं रावणं विस्मिता विभो॥१०॥ श्रुत्वा वृत्तान्तमेवं स रावणस्तं ययौ नृप
॥ प्रधानैः षड्भिरसंतं क्रोधयुक्तः प्रतापवान्॥११॥ सहस्रा रावणं दृष्ट्वा गदां गृह्य महाबलः॥
आदृर्वसत्रेण संयुक्तो युयुधेऽर्जुन एकलः॥१२॥ गदायुद्धं महाघोरं तत्र तयोर्बभूव च॥ ततः स
गदया राजापि पिष्टे रावणं परं॥१३॥ कक्ष्वा त्विके मेतस्य राक्षसस्य नराधिपः॥ भ्रहयामास
वेदृस्सपपात रावणो हतः॥१४॥ तं गृह्य स्वगृहे भूपो यमोतत्र बबंध सः॥ निकटे स्थापया ॥ ९५॥
मास सभायां खेलकारणात्॥१५॥ हसाम स्ताव मुक्तो तं दृष्ट्वा विक्रीडभूमिपः॥ ततस्तं मुनिव
पश्चि पुलस्त्यः सहसाययौ॥१६॥ तं प्रणम्य महाभागं गाण्यपसं विरोषतः॥ पुपू[illegible]जभक्ति

संपुक्तो भोजयामास यत्नतः ॥१७॥ पुनः प्रणम्य तं विप्रं कृतांजलिपुटः पुरः ॥ संस्थितस्तमुवा
चाथ मुनिः सर्वार्थकोविदः ॥१८॥ रावणं मुंच राजेंद्र मत्पौत्रं वरसंयुतं ॥ मित्रभावेन तिष्ठस्व राव
णस्य महामते ॥१९॥ तथेति तं जगादासौ मुमोच रावणं नृपः ॥ पुलस्त्यः प्रययौ स्थानं तमभि
वंद्य चाशिषा ॥२०॥ इत्यादितेजसा युक्तः साक्षाद्विष्णुमयो नृपः ॥ वर्णितुं न भवेच्छक्तो धर्मशीलो
बभूव ह ॥२१॥ दिग्जये येन राज्ञा वै समुद्रः पादघाततः ॥ ताडितः स विशीर्णोर्मिर्भूद्भयभीतः प्रजाप
ते ॥२२॥ यज्ञान् स विपुलांश्चक्रे भूरिदक्षिणसंयुतान् ॥ स्वाहास्वधावषट्कारैर्मुमुदुर्देवताद
यः ॥२३॥ येन पह्मार्थितं तत्र द्विजेन न तद्ददौ नृपः ॥ स्वस्वधर्मरतान् लोकान् कारयामास यत्नतः
॥२४॥ स हि गणेशभक्तिं स्वचकार नृपसत्तमः ॥ गाणपत्यप्रदीपश्चासीत्तीर्थदेवातिथिप्रियः ॥
२५॥ आगतः समपूरेखां यात्रां न च चकार ह ॥ वर्षमाषितोरा आपातार्थं को लुपः स्वयं ॥२६॥ ग त्रो॰ ९

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

लेशं स्थापयामास ब्राह्मणो मंत्रकोविदः ॥ प्रवालगणनाथं वै नाम रत्नापुरस्कृतं ॥ २७ ॥ एवं नाना
विधैर्भावैर्गणेशमभजत्सदा ॥ त्रिलोकं कीर्तिसंगीतो बभूव कृतवीर्यजः ॥ २८ ॥ चतुर्थीव्रतजेनैव
वतेजसा संयुतो बभौ ॥ अंगहीनप्रभावेण मोहयुक्तो बभूव ह ॥ २९ ॥ देवादीनामभून्मान्यः श्रिया
परमया युतः ॥ भोगयुक्तस्वभावेन विसस्मार गजाननं ॥ ३० ॥ सकाममंत्रं गणेशस्य ब्रह्मज्ञानमदे
नसः ॥ अहंकारेण रूपः सन् कुंभजाम्यवदद्बलः ॥ ३१ ॥ ततोतिविघ्नसंयुक्तो बभूव सोर्जुनः प्र
भो ॥ तच्छृणुष्व महाभाग कथयामि प्रचेष्टितं ॥ ३२ ॥ सैन्येन संयुतो राजा मृगयार्थं वनं ययौ ॥
नीलवेषधरो भूत्वा सैनिकास्तादृशा बभुः ॥ ३३ ॥ जघान विविधांस्तत्र मृगांस्तान्नगरे स्वके ॥ प्रे
षयामास दूतैः स बभ्राम यत्र तत्र वै ॥ ३४ ॥ ततो कस्मान्महाराजो ददर्शाश्रममुत्तमं ॥ मुनेः प
प्रच्छ राजासौ सचिवानाश्रमः कुतः ॥ ३५ ॥ तचुचुर्जमदग्नेर्वै मुनेराश्रम आगतः ॥ ततः सोपि

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मुनिंद्रक्षययोर्हर्षसमन्वितः॥३६॥प्रणम्य सचिवैर्मुख्यैः संवृतः सकृतांजलिः॥उवाच मुनि
शार्दूलं जमदग्निं महायशाः॥३७॥धन्यं मेघ महायोगिन् जन्मज्ञानादिकं तथा॥कुलं च पितरो
सर्वे सेहं प्रियुगदर्शनात्॥३८॥ततस्तं मुनिमुख्योसावासनादिकमादरात्॥दत्वा शिष्यैश्च सं
पूज्य पप्रच्छ कुशलादिकं॥३९॥प्रयोजनं तथा विप्रः पप्रच्छ राजसत्तमं॥मानयामास तं भूपं विलो
रंशा समुद्भवं॥४०॥ततो राजा मुनिं दृष्ट्वा जगाद हर्षसंयुतः॥तवाशीर्वचनेनैव कुशलं मे प्रवर्तते॥
४१॥मृगयासक्तचित्तोहमागतो मुनिसत्तम॥पूर्वपुण्यबलेनैव प्राप्तं ते दर्शनं महत्॥४२॥स
वैः सह महाभाग पवित्रोहं न संशयः॥दर्शनेनैव संतुष्ट आज्ञां देहि धुना प्रभो॥४३॥गमिष्या
मि ससैन्योहं नगरे स्वमहामते॥न तेस्समं च योगेन तपसा भासते मुने॥४४॥ततस्तं मुनि
मुख्यो सो जगाद हर्षसंयुतः॥विलोरंशाः स्वयं हि मे संप्राप्त आश्रमे धुना॥४५॥अनायासेन

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

भोराजन्नृतनत्वांप्रार्थयेविभो॥भुंक्ष्वकिंचिन्मयाहृत्तमपराह्णेसमागतः॥४६॥ततोराजाज्ञ
गारेहंभवतितंप्रणम्यसः॥स्वामिन्वनेषुमेसैन्यंक्षुधितंभ्रमणेरतं॥४७॥तस्यकथमेकोहंभुन
ज्मिमुनिसत्तम॥सर्वेषांभोजनेशक्तिर्वर्ततिनैवतेमुने॥४८॥वदामितेनयोगींद्रआज्ञांदेहिविभ
प्रभो॥गमिष्यामित्वयायुक्तोनगरेसैन्यसंयुतः॥४९॥ततस्तोराजशार्दूलमुवाचमुनिसत्तमः॥न
चिंतांकुरुराजेंद्रससैन्यंभोजयाम्यहं॥५०॥तपसामेमहाराजवश्यंब्रह्मांडमंडलं॥अतस्त्वं
गच्छनद्यांवैस्नानार्थंसर्वसंयुतः॥५१॥तथेतितंप्रणम्यासौजगामसैन्यसंयुतः॥स्नानार्थंविस्मि
तोभूत्वासहस्रार्जुनआदरात्॥५२॥इतिश्रीमद्हंसेमोद्गले०नृ०म०सहस्रार्जुननिमंत्रणोनामपं ॥९८॥
चत्रिंशोध्यायः॥३५॥मुद्गलउवाच॥गतेराजनिभोदक्षजमदग्निर्महामुनिः॥रेणुकांचसमाहू
यवाक्यंतमवदत्तत्स्वयं॥१॥ततस्ताभ्यांस्मृतादेवीकामधेनुःप्रजापते॥समागतांप्रसंपूज्यप्रा

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

थेयं तावुभौ समं ॥२॥ कार्तवीर्यः ससैन्यश्च भोजनाय निमंत्रितः ॥ तदर्थं कुरु कल्याणि यत्नं प्र
तरितास्व वै ॥३॥ तयोर्वचनमाकर्ण्य कामधेन्वा महत्पुरं ॥ रचितं स्वप्रभावेण परिखावप्रावि
तं ॥४॥ चतुर्विधान्नसंयुक्तं निर्ममे पाकशालिकां ॥ क्षणेन तां स समालोक्य हर्षितश्चाभव
न्मुनिः ॥५॥ शिष्यै राजानमाहूय ससैन्यं तं प्रजापते ॥ भोजयामास विप्रोसावन्नैर्नानाविधैः परैः
॥६॥ अमृतं कल्परूपं ते बुभुजुर्हर्षसंयुताः ॥ घृतमास्तेपलक्षं द्राहीनपक्षयामासुराकुलाः ॥७॥
ततस्तांबूलकान्सर्वेव भक्षुः प्रेमसंयुताः ॥ तैलाचस्त्रादिभिस्तत्र सत्कृता मुनिना प्रभुः ॥८॥
राजा सविस्मितो भूत्वा प्रणनाम महामुनिं ॥ आज्ञां गृहित्वा सैन्येन ययौ स्वनगरं प्रति ॥९॥ ग
च्छंतं तं प्रधानश्चोवाच विनयसंयुतः ॥ धेनुं प्रार्थय राजंस्त्वं ब्राह्मणस्त्वां प्रदास्यति ॥१०॥ र
त्नभूता महाराज धेनुरियं न संशयः ॥ तां विना राज्यमुग्रं ते निष्फलं भासते धुना ॥११॥ तस्य त

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो० हृचनंश्रुत्वाराजामोहेनसंयुतः॥ विघ्नेनपीडितोसौतमुवाचसचिवंवचः॥१२॥गच्छत्वंप्रार्थ्यवि रा०
९८ प्रेतंधेनुमानयसत्वरः॥तथेतिसैन्यमादायमुनिंदुष्टसमाययौ॥१३॥प्रधानोमुनिमुख्यंतंप्रण
म्याभिदधेवचः॥मुनेधेनुमिमांदेहिराज्ञेतिथिस्वरूपिणे॥१४॥ततस्तंकोपसंयुक्तंब्यात्यमु
निसत्तमः॥नदास्यामिमहामुख्यधेनुंदेवस्वरूपिणीं॥१५॥ततःसोपिमहावीरैर्गृह्यधेनुंबला
त्खलः॥निर्जगाममुनेस्तस्याश्रमात्कोपसमन्वितः॥१६॥ततोधेनुःसमाकृष्टासस्रजेबल
मुत्कटं॥तेनसैन्यंहतंतस्यप्रधानसहितंप्रभो॥१७॥ज्ञात्वावृत्तांतमुग्रंतत्क्षुभितःकार्तवीर्यजः
पुत्रार्थंगर्वसंयुक्तोययौतस्याश्रमंविधे॥१८॥ततस्तस्यमहत्सैन्यंहतंधेन्वाबलेनवै॥राजाखे ॥९८॥
दसमायुक्तःपपालगतमत्सरः॥कामधेनुर्गतास्वर्गंराजापुनःसमाययौ॥हृदिविध्यायबाणे
नमुनिंमृतंचकारह॥२०॥ततस्तंभर्त्स[illegible]यामासरेणुकाभूमिपाधम॥एकविंशतिवारे

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

स्तां विद्याय सर्वतो नृपः ॥२१॥ ततः साधुमिनास्त्रं नमुवाच तं नृपाधमं ॥ स्वल्पकालेन राजं स्त्वं मरिष्यसि न
संशयः ॥२२॥ सहस्रभुजच्छेदस्ते भविष्यति सुदुर्मते ॥ ततः सोपि भयाद्धिग्नो जगाम नगरे स्वके ॥२३॥ गते
भूपे मुनेः पत्नी रुरोद हा रुणस्वरा ॥ सस्मार तनयं रामं बद्रिकाश्रमगं प्रभुं ॥२४॥ स्मृतिमात्रेण रामः स
मयो मातुरंतिके ॥ दृष्ट्वा मृतं महाविप्रं पितरं प्ररुरोद ह ॥२५॥ मातरं बाणनिर्भिन्नां विदृश्य विशेष
तः ॥ प्रभुर्निष्कारायामास शरान् मातुः शरीरगान् ॥२६॥ ततस्तं रेणुका देवी सांत्वयामास युक्तितः ॥ मा
शोकं कुरु पुत्र त्वं स्थास्यामि निकटे प्रभो ॥२७॥ दग्धा त्रेयं समानिय कुरु कर्म यथाविधि ॥ आवां वै प्रभवि
ष्यावो देहे पुत्रौ पुनः प्रभो ॥२८॥ नान्योपायः कोन संदेहस्तस्माद्यत्नपरो भव ॥ जहि दुष्टं च भूपं त्वं हस्तानां
छेदनं कुरु ॥२९॥ ततस्त्वजनकं तत्र तस्य देहोद्भवे न च ॥ रक्तेन तर्पयस्व त्वं ततः सोपि भविष्यति ॥३०॥
ममांग एव विंशाश्च बाणास्तेन समर्पिताः ॥ एकविंशति वारं त्वं कुरु निःक्षत्रियां धरां ॥३१॥ एवमुक्त्वा गता

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

दृष्ट्वा भयसंयुक्तो रामः सस्मार मातरं ॥ स्मृतिमात्रेण सा याता शिरोमात्रप्रजापते ॥ पं ३

मो॰ देवी स्वर्गे दिहं विसृज्य सा ॥ रामस्तथा च काररासौ स्वेन सहितस्ततः ॥ ३२ ॥ पंचमे दिवसे रामः कर्म कृत्वा स ते
९९। मास्थितः ॥ दत्तात्रेयो ययौ स्थाने हृष्ट्वा भिक्षार्थमादरात् ॥ ३३ ॥ षष्ठे दिने समायातो व्याघ्रस्तत्र महाबलः
॥ तं दृष्ट्वा विस्मितो रामस्तं प्रोवाच हि रेणुका ॥ ३४ ॥ किमर्थं मातुलापुत्र तव रूपं हास्य मागता ॥ ततो वत्स मुनिम
करो ह्याघ्रः परमदुर्जयः ॥ ३५ ॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र दत्तात्रेयः समाययौ ॥ दृष्ट्वा तां राममामंत्र्यो वाच योग
विदां वरः ॥ ३६ ॥ किमर्थं रेणुका तात त्वया समागता ॥ न्यूनं दृष्टा विशेषेण कुरु कर्म यथाविधं ॥ ३७ ॥
वृत्तांतं कथयामास सम लं मुनिसत्तमं ॥ चकार कर्म सांगं तद्दत्तेन सहितः प्रभुः ॥ ३९ ॥ सपींडिकरणं
रामश्चकार द्वादशेहनि ॥ पाथियं द्रुममेवं सत्रयोदशादिनेनथा ॥ ४० ॥ ततः स जमदग्निस्तं दिव्यदेहः ॥९९॥
समागतः ॥ राममालिंग्य संहृष्टो बभूव मुनिसत्तमः ॥ ४१ ॥ जमदग्निं ततो दृष्ट्वा रेणुका हर्षसंयुता ॥
उवाच भगवं भीरो वो यथ पन्थो यथ राघवः ॥ ४२ ॥ गणेशं मंत्रराजेन भजंतं भावपूर्वकं ॥ तेन विघ्नविधि

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

नोचशांतिरूपौ भविष्यथः ॥५४॥ मरणं क्षत्रिहस्तेन युवाभ्यां प्राप्तमेव च ॥ विघ्नराजमविज्ञाय ज्ञातो दुःखेन सं
युतौ ॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य हृदि मंत्रं महामुनिः ॥ ताभ्यामेकाक्षरं विप्रो न पायुक्तौ बभूवतुः ॥५५॥ हन्तः स स्वा
श्रमेतद्वयोर्हर्षसमन्वितः ॥ पित्रोः सेवार्थमानंदाद्रामस्तत्र स्थिरोभवत् ॥५६॥ इति श्रीमदांत्येमौद्गले
०म न्वेणुकालमहाग्निसंजीवकरणं नाम षट्त्रिंशोध्यायः ॥३६॥ मुद्गल उवाच ॥ गते वर्षसहस्रे स त
पतो रापयौ प्रभुः ॥ भार्गवयोश्च विघ्नेशो वरदस्तावुवाच ह ॥१॥ गणेश उवाच ॥ रेणुके जमदग्ने हं वृणु
धा०८ तं वरमुत्तमं ॥ एकाक्षरविधानेन तपसा तोषितो भवे ॥२॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हर्षयुक्तौ बभूवतुः ॥ ऊचतु
र्गणराजं तौ भक्तिभावसमन्वितौ ॥३॥ तावूचतुः धन्यौ वं ज्ञो गणेशानं दर्शनेन तथा वयः ॥ तपः स्वा
ध्याय एवं त आवयोर्नात्र संशयः ॥४॥ एवमुक्त्वा प्रणम्यैनं पुपूजतुर्गणेश्वरं ॥ तुष्टुवतुः प्रहर्षेण स
रोमांचौ प्रजापते ॥५॥ तावूचतुः ॥ नमस्ते विघ्नपालाय भक्तानां विघ्नहारिणे ॥ विघ्नकर्त्रे ह्यभक्तानां ब्र

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मौ॰ ह्यभूतायतेनमः॥६॥अनादयेतनाधारवक्रतुंडस्वरूपिणे॥गणेशानअनंतानांगणानांपतयेनमः॥७॥ना न॰
१०० नाशक्तियुतायैवनानाभेदकरायते॥नानाभेदविहीनायहेरंबायनमोनमः॥८॥अमेममायायाचैवखेल
कायचढुंढये॥सिद्धिबुद्धिसहायायसिद्धिबुद्धिवरायच॥९॥स्वानंदपतयेतुभ्यंभक्तेभ्योयोगदायिने॥यो
गाकारायपोगायशांतिदायनमोनमः॥१०॥अखंडानंदरूपायभुक्तिमुक्तिप्रदायच॥लंबोदरायदेवायचै
कदंतायतेनमः॥११॥महोदरायविघ्नानांपतयेसुखदायिने॥मूषकध्वजिनेतुभ्यंमूषकवाहनायच॥१२
चतुर्भुजायसर्वेषांमादिपूज्यायभोगिने॥ज्येष्ठराजायसर्वेषांमातृपितृस्वरूपिणे॥१३॥यंस्तोतुंनसमर्था
श्चवेदादेवाःशिवादयः॥योगिनस्तंकथंस्तौमिहेतस्त्वांप्रणमावहे॥१४॥एवंस्तुत्वागणेशानंप्रणतौम
तिसंयुतौ॥तावुत्थाप्यगणाधीशउवाचहर्षसंयुतः॥१५॥वरंवृणुतंपुत्रौदास्यामिमनसीप्सितं॥ ॥१००५॥
यमिच्छथोमहाभागौभक्तिभावनियंत्रितः॥१६॥गणेशवचनंश्रुत्वादंपतीनमथोचतुः॥प्रणम्यचपु

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

नःपादौसंस्पृश्यहर्षसंयुतौ॥१७॥रेणुकाजमदग्निश्चचलुः॥यदिप्रसन्नभावेनवरदोसिगजानन॥तदोत
पादपद्मेनौभक्तिंदेहिसुखप्रदां॥१८॥योगशांतिंचविघ्नेशदेहियोगेश्वरोपरां॥गाणपत्यप्रियत्वंवैसदास्वा
नंददायकं॥१९॥ॐमित्युक्त्वागणाध्यक्षःपुनःप्रोवाचतौनदा॥दृष्ट्वाभक्तिंतयोर्भाविंभ[illegible]क्तेभ्यःसुखदा
यकः॥२०॥भवत्कृतमिदंमेयत्स्तोत्रंयोगप्रदंभवेत्॥यंयमिच्छतितंतंवैदास्यामिस्तोत्रपाठनः॥२१॥
जमदग्नेसदाशांतोभववेमभक्तिकारकः॥रेणुकेदेहसुखात्वंभजमांयोगभाविता॥२२॥लोकास्त्वांमस्व
काकारांपश्यंतिनात्रसंशयः॥ज्ञानदृष्ट्यातथासांगांपश्यंतिदेवतादयः॥२३॥एवमुक्त्वांतर्दधेसोग
स्म॰ णेशोविघ्ननायकः॥रेणुकाजमदग्निश्चस्वाश्रमस्थौबभूवतुः॥२४॥ततःकदाचिद्रामस्तौप्रणिपत्यकृ
तांजलिः॥उवाचपितरौवाक्यंसाक्षाद्विष्णुःप्रतापवान्॥२५॥रामउवाच॥अर्जुनंप्रहनिष्यामितथा
निःक्षत्रियांधरां॥करिष्यामिनसंदेहःपितरौभवदाज्ञया॥२६॥ततस्तं [redacted]॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

जमदग्निश्चोवाच हर्षसमन्वितः ॥ मा कुरुष्व तथा हिंसां राम गर्वं परित्यज ॥२७॥ ततस्तं भार्गवं राम उवाच वि
नयान्वितः ॥ मातुरग्रे प्रतिज्ञा च कृता मया मुनीश्वर ॥२८॥ तां सत्यां च करिष्यामि मा नृपन्ति परायणः ॥ रे
हस्यागं करिष्यामि नदर्थमथवा मुने ॥२९॥ तस्याग्रहं समालोक्य जगाद पुत्रमादरात् ॥ शंकरं गच्छ भो राम
स ते भीष्टं करिष्यति ॥३०॥ तौ प्रणम्य जगमासौ कैलासे शंकरं प्रभुं ॥ प्रणिपत्य महेशानं स्तुत्वा तमब्रवीद्वचः
॥३१॥ कार्तवीर्यं हनिष्यामि क्षत्रहीनां तथा धरां ॥ एकविंशतिवारं च तत्रोपायं वद प्रभो ॥३२॥ ततएका
क्षरं मंत्रं गणेशस्य ददौ शिवः ॥ रामायतं प्रणम्यासौ ययौ वनं महाबलः ॥३३॥ पूर्वजन्मनि देवस्य गणे
शस्य कृतं तपः ॥ वामनेनेन सततस्मृत्वा तत्र च तपसि संस्थितः ॥३४॥ वायुभक्षस्ततो मंत्रं जजाप ध्यानसं
युतः ॥ समाधिना महोग्रेण तोषयामास विघ्नपं ॥३५॥ गते वर्षशते पूर्णे तमाय योगजाननः ॥ भक्तं
भक्त्यासमायुक्तं महोग्रतपसायुतं ॥३६॥ उवाच तं महाभागं भार्गवं विष्णुमव्ययं ॥ वरं वृणु महाभाग हा

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

स्यामि भक्तिभावितः ॥३७॥ श्रुत्वा तस्य वचो रम्यमुत्थाय गणपं द्विजः ॥ ननाम दंडवद्भूमौ पुपूजतं वि
शेषतः ॥३८॥ पूजयित्वा पुनर्नत्वा तुष्टाव प्रह्वतां गतः ॥ रामो भक्तिरसेनैव संप्लुतः साश्रुलोचनः ॥३९॥
राम उवाच ॥ नमस्ते गणनाथाय भक्तानंदविवर्द्धन ॥ भक्तिप्रियाय देवाय हेरंबाय नमो नमः ॥४०॥ वे
दांतवेद्यरूपाय मनोवाणीमयाय च ॥ मनोवाणीविहीनाय योगाकाराय ते नमः ॥४१॥ गजवक्त्राय
वै तुभ्यं निर्गुणाय परात्मने ॥ सगुणाय नराकारकंठाय स्थायते नमः ॥४२॥ अनादये च सर्वेषां पूज्या
य सर्वदायिने ॥ आदिपूज्याय विघ्नेश नानाविघ्नप्रचालक ॥४३॥ विघ्नहंत्रे सुभक्तानां विघ्नकर्त्रे दुरा
त्मनां ॥ सदा स्वानंदनाथाय ढुंढिराजाय ते नमः ॥४४॥ वक्रतुंडाय ते नाथ लंबोदराय वै नमः ॥ सततं
शांतिरूपाय शांतिदाय नमो नमः ॥४५॥ महोदराय सिद्धेश्च बुद्धेश्च पतये नमः ॥ नानैश्वर्यप्रदात्रे
तेश्रमदाय नमो नमः ॥४६॥ नानाज्ञानप्रभेदैश्च मोहकर्त्रे नमो नमः ॥ सुभक्तानां सदा नाथ भ्रममो

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो० हारिहारिणे॥४७॥नानादैत्यनिहंत्रे च देवानां मदहारिणे॥सुरासुरमयायैव ब्रह्मेशायनमोनमः॥४८ गं०
१०२ सर्वत्रयोगरूपेण संयोगायोगहीनतः॥संस्थितं तं कथं स्तौमि त्वां विघ्नेशावरप्रभो॥४९॥यं समर्थाश्वि
ना धृष्टयोगिनः शेषकाश्यपः॥शिवादयश्च वेदाश्च स्तोतुं न प्रभवंति ते॥५०॥तं किं स्तौमि गणाधीश
मतस्त्वां प्रणतो भवं॥तेन तुष्टश्च मां नाथ पालयस्व हताश्रितं॥५१॥एवं संस्तुवतस्तस्य भक्तिभावेन
मानद॥भक्त्या रोमोद्गमः प्राप्तः कंठरोधो बभूव ह॥५२॥ननर्त परमानंदयुक्तो सौ भार्गवाग्रणीः॥
जय विघ्नेश हेरंब गणेशेति वदंस्तदा॥५३॥तं तथा भक्तिसंमग्नं वीक्ष्य देवो गजाननः॥उवाच साश्रु
नेत्रश्च सरोमांचः प्रजापते॥५४॥राम राम महाभाग शृणु मे परमं वचः॥धन्योसि सर्वभावेन भक्तो
मे मग्नतां गतः॥५५॥त्वया कृतमिदं स्तोत्रं भक्तिरसप्रदं भवेत्॥पठिष्यंति च यश्चैतच्छृणुयात्सग -॥१०२॥
नं प्रियं॥५६॥तस्याहं सकलां बाधां नाशयिष्यामि निसदा॥इह भुक्त्वाखिलान्भोगानंते स्वानंदगो

भवेत्॥५७॥ पंयं विंनयतिप्राज्ञस्तं तं हास्यामि वेञ्राव॥ मम मान्यः सहासो पि भविता नात्र संशयः॥५८॥ प
रशुं मे ग्रहाण त्वं तेन मतुल्यगो भवेः॥ जयिष्यसि महावीरमर्जुनं राजमिर्वृतं॥५९॥ निःक्षत्रियां तथा पृथ्वीं
करिष्यसि न संशयः॥ एकविंशतिवारं त्वं सहाजयसमन्वितः॥६०॥ नाम्ना ते सर्वविख्यातं भविष्यति शुभ
प्रदं॥ परशुराम इत्युक्तं स्मरणेन सुखप्रदं॥६१॥ यत्रान रक्षा महाभाग यज्ञाः स्थाप्य महीतले॥ ज्ञांनियो
गस्य भावेन मां भजिष्यसि निस्पृहः॥६२॥ एवमुक्त्वांतर्दधे सो जन्मिद्गम्यं गणेश्वरः॥ रामः संस्थापया
मास गणेशं ब्राह्मणैस्ततः॥६३॥ तं पूज्य स्वगृहं रामो ययौ हर्षसमन्वितः॥ रेणुकां जमदग्निं स नना
म परशुधरः॥६४॥ तयो राज्ञां गृहीत्वा स आशीर्भिश्च समन्वितः॥ जुहाव कार्तवीर्यं तं महाबलपरा
क्रमं॥६५॥ सिंहश्च कक्वैर्युक्ता राजानः सर्व आगताः॥ अयुध्याः सर्वभावेन देवादीनां महाबलः॥
६६॥ गणेशावरदानेन परशोस्तेन सा प्रभुः॥ रामः सर्वांश्च संग्रामे मारयामास यत्नतः॥६७॥ ततः

मो० १०३ सकार्तवीर्यंतंजघानरोषतोहठं॥युद्धंसहामहाघोरंबाहूंश्छिच्छेदलीलया॥६८॥ममारकार्तवीर्यश्चप २०
रशुनाप्रजापते॥ततःसविजयीरामःक्षत्रीणांप्रवधेरतः॥६९॥निःक्षत्रियांधरांतत्रचकारक्रोधसंयु
तः॥पुनर्ब्राह्मणवीर्येणक्षत्रियाःप्रबभूविरे॥७०॥रामेणैनपुनःसर्वेहताःक्षत्रिकुलोद्भवाः॥क्षत्रि
हीनाधरा हत्क्षत्रियपत्न्व पुनःपुनः॥७१॥एकविंशतिवारंसहत्वानिःक्षत्रियांधरां॥क्षत्रियाणांचर
क्तेनतर्पयामासपूर्वजान्॥७२॥यज्ञंकृत्वाददौपृथ्वींब्राह्मणेभ्योमहायशाः॥समुद्रेणततस्तस्मैद
त्तापृथ्वीमयाद्विधा॥७३॥तत्रायंसंस्थितोरामोभजतेगणनायकं॥अनन्यभावसंयुक्तोगाणपत्योधुना
महान्॥७४॥इदंतेकार्तवीर्यस्यरामस्यचमहाद्भुतं॥जमदग्नेरेणुकायाश्चरितंकथितंमया॥७५॥ ॥१०३॥
यःशृणोतिनरोभक्त्यापठतितस्यसंभवेत्॥भुक्तिमुक्तिप्रदंद सर्वतीर्थप्रदंपरः॥७६॥ ॥
इतिश्रीमत्संसेमौद्गले०न०म०परशुराम चरित्रंनामसप्तत्रिंशोध्यायः॥३७॥मुद्गलउवाच॥का

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

र्त्तवीर्यस्यपुत्रासन्शतंतत्रमहारथाः॥पंचैवबलिनःशूराधर्मात्मानोयशस्विनः॥१॥जयध्वजःशूरसे
नोवृषभोथपुरूर्जितौ॥तत्रजयध्वजोराजामुख्योभूत्सप्रजापतेः॥२॥जयध्वजस्यपुत्रोभूत्तालजंघः
प्रतापवान्॥तस्यपुत्रशतंजज्ञेतालजंघाइतिस्मृताः॥३॥तेषांज्येष्ठोमहाबाहुर्वीतिहोत्रोभवन्नृपः॥
प्र ४ वृषप्रभृतयश्चान्येयादवाःपुण्यकर्मिणः॥४॥वृषोवंशकरश्चासीत्तस्यपुत्रोभवन्मधुः॥मधोःपुत्र
शतंजज्ञेवृष्णिर्ज्येष्ठःसवंशकृत्॥५॥वीतिहोत्रसुतश्चैवानंतोनाममहायशाः॥दुर्जयस्तस्यपुत्रो
भूत्सर्वशास्त्रविशारदः॥६॥तस्यभार्यागुणैर्युक्तापातिव्रत्येपरायणा॥सतुवनेययौराजातत्रोर्व
शींददर्शह॥७॥तयासक्तःस्वयंकामीनसस्मारस्वकांस्त्रियं॥गतेबहुतिथेकालेकश्चेनबोधितोय
यो॥८॥स्वगृहंपुनरेवासौप्रायश्चित्तंचकारवै॥याजयामासतंकण्वःसविनीतोबभूवह॥९॥तस्यपु
त्रोबभूवापिसुप्रतीकइतिश्रुतः॥एतत्तेकथितंसर्वंसहस्रजित्कुलेभवं॥१०॥यमांपुत्रस्यवंशंचैवशृणु

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो० क्रोष्टोः प्रजापते॥ क्रोष्टोरेकोभवत्पुत्रो वृजिनवानितिश्रुतः॥११॥ तस्य पुत्रोभवत्स्वाहिः कुशेकस्तत्सुतो २०
१०५ मतः॥ कुशेकस्याभवत्पुत्रो नाम्ना चित्ररथो बली।१२। चित्ररथस्य पुत्रोभूच्छशबिंदुस्ततोभवत्॥ दशल
क्षसहस्राणि तेषु ज्येष्ठः पृथुश्रवाः॥१३॥ उशनास्तस्य पुत्रोभूद्धर्मः स एव कथ्यते॥ तस्माद्रुचकनामाभूत्त
तः पंचसुता मताः॥१४॥ तेषु वंशधरः प्रोक्तो ज्यामघो लोकविश्रुतः॥ तस्माद्विदर्भपुत्रोभूद्विदर्भाच्च कुशा
क्रथौ॥१५॥ लोमपादस्तृतीयस्तु बभ्रुस्तस्यात्मजोभवत्॥ धृतिस्तस्यात्मजः प्रोक्त उशिकस्तत्सुतोभ
वत्॥१६॥ उशिकात्तनुकोजातश्चेदिश्चैद्यस्ततोभवत्॥ तस्य पुत्रो महाबाहुः प्रभावान्कौशिकः स्मृ
तः॥१७॥ अभूत्तस्य सुतो धीमान्सुमंतश्च ततोमलः॥ अमलश्च सुतः प्रोक्तो निःश्वेतश्च महाब
लः॥१८॥ तस्य पुत्राभवन्दक्षयातं चैव महाबलः॥ क्रथस्याथ भवत्कुंतिर्धृष्टिस्तस्याथ निर्वृतिः॥१९॥ ॥१०४५॥
दशार्हस्तस्य व्योमोनस्तस्माज्जीमूतकस्ततः॥ विकृतिस्तस्य पुत्रोभूद्भीमरथो महाबलः॥२०॥ त

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

स्मान्नवरथोनामाबभूवचमहाबलः ॥ तस्यपुत्रोदशरथः शकुनिस्तस्यचात्मजः ॥ २१ ॥ तस्मात्करंभिः
संभूतोदेवरातोभवत्ततः ॥ ईजेसचाश्वमेधेनदेवक्षत्रश्चतत्सुतः ॥ २२ ॥ मधुस्तस्यसुतोजज्ञेतस्मात्कुरु
रजायत ॥ पुत्रद्वयमभूत्तस्यसुत्रामाचानुरेवच ॥ २३ ॥ अनोस्तुपुरुहोत्रोभूदंशुस्तस्यसुतोमतः ॥ अं
शुपः सात्वतोनाम तस्यपंचसुतामताः ॥ २४ ॥ भजमानोभजिर्दिव्योवृष्णिर्देवावृधोंधकः ॥ महाभो
जश्चविख्यातायादवेषुप्रजापते ॥ २५ ॥ भजमानस्यनिम्लोचिः किंकिणोवृष्णिरेवच ॥ अथदेवा
वृधोराजापुत्रार्थेतपआचरत् ॥ २६ ॥ बभ्रुः पुत्रोभवत्तस्यपुण्यश्लोकैर्महायशाः ॥ सर्वशास्त्रा
र्थतत्त्वज्ञः श्लोकौयस्यबभूवतुः ॥ २७ ॥ यशसातेजसासाधनात्रिलोकेषुविराजितः ॥ महाभोजकुलेजा
ताभोजास्तेवैप्रकीर्तिताः ॥ २८ ॥ वृष्णेः सुमित्रपुत्रश्चयुधाजिद्परस्तथा ॥ अनमित्रः शिनिस्तस्मा
न्निम्लोचस्तुअनमित्रतः ॥ २९ ॥ सत्राजिच्चप्रसेनश्चविख्यातौयादवेषुतौ ॥ सत्राजित्सूर्यमाराध्यम

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मी॰ ग्निं लेभे स्यमंतकं ॥३०॥ अथशिनेः समुत्पन्नः पुत्रः सर्वार्थकोविदः ॥ सत्यवाक्सत्यसंपन्नः सत्यनामा महा नृ॰
१०५ यशाः ॥३१॥ सात्यकिर्युयुधानः सततस्य जयोभवत्सुतः ॥ कुणीश्चातः सुतो धीमांस्तस्य पुत्रो युगंधरः ॥३२
अनमित्रसुतो योन्यो वृष्णिः शास्त्रविशारदः ॥ श्वफल्कश्च सुतो वृष्णेश्चित्ररथो परोभवत् ॥३३॥ श्व
फल्कः काशिराजस्य सुतां भार्यामविंदत ॥ तस्यामजनयत्पुत्रमक्रूरं साधुसंमतं ॥३४॥ आसंगसार
मेयाद्या अन्ये च द्वादशात्मजाः ॥ अक्रूरस्याभवत्पुत्रो देववानुपदेवकः ॥३५॥ चित्ररथादभूत्पुत्रः
पृथुरपृथुरेव हि ॥ अश्वग्रीवः सुबाहुश्च सुधावाद्याः सुताः स्मृताः ॥३६॥ अथांधको महाबाहुर्लेभे वै चतु
रः सुतान् ॥ कुकुरं भज्यमानं च शुचिं कंबलबर्हिषं ॥३७॥ कुकुरस्य सुतो वन्हिर्वन्हेस्तु तनयो भवत् ॥ क ॥१०५॥
पोतरोमा भोदक्ष तस्य पुत्रो भवद्दनुः ॥३८॥ सोभवत्तुंबरुमित्रस्तस्य सुतोंधकः स्मृतः ॥ अंधकारभ
वत्पुत्र ते जोपुत्रश्च दुंदुभिः ॥३९॥ स गोवर्द्धनमासाद्य तताप विपुलं तपः ॥ तस्मात्तस्मै रदौ रक्षवरं

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

चमनसीप्सितं ॥४०॥ चंशास्तेचाक्षयोभावीकीर्तिज्ञानादिकंयशाः ॥ सुरैःसहाधिकमित्रंकामरूपित्वमे
वच ॥४१॥ हरिद्योतःसुतस्तस्यतेजोयुक्तश्चदुंदुभेः ॥ पुनर्वसुःसुतस्तस्यतस्याहुकःसुतःस्मृतः ॥४२॥
आहुकाद्देवकःपुत्र उग्रसेनःप्रजापते ॥ देवकस्यसुतावीराजज्ञिरेदेवसंन्निभाः ॥४३॥ देववानुपदेव
श्चसुदेवोदेववर्धनः ॥ तेषांस्वसारःसप्तासन्वसुदेवायताददौ ॥४४॥ धृतदेवोपदेवाचतथैवदेव
रक्षिता ॥ श्रीदेवाशांतिदेवाचसहदेवाचसुव्रता ॥४५॥ देवकीवसुदेवायपददौसर्वाःप्रजापते ॥ उ
ग्रसेनस्यपुत्रासन्कंसमुख्यामहाबलाः ॥४६॥ भजमानाद्भूसुतोविदूरथोमहायशाः ॥ तस्यशूरस्ततः
सिनिःस्वयंभोजश्चतत्सुतः ॥४७॥ हृदिकोतोदेवबाहुस्ततःशतधनुस्ततः ॥ कृतवर्मातितोदेव
मीढोतःशूरकस्ततः ॥४८॥ वसुदेवादयोदशसहशाधर्मपरायणाः ॥ वसुदेवान्महातेजावासुदेवोज
गद्गुरुः ॥४९॥ देवकीपुत्रतांयातोदेवैःसंप्रार्थितोहरिः ॥ भूमिभारावतारायसाधूनांपालनायच ॥५०॥

मौ० रोहिणीचमहाभागावसुदेवादजीजनत् ॥ संकर्षणंततोज्येष्ठंशेषरूपंहलायुधं ॥५१॥ उमादेहधराजाता ह०
१०९ योगनिद्राचकौशिकी ॥ नियोगाद्वासुदेवस्ययशोदातनयाभवत् ॥५२॥ षड्वान्येवसुदेवस्यवासुदेवा
ग्रजाःसुताः ॥ प्रागेवकंसस्तान्सर्वान्जघानसूतिमात्रतः ॥५३॥ सुषेणश्चततोदायीभद्रसेनोमहाब
लः ॥ वज्रदंभोभद्रसेनःकीर्तिमानितिसंज्ञिताः ॥५४॥ हतेषेतेषुसर्वेषुरोहिणीवसुदेवतः ॥ असूत
लोकनाथंतंबलभद्रंहलायुधं ॥५५॥ जातेरामेचदेवानामादिमात्मानमच्युतं ॥ असूतदेवकीचूसं
श्रीवत्सांकितवक्षसं ॥५६॥ इतिश्रीमहांयेमौझले० तृ० अ० हरिवंशवर्णनंनामाष्टत्रिंशोध्यायः ॥
३८ ॥ मुद्गलउवाच ॥ रामस्यरेवतीभार्यास्वरूपासीद्गुणान्विता ॥ तस्यामुत्पादयामासपुत्रौद्वौनि
षधोल्मुकौ ॥१॥ षोडशस्त्रीसहस्राणिशतमष्टोत्तरंतथा ॥ कृष्णस्यपत्न्यःप्रोक्ताश्चारुरूपाःसु ॥१०६॥
लोचनाः ॥२॥ तासुपुत्राबभूवुश्चशतशोथसहस्रशः ॥ प्रत्येकंदशपुत्राश्चदुहितैकाबभूविरे ॥३॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

प्रद्युम्नसांबमुख्याश्च महातेजोयुताः सुताः॥ महारथा महाभागा बभूवुर्ज्ञानसंयुताः॥४॥ प्रद्युम्नस्य च पुत्रो
भूदनिरुद्धः प्रतापवान्॥ तस्य पुत्रस्तु वज्रोभूत्स एव वंशधारकः॥५॥ मुसलास्त्रो वशेषो भूद्देवं नानाविधान्
पाः॥ ज्ञातास्तत्र न शक्यं वै भवति कथितुं मया॥६॥ दक्ष उवाच॥ कथं विष्णुः स्वयं साक्षान्मानुषे देहधारकः
॥ बभूव तत्र यन्मूलं तदेव वद मानद॥७॥ मुद्गल उवाच॥ शृणु कथां महारम्यां पुराजातां प्रजापते॥ यया
ते संशयः सर्वो नाशमेष्यति निश्चितम्॥८॥ पुरा देवेश्वरे शेषशायिना विष्णुसमन्विते॥ राज्यं सत्यक्त्वा नतो दै
त्या वनेषु व्यचरन्भयात्॥९॥ ततस्तान्हंतुमत्यंतं देवासुरा युधा ययुः॥ प्रल्हादप्रमुखाः सर्वे भयभीता
स्तेभवन्॥१०॥ अनाथास्तान् थोचुस्ते रत्नाकरपुटं पुरः॥ राज्यं सत्यक्त्वा वयं सर्वे वनेषु विचरामहे॥११॥
शस्त्रादिभिर्विहीनाश्च कथं हंतुं समुद्यताः॥ सुराः सर्वं भवद्भिश्च गृहीतं तदपि ह्यहो॥१२॥ अतो नो रक्ष
त धर्मज्ञाः शरणं समुपागतान्॥ मा हिंसत महाभागा दीनांश्चैव विशेषतः॥१३॥ तथापि विष्णुना तत्र प्रेरि

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

भै०	तात्तिचदानवान्॥देवा हंतुं समारब्धाः पपलुरसुरास्तदा॥१४॥शरणं स्वगुरुं तत्र भृगुं योगनिधिं ययुः॥उ न
१०७	दायुधाः सुरास्तत्राजग्मुः क्रोधसमन्विताः॥१५॥तत्र सर्वे भृगुं दृस्स दृहश्रुर्नचदानवाः॥समीपार्थंग
तं ज्ञात्वा भृगुपत्नी समाययौ॥१६॥रक्षतो हे विभीतांस्तान्देवेभ्यः शरणंगतान्॥नोचेद्धूयं मरिष्यामस्त्व
दग्रे नात्र संशयः॥१७॥तेषां वचनमाकर्ण्य तानुवाच सुखप्रदा॥माभयं कुरुत ह्येवं वारयामि सुरान
हं॥१८॥तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हर्षयुक्ताश्च दानवाः॥तत्र संस्थास्ततो दृष्टनिश्वासोच्छ्वाससंयुताः॥
॥१९॥एतस्मिन्नंतरे तत्राजग्मुर्विष्णुपुरोगमाः॥देवा उदायुधाः सर्वे दैत्यान्हंतुं प्रचक्रमुः॥२०॥तानु
वाच भृगोः पत्नी मा हिंसत सुरोत्तमाः॥दैत्यान्मे शरणं प्राप्तान्राज्यहीन्वीशोषतः॥२१॥तामनादृत्य दे ना३
वेंद्रो विष्णुनाप्रेरितः स्वयं॥वज्रं धृत्वा ययौ हंतुं दैत्यान्क्रोधविलोचनः॥२२॥ततो भृगोश्च पत्नी सा १०७
चुकोप तपसा स्वयं॥सवज्रं देवराजं तं स्तंभितं प्रचकार ह॥२३॥तान्दृष्ट्वा विष्णुना तत्र चक्रेणाधुर

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

ने मिना॥ शिरश्छिन्नं भृगोः पत्न्याः पपात सा धरातले ॥२४॥ एतस्मिन्नेव काले स भृगुस्तत्र समागतः ॥ मृ
तां पत्नीं तथा दृष्ट्वा चुकोपारुणलोचनः ॥२५॥ शशाप विष्णुमावेशा पतत्वं पृथिवीतले ॥ ब्राह्मणीवधदोषे
ण देवाधम न बुध्यसे ॥२६॥ भृगुणा तपसा स्वेन ज्ञानेन च प्रजापते ॥ जीवयुक्ता कृता पतिरक्षिता हतया
स्तथा ॥२७॥ ततो विदुःखितो देवो विष्णुः शोकसमन्वितः ॥ आराध्यं विघ्नराजं वै ययौ क्षेत्रे मयूरके ॥२८॥
न तत्रातिपत्सा देवं वर्षमात्रं प्रजापते ॥ निराहारेण भक्त्या स तोषयामास विघ्नपं ॥२९॥ ततस्तेन गणराजः स
ययौ भक्तिनियंत्रितः ॥ उवाच च महाविष्णुं वरं वृणु मनेप्सितं ॥३०॥ गणेशं प्रणनामाथोत्थाय स विष्णु
स्त्रवैः ॥ पुपूज भक्तिभावेन तुष्टाव तं गजाननं ॥३१॥ अथर्वशिरसा तेन स्तुतस्तं प्रत्युवाच ह ॥ वरं
वरय दास्यामि मा खेदं कुरु केशव ॥३२॥ विष्णुरुवाच ॥ यदि प्रसन्नभावेन वरदोसि गजानन ॥ शापं मे भृ
गुसंभूतं निवर्तय महाप्रभो ॥३३॥ अत्रैवावसस्व स्थानं देहि ते भजनाय मे ॥ निर्विघ्नं सर्वदा स्वामिन्

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो० १०८ कुरुमांत्वंसदाप्रियं॥३४॥ओमित्युक्त्वास्वयंहृष्टःस्वात्मभक्तमुत्तमं॥माचिंतांकुरुविप्रोत्वंशृणुमेपर २०
मंवचः॥३५॥भृगोमदीयभक्तस्यवाणीनवैमृषा॥करिष्यामिकदातस्मान्मर्त्यलोकेपतिष्यसि
तस्य२ ॥३६॥तत्रैवत्वंसदाज्ञानंनष्टंनप्रभविष्यति॥मत्प्रसादाच्चदेवेशस्वेच्छाचारीसदासुखी॥३७॥देवैः
संप्रार्थितस्त्वंवैदैसाहीनांवधायच॥धर्मसंस्थापनार्थायावतारंप्रधरिष्यसि॥३८॥तत्रतेकीर्ति
स्तोत्रंभविष्यतिविशेषतः॥यशोमद्पृथिव्यांतंसंस्थापयिष्यसिकेशव॥३९॥तेषांचतुविधांवां
छांपूरयिष्यसिनिसदा॥तत्रत्वदीयभक्ताश्चभविष्यंतिविशेषतः॥४०॥पुनश्चदेवकार्यंत्वंकृत्वा
देवजनार्दन॥विकुंठेतेसदावासोभविष्यतिनसंशयः॥४१॥स्वेच्छयादेहवांस्त्वंवैभविष्यसिन
संशयः॥मत्प्रसादाद्धृषीकेशसर्वंतेवांछितंभवेत्॥४२॥अन्यंत्वयाचदेवेशप्रार्थितंतंभविष्य ॥१०८॥
ति॥वसत्वंक्षेत्रगोभूत्वास्थानंदत्तंमयाक्षयं॥४३॥इत्युक्त्वांतर्दधेदक्षगणेशःकरुणानिधिः॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

विसुनातत्र संवासः रत्नो भक्त्या प्रजापते ॥४४॥ एवं दिग्भागदेशेष्वेवे स्थापितो गणनायकः ॥ विसुविना
यक इतिनामतस्य ख्यतं द्विजैः ॥४५॥ एतत्ते कथितं दक्ष सर्वे हृधारणकारणं ॥ विसोर्ईवाधिपस्या विनानायो
निसमुद्भवं ॥४६॥ इति [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ॥ इति श्री महाकाले मो॰ न॰ म॰ विसुदेहधारणकारणवर्णनं ना

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥३९॥ मुद्गल उवाच ॥ पूर्वो वंशे महाभागा राजानो धर्मशालिनः ॥ बभू
वुर्यज्ञकर्त्तारः स्वधर्मनिरताः किल ॥१॥ तेषां चरित्रमेसंतं कथितुं न प्रशक्यते ॥ बहुत्वात्कारणं रक्ष
शृणु ते कथयाम्यहं ॥२॥ पुरो वंशे महाराज शंतनुः प्रबभूव ह ॥ विख्यातो धर्मशीलश्च प्रजापालन
तत्परः ॥३॥ तस्य पुत्रोऽभवच्छ्रेष्ठो भीष्मो धर्मपरायणः ॥ गंगायां सर्वशास्त्रज्ञो ब्रह्मचर्यपरायणः ॥
स एव सांत्वपुत्रौ द्वौ शंतनोर्वै बभूवतुः ॥ चित्रांगदो महाबाहुर्विचित्रवीर्यकोऽपरः ॥५॥ चित्रांग
दो महाराज स्पर्द्धते क्षत्रियान्सदा ॥ चित्रांगदेन युद्धे स गंधर्वेण हतोऽभवत् ॥६॥ विचित्रवीर्यक
स्तत्र यक्ष्मणा पीडितोऽभवत् ॥ मृतः स रोगदोषेण दुःखिताः सुहृदोऽभवत् ॥७॥ तस्य भार्ये प्र ॥१०९॥
जानाथ द्वे काशीराजपुत्रिके ॥ अंबिकांबालिकानाम्नी बभूवतुः सुदुःखिते ॥८॥ स एव साकृतं
तत्र संतानार्थं महामुने ॥ व्यासस्य स्मरणे दृष्टस्व पुत्रस्य विशेषतः ॥९॥ स आगत उवाचेनां

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

वि॰मर्थं दुःखिनावरः॥मातस्ते दुःखनाशंच करिष्यामि न संशयः॥१०॥तं प्रसुवान्वसा देवी वंशवृद्धिं कु
रुष्व भो॥विचित्रवीर्यक्षेत्रे तं महाज्ञावशगो भव॥११॥नयेनितेन वंशस्य कृता वृद्धिः प्रजापते॥कुहि
तं वेषमाघ्राय यत्रौरेमे महामुनिः॥१२॥अंबिकायां मुनेर्वीर्याद्धृतराष्ट्रो बभूव ह॥पांडुरंबालिका
यां वैदास्यां च विदुरो भवत्॥१३॥यमो यं विदुरः साक्षाच्छूद्रयोनौ समुद्भवत्॥मांडव्यशापमो गार्थं नीति
ज्ञः स बभूव ह॥१४॥हर्षस्त उ०॥कथं मांडव्यशापश्च यमेशस्य पुरा भवत्॥धर्ममार्गरतस्यापि स्व परे
षु समसमोः॥१५॥मृदुल उ०॥सम्यक्पृष्टं त्वया नाथ शृणुष्व कथानकं॥पुरातनभवं ते हं कथया
मि सविस्तरं॥१६॥मांडव्यो मुनिवर्यः स वने तपसि संस्थितः॥तत्र चौरा धनं गृह्य पलन्तश्च समाय
युः॥१७॥राज्ञश्च वीरमुख्यास्ता न्निशायां गृहीतुं ययुः॥चौरांश्चौरे धनं सर्वं स्थापितं मुनिसन्निधौ॥
१८॥धनं संत्यक्ता गताश्चौरा वनेषु यत्र तत्र ते॥राजदूतै धनं दृष्टं तं गृह्य कुपिता भृशं॥१९॥ततो मुनिं

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो० निरस्त्रस्य मौनभावसमन्वितं ॥ ग्रह्य सं ताडयंतस्तत आययुर्नगरे स्वके ॥२०॥ राज्ञा नत्वे समाचख्युर्धनं रा०
११० हृतं यथा तथा ॥ चूतांनं चौरसंभूतं नृपोपि कुपितो भवत् ॥२१॥ शूले प्रोतव्य एवं चेद्दृष्ट्वा द्विजश्रेष्ठ सत्त
मः ॥ तथेति तन्नृपस्तं नैर्ऋत्ये हस्तिप्रोतो महामुनिः ॥२२॥ ततः दुःखसमायुक्तो मांडव्यस्तापसैः स्थितः ॥ स
स्मार स्वगुरुं विप्रं कश्यपं सृष्टिकारकं ॥२३॥ स्मृतमात्रः स तत्स्थाने कश्यपः सहसाययौ ॥ तं तथा दुःख
सं[illegible]युक्तं दृष्ट्वा सं दुःखितो भवत् ॥२४॥ उवाच तं स्वशिष्यं स भज त्वं गणनायकं ॥ सर्वविघ्न
निहंतारं भक्तेभ्यः शांतिदायकं ॥२५॥ ततस्तं मुनिशार्दूलं मांडव्यः प्रजगाद वै ॥ केन मार्गेण विघ्नेशं
भजामि तद्वद स्वामी ॥२६॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कश्यपस्तमुवाच ह ॥ गणेशस्य स्वरूपं वै भक्तेभ्यः सु
खदं परं ॥२७॥ कश्यप उवाच ॥ पंचधा चित्तवृत्तेश्च चालको यं गजाननः ॥ चिंतामणिरिति ख्यातो ११०
वेदेषु वेदवादिभिः ॥२८॥ संप्रज्ञातस्वरूपो वै देहस्तस्य महामुने ॥ असंप्रज्ञातरूपं च शिरो गणपतेः

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

स्मृ मे ॥२९॥ तेनायं गजवक्त्रोभूद्दजशार्हे विचारय ॥ अमरूपां महामायां सिद्धिं विद्धि महामने ॥३०॥ अम
धारकरूपां त्वं बुद्धिं ज्ञानी हि सत्तम ॥ तयोः स्वामी गणाधीशो योगाकारः प्रदृश्यते ॥ तं भजस्व विधानेन
योगशांतिमयं मुने ॥ तेन त्वं विघ्नसंहीनो भविष्यसि न संशयः ॥३२॥ मुद्गल उ० ॥ इत्युक्त्वा स गणेशस्य ददौ
तस्मै महामनुं ॥ एकाक्षरं विधानेन कवचं शास्त्रसम्मतं ॥३३॥ तस्मात्तां गृह्य विप्रेशः कश्यपः स्वालयं
ययौ ॥ सोऽभ्यस्तत्र विघ्नेशमभजद्भावसंयुतः ॥३४॥ कस्त्वं गणराजस्य दधार मुनिसत्तमः ॥ कवचे
स धृते दृश्यपीडाहीनो बभूव ह ॥३५॥ तत्रैव सहसा राजा कस्मिन्कार्यार्थमाययौ ॥ ददर्श तं महावि
प्रं प्रणनाम सत्ताञ्जलिः ॥३६॥ ररोद भयसंयुक्तस्तं मुनिरब्रवीद्वचः ॥ मा रुद त्वं महीपाल नैव शापं ददा
म्यहं ॥३७॥ मदीयकर्मदोषेण शूलीप्रोतो भुजे भवं ॥ अज्ञानतालयाराजन्कृतं तेन सहाम्यहं ॥३८॥ त
तो नृपेण विप्रार्थं लोहकाराश्चिरक्षणाः ॥ समानीताश्च ते तत्र यत्नः स तो विशेषतः ॥३९॥ शूल्यमं

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

गो० हस्तगं तत्रैकभावसंगतं बभौ॥ निष्कासितुं न शक्तास्ते व्याकुला अभवंस्ततः॥४०॥ शास्त्रैः संछेदितं र०
१११ नैस्तच्छल्याग्रं हस्तगं विधे॥ यावन्मात्रं मुनेर्हस्ते संस्थितं तत् स्थितं बभौ॥४१॥ राज्ञा संपूजितो विप्रः प्र
ययौ यमसंनिधिं॥ उवाच कोपरक्ताक्षो यमं यमवतां वरं॥४२॥ मांडव्य उवाच॥ मया किं प्रकृतं कर्म या
परूपं वदस्व मां॥ येनाहं शूलिजं दुःखं प्राप्तः शीघ्रं महामते॥४३॥ तस्य क्रोधयुतं वाक्यं श्रुत्वा भयसम
न्वितं॥ प्राञ्जलिः प्रह्व वाचेदं कथनं कर्मसूचकं॥४४॥ यम उ०॥ बालभावे त्वया ब्रह्मन् कीटः कंटके वे
धितः॥ तत्कर्मणः फलं प्राप्तं त्वयेदं मुनिसत्तम॥४५॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा क्रोधयुक्तो महामुनिः॥ ज
गाद धर्मराजं तं मांडव्यश्च प्रजापते॥४६॥ अहो बालस्वभावेन रचितं कर्म मया किल॥ अज्ञानेन महा
मूर्ख तस्येदं किं फलं भवेत्॥४७॥ अगोनीति विहीनस्त्वं पतिष्यसि धरातले॥ शूद्रयोनौ शतं वर्षा ॥१११॥
णि भुक्त्वा पुनरेष्यसि॥४८॥ अधुनाहं करोमि त्वां मर्यादां शृणु भानुज॥ अष्टवर्षवयोयुक्तैः कृतं
Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

कर्महि निष्फलं॥४९॥मम भवत्तु वाक्येन गणराज प्रसादतः॥नरादिबालकैः कर्मकृतं तन्निष्फलं भवे
त्॥५०॥मांडव्यं स्वाश्रमे गत्वा लालापनपठनमं॥एकाक्षरविधानेन तोषयामास विघ्नपं॥५१॥तद्वच
स्य प्रसादेन शूल्यग्रं तस्य हस्तगं॥बभूव मांसरूपं तद्यथापूर्वकरो बभौ॥५२॥अणीमांडव्यकोनाम्ना
तदादिः स बभूव ह॥स्वल्पकालेन योगीशो गाणपत्यप्रियोऽभवत्॥५३॥नित्यं गणपतेर्विप्रो मू
र्तिपूजापरोऽभवत्॥सदा गणेशभावज्ञः सर्ववंद्यो महायशाः॥५४॥मांडव्यचरितं पुण्यं यः शृणोति
नरोत्तमः॥पठति तस्य विघ्नेशः प्रसन्नो जायते सदा॥५५॥इति श्रीमदांत्ये मौद्गले म० न० म० मांड
व्यचरित्रं नाम चत्वारिंशोऽध्यायः॥४०॥मुद्गल उवाच॥धृतराष्ट्रं च जन्मांधं सत्कायां पांडुं च कारहा॥रा
जानं ब्राह्मणः सर्वेषामपि निग्यवसुंधरां॥१॥छत्रादि राजचिन्हे स्तं ज्येष्ठ भक्तिपरायणः॥धृतरा
ष्ट्रं चकारासौ पांडुः परपुरंजयः॥२॥धृतराष्ट्रस्य भार्याभूद्गांधारी च पतिव्रता॥पांडोः कुंतिस्तथा

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

यो॰ मा द्रीभार्ये द्वे प्रबभूवतुः॥३॥भार्याभ्यां संयुतो राजा पांडुर्वनं जगाम ह॥४॥क्रीडार्थं तत्र निःसंसरसा महर्षि २०
११२ संयुतः॥४॥मृगरूपधरं राजा मुनिं जघ्ने शरेण सः॥ मृगयासक्तं शशाप सौ राजानं मरणोन्मुखः॥५॥
भार्यासिंसक्तरूपं मां हतवांश्च नृपाधम॥ अतस्त्वं भार्यया सक्तो मैथुनाय भविष्यसि॥६॥ तदा ते मरणं
सद्यो मम वाक्याद्भविष्यति॥ इत्युक्त्वा रेह संत्यागं च कार द्विजसत्तमः॥७॥ श्रुत्वा शापं महाघोरं रा तंतः ५
ज्यं संत्यक्त्वा वने स्थितः॥ भार्याभ्यां सहितः पांडुः कंदमूलादि भक्षयत्॥८॥ कुंत्यां समुद्भूतो धर्माध
र्मभृतां वरः॥ युधिष्ठिरो महाभागो मंत्रसामर्थ्यकारणात्॥९॥ वायोश्च भीमसेनं वै बभूव बलसं
युतः॥ इंद्रादर्जुनकः कुंत्यां धनुर्विद्यापरायणः॥१०॥ अश्विभ्यां नकुलस्तद्वत्सहदेवश्च वीर्यवान् ११२
॥मा द्र्यां धर्मतो दक्षौ बभूवतुः सुरूपिणौ॥११॥ गांधार्यां च शतं पूर्वं पुत्राणाममितौजसां
॥बभूव पुत्रिका रम्या रूपलावण्यसंयुता॥१२॥ पांडुः शापविमोहेन माद्र्यासक्तो ममार ह॥सा

तेनेहगता जाता कुंतिपुत्रानपालयत् ॥१३॥ ब्राह्मणैः सामहाभागैरानीता हस्तिनापुरे। पुत्रैः कुंतिस्तथा
भीष्मादिभिः संमानितावसत् ॥१४॥ ततो बहुगते काले दुर्योधनः सहानुजैः ॥ पांडवान्द्वेषसंयुक्तो विषा
द्दिनापि पीडह ॥१५॥ लाक्षागृहे कदानेन दग्धुं संस्थापिताः किल ॥ पांडवाः सहमाता तेरक्षिताः कर्मणा त
दा ॥१६॥ इत्यादि विविधैर्भावैर्द्वेषयुक्तः स दुर्मतिः ॥ पीडयामास तान् शूरांस्ततो भीष्म उवाच ह ॥१७॥
अर्द्धराज्यमतो गृह्य गच्छध्वं पांडवाः पुरात् ॥ इंद्रप्रस्थं नगो जग्मुर्धृतराष्ट्रप्रचोदिताः ॥१८॥ तत्र दिग्विज
यं कृत्वा श्रियायुक्ताश्च ते भवन् ॥ त्वलक्षेषां महाभागः पक्षग्राहो बभूव ह ॥१९॥ राजसूयमखं चक्रुस्ताशु
शुभुः पांडवास्ततः ॥ तत्र दुर्योधनो राजा मनसि दुःखितोऽभवत् ॥२०॥ धृतराष्ट्रेन दुर्बुद्धिरानयामा
स पांडवान् ॥ द्यूतेन तान्महाभागान् जित्वा संहर्षितोऽभवत् ॥२१॥ वनेषु स्थापयामास पांडवान् सा
हसप्रियः ॥ वर्षाणि द्वादशानि सवर्षं गुप्तं नमानतथा ॥२२॥ सत्क्षमोऽन्याहिकं सर्वं पांडवा वनमाययुः ॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो॰ तत्राजगाम तान् द्रष्टुं बलभद्रेण संयुतः ॥२३॥ पांडवान् सांत्वयामास क्रोधयुक्तो बभूव सः ॥ हनिष्या नं॰
११६ मि महाहुष्टं दुर्योधनं युधिष्ठिर ॥२४॥ कुरुराज्यं मया दत्तं शत्रुहीनं विशेषतः ॥ ध्रुवं तं तं ततः कृष्णं जगा
द स युधिष्ठिरः ॥२५॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ धर्मयुक्तं तया राज्यं करिष्यामि जनार्दन ॥ नाहमधर्मसंयुक्तं राज्य
मिच्छामि केशव ॥२६॥ अतः कोपं महाबाहो मम नियच्छ वाक्यतः ॥ वद त्वं धर्मसंयुक्तमुपायं राज्यलाभ
दं ॥२७॥ ततः कृष्णः स्वयं तत्र कोपहीन उवाच ह ॥ युधिष्ठिरं सत्रैपयाम्याव भिस्तं समन्वितं ॥२८॥ इति श्री
मदांत्ये मौद्गले॰ न॰ म॰ युधिष्ठिरकृष्णसमागमो नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४१॥ मुद्गल उवाच ॥ शृणु द
क्ष महाभाग चरितं विघ्नपस्य च ॥ कृष्णः संकथयामास पांडवानमितद्युतिः ॥१॥ कृष्ण उ॰ ॥ युधिष्ठिर ॥११३॥
महापुण्यशील शृणु वचो महत् ॥ येन त्वं संकटाद्धन्न्मुक्तः सन् सुखमाप्स्यसि ॥२॥ इतिहासं पुरात
नं कथयामि समासतः ॥ सर्वविघ्नहरं पुण्यं महोदरगुणैर्युतं ॥३॥ एकदा देवदेवेशो विष्णुर्वैकुंठसंस्थि

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

तः॥ लक्ष्म्यासहविलासेन विषक्सेनादिभिर्वृतः॥४॥ गरुडेन समीपस्थेन सदाहर्षसंयुतः॥ अप्स
राभिश्च गंधर्वैर्देवैः संसेवितो विभो॥५॥ नमुवाच महाभाग भगवंतं सनातनं॥ शृणु वत्स सुसर्वश्च वे
षु लक्ष्मीर्विनयसंयुता॥६॥ लक्ष्मीरु०॥ स्वामिन्निच्छामि विज्ञातुं मम हंसन्ततं गतिः स्त्रीणां भर्तास
मं किंचिन्नैवास्ति वेदभाषितं॥७॥ हंसा साक्षाद्देवदेवेशः शंकराद्यैः सुसंस्तुतः॥ षडैश्वर्यसमायु
क्तो भक्तेभ्यः सिद्धिदायकः॥८॥ देवानां परमाप्तिस्त्वत्तो वै नात्र संशयः॥ सर्वेभ्यो मुक्तिदाता
त्वं मुक्तिदाता न थाप्यवान्॥९॥ सर्वेषां पालकस्त्वं वै न च पातान विद्यते॥ नरपिध्यानसंयुक्तो
भजसे कं वद स्वमे॥१०॥ एकांते पूजसे नाथ कं देवं विश्वेश्वरः॥ आनंदं परमं ब्रह्मानंदं वैतं श्रु
तिर्मुखात्॥११॥ विस्मापयति मां चित्ते ध्यानं ह्यवाच्यं तं प्रभो॥ अधुनाहं च निर्लज्जा पृच्छामि
नाथ ते नमः॥१२॥ संशयछेदनार्थं मां वद विस्तरे विशेषतः॥ दासी ते पादपद्मस्य हृद्दीन

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मौ० सह्रासम॥१३॥सर्वत्र समरूपस्त्वं सदानंदमयप्रभः॥ नस्मात्परं किमात्रा[illegible]स्ति मोहयसि कथं ज ल०
११५ नान्॥१४॥ध्यानेन पूजनेनैव फलं किं नेभविष्यति॥ तथापि तं किमर्थं भो ध्यानयुक्तोसि केशव॥
१५॥ब्रह्मोवाच॥ इति प्रियावचः श्रुत्वा प्रहस्य तां जनार्दनः॥ समालिंग्य प्रजानाथ उवाच जलधेः सु
तो॥१६॥ विष्णुरुवाच॥ शृणु प्रिये प्रवक्ष्यामि तया पृष्टं शुभप्रदं॥ तारकं सर्वभूतानां सर्वेभ्यः सिद्धि
दायकं॥१७॥ न मोहाय जनानां वै ध्यानं करोमि नित्यदा॥ कुलदेवं गणेशानं भजामि सर्वभावतः॥
१८॥ गुणेश्वराद्वयं देवि समुत्पन्ना महेश्वराः॥ पंचदेवा महाभागैस्तेन संस्थापिताः पदे॥१९॥ गु
णेशेन तपस्तप्त्वा राधितो गणनायकः॥ गणेशेन गुणेशाय स्थापितः स्वपदे पुरा॥२०॥ ज्ञानस ११५
नादिसंयुक्तो जातस्तस्माद्गजाननः॥ सोपि तं भजते देवि गणेशं भक्तिसंयुतः॥२१॥ तथा वयं महेशाना
गणेशं सेव्य सर्वदं॥ ज्ञानानानादिसंयुक्ताः स्वस्वकार्यप्रवर्तकाः॥२२॥ अनंतसंभावसंयुक्ता भजा

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

मोनि समाहृतात्॥सर्वेसर्वार्थदास्याकंकुलदेवं प्रकीर्तितः॥२३॥विष्णोर्वचनमाकर्ण्यलक्ष्मीर्विस्मि
तमानसी॥जगादवृतंमहाविष्णुं विनयेनसमन्विता॥२४॥लक्ष्मीरुवाच॥कोसौगणेश्वरोनामावदत
स्यविशेषतः॥स्वरूपंकुलदेवस्यभजिष्यामिजनार्दन॥२५॥विष्णुरुवाच॥ सम्यक्पृष्टंत
याद्देवि शृणुतस्यस्वरूपकं॥वदामिस्नेहयुक्तोहंयदितंबोधयिष्यसि॥२६॥स्वानंदेवसतेसोपि
गणेशोब्रह्मनायकः॥स्वानंदःपंचधाजातःशृणुतस्यकथानकं॥२७॥नामरूपात्मकंदेवि जग
तिब्रह्मणिसंस्थितं॥तत्रस्वानंदकोयोगोसद्रूपःपरिकथ्यते॥२८॥असत्समृतरूपंयसदात्मवाच
कंप्रिये॥स स्वरूपंचतद्विद्धिसहस्वानंदउच्यते॥३०॥त्रिप्रबोधंत्रिभिर्हीनंमोहहीनंस
दामतंनेनिरूपंमहाभागेस्वानंदोव्यक्तउच्यते॥३१॥चतुर्णायोगभावेयःसमाधिर्जायतेकिल
॥स्वानंदःपंचमोह्यत्रसर्वसंयोगउच्यते॥३२॥सर्वेमायामयःप्रोक्तोगणेशोवेदवादिभिः॥चतु
+नंदप्रकीर्तितः॥२९॥ससासत्सविहीनंयत्सत्सासत्समयंतथा॥आनंदात्मकरूपंतत्समस्वा+५

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

गो॰ ११५ दूरिचित्तं तेन नेषु खेलति निःसदा ॥३३॥ मायाहीन तयाबुद्धिर्योगवाचको भवेत् ॥ न तत्र कस्य संयो न॰
गस्तस्यापि कथ्यते बुधैः ॥३४॥ मायायुक्तोऽथ हीनत्वं नरे च भ्रांतिदायकं ॥ ताभ्यां हीनो गणेशो संयो
गरूपः प्रकथ्यते ॥३५॥ तस्य शांतिर्भवेद्वियोगिनो नात्र संशयः ॥ अतो योगस्वरूपासा कथ्यते शां
तिरुत्तमा ॥३६॥ मनोवाणीमयं सर्वं गकाराक्षरवाचकं ॥ मनोवाणीविहीनं वै णकाराक्षररूपकं ॥
३७॥ तयोः स्वामि गणाधीशः पश्यवेदे श्रुति स्मिते ॥ अतस्तं भक्तिसंयुक्तो भजामि सर्वनायकं ॥३८
भ्रमरूपां महामायां सिद्धिं जानीहि मानवे ॥ सिद्ध्यर्थं सर्वलोकोऽश्र भ्रमं तत्र भ्रमत अतः ॥३९॥
भ्रमधारकरूपं त्वं बुद्धिं जानीहि निश्चितं ॥ बुद्ध्या बुध्या पदार्थेषु भ्रमो मा स्तिः प्रजायते ॥४०॥ त
योः स्वामि सदा योगशांतिरूपो य उच्यते ॥ तस्य भजनमात्रेणा ब्रह्मभूता भवं सतः ॥४१॥ इत्युक्त्वा ॥११५॥
विरराम अथ स्वयं नारायणः प्रभुः ॥ श्रुत्वा समुद्रपुत्री सा विस्मिता मानसे भवत् ॥४२॥ इति श्री

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

महांसे मौद्गले० न० म० लक्ष्मीनारायणसंवादे वर्णनं नाम द्विचत्वारिंशोध्यायः ॥४२॥ वत्स उवाच ॥
धर्म श्रृणु महाभागकथां पापापनोदिनीं ॥ लक्ष्मी स्वं पुनः प्राह गणेशज्ञानलालसा ॥१॥ लक्ष्मीरु
वाच ॥ भगवन् भवता प्रोक्तं महाशांतिप्रदं परं ॥ तस्य पदं सुशांसं सर्वं तत्रोपायं वदस्व मे ॥२॥ नाराय
ण उवाच ॥ षडक्षरेण मंत्रेण यदि तं साधयिष्यसि ॥ तदा ते गणनाथः स प्रसन्नः प्रभविष्यति ॥३॥
तस्य दर्शनमात्रेण शांतिं प्राप्स्यसि निश्चितं ॥ तमाराधय यत्नेन तपसा योगभाविता ॥४॥ एवमु
क्त्वा महाविष्णुर्ललितास्पदे ददौ मनुं ॥ षडक्षरं महाँक्षये विधियुक्तं विधानतः ॥५॥ ततं सा तं प्रणम्यैव
तपसे वनमाययौ ॥ हिमालयशिरःसंस्था तताप तप उत्तमं ॥६॥ षडक्षरविधानेन ध्यात्वा हेरंबं गजा
ननं ॥ जजाप मंत्रराजं तं नासाग्रनयना सती ॥७॥ दृढं क्रियापरा चैव तस्य मूर्तिं स्थाप्य गजाननं ॥ नि
राहारा पुनर्देवी च भूवलपसि स्थिता ॥८॥ शतवर्षे गते पूर्णे सा स्थिता च महाविशेषितां ॥ नामाय योगग्णा

ल८

मो० धीशो भक्त्याबद्धोधरायते ॥९॥ नमोगतं महादेवी प्रणनामचतुर्भुजं ॥ महोदरं त्रिनेत्रं च परस्वादिधरं ग०
११६ प्रभुं ॥१०॥ मूषकध्वजिनं पूर्णं मूषकोपरि संस्थितं ॥ सिद्धिबुद्धिसमायुक्तं नानाभूषणभूषितं ॥११॥ चिं
तामणिमणिं बिभ्रतं गले ज्योतिषांपते ॥ शोषनाभिं गजास्यं वै पीतवस्त्रैश्च शोभितं ॥१२॥ ननस्तं
पूजयामास नानोपचारकैः प्रभुं ॥ प्रणम्यो स्थापनुष्टाव रत्नाकरपुत्रं सती ॥१३॥ महालक्ष्मीरुवाच ॥
नमो महोदरायैव नानालीलाधरायते ॥ सदास्वानंदसंस्थाय भक्तिगम्याय वै नमः ॥१४॥ चतुर्बा
हुधरायैव चतुर्णां चालकायते ॥ सुदात्वानंद [illegible] वै नमः ॥ [illegible] मूषकारूढरू
पाय मूषकध्वजिने नमः ॥१५॥ अनंताननदेहाय अनंतविभवायते ॥ अनंतहस्तपादाय सदा ॥११६॥
नंताय वै नमः ॥१६॥ चराचरमयायैव चराचरविवर्जिता ॥ योगशांतिप्रदात्रे ते सहायोगस्वरू
पिणे ॥१७॥ अनादये गणेशाया दिमध्यांतस्वरूपिणे ॥ आदिमध्यांतहीनाय विघ्नेशाय नमो नमः

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥१८॥ सर्वादिपूज्यकायैव सर्वपूज्याय ते नमः॥ सर्वेषां कारणायैव ज्येष्ठराजाय ते नमः॥१९॥ वि
नायकाय सर्वेषां नायकाय विशेषतः॥ ढुंढिराजाय देवं भक्तेशाय नमो नमः॥२०॥ सृष्टिकर्त्रे स्थि
तिहर्त्रे पालकाय नमो नमः॥ त्रिमूर्तीनाय देवेशाय गुणेशाय नमो नमः॥२१॥ कर्मणां फलदात्रे च
कर्मणां चालकाय ते॥ कर्माकर्मादिहीनाय लंबोदर नमो नमः॥२२॥ योगेशाय च योगिभ्यो योगदा
य गजानन॥ सदा शांतिधनायैव ब्रह्मभूताय ते नमः॥२३॥ किं स्तौमि गणनाथं त्वं स्वदा ब्रह्मपतिं प्रभो
॥ अतस्त्वां प्रणमामि च ते न तुष्टो भव स्वदः॥२४॥ यस्याहं स्तवनं दृष्ट्वा सफलो मे भवो भवत्॥ ध
न्योऽहं जनको नाथ पयाहं त्वं गजाननः॥२५॥ एवं स्तुत्वा बली सातं भक्तियुक्तेन चेतसा॥ साश्रुनेत्रान
नैर्धिवाक्यं त्वां युधिष्ठिर॥२६॥ तामुवाच गणाधीशो वरं वृणु मनेप्सितं॥ दास्यामि ते महाल
क्ष्मि भक्तिभावेन तोषितः॥२७॥ तपावृतं च मे स्तोत्रं भुक्तिमुक्तिप्रदं भवेत्॥ पठतां शृण्वतां

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो॰ १९८ हे विनानाकार्यकरं तथा ॥ २८ ॥ पुत्रपौत्रादिकं सर्वं लभते लोक पावनः ॥ धनधान्यादिसंभूतं सुखं विंद गः

ति मानवः ॥ २९ ॥ गणेशवचनं श्रुत्वा महालक्ष्मीर्जगाद तं ॥ हर्षेण महता युक्ता प्रणम्य करसंपुटा ॥ ३० ॥

महालक्ष्मी [illegible] रुवाच ॥ यदि प्रसन्नभावेन वरदोसि महोदर ॥ तदा ते भक्तिमुख्यां मे देहि नाथ नमो

स्तु ते ॥ ३१ ॥ अस्माकं कुलदेवस्त्वं तत्र त्वां गणनायक ॥ भजामि भावयुक्ताहं तथापि शृणु मे वचः ॥

३२ ॥ मनश्चंचलभावेन संसारे गच्छति प्रभो ॥ संसारः पुत्रमोहाख्यस्तदर्थं भ्रमते सदा ॥ ३३ ॥ अत

स्त्वं पुत्रभावेन भव मे विघ्नवारण ॥ तत्र त्वां पुत्रवात्सल्येन भजामि निरंतरं ॥ ३४ ॥ देवभावेन ते मूर्त्तिं

गजवक्त्रादिचिन्हितां ॥ भजामि च तथाप्यहं संसारे पुत्ररूपिणं ॥ ३५ ॥ योगरूपः स्वयं साक्षात्साध्यस्य ॥ ११८ ॥

पुत्रो भविष्यसि ॥ तेन योगस्वरूपा सा शांतिः प्राप्ता न संशयः ॥ ३६ ॥ नव माता पिता चैव बंधपयुक्तो

यदि प्रभो ॥ तदा वेदादिकं सर्वं मिथ्यारूपं भविष्यति ॥ ३७ ॥ अतो मे पुत्रतां याहि तथाहं गणनायक ॥

त्वय्यभूत्तान संदेहो भजामि भक्तिसंयुता ॥३८॥ मह्यमेव वरो नाथ दातव्यः करुणानिधे ॥ नान्यं याचे महायो
गदेव देवेशाते नमः ॥३९॥ इति लक्ष्म्या वचः श्रुत्वा मेधोदरः प्रहर्षितः ॥ उवाच तां समाबद्धो भावपूर इति
स्मृतः ॥४०॥ तव पुत्रो भविष्यामि त्वन्नारेर्नाऽपायपद्मे ॥ हे सत्ये तत्प्रसेवार्थं भक्तिपरत्वलालसः ॥४१
प्येयमि धसिदे विलं नं नं लभसि निश्चितं ॥ मदीयवरदानेन योगिवं या भविष्यसि ॥४२॥ आदौ त्वया
महादेवि मदीयभजनं कृतं ॥ तेन शान्ति पुत्वा आत्मा योगस्तामोहवर्जिता ॥४३॥ ततस्त्वां तपसा वि
प्रो भृगुः पुत्रीं चकार ह ॥ सा त्वं तपो हि जस्यैव शापेन मोहसंयुता ॥४४॥ समुद्रेण पुनो देवी तथै
वास्तधिता पुरा ॥ तस्य पुत्रि समापन्ना त्वं विष्णोर्दपि नासह ॥४५॥ तेन त्वं विष्णुनिर्जातामहीया
नात्र संशयः ॥ विष्णुना बोधिता मां त्वं प्राप्ता योगस्य सेवया ॥४६॥ अधुनास्मरसर्वं तस्मादितं ते
मया न चैव विष्णुना थादिकाले त्वं पुत्रार्थे याचितो भवं ॥४७॥ त्वं तथा पुत्रभावार्थं याचसे मां समुद्र

मो० ज्ञेमकरोमिते हितं रवि विलोरेवं वनसंज्ञयः ॥४८॥ ए यमुक्त्वा गणेशस्तां पयोरत्नानंदके पुरे ॥ अंत र०
११८ र्दधे स्वमात्मानं लक्ष्मीः खिन्नातनोभवत् ॥४९॥ स्मृत्वा योगबलेनैव पुरानन भवां कथां ॥ विस्मि
ता मानसे ज्ञात्वा सस्मार हृदि रत्ननं ॥५०॥ मूर्तिं तत्र प्रतिष्ठाप्य ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ पूजयित्वा पयो
स्नानं लक्ष्मीर्भक्तिसमन्विता ॥५१॥ प्रणम्य तं महाविष्णुं जगाद सर्वमंजसा ॥ पूजां तं सोपि सं
श्रुत्वा हर्षितस्तामुवाच ह ॥५२॥ धन्यासि जलधेः पुत्रि साक्षाद्दृष्टस्त्वया विभुः ॥ पुत्रभावेन ते गेहे
आगमिष्यति विघ्नपः ॥५३॥ ॥ इति श्रीमद्गणेशे मौद्गले ० तृ० म० लक्ष्मीवरप्रदानवर्णनं नाम त्रिच
त्वारिंशोऽध्यायः ॥४३॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ नवदूलमुखांभोजान्निःसृतां सर्वपापविनीं ॥ कथां श्रु ॥११८॥
त्वा न मे तृप्तिर्जायते मृतपानवत् ॥१॥ ज्ञानारिर्नाम दैत्येशः कस्य पुत्रो बभूव ह ॥ किं कर्म तस्य यत्
स्तुवे ष्टितं वद विस्तरात् ॥२॥ यदर्थं गणराजः स देहधारी बभूव ह ॥ न सामान्यं चरित्रं वै दैत्येशस्य

जगद्गुरो ॥३॥ कथं विघ्नेशपुत्रोभूद् गणेशो भक्तनायकः ॥ चरित्रं किं कृतं तेन विस्ताराद्वद वै शिव ॥४॥ मुद्ग
लउवाच ॥ युधिष्ठिरस्य भावं स ज्ञात्वा वृष्णिकुलोद्भवः ॥ नारायणः कथां तस्मा अवदद्दुःखनाशिनीं ॥५॥
कृष्णउवाच ॥ युधिष्ठिर कथां रम्यां शृणु पापप्रणाशिनीं ॥ क्षस्मूतप्रहांदुष्टे अश्रित्राश्रितकां प्रभो ॥६॥
दुर्बुद्धिर्नाम दैत्येशो हतो विघ्नहरेन च ॥ शिवपुत्रस्वरूपेण त्रैलोक्य विजयी पुरा ॥७॥ तस्य पुत्रोयमुत्प
न्नः संस्थितः स्वगृहे तदा ॥ बालभावाच्च धर्मज्ञ ज्ञानारिर्नामको भवत् ॥८॥ प्रल्हादः स्वसुतां तस्मै
ददौ हर्षसमन्वितः ॥ रूपलावण्यसंयुक्तां सुकलां नामतः स्वयं ॥९॥ स तु यौवनमापन्नो दुर्मतिं पि
तरं सदा ॥ सस्मार दुःखसंयुक्तो गणेशेन हतं पुरा ॥१०॥ स शुक्रमुपसंगम्य विद्यां पंचाक्षरीमगात् ॥
शैवीं तथा वने गत्वा राधयामास शंकरं ॥११॥ वायुभक्षो महादैत्यो ज्ञानारिर्यतिमास्थितः ॥ तताप त
प उग्रं स वर्षाणामयुतं प्रभो ॥१२॥ ततस्तं प्रययौ शंभुः पार्वत्या सहितः स्वयं ॥ उवाच तं महाभक्तं भक्त

वांछाप्रपूरकः॥१३॥शिवउवाच॥वरंवृणुमहाभागतपसातोषितस्त्वया॥दास्यामिवांछितंदैत्ययद्य
पिस्यात्सुदुष्करं॥१४॥शिवस्यवचनंश्रुत्वाप्रबुद्धोदैत्यपुंगवः॥दृष्ट्वाग्रेशंभुंमुदायुक्तःप्रणनामकृतां
जलिः॥१५॥ततस्तंपूजयामासपुनःप्रणम्यदैत्यपः॥तुष्टावसुस्थिरोभूत्वाशंकरंभक्तवत्सलं॥१६
दानारिरुवाच॥नमस्तेशंकरायैवपार्वतीसहितायते॥वृषध्वजायशैलादिवाहनायनमोनमः॥१७
अव्यक्तायचदेवायशिवायशूलधारिणे॥निर्गुणायगुणानांत्वेचालकायनमोनमः॥१८॥सदा
शिवायमायायाआधारायनमोनमः॥मायामोहविहीनायशंभवेतेनमोनमः॥१९॥सृष्टिकर्त्रे
चपात्रेत्तेसंहर्त्रेत्रिस्वरूपिणे॥अनाथायचसर्वेषांनाथायपरमात्मने॥२०॥चराचरस्वरूपाय ॥११९॥
चराचरात्मनेनमः॥महादेवायदेवानांपतयेतेनमोनमः॥२१॥नमोनागातिरूपाययोगिध्येयाय
तेनमः॥योगिनांपतयेचैवमहेश्वरनमोस्तुते॥२२॥धन्योवंशोमदीयोद्ययेनदृष्टोमहेश्वरः॥तया

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

स्नानं पिता माता धन्यो मे नात्र संशयः ॥२३॥ प्रसन्नोसि महेशान तदा देहि महाप्रभो ॥ चराचरस्य वैरा
ग्येन स्यान्मृत्युर्न मे भवेत् ॥२४॥ यं यमिच्छामि देवेश तं तं सिद्ध्यतु सर्वदा ॥ आरोग्यादि समायुक्तं मां
कुरु परमेश्वर शिव ॥२५॥ तथेति शिववक्त्रेण मंत्रं दुर्निवारकं स्वकं ॥ स दैत्यो हर्षितो संतं स्वगृहं प्रसपद्यत
॥२६॥ ज्ञानारिकृतमेतत्तु स्तोत्रं पठति यो नरः ॥ श्रुणोति वा करस्तस्मै वांछितं ददते परं ॥२७॥ इति श्री
मद्रामसेनोमलले० न० म० ज्ञानारिवरप्राप्तिवर्णनं नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४४॥ सूत उवाच ॥
ज्ञानारिर्वरसंयुक्तो दैत्यः प्रबलितो भवत् ॥ श्रुत्वैव गणसंविप्रैः सो भिषिक्तो राज्यकर्मणि ॥१॥ नमु
चिः शंबरश्चैव कालासुरः प्रतापवान् ॥ जंभो बल्लासुरः पंच प्रधानास्तस्य चाभवन् ॥२॥ नाना
दैत्यगणैर्युक्तः पृथिवीं सप्तसागरां ॥ सद्वीपां दैत्यपो जित्वा तथा पातालमोजसा ॥३॥ नतः स्वर्गेय
यौ दैत्यो देवपैश्च समावृतः ॥ इंद्रः सुरगणैः सार्द्धं पपाल भयसंकुलः ॥४॥ ज्ञानारिः सत्यलोकं च प

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो०
१२०

यौ दैत्यसमन्वितः॥ तत्र ब्रह्मा स्थितो देवैर्ब्रह्मा दैत्यं पपाल सः॥५॥ विष्णुर्वैकुंठमुत्सृज्य पपाल च यु- ग०
धिष्ठिर॥ दैत्यस्तत्र समागम्य हर्षितः संबभूव ह॥६॥ ततः कैलासमानंदाज्जगाम दैत्यनायकः॥ शं-
करं प्रणिपत्याह कैलासं देहि मे प्रभो॥७॥ नोचेद्युद्धेन जेष्यामि त्वामहं नात्र संशयः॥ शंकरः श्रुति-
तो भूत्वाकंपितः प्रददौ तथा॥८॥ पपाल भयसंयुक्तः सगणः सवनं ययौ॥ कैलासे संस्थितो दै-
त्यो नंदनेन हमोहितो भृशं॥९॥ ततः स्वर्गपुरे दैत्यं स्थापयामास निर्भयः॥ ययौ स्वनगरे धर्म दै-
त्यपैः संवृतो बभौ॥१०॥ सुकेलायां महादैत्या पुत्रोभवद्युधिष्ठिर॥ सुमुहूर्ते महातेजा रूपेणाप्र-
तिमः परः॥११॥ पुत्रजन्म प्रहृष्टः स ददौ दानानि भूमिप॥ जातकर्मादिकं कर्म चकार विधिपूर्वकं ॥१२०॥
॥१२॥ स देवकर्मविनाशार्थं प्रेषयामास दैत्यपान्॥ तैः सर्वत्र कृतो नाशः कर्मणां भूमिमंडले॥१३॥
न स्वाहा न वषट्कारो न स्वधा कुत्र विभो॥ कर्महीनेन देवाश्च दुःखिता अभवंस्ततः॥१४॥ उ

पोषणसमायुक्ता विचारंचकुराहराल॥ज्ञानारिनाशनार्थायनिमापुरस्तो विचक्षणाः॥१५॥नैवबहुतरेका
लेकिंकुर्मइतिविह्वलाः॥तत्रविष्णुरुवाचेदंवचनंहितकारकं॥१६॥विष्णुरुवाच॥चराचरमयंसर्वंतस्मात्त
स्यभयंनहि॥अतोविघ्नेश्वरंदेवाभजामोनात्रसंशयः॥१७॥सर्वबुद्धिपतिःसाक्षाद्बुद्ध्याधिष्ठितंप्रकारा
ति॥तेनतंनिहनिष्यामःसिद्धिदातासतोभवेत॥१८॥विष्णोर्वचनमाकर्ण्यसाधुसाधुदिवौकसः॥
ऊचुस्तंतेनतोढुंढिमभजन्नुभक्तिसंयुताः॥१९॥ध्यात्वाक्षरेणमंत्रेणध्यात्वादेवंगजाननं॥अतोषयंन
मराःसर्वेनानातपान्विनाविभो॥२०॥गतेवर्षेगणाधीशःप्रसन्नःससमाययौ॥यत्रौस्वनेचल
क्ष्म्यास्तामुवाचवचनंहितं॥२१॥शृणुमानस्त्वयापूर्वंयाचितःपुत्रकाम्यया॥सोहंतेपुत्रभावेन
संस्थितःपश्यभामिनि॥२२॥एवमुक्त्वांतर्दधेसोगणेशोगणवल्लभः॥लक्ष्म्युत्संगेततोबालो
भूत्वाविक्रीडविष्टपः॥२३॥जजागरमहालक्ष्मीर्गणेशंमनसास्मरत्॥ददर्शातिजशय्यायांबा

मो० बालंमुंडाधरंपरं॥२४॥विस्मिताहर्षितासंतंनारायणंजगादह॥वृत्तांतंसामहाभागादर्शयामासविघ्न न०
१२१ पं॥२५॥गणेशंप्रणनामाथतुष्टावसस्त्रिकःप्रभुं॥गाणपत्यैर्महासूक्तैर्हर्षयुक्तःसमाधवः॥२६॥धन्यो
हंसर्वभावेनत्वदंघ्रियुगदर्शनात्॥पुत्रभावेनमांनाथपालसितंनेसंशयः॥२७॥ततस्तत्रामराःस
र्वेमुनयश्चसमागताः॥विस्मितास्तुष्टुवुस्तंतेनानास्तोत्रैर्युधिष्ठिर॥२८॥ततस्तोजानकमपिचक्रुःप
रमभाविताः॥एकादशदिनेतस्यमुनयोनामचक्रिरे॥२९॥द्वंद्वभावविहीनोयंसाक्षादानंददायकः
सम्मोहद्वेषुसर्वेषुनष्टिकारविवर्जितः॥३०॥अतोनामास्यचैवेशाःपूर्णानंदइतिस्फुटं॥कुरुतसर्व
दानंददायकोनोभविष्यति॥३१॥तथेतिनामतेःसर्वैःकृतंतस्यमहात्मनः॥पंचमेवत्सरेबंधंचक्र ॥१२१॥
रविघ्नुरव्ययः॥३२॥यस्ययस्यगृहेदेवोसंभूतेपुत्ररूपिणौ॥विद्याविद्येनतोहिंसांतपसाराधि
तोविभो॥३३॥तस्मैददौमुराषुर्व्रःकश्यपःसप्रहर्षितः॥पूर्णानंदायविघ्नेशोनामभक्तिसंयुतः॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥३४॥ द्वादशाब्दवयोयुक्तो बभूव गणनायकः॥ बालक्रीडनकेनैव मोहयामास देवपान्॥३५॥ स्तनपा
नादिकं तस्य भोजनाच्छादनादिकं॥ लक्ष्मीः स्वयं चकारैव हर्षयुक्तेन चेतसा॥३६॥ विलुलं लालयामास नि
संदेवगणो वृतः॥ कश्यपश्च तथा विप्रेंद्रा मानरं युधिष्ठिर॥३७॥ इति श्रीमद्गांधे मौद्गले० न०म० पूर्णानं
दावतारो नाम पंचचत्वारिंशोध्यायः॥४५॥ युधिष्ठिर उवाच॥ दक्षदक्ष महाभाग वद दैत्यस्य चेष्टि
तं॥ पूर्णानंदः कथं दैत्यं जघान कौतुकं महत्॥१॥ चराचराद्रूपं तस्य नास्ति नाशाय तत्प्रभो॥ अत्रआ
श्चर्यसंभूतं चरित्रं मे प्रभाषते॥२॥ मुद्गल उवाच॥ युधिष्ठिरवचः श्रुत्वा दक्षस्तं प्रमुवाच यत्॥ तदेव
शृणु दक्षत्वं चेष्टितं गणपस्य च॥३॥ दक्ष उवा० पुत्रो बभूव दैत्यस्य ज्ञानारेः सर्वसंमतः॥ एकाद
शदिने तत्र ब्राह्मणः प्रपयो गृहे॥४॥ सुबोध इति नाम्नातं चक्रे दैत्यस्य सच मः॥ द्विजेरिता द्वि
जेभ्यस्तो द दुर्दानानि हर्षिताः॥५॥ सतु ज्ञानसमायुक्तो गणेशो दैत्यजो नृप॥ बालभावे पि विघ्नेशं

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

गो०
१२२

चिंतयामाससर्वदा॥६॥स्नानपानादिकंबालःसस्मारनकदाचन॥मातातस्मैयदास्मत्वास्नान दे०
पानंददौयपो॥७॥एवंसोपिस्वमातस्थंस्नानपानंचकारह॥सदाध्यानसमायुक्तःसस्मारग
णपंहृदि॥८॥ततःपंचतथासप्तमासास्तस्यगताविभो॥वयसिसततस्त्वेकक्रीडनंश्वपुत
स्तभो॥९॥धूलिमध्येस्वहस्तेनस्वकारगणपाकृतिं॥तत्रधूलिप्रविक्षेपपूजोपचारकारणा
त॥१०॥त्रिकालपूजनंतत्रचकारनियमेनसः॥ध्यानयुक्तेनविघ्नेशंममभज्ञ्चततःपरं॥११॥
एकदाभोजनार्थंचसंस्थितोवैसनायकः॥ज्ञानारिस्तांददर्शैवक्रीडंतंबालभावतः॥१२॥
गणेशाकारमूर्तिंवैचकारधूलिमध्यतः॥पूजयामासतांपुत्रोधूल्युपचारजैस्ततः॥१३ ॥१२२॥
॥ततोतिकुपितःपत्नीमुवाचविस्मयान्वितः॥ममपितृनिहंतारंभजतेयंनबालकः॥
१४॥अधुनानिश्चयाभार्यानहन्मितेसुतंप्रिये॥सावधानमनाभूत्वाचेष्टाहीनंसुतंकुरु॥१५

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

पितृद्वंतारमेवायंकरोतितनयोयतः॥पुनर्दृष्टोमयात्वेनंहनिष्यामिसुतंप्रिये॥१६॥सातथेतिसमुत्था
यस्थितातिनयसंयुता॥पतिव्रतामहाभागापतिवाक्यपराभवत्॥१७॥संयतागमनेकालेभर्तुः
सापुत्रमाददे॥ताल्लुयामासतंतत्रयथानृपोनपश्यति॥१८॥ततःसुबोधनामासौघर्मार्दुर्ध्ववयस्थि
तः॥चकारभाषणंतत्रवात्यास्यष्टस्वरूपया॥१९॥नमोहेरंबविघ्नगणेशायमहोदर॥लंबोदरायविकटा
यहुंदयेनमोनमः॥२०॥इत्यादिभावयुक्तश्चसस्मारगणपंसदा॥अनन्यमनसाधर्मतथापूजापरायण
॥२१॥ततोमातास्नेहवशात्पुत्रंगृह्ययुधिष्ठिर॥भर्तुरागमनेकालेदूरस्थंचक्रेसखीजनैः॥२२॥यत्नमाश्रा
यसाहेवीपुत्रंररक्षनिरंतरं॥कदाचित्सास्वपत्यावैत्यक्तापुत्रंनपश्यच॥२३॥निद्रितोयंसुतःस्वामिन्नेवं
वदेन्महासती॥कालातिक्रमणंचक्रेदुःखयुक्तायुधिष्ठिर॥२४॥पंचमेव्रतबंधंचज्ञातारिःतस्यहर्षिता
॥चकारससुतस्तत्रगणेशंमनसास्मरन्॥२५॥कर्मभंगभयात्सोपिपूजांचक्रेसुमानसी॥ततःकर्म

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो०
१२२

समाप्यैव नजाम सकलां नृप ॥२६॥ ततो गुरुकुले राज्ञा स्थापितो भूत् सुबोधकः ॥ तत्रैव ऋषिसुताः सर्वे नानारू २
पाः स्थिता बभुः ॥२७॥ शुक्रशिष्या महाभागास्तान् सर्वान् यत्नतः सदा ॥ विद्यां तां शिक्षयामासुरासुरीं
देवमोहिनीं ॥२८॥ तत्रायं राजपुत्रश्च गुरुभिर्मानितो भृशं ॥ अतिष्ठत् विघ्नराजं स संस्मरन् भक्तिलालसः
॥२९॥ गुरुभिरासुरीं विद्यां शिक्षितुं राजनंदनः ॥ समानितश्च सो पिताश्रमस्थः स्थितो भवत् ॥३०॥ गु
रुभिः कथितं यच्च श्रुत्वा विस्मितमानसः ॥ उवाच तान् महाबुद्धिः सुबोधो विषयात्मकान् ॥३१॥ सुबोध
उ० ॥ ब्राह्मणा ब्रह्मनिष्ठाश्च सदा योगपरायणाः ॥ गाणपत्या विशेषेण भजंते गणनायकं ॥३२॥ मे
हामेदादिभिर्हीनं गणेशार्थं विचक्षणाः ॥ मोहदामासुरीं विद्यां सत्क्वा चेंद्या भवं सतः ॥३३॥ भवंतो
ज्ञानशीलाश्च किं मां दुर्हंति विप्रया ॥ गलतोज्ञं सर्वपूज्यं वै सत्का मोहप्रदं परं ॥३४॥ यदा स्वधर्मनिष्ठाश्च ब्रा ॥१२३॥
ह्मणा वचनं तदा ॥ तेषां प्राप्यं न संदेहो मान्यथा मोहदं कदा ॥३५॥ गुणयुक्ता विहीनाश्च ब्राह्मणमान

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

वैः सह ॥ वंदनीया न संदेहः पूज्याः सर्वत्र संमताः ॥ ३६ ॥ अतो हं ब्राह्मणे न त्वा सर्वान्नमामि वचनं तथा ॥
हितं चैव न द्रष्ट्रिष्यामि नान्यथा गुरुवः कृता ॥ ३७ ॥ ब्र॥ उ० ॥ सुबोधस्य वचः श्रुत्वा विस्मितास्ते महर्षयः
ऊचुस्तं देवपुत्रं वै शृणु धर्मसुखप्रदं ॥ ३८ ॥ देशाचार्य ऊचुः ॥ सुबोध त्वं च बालोसि वदसि योगमुत्त
मं ॥ स्वधर्मादिसमायुक्तं साक्षाद्योगीश्वरो यथा ॥ ३९ ॥ न तपो वेदविद्या या शिक्षिता सा महामते ॥ त
थापि कथमेतत्ते ज्ञानं प्राप्तं वद प्रभो ॥ ४० ॥ सुबोध उवाच ॥ माता गर्भवती मभूद्गता पितुर्गृहे क
दा ॥ तत्रायया महाभागः शुकः सर्वार्थकोविदः ॥ ४१ ॥ तं प्रणम्य स योगीशं प्रल्हादो हर्षसंयुतः ॥ पू
ज्यभोज्य महात्मानं प्रपृच्छ विनयान्वितः ॥ ४२ ॥ प्रल्हाद उ० ॥ व्यासपुत्र महायोगिन् शुक साक्षा
च्छिवः स्वयं ॥ त्वं ज्ञानोसि न संदेहो योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः ॥ ४३ ॥ पूर्वपुण्यबलेनैव प्राप्तं ते दर्शनं मह
त् ॥ अतस्त्वां परिपृच्छामि वद स्व करुणानिधे ॥ ४४ ॥ सर्वमान्यं च सर्वेषां योगशांतिप्रदं भवेत् ॥ नाना

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

मनविमोहस्य छेत्स्कं वद विस्तरात् ॥४५॥ सुबोध उवाच ॥ प्रह्लादस्य वचो रम्यं श्रुत्वा योगीन्द्रसत्तमः ॥ जग
द वं महाभागं योगशांतिपरायणं ॥४६॥ शुक उवाच ॥ प्रह्लादत्वं महाभाग सुज्ञोसि योगधारकः ॥ अतस्त्वां
हि विशेषेण वदामि हितकारकं ॥४७॥ सर्वमान्यं तथा राजन् सर्वेभ्यः शांतिदायकं ॥ नानामतेषु सत्यं यत्
थयामि सविस्तरं ॥४८॥ एकदा नैमिषारण्ये समाजग्मुर्महर्षयः ॥ ब्रह्मा उत्स्था महाभाग ब्रह्मयज्ञस्य
कारणात् ॥४९॥ यत्र योगमयी गाथा वर्तते हानवोत्तम ॥ सब्रह्मयज्ञ ईस्कचो वेदे पुर्वे दर्वादिभिः ॥
५०॥ मरिचिः कश्यपश्चैव कण्वो त्रिः पुलहः क्रतुः ॥ विश्वामित्रो महातेजा यज्ञवल्क्यस्तथा रुचिः ॥५१॥
अष्टावक्रो वसिष्ठश्च भारद्वाजः पराशरः ॥ व्यासः परशुरामश्च श्वेतकेतुर्मुद्गलो मुनिः ॥५२॥ अगस्त्यो
हनुमांश्चैव विभीषणश्च राक्षसः ॥ अश्वत्थामा वृषश्चैव गरुत्समदः प्रतापवान् ॥५३॥ मार्कंडेयो मृक
ण्डश्च वक दाल्भ्यस्तथा विभो ॥ नारदः कपिलो रैभ्यः कर्दमश्च महायशाः ॥५४॥ एको द्वितस्त्रितश्चैव

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

देवलोऽगस्तिनस्तथा॥ पुलस्त्यश्च भृगुः सौभरिच्यवनो गौतमो मुनिः॥५५॥ अंगिराश्च दीर्घतमा उतथ्यो
गालवस्तथा॥ दधीचिरष्टावक्रो जीवो जमदग्निर्महामुनिः॥५६॥ वैशंपायन एवं वै शौनकः शुनकः प्र
भो॥ वामदेवः सुमंतुश्च पैलः शाकलको मुनिः॥५७॥ जैमिनिर्धौम्यकाश्यपाश्च सशिष्यास्तत्र तेययुः
अन्ये नानामुनिवरा द्रष्टुकामाययुः किल॥५८॥ दत्तात्रेयश्च दुर्वासा जडभरतो निदाघकः॥ सनात
नः सनंदश्च सनत्कुमार आययुः॥५९॥ ऋभुर्हंसश्च सनकः सदा ध्यानपरोऽपरे॥ अवधूता योगिनश्च
जग्मुर्यज्ञस्य दर्शनात्॥६०॥ इंद्रोऽग्निस्तथा विष्णुः शंकरो भानुरेव च॥ सत्रिकादेवराजाश्च देवा
अन्ये समाययुः॥६१॥ शेषो वासुकिनागश्च कंबलोऽश्वतरस्तथा॥ तक्षकाद्या महाभागा नागा
स्तत्र समाययुः॥६२॥ गंधर्वाश्चाप्सरसश्चैव सिद्धाः साध्यगणास्तथा॥ आदित्या वसवो यक्षा आ
ययुरप्सरोवराः॥६३॥ कर्मनिष्ठास्तपोनिष्ठा ज्ञाननिष्ठाश्च योगिनः॥ नानादेवरताः सर्वे आययु

मो॰
१२५

स्नात्रमानद॥६४॥प्रल्हादब्रह्मयज्ञस्यहर्षनार्थं विशेषतः॥तत्रैव निश्रेयसकाः सर्वमार्गभिवम् १०
जनाः॥६५॥इति श्रीमद्गंगे मोद्गले महापु॰ तृ॰ म॰ ब्रह्मयज्ञवर्णनं नाम षट्चत्वारिंशोध्यायः॥४६॥
श्रीवरदमूर्तिर्जयति॥श्रीशुकउवाच॥तत्र नानाकथांचक्रुः नानामतप्रकाशिनीं॥स्वबुद्ध्या च
विशेषेण मुख्याः प्रल्हाद आदयः॥१॥केचिदाहुर्विधातारं विष्णुं शक्तिं शिवं रविं॥ब्रह्मरूपं गणे
शानं नाना मतपरायणाः॥२॥केचिदन्नं च प्राणं वै मनो विज्ञानकं तथा॥आनंदं सोऽहमेकं केचित्त
न्यां बिंदुकं परे॥३॥बोधमात्मानमेके च सांख्यं कर्मं तथा परे॥सममन्ये रूपं तं आहुर्ब्रह्मपरात्परं
॥४॥स्वसंवेद्यं तथा केचिन्निवृत्तिं शांतिरूपकं॥योगमध्यात्मरूपं तमाहुर्वेदपरायणाः॥५॥असम ॥१२५॥
ससमेके च पूर्णानंदं तथा सुर॥सहजं च परं ब्रह्मवादयुक्ता बभूविरे॥६॥निश्रेयसात्तदैवेशानवं
भूतमनैषिणं॥स्वस्वज्ञानसमायुक्ता वादं चक्रुः पंडिताः॥७॥ततो वादस्य शांत्यर्थं मुद्गलं विष्णु

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

रव्ययः ॥ सर्वान्समागतांस्तत्र सर्वज्ञः शंकरेरितः ॥ ८ ॥ विमुखा० ॥ वेदागुरुस्वरूपाश्च सर्वेषां नात्र
संशयः ॥ तैर्यत्संपादितं देवा मुनयः सर्व आगताः ॥ ९ ॥ सपद्यं तां विशेषेण ब्रह्मणो निश्चयार्थिनः
॥ सुखं तद्देव सर्वेषां सर्वमान्यं भविष्यति ॥ १० ॥ वेदैः स्वानुभवं गीतं यथा तथ्यं मुनीश्वराः ॥ अतो
वेदैश्च सर्वेषां ज्ञानं संजायते परं ॥ ११ ॥ योगादिभिर्जनाः केचिन्मुनयो देवराक्षसाः ॥ साक्षात्कारं च
न ह्यस्य कुर्वन्ति नात्र संशयः ॥ १२ ॥ तथापि वेदसामान्यं वचस्तेषां न विद्यते ॥ वेदानां न समो विप्रा योग
तः कुत्र दृश्यते ॥ १३ ॥ संपूर्णयोगिनो वेदा अतस्ते गुरवो मताः ॥ तानुत्सृज्यैवं महाभागास्तत्र निःसं २५
शयं भवेत् ॥ १४ ॥ ततो मुनिगणाः सर्वे योगिनो देवनायकाः ॥ साधु साधु समूचुस्ते विष्णुं बुद्धिमतां
वरं ॥ १५ ॥ ततः शंकरमुख्यैस्तैः संस्मृताः कार्यसिद्धये ॥ सांगाः समाययुर्वेदा ॐकारेण समन्वि
ताः ॥ १६ ॥ तान्दृष्ट्वा सहसोत्थाय देवाः सर्षिगणाः परे ॥ प्रणम्य पूजयामासुः कृतांजलिपुटाः

मो०
१२६

पुरः॥१७॥आसनेषु समासीनाः सोंकारा वेदमुख्यकाः॥ ऊचुस्तान् शिवमुख्यान्वै प्रहृष्टमनसो भव
न्॥१८॥वेदा ऊचुः॥ किमर्थं स्मरणं देवा मुनयश्च कृतं जनाः अस्माकं ब्रूत कार्यं न त्व करिष्यामो न सं
शयः॥१९॥वेदानां वचनं श्रुत्वा शिवस्तान् ब्रवीद्वचः॥ विनयेन विशेषज्ञो निश्चयार्थं हितैषिणः॥
२०॥ शिव उवाच॥ ब्रह्मयज्ञः समारब्धो स्माभिः सर्वैर्हि भिक्षुभिः॥ तत्र वादः समायुक्तस्तदंतं न ल
भामहे॥२१॥ अतो भवत्स्मृतिर्वेदाः कृतास्माभिर्न संशयः॥ निश्चयं गुरवो यूयं वदत भेदनाशकं
॥२२॥ योगिनो न भवंतीह भवत्सामान्यकाः क्वदा॥ भवद्वचः प्रमाणेन योगज्ञा विषयमच्युत॥२३॥ शि
वस्य वचनं श्रुत्वा वेदास्तत्र जगुर्वचः॥ देवान्मुनीन्जनान्सर्वान्निरीक्ष्य न असुरेश्वर॥२४॥ वेदा ऊचुः
॥ब्रह्मयज्ञस्य पारं वै गमिष्यामः कथं वयं॥ अक्षरात्मकदेहत्वात्तथापि कथयामहे॥२५॥ न वयं त्व ॥१२६॥
त्क्षणे रूपा ब्रह्मज्ञाः किंचिदप्यहो॥ योगमार्गबलेनैव वदिष्यामो यथातथं॥२६॥ प्रत्येकं निश्चयं दे

वाः शृणुत ब्रह्म धारणं ॥ येन संशय संहीनाः गमिष्यथ परां गतिं ॥ २७ ॥ ऋभ्वेहतुवाच ॥ ब्रह्म नानाविधं
प्रोक्तं मया योगबलेन च ॥ प्रज्ञानादि महावाक्यैर्लक्षणो योगो विशिष्यते ॥ २८ ॥ सर्वब्रह्मसु योगस्य स्था
नं योगात्मकं भवेत् ॥ योगे ब्रह्माणि सर्वाणि तदाकाराणि वर्णितं ॥ २९ ॥ न योगात्परमं ब्रह्म योगशां
त्या प्रलभ्यते ॥ ब्रह्मणस्य निरेकोयं मया प्रोक्तो गणेश्वरः ॥ ३० ॥ ब्रह्मणां सकलानां स पानयाल
यिवग्रनः ॥ तं भज त्वं सुरश्रेष्ठा मुनयो भक्तिसंयुताः ॥ ३१ ॥ ब्रह्मभूता जनाः सर्वे भवंति तेन निश्चि
तं ॥ एवमुक्त्वा बहूत्व स्तुतुष्णीं भावधरो भवत् ॥ ३२ ॥ ततो यज्ञुः स्वयं साक्षादुवाच सर्वसंसदि ॥
स्वानुभावात्मकं तत्र वचनं ब्रह्मदायकं ॥ ३३ ॥ यज्ञुरुवाच ॥ नानाविधं मया ब्रह्म वर्णितं योगसे
वया ॥ महावाक्यैश्च सर्वत्र ताः क्रमार्थं नात्र संशयः ॥ ३४ ॥ तत्र योगस्वरूपाख्यमां से ब्रह्म विशिष्य
ते ॥ सर्वब्रह्मसु योगेन योगस्तेन प्रकथ्यते ॥ ३५ ॥ तदेव गणराजश्च भक्तैः संप्रार्थितः पुरा ॥ योगप्रा

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

स्वार्थमस्यंतंतेनसाकारकोभवेत्॥३६॥गणाःसमूहरूपाख्यःसमूहाब्रह्मरूपिणः॥तेषांस्वामीनसंदेह
स्तेभजध्वंविधानतः॥३७॥अन्नानांसकलानांवैसदेकानेकरूपिणां॥समूहब्रह्मज्ञानत्वमन्नात्मक
मितिश्रुतिः॥३८॥एवंनानाविधानिचब्रह्माणिदेवनर्षयः॥ज्ञातव्यानिविचारेणगणरूपाणिनि
श्चितं॥३९॥अतोगणेशभक्त्यावैसकलंसुलभंभवेत्॥ब्रह्मभूतपरःप्रोक्तोमयायोगेनयोगपः
॥४०॥इत्युक्त्वाविररामाथपप्रच्छुर्योगविदांवरः॥ततःसामन्तवाचाथब्रह्मनिर्णयकारणात्॥४१॥
सामन्तउवाच॥योगसेवनसामर्थ्यात्समर्थोहंचवर्णने॥देवेशाब्रह्मणःकिंचिच्छृणुतमुनयोवचः॥
४२॥नानाब्रह्माणिचोक्तानिमहावाक्यादिभिर्मया॥पात्रभेदार्थमस्यंतंज्ञातव्यंयोगसेवया॥४३
ततश्शांतिपरंब्रह्मयोगाख्यंनात्रसंशयः॥ब्रह्मणांतत्रयोगश्चभवतितेनयोगकः॥४४॥नास्ति ॥१९७॥
योगात्परंब्रह्मशांतिमार्गेणलभ्यते॥तदेवमुनयोदेवागणेशोनात्रसंशयः॥४५॥मनोवाणीम

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

यंदेवापयन्नम्या प्रकीर्तितं ॥ गकाराक्षरसंभूतं ज्ञानख्यं विबुधैः सदा ॥ ४६ ॥ मनोवाणीविहीनं यद्द
एयति विविधं तथा ॥ णकाराक्षरगं सर्वं निश्चितं योगसेवया ॥ ४७ ॥ तयोः स्वामी गणेशानो योगाकारः
प्रकीर्तितः ॥ तं भजध्वं विशेषेण ब्रह्मभूत परात्परं ॥ ४८ ॥ नानाभावेन युक्तास्तं भजंति तद्दितिसः ॥
एवमुक्त्वा महायोगी विरराम ससामकः ॥ ४९ ॥ ततोथर्वा महायोगी जगाद सकलां स्वदा ॥ ब्रह्मयज्ञ
स्य वेचासौ प्रह्लाद शृणु तद्वचः ॥ ५० ॥ अथर्वोवाच ॥ आत्माहमिति वाक्याद्यैर्ब्रह्म नानाविधं मया ॥
संपादितं च योगेन तदेवोपाधिसंयुतः ॥ ५१ ॥ योगाख्यं परमं ब्रह्म योगेन तत्प्रलभ्यते ॥ संयोगायोग
हीनेन योगो ब्रह्मसुनिष्ठितः ॥ ५२ ॥ शांतिस्तत्र समाख्याता योगेयोगविदांवराः ॥ स एव गणनाथस्तु स
र्वशांतिप्रदो भवेत् ॥ ५३ ॥ एक एव गणेशानो जगतां ब्रह्मणां स्वयं ॥ ईशः समूहरूपाद्यां योगरूपस्त
तः स्मृतः ॥ ५४ ॥ सर्वेषामाहिरूपोपं योगाकारप्रभावतः ॥ मध्ये नानाविधः स्वांशैर्जगत्सु ब्रह्मसु

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

+ब्रह्मप्रदं तेन ब्रह्मज्ञाः सर्वसंमताः ॥६१॥ योगासारं न विद्येत ब्रह्म सर्वत्र संमतं ॥ जगत्सु ब्रह्मसु

मो० १२८ प्रभुः ॥५५॥ अनेनत्वयं तथा तिष्ठते नादिपूजको भवन्न सर्वपूज्यश्च देवेशा मुनयो निश्चयार्थिनः ॥५६॥
यआदिः सो नरूपस्तु भवति सर्वसंमतः ॥ मध्ये माया विहारेण भेदाभेद प्रभुर्नो भवत् ॥५७॥ अतस्त्वं योग
रूपाख्यं भजध्वं योगसेवया ॥ भविष्यथ ब्रह्मभूता वैद्य यज्ञस्य पारगाः ॥५८॥ एवमुक्त्वा महायोगी वि
रराम महामते ॥ अथ वा सर्वयोगज्ञस्तानोंकारो ब्रवीद्वचः ॥५९॥ ॐकार उ० ॥ चतुर्वेदप्रभुरहं मया
योगस्य सेवया ॥ ब्रह्मसाक्षात्कृतं देवास्तेन योगी मतो भवे ॥६०॥ मयोपदेशिता वेदाः साधयामासुरत्र
ह्मो योगं ब्रह्मशाश्वतं ॥६१॥ तदेव गणराजो वै निश्चितो योगिभिः सदा ॥ संयोगायोगाभावेन क्रीड
ति योगरूपधृक् ॥६२॥ सिद्धिर्भ्रांतिमयी माया बुद्धिर्भ्रांतिधरा मता ॥ तयोः स्वामि गणेशानो माया
भ्यां खेलको विभुः ॥६३॥ भुक्तेः सिद्धिः तथा मुक्तेः सिद्धिर्ब्रह्मप्रदायिनी ॥ चित्तं पंचविधं बुद्धिस्त ॥१२८॥
यो योगेन लभ्यते ॥६४॥ स्वसंवेद्यात्मकं ब्रह्म देवेषु कथितं पुरा ॥ सर्वसंयोगरूपाख्यं तत्रापि दृश्यते

स्वयं ॥६६॥ तेन स्नानं दृवासीत्व माया युक्तः प्र कीर्तितः ॥ अयोगे दर्शनं तस्य जायते न कदाचन ॥६७॥ नि
र्मायिक स्ततः प्रोक्त स्तयो योगिन लभ्यते ॥ गकारश्चैव संयोगो णकारो योग उच्यते ॥६८॥ तेन नाम्ना समा
ख्यातो गणेशो वेदवादिभिः ॥ तं भजध्वं विशेषेण ब्रह्मभूतस्य कारणात् ॥६९॥ ब्रह्मभूता द्विजा देवा भवि
ष्यथ न संशयः ॥ एवमुक्त्वा तदोंकार स्तूष्णीमासीन्महामते ॥७०॥ श्रीगणेशार्पय ॥७१॥ इति श्रीमद्गां
शेमौद्गले॰ च॰ म॰ वेदनिर्णयो नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४७॥ शुक उवाच ॥ सोंकार वेदमुख्या
नां वचनं हितकारकं ॥ शुश्राव सर्षिगणो देवानां गाद योज हर्षितः ॥१॥ सत्क्रा स्तस्य मतं सर्वे तान्प्रणम
प्रपूज्य वै ॥ ॐकारादीन्महाभागा ऊचुः प्रांजलयो वचः ॥२॥ देवादय ऊचुः ॥ ॐकार सहिता वेदा भ
वद्भिः कथितं वचः ॥ तदेव सर्वमान्यं वै ब्रह्मभूतप्रदं भवेत् ॥३॥ सर्वे मां गुरवः प्रोक्ता वेदा स्तैः कथितं
भवेत् ॥ तदेव करणीयं यद्दतिदं सर्वसंमतं ॥४॥ वेदाधार विहीनं यत्त्याज्यं सर्वैर्न संशयः ॥ नो चेन्नर

मो॰ १२९ कृत्वा भूत्वा यातनां लभते नरः॥५॥ब्रह्मयज्ञस्य पारं वै भवंतो देवनायकैः॥मुनिभिर्ज्ञानिसंघैश्च गता भवं रा॰
निनिश्रितं॥६॥एवमुक्त्वा महाभागा देवाद्यो विशेषतः॥तुष्टुवुर्वेदमुख्यास्ते प्रह्लादहर्षसंयुताः॥७॥
पूजितास्तैः स्तुता वेदाः सौंकारा देवनायक॥अंतर्दधुस्ततः सर्वे हृष्टाः स्थानं ययुः स्वकं॥८॥एवं सर्वैः
पुरा साधो ब्रह्मयज्ञः कृतो भवेत्॥तेन संज्ञाप्य सीनास्तो भजंतं गणनायकं॥९॥एतत्ते कथितं पूर्णयो
गशांतिप्रदं परं॥सर्वमान्यं विशेषेण भजंतं गणनायकं॥१०॥सुबोध उवाच॥एवमुक्त्वा महायोगी
शुकश्चांतर्हितो भवत्॥प्रह्लादो भक्तिसंयुक्तो भजते गणनायकं॥११॥पूर्वपुण्यैर्बले नैव स्मृतिर्मे
त्वत्प्रसंस्थिता॥जनितो हं ततो विप्रा भजामि गणनायकं॥१२॥एतत्सर्वं मया प्रोक्तं, यत्पृष्टं गुरुमुख्य
काः॥अतो हं मोहहरां विद्यां मा वदत तदा पुनाः॥१४॥सूत उवाच॥सुबोधस्य वचः श्रुत्वा ब्राह्मणा ॥१२९॥
हर्षसंयुताः॥योगनिपुणमूचुस्तं भावज्ञा भावसिद्धये॥१५॥विप्रा ऊचुः॥सुबोध यत्त्वया प्रोक्तं
मानुषदरसंस्थेन संभुक्तं स कृतं नतः॥मया ष्टुतं विशेषेण गतेदेवयोगदां नकं॥१६॥४

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

त्तथा न तदन्यथा ॥ तथापि शृणु वत्स त्वं हितकारक मुनमं ॥१६॥ पितामहो महाभाग दुर्बुद्धिस्तो महासु
रः ॥ गणेशेन हतो रोषाद्देवपक्षप्रधारिणा ॥१७॥ तं हृष्ट्वा गणराजानं पितानेपित्रवत्सल ॥ पितृद्रुहं
न तत्त्वं प्रसन्नविघ्नेशमारराध ॥१८॥ नो चेत्तां ते पितापुत्र हनिष्यति न संशयः ॥ तस्माद्गृहमसंतंमाकु दा ३
रुष्व महामते ॥१९॥ असुराणां कुले पश्यन्निनत्वं हितावहः ॥ स्वकुलस्थस्य मार्गस्य सेवनं कुरु
सर्वदा ॥२०॥ तेषां वचनमाकर्ण्य सुबोधो रक्तलोचनः ॥ जगाद तान् द्विजांस्तान्वचनं धर्मसंयुतं ॥
२१॥ सुबोध उवाच ॥ सर्वत्र योगरूपेण गणेशास्तिष्ठति द्विजाः ॥ स्वस्वधर्मनियंतासौ नानाक्रीडाप
रायणः ॥२२॥ स्वर्गे देवा नराः पृथ्व्यां पाताले तेन देसपाः ॥ स्थापितां स्वस्वमार्गेषु स्थातव्यं तै
र्हितेशुभिः ॥२३॥ पितामहश्च मे ब्रह्मस्त्रिलोकराज्यमुत्कटं ॥ त्वकारधर्महीनेन तस्माच्चैन हतो
बलात् ॥२४॥ पितामे पितथा विप्रा धर्महीनतया स्थितः ॥ तं हनिष्यति वेगेन गणेशो नात्र संश

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो॰
१२०

यः॥२५॥ अतः किं गणराजेन विपरीतं कृतं द्विजाः॥ स्वधर्मस्थप्रियेणैव वदन्तमां विशेषं^{तः}॥२६॥ स २॰
र्वेषां हितकर्त्तासौ विघ्नराजो न संशयः॥ त्वं मे जिष्णामि यत्नेन सत्यक्त्वा स्वं पितरं खलु॥२७॥ गणेशं भज
मानं मां वधिष्यति यदा खलः॥ लप्स्ये न मरणं श्रेष्ठं ब्रह्मभूतप्रदं भवेत्॥२८॥ मया के कुपिते किं वै गु
रुं सत्यक्त्वा मनीषिणः॥ तिष्ठन्ति ब्राह्मणाः सर्वे मां प्रवदन्तु सांप्रतं॥२९॥ बुद्धिपतेर्गणेशस्य सत्यास
र्वत्र वर्त्तते॥ सिद्धिपतेर्न संदेहः किं करिष्यति मां पिता॥३०॥ स्वधर्मः सर्वभूतानां धर्मार्थकाममु
क्तये॥ ब्रह्मभूतार्थमस्यं तं गणेशभजनात्मकः॥३१॥ एतादृशं स्वधर्मं किं सत्यक्त्वा विषयलंपटः॥ भ
विष्याम्यसुराधीनो ब्राह्मणः कुलपांसवः॥३२॥ न ब्राह्मणा भवन्तोपि विषयेषु परायणाः॥ स ॥१२०॥
त्यक्त्वा ब्रह्मस्थिता अन्ये दैत्याधीना न संशयः॥३३॥ गणेशभजने सक्ता ब्रह्मभूतपरायणाः॥ ब्रा
ह्मणास्ते मताः शास्त्रे किं मा वदन्त बालिशाः॥३४॥ श्रीदक्ष उवाच शुक्रशिष्यान्प्रजानाथ

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

एवमुक्त्वा महामतिः॥ सुबोधो गणनाथस्य भजनेन तत्परोऽभवत्॥ ३५॥ नमो गणेशाय नमो महात्मने
नमः परेशाय परात्परात्मने॥ अनादिमध्यान्तमयाय दुंढयेन मो नमो विघ्नपते सुशान्तिद॥ ३६॥ एवं
विचरमाणं तं शालाकाव्यस्य शिष्यकाः॥ भयभीता विशेषेण ज्ञानारिं तेऽप्युः प्रभो॥ ३७॥ इति श्रीमद्गां
शे मौद्गले ८ ख० मं० शुक्र शिष्य सुबोधसंवादो नामाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ४८॥ ॥श्री दक्ष उवाच॥ काव्य
शिष्यागतास्तत्र यत्र दैत्याधिपोऽभवत्॥ सभासनस्थं मूचुस्तं दक्ष भयसमन्विताः॥ १॥ शुक्र शिष्या
ऊचुः॥ ज्ञानारे शृणु वाक्यं नो दारुणं विपरीतगं॥ पुत्रस्ते भूत् महाराज कोऽस्मानुपेक्षति सर्वदा॥ २॥ अ
स्माभिः कथितं सर्वमुल्लंघ्य जाति दूषणं॥ करोति स्वमतेनाथ मन्यान् संबोधयन् तथा॥ ३॥ पितृहंतार
मयं तं सदा स्मरति भक्तितः॥ निरस्तो सम महाराज अस्मान्स्त्वां नात्र संशयः॥ ४॥ अतस्त्वां कथितुं याताः
शिक्षयस्व स्वपुत्रकं॥ न वयं शिक्षितुं शक्ता दुर्विनीतं महामते॥ ५॥ श्री दक्ष उवाच॥ तेषां वचनमाक

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

गो० एवं स्तुभितो दैत्यनायकः ॥ प्रेषयामास दूतं स पुत्रमानेतुमंतिके ॥ ६ ॥ दूतेनागतमेवं स पुत्रं दृष्ट्वा महासु ग०
१३१ रः ॥ उवाच स्तवंतं तं प्रणामं क्रोधसंयुतः ॥ ७ ॥ ज्ञानारिरुवाच ॥ किं तिरस्कृत्य रे वत्स गुरून् स्मरसि नद्वद्
॥ दितं ते हृदये किंचवर्त्तिकुलपांसन ॥ ८ ॥ पितुर्वचनमाकर्ण्य क्रोधयुक्तः सुबोधकः ॥ उवाच पित
रं भ्रांतं मायया गणपस्य च ॥ ९ ॥ सुबोध उवाच ॥ सर्वेषां कुलदेवं च सर्वेषां हितकारकं ॥ भुक्तिमुक्ति
प्रदं तात भजामि गणनायकं ॥ १० ॥ ब्रह्मविष्ण्वादिभिर्देवैः कश्यपादिमुनीश्वरैः ॥ पूजितं कुलवृद्ध्य
र्थं योगशांत्यर्थमादरात् ॥ १२ ॥ अतोऽहं गणनाथं वै भजामि सर्वभावतः ॥ तमनादृत्य दैत्येश न सिद्धिं
लभते पुमान् ॥ १३ ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा क्रोधयुक्तो महासुरः ॥ जगाद तं धर्मराज मुखादनल्पमुद्गम
न् ॥ १४ ॥ ज्ञानारिरु० ॥ अस्माकं शत्रवो देवा दैत्यानां नात्र संशयः ॥ सुरासुराश्च वेदेषु प्रोक्ताः पक्ष ॥१३१॥
सुहृन्मते ॥ १५ ॥ तत्राप्ययं पितुर्हंता मम भजसि तं मुधा ॥ बालभावे मया ज्ञातं चेष्टितं ते रिपुश्रितं ॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

॥१६॥ बालं महान्तं त्वां दुष्ट हन्तवान् रूपया पर॥ अधुना तादृशं मत्वा न मुंचामि कदाचन॥१७॥ सजशत्रुं
महामुखवनीत्वेद्धन्म्यधुना किल॥ एवमुक्त्वा खड्गहस्तोऽद्रुद्राव स्वसुतं नृप॥१८॥ ततस्तं दैत्यराजं स उ
वाच तनयो वचः॥ किं धर्षयसि मां तात भ्रान्तिभावेन मोहित॥१९॥ सर्वसत्ताधरः आत्को वेदेषु गण
नायकः॥ तस्य सत्तां परित्यज्य किं हंसि मां त्वमेव च॥२०॥ सुरासुरमयः साक्षाद्गणेशो नात्र संशयः
उद्धृतं हंति वेगेन नानारूपधरः प्रभुः॥२१॥ ब्रुवंतं स्वसुतं दृष्ट्वा भयहीनं युधिष्ठिर॥ क्रोधयुक्तः स्वयं त
त्र संस्थितो दैत्यनायकः॥२२॥ दूतानाज्ञापयामास शस्त्रास्त्रैः स्वसुतस्य सः॥ हे सगणाव धार्यंत
क्रोपयुक्ता बभूविरे॥२३॥ नानानोदयुताः सर्वे नग्नशस्त्रधरायपुः॥ हंतुं तं तानपोदृष्ट्वा सुबोधो नि
र्भयो बभौ॥२४॥ गणेशं भजनेसक्तो वभूवनचचालह॥ देहप्रारब्धभावेन भवतु मे गजानन॥२५॥
विघ्नेशाहेरंबजया [illegible] खिलेशास्वानंदवासिनूजपवक्रतुंड॥ नाथोसि सर्वगजगत्सुदुंदे लंबोदरब्रह्म

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो० ११२ सुतेनमोवै॥२६॥इत्यादिविविधैर्वाक्यैर्गणेशमभजन्सुतः॥तंतथाक्रोपसंयुक्ताजघ्नुर्दैत्यामहाबलाः ९०
॥२७॥नानाशस्त्रनिपातैस्तेशस्त्रैःसर्वत्रयुधिष्ठिर॥गणेशस्तस्यदेहस्थोनिष्फलांस्तांश्चकारह॥२८॥
क्रोधानलेनसर्वान्सदाहयामासविघ्नपः॥ततःपलायनंचक्रुर्दैत्याःप्राणपरीप्सया॥२९॥तदृद
ष्ट्वापरमाश्चर्यंसानारिःक्रोधमूर्छितः॥श्रेष्ठानाज्ञापयामासवधायस्वसुतस्यवै॥३०॥चतुरंगव
लैर्युक्तादैत्येशास्तंसमाययुः॥अमोघास्त्रैःसुवोधंतंजघ्नुःपरमदारुणाः॥३१॥सोपिगणेशभक्तिं
तांचकारनिर्भयोहृदं॥जयदेवेशविघ्नेशमहोदरनमोस्तुते॥३२॥तस्यदेहान्महानग्निःशस्त्रघात
जजघ्नतः॥समुत्पन्नःप्रजज्वालदैत्येशान्क्षणमात्रतः॥३३॥मेघास्त्राणिससर्जुस्तेतैर्नशांतो ॥१३२॥
बभूवह॥हाहाहसकलांस्तत्रप्रलयाग्निसमश्चतान्॥३४॥मृताःसर्वेसुराणांवैनापकारास्तत्रभूमि
प॥सानारिःपरमाश्चर्ययुक्तोभूत्खेदसंयुतः॥३५॥प्रधानैःसविचार्यैवपुत्रंतत्याजतत्क्षणात्॥

×ततस्तेन सुबोधेन देसपुत्रा युधिष्ठिर ॥ शिक्षिताः प्रत्ययं दृष्ट्वा तथा गणप माभजन् ॥४०॥ २४

पुत्रं तपसि तिष्ठंतं ज्ञात्वा क्रोधं नियम्य च ॥३६॥ मेधावी च परं पुत्र आगमिष्यति स्वगृहे ॥ तदा तेन
समायुक्ता हनिष्यामः सुबोधकं ॥३७॥ एवं निश्चित संकल्पाः स्थितास्ते देस नायकाः ॥ ज्ञानारिः स
तथा चक्रे हृदयेन विरूपता ॥३८॥ सुबोधो गणपं तत्रा भजद नन्यमानसः ॥ निर्भयो दानवान् सर्वान् स्त्री
णीकृत्य विशेषतः ॥३९॥ सत्यं गणेश माहात्म्यं महद् त्र नान्यत्र संशयः ॥ पंचत्वं प्रापे देसभूपाला मृताः कश्यप
दृष्ट्वा हो ॥४१॥ एवं क्रियाः सर्वत्र बाला विप्रश्रमा द्रतान् ॥ अभजन्सर्वभावेन तिरस्कृत्य गुरोः सुतान् ॥४२॥
यत्र तत्र गणेशस्य कीर्तनमर्चनादिकं ॥ अकुर्वन् देसपुत्रास्ते सुबोधेन समन्विताः ॥४३॥ नमो नमो वि
घ्नपते गणेश सर्वात्म संवेद्य पुरे निवासिन् ॥ अनादि मध्यांत विहीन काय स्वशांति दात्रे जय सर्वपू
ज्य ॥४४॥ एवं दृष्ट्वा स सर्वत्र ज्ञानारिः क्रोध मारधे ॥ सहनेन समर्थोभून्मलिंचित्र बधायवे ॥४५॥
हनिष्यामि सुतं दृष्ट्वा स्वयं युक्त प्रभावतः ॥ न मे मृत्युर्भवेन्नून मिति व्यवसितो भवत् ॥४६॥ इति श्रीमद्गो

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मौ०
१३३

मौद्गले०पु०तृ०म०सुबोधभक्तिवर्णनंनामैकोनपंचाशत्तमोध्यायः॥४९॥श्रीकृष्णउवाच॥अधुना तृ०
शृणुधर्मज्ञदेवादीनांवनेषुवै॥यज्ञानंतत्सवरस्यामिषण्णानंदस्यचेष्टितं॥१॥विष्णुमुख्यान्सुरानाह
पूर्णानंदःप्रतापवान्॥किमर्थंदुःखसंयुक्ताभवंतःसर्वजंतुभिः॥२॥ज्ञानारिणावृतंसर्वंजगत्स्थाव
रजंगमं॥दुःखयुक्तंविशेषेणतंहनिष्यामिनिश्चितं॥३॥मयिपुत्रत्वमापन्नेदुर्लभंकिंचविद्यते
॥तस्माद्देवगणैःस्थानंगच्छवैकुंठमादरात्॥४॥ज्ञानारिःपुत्रनाशार्थंयततेचाधुनाप्रभो॥तस्य
पुत्रोमहाभक्तोमदीयोनात्रसंशयः॥५॥भक्तरक्षार्थमेवाहंगमिष्याम्यधुनास्वयं॥तंहत्वासु
खमेष्यामिस्वभक्तद्वेषिणंखलं॥६॥चराचरमयात्तस्यभयंनास्तिकदाचन॥चराचरमयःसर्वत्रैगु
ण्येनात्रसंशयः॥७॥अतोद्वंद्वविहीनेनरूपेणातंमहासुरं॥हनिष्यामिस्वभक्तार्थंपश्यमेवैकुंठ ॥१३३॥
हृत्तं॥८॥एतस्मिन्नंतरेचैवज्ञानारिःखड्गमादधेसुबोधंहंतुमत्यंतंक्रोधयुक्तोयुधिष्ठिर॥९॥ज्ञाना

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

रींता दृष्ट्वा स्तुवो धो भक्तिसंयुतः ॥ गणेशस्य जगाकृ पितच्छृणुष्व युधिष्ठिर ॥१०॥ सुबोध उवाच ॥
अहंकारेण संयुक्तस्तातस्ते मायया भृशं ॥ नत्वा नास्तिगतो ज्ञानं चित्ते संस्थितमेव ते ॥११॥ किंनामगणिः
सर्वेषु कथितो वेदवादिभिः ॥ त्वं गच्छ शरणं तात नो चेत्त्वं वै मरिष्यसि ॥१२॥ न ते भयस्य भावेन प्रजा
मि विघ्ननायकं ॥ किमर्थं श्रमसे मुर्खं सत्तावारं न पश्यसि ॥१३॥ इति पुत्रं ब्रुवंतं स जघान रोषतो दृ
ढं ॥ खड्गेन निशितधारेण स खड्गो निष्फलोभवत् ॥१४॥ ततो नानास्त्रवर्षैस्तं ववर्ष हि सनायकः
तानि निष्फलरूपाणि बभूवुश्च युधिष्ठिर ॥१५॥ अन्यस्त्राणि निशस्त्राणि निष्फलानि महासुरः ॥
वीक्ष्य विस्मितचित्तोसौ मल्लयुद्धे यतोऽभवत् ॥१६॥ पुत्रं पादे शिलायां स संगृह्यास्फालयत्तदा ॥
तावत्स्वयं पपातैव मूर्छितस्ताडितो भृशं ॥१७॥ अहत्परस्य भावेन हतो विघ्नविनाशिना ॥ पुनः सं
ज्ञां समासाद्य कोपयुक्तस्तु दुर्मतिः ॥१८॥ गणेशभजने सक्तं वीक्ष्य विस्मितमानसः ॥ विचारं

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो०
१२४

हृदये सोपि चकार परमाद्भुतं ॥१९॥ अहो मां कोऽज घानैव न पश्यामि महारिपुं ॥ केन मार्गेण मे पुत्रं हन्ति दे०
ष्यामि कुलांतकं ॥२०॥ पुत्रस्य मरणार्थाय पतता विविधं सदा ॥ तदर्थं रिपुनाथाश्च सुहृद्भिरभवन्मृतां ॥
२१॥ अहं किं वा मरिष्यामि हनिष्यामि सुतं तु वा ॥ अधुना किं मया कार्यं मयं व्यवसितो भवतु ॥२२॥ तत
स्तेन वधार्थाय प्राप्तं ह्यानं विशेषतः ॥ पुत्ररक्षाकरं चाद्यैव हन्मि पश्चात्सुतं खलं ॥२३॥ मृतो रक्षाकर
स्तस्य रक्षिता न भविष्यति ॥ पुत्रस्य तेन मृत्युं मे गमिष्यति सुतोऽधुना ॥२४॥ एवं निश्चित्य संकल्प्योऽज
गास्कोधसंयुतः ॥ पुत्रं सुबोधनामानं मोहेन मोहितो सुरः ॥२५॥ सुबोधनो विशेषेण रक्षिता कुत्र वर्त
तेति ॥ तमानय महादुष्टं हनिष्याम्यधुनाथवै ॥२६॥ ततस्तं मोहितं प्राह सुबोधः करुणायुतः ॥ ता ॥१२४॥
त पश्य हरिस्थं तं चित्तवृत्तिप्रचालकं ॥२७॥ वैरभावं परित्यज्य तथाहंकारमद्य वै ॥ शरणं गच्छ विघ्ने
शं त्वं त्यमृतो भविष्यसि ॥२८॥ सर्वत्र संस्थितं पश्य स्वामिनं मे गजाननं ॥ नं हं तु मुग्ध नस्त्वं वै मरिष्य

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

स्मिन्संशयः ॥२९॥ ततस्तं प्रत्युवाचेदं ज्ञानारिर्वचनं नृप ॥ दर्शयिष्ये महाभाग तं मजिघ्रामि निश्चितं ॥
३०॥ एवं कपटभावेन सुबोधं स गजाननः ॥ सुबोधस्तं गणेशानं सस्मार पितृकारणात् ॥३१॥ ततस्तं
मूषकारूढो विष्णुपुत्रः समाययौ ॥ तमन्वयुर्द्विजास्ते वामयभीता युधिष्ठिर ॥३२॥ अकारोगुप्तरूपे
ण मुनयो देवदानवाः ॥ संस्थिता अभवंस्तत्र पश्यंतः कौतुकं प्रभोः ॥३३॥ सुबोधस्य समीपे तं संस्थि
तं गणनायकं ॥ पश्यन्क्रूरं महादुष्टो ज्ञानारिर्हर्षितोऽभवत् ॥३४॥ सुबोधस्तं प्रणम्यादौ संस्तुत्वा च वि
विधैः स्तवैः ॥ उवाच पितरं योगी पश्यतात गजाननं ॥३५॥ सुबोधस्य वचः श्रुत्वा क्रोधयुक्तो महा
सुरः ॥ अमोघं सर्वसंहारकारकं शस्त्रमाददे ॥३६॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र पूर्णानंदो हृदि स्थितः ॥ जी
वभावं स देहस्य स्वकर्षयामास भूमिप ॥३७॥ ततः स पतितो भूमौ गतचैतन्यमंजसा ॥ हाहाकारं प्र
चक्रुस्ते दैत्याः पातालमाययुः ॥३८॥ ततस्ते देवविप्राद्यानभःस्थाः सहस्रागताः ॥ प्रणम्य

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मौ॰ तुष्टुवुस्तं वै पूर्णानंदं गणेश्वरं ॥४९॥ स्तुवन्तौ पश्यतां भूपसुबोधं गतस्य विघ्नपः ॥ अंतर्द्धानं च कारा रा॰
१२२ पि सर्वे रवि—आह गाम बत ॥५०॥ लक्ष्मीनारायणश्चैव मूर्छितो धरणीतले ॥ पेततुर्दुःखसंयुक्तौ पूर्ण
नंदवियोगतः ॥५१॥ द्विमुहूर्तात्प्रबुद्धौ तौ ततस्तापो हृदि प्रभुः ॥ प्रकटो भूद्वा चाथ मूर्तो मां भजतं यु
वां ॥५२॥ न वियोगो भवत्तानो पश्यतं बुद्धिचालकं ॥ एवमुक्त्वांतर्दधे सौ हृदिस्थो गणनायकः ॥५३॥
तावस्तौ दुःखसंयुक्तौ च क्रतुः परमादृतौ ॥ लक्ष्मीनारायणौ राजन् भक्त्या प्रभजने रतौ ॥५४॥ एवं सर्व
प्रदाना वै महोदरः प्रतापवान् ॥ इह नाचि ब्रह्मभूतौ सौ ब्रह्मभूतप्रहोमतः ॥५५॥ शिवविष्ण्वादिभिर्देवैः
सेवितो भक्तिभावतः ॥ मुनिभिर्योगिभिर्नानाजंतुभिन्नत्रिसंशयः ॥५६॥ तं भजस्व महीपाल विघ्नेशी ॥१२५॥
तो भविष्यसि ॥ स्वधर्मस्थो महाभाग सांनिध्यागमवाप्स्यसि ॥५७॥ मुद्गल उवाच ॥ एवं नारायणेनैं
सत्रुवंतं धर्मपालकः ॥ युधिष्ठिरउवाचाथ प्रेमयुक्तो महामते ॥५८॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ दक्षस्त्व

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

महाप्राज्ञ कथां त्वत्प्रसादायिनी ॥ सर्वकामप्रदां पूर्णां वदस्सि नात्र संशयः ॥ ४९ ॥ त्वदीयसंगयोगेन मया
ज्ञातो गजाननः ॥ वदनस्य च मंत्रं मे सन्निकाय सवांधवे ॥ ५० ॥ स तस्मै देवकीपुत्रो ददौ मंत्रं षडक्षरं ॥
धौम्यमुखेन देवेश तथा सर्वेभ्य आदरात् ॥ ५१ ॥ पांडवा द्रौपदीयुक्तास्तेन मंत्रेण विघ्नपं ॥ अभजन् भ
क्तिसंयुक्ताश्चतुर्थिव्रतकारकाः ॥ ५२ ॥ ततो विघ्नविहीनास्ते सूर्यप्राप्य यथेप्सितं ॥ स्थालिस्थमन्न
मसंतं पोषयामासुरग्रजात् ॥ ५३ ॥ वनदुःखविहीनाश्च भ्रमंतस्ते समाययुः ॥ व्यासेन वासुदेवेन युक्ता
ताः स्वानंदके पुरे ॥ ५४ ॥ तत्रैव समये ज्ञात्वा पुत्रं ज्ञातुमभक्तिसंयुतां ॥ पांडवेशं समास्थाप्य श्राद्धं चक्रुः पितु
स्ततः ॥ ५५ ॥ तत्र पिंडप्रदानेन पांडुः स्वर्गस्थमादरात् ॥ नानासुहृद्गणैर्युक्तः समानेतुं प्ययुर्गणाः ॥
५६ ॥ गाणेशेन विमानेन स्वानंदे ब्रह्मरूपिणं ॥ चक्रुर्दक्ष महाभाग महिम्ना क्षेत्रजेन ते ॥ ५७ ॥ गुप्तरूपे
ण वर्षं ते निर्विघ्ना अवसंस्ततः ॥ पश्चात् प्रकटमास्थाय पांडवास्त्रिकावभुः ॥ ५८ ॥ दृष्ट्वा दुर्योधनं

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो० वीरः ससैन्यैकर्णसंयुतं॥ राज्यं प्राप्याभजत्सोतं गणेशं सर्वनायकं॥५९॥ एवं युधिष्ठिरेणैवाराधितः स रु०
१३६ महोदरः मोहशून्यस्वभावेन योगिनाशांतिधारिणा॥६०॥ पूर्णामिंदावनारथ्य महोदरात्मकः स्मृताः॥ ए
वं नानावतारैः स कुरुते क्रीडनं स्वयं॥६१॥ तेषांच रित्रकं पुण्यं कथितुं न प्रशक्यते॥ वर्षाणामयुतैर्दक्ष
मया केनापि निश्चितं॥६२॥ इदं युधिष्ठिरस्यैव चरितं पापनाशनं॥ शृण्वते पठते वापि तस्मै सर्वार्थदं
भवेत्॥६३॥ इति श्रीमदांत्ये मौद्गले ऋ० ख० म० युधिष्ठिरचरित्रं नाम पंचाशत्तमोध्यायः॥५०॥ मुद्गल
उवाच॥ महोदरस्य क्षेत्रं यद्दक्षिणस्यां दिशि स्थितं॥ देवैश्च मुनिभिस्तत्र स्थापितो गणनायकः
॥१॥ दशयोजनविस्तारः तस्य क्षेत्रस्य मानदः॥ चतुरस्रं च तन्मध्ये महोदरः स्थितोभवत्॥२॥ स्व ॥१३६॥
स्वखंडेषु सर्वत्र द्वीपेषु मुनिभिः पुरा॥ स्थापितो दक्षिणस्यां स दिशि विघ्नमयः प्रभुः॥३॥ तत्र देवाद
यः सर्वे ऋषयो योगिनस्तथा॥ तीर्थानि क्षेत्रमुख्यानि संस्थितानि भवंति च॥४॥ समुद्रे स्नानकर्ता

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

रः स्वस्वतीर्थेषु नि सदा ॥ गणेशानं भजंते नेपरस्परहितेरताः ॥५॥ नानारूपाणि ते सर्वे महोदरस्थलानि
च ॥ त्वेष्टितानि स्मरंति वै हृष्टरोमाण आभवन् ॥६॥ सिद्धिबुद्धियुतंतं ते मूषकं पुरतः स्थितं ॥ पूजयंति
विशेषेण दूर्वादिभिः प्रजापते ॥७॥ तत्र महोत्सवो मुख्यो भाद्रशुक्लचतुर्थिजः ॥ भवति वर्षमध्ये वै
भक्तायात्रां प्रकुर्वति ॥८॥ तस्य महोदरस्यैव दर्शनं निनमने प्सितं ॥ लभते मानवः सर्वं स्मरणेन
तथा विभो ॥९॥ क्षेत्रे मरणतो दृष्ट्वा ब्रह्मभूतो भवेन्नरः ॥ अष्टौ विनायकाः प्रोक्तास्तथांक्षेत्राणि स
र्वदा ॥१०॥ क्षेत्रभूत मया नित्यं तेषु सर्वेशिवादयः ॥ संस्थिता मत्किकार्यार्थं स्थानत्वे विबुधैः सदा ॥११
त्रैलोक्ये अष्टरूपा येशेषा रयङदाहृताः ॥ ते सर्वे निवसंति वै क्षेत्रे ष्ट सुनिश्चितं ॥१२॥ तत्र गणे
शतीर्थं च महोदरस्य प्रीतिदं ॥ स्नानमात्र कृतेनैव पुमान्सर्वार्थसिद्धिभाक् ॥१३॥ विष्ववा[illegible]दि
षु तथान्येषु तीर्थेषु च विशेषतः ॥ गणेशक्षेत्रे गेषु वै स्नानमात्रणदेहिनां ॥१४॥ तच सरद महानि

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मो० स्मृतो यामं ते प्रजापते ॥ ब्रह्मभूता भविष्यंति स्थानं दृष्ट्वा सकारिणः ॥१५॥ अन्यदेवस्य भक्ता ये क्षेत्रे गा २०
१३८ णेशके मृताः ॥ तस्य देवस्य लोके ते गमिष्यंति न संशयः ॥१६॥ महालये त्रयोदेवालयं गच्छंति चेत्प्रभो
॥ तदा ते निर्जले केवै गमिष्यंति सुखप्रदे ॥१७॥ क्षेत्रे मरणसंस्काराद्ब्रह्मभूता भवंति च ॥ अतो नरेण
न कृत्वा गणेशं सेव्य मादरात् ॥१८॥ यत्र कुत्र स्थिता भक्ता महोदरं भजंति ये ॥ ते सर्वे ब्रह्मभूता
वै ज्ञातव्याः पावना नृणां ॥१९॥ भजनं ये शिवादीनां कुर्वंति जन्मजन्मसु ॥ तेन संस्कारयोगेन गा
णेशास्ते भवंति वै ॥२०॥ गणेशान्नपरं ब्रह्म कथितं सर्वसंमतं ॥ अतो गणेशभक्ता ये ब्रह्मभूताश्च
ते मताः ॥२१॥ इदं महोदराख्यानं कथितं ते प्रजापते ॥ सर्वसिद्धिप्रदं पूर्णं समासेन यथामति ॥
२२॥ यः शृणुयान्नरो भक्त्या श्रावयेद्वा पठेद्यदि ॥ अंते स ब्रह्मभूतश्च भविता नात्र संशयः ॥२३॥ ॥१६७॥
अनेन न समं किंचित्त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥ सर्वदं मानवादीनां ब्रह्मादीनां च योगिनां ॥२४॥ व्रतानि वि

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

धिवत्स्नानाकरोतिमानवोत्तमः॥ अस्यश्रवणमात्रेणतत्फलंलभतेप्रभो॥२५॥नानातीर्थेषुयःस्नायात्व
र्चयेद्देवताह्निकान्॥यथाशास्त्रविधानेननरस्यश्रवणाल्लभेत्॥२६॥क्षेत्रेषुभक्तिसंयुक्तोवासंकरोतियो
नरः॥विधिवद्धर्मशीलस्तस्यादस्यश्रवणाल्लभेत्॥२७॥यज्ञैर्नानाविधैरीशंयष्ट्वादेवान्यथार्थतः
सम्यक्तत्फलंलभतेपुमान्॥२८॥बहुनात्रकिमुक्तेनसर्वंयत्फलंलभतेमर्त्यस्तदस्यश्रवणात्फलं॥२८॥इ
ष्टापूर्त्तादिकंसर्वंयःकरोतिनरोत्तमः॥अस्यश्रवणतःसद्यस्तत्फलंलभतेपुमान्॥२९॥बहुनात्र
किमुक्तेनब्रह्मभूतपरंभवेत्॥श्रवणेननसंदेहोधर्मार्थकाममोक्षदं॥३०॥पुत्रपौत्रादिसंयुक्तंधनं
धान्यंविशेषतः॥राज्यमश्वादिकंसर्वंलभतेश्रवणेनच॥३१॥महोदरस्यमाहात्म्यंगृहेसंलिखितं
भवेत्॥नतत्रराक्षसादिभ्यश्चौराग्न्यादिभयंभवेत्॥३२॥ज्वरादिरोगादिकापीडानश्यतिपूजनेनच
॥पुस्तकस्यास्यमोदस्नात्रकार्याविचारणा॥३३॥इच्छन्तिजंतवोयंयमस्यश्रवणकारकः॥तंतंददा

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

घो०
१२८

विसुप्रीतोमहेश्वरःप्रसन्नोभवान्॥३३॥वाञ्छकंपरिमोक्षेवलभतेनक्षणा॥३४॥गणेशसन्निधानेस ८०
श्रवणेननसंशयः॥३५॥पतितउद्धरिष्यंतिश्रवणेनर्स्यनिश्चितं॥किंपुनर्भाविसंयुक्ताब्रह्मभूताभवं
तिचित्॥३६॥नानेनसदृशंकुत्रवर्ततेब्रह्मगोलके॥साक्षाद्योगपतिर्यत्रवर्ण्यतेसमहेश्वरः॥३७॥इति
तेकथितंसर्वंसंक्षेपेणमयाद्य भो॥महेश्वरस्यमाहात्म्यंश्रोतुमिच्छसिकिंपुनः॥३८॥सूतउवाच॥
एवमुक्त्वामहायोगीमुद्गलोविरराम ह॥तदेतत्कथितंसर्वंमयात्तेनात्रसंशयः॥३९॥सर्वमान्यंविशे
षेणमतहीनंमहामते॥वेदादीनांतथासारंसांतेयंब्राह्मणार्हं॥४०॥नानाशास्त्रपुराणानिमंथ
यित्वामहामुनिः॥व्यासःसंकथयामासमहात्म्यंब्रह्मपरंप्रभुः॥४१॥नगणेशात्परंब्रह्मनगणेशात्
रंतपः॥नगणेशात्परंकर्मज्ञानंनगणपात्परं॥४२॥सत्कागणेशमेवंयोनरःकर्मपरायणः॥ना ॥१२८॥
नत्रा(त्या)दिकंसर्वंसाधतिचेहसुनिष्फलं॥४३॥सिद्धिपतिंयदिह्यज्यसिद्धिमिच्छतिशाश्वतीं॥फलही

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon
CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

मौ०
१९६

नस्वभावेननारकीजायतेनरः॥४४॥बुद्धिपतिंपरित्यज्य स्थिरबुद्धिर्यदीच्छति॥नयोगंलभते

सोपि भस्मनिप्रहुतंयथा॥४५॥सर्वधर्म्ज्ञोयमेकश्च सर्वादिःसर्वभावनः॥तंभजध्वंविरोधेणवे

दादिसंमतं द्विजाः॥४६॥कथितंसर्वसारं तेमहोदरकथानकं॥किंश्रोतुमिच्छसिप्राज्ञवदशौनक

तेनमः॥४७॥ ॥इतिश्रीमद्हंसेमौद्गले तृतीयखंडेमहोदरस्वचरित्रेश्रवणफलवर्णनंनामैक

पंचाशत्तमोध्यायः॥५१॥ ॥श्रीगौरीपतयेनमः॥ ॥श्रीगौरीपुत्रायनमः॥श्रीगणेशाय०

श्रीगजाननार्पणमस्तु॥ ॥ग्रंथसंख्या०॥२५५०॥छ॥ श्री॥छ॥श्री॥छ॥श्री॥

॥१३६॥

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry

Digitized by Sarayu Trust and eGangotri. Equipment: Heritage Foundation, Jalgaon

CC-0. Arthur Avalon Atal Bihari Ghosh Coll. at Sri Aurobindo Library, Pondicherry